

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Павлодарского государственного университета имени С. Торайгырова

ПМУ ХАБАРШЫСЫ

Педагогикалық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

ВЕСТНИК ПГУ

Педагогическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 1811-1831

№ 4 (2019)

Павлодар

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

Павлодарского государственного университета имени С. Торайгырова

Педагогическая серия

выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВОо постановке на учет, переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ 17021-Ж

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан**Тематическая направленность**публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

Бас редакторы – главный редактор

Бегентаев М. М.

д.э.н., профессор

Заместитель главного редактора

Пфейфер Н. Э., *д.п.н., профессор*

Ответственный секретарь

Тайболатов Қ. М., *магистр***Редакция алқасы – Редакционная коллегия**

Абибуллаева А.,	<i>д.п.н., профессор</i>
Бурдина Е. И.,	<i>д.п.н., профессор</i>
Жумагаева Е.,	<i>д.п.н., профессор</i>
Калдыбаева А. Т.,	<i>д.п.н., профессор (Кыргызстан)</i>
Снопкова Е. И.,	<i>к.п.н., профессор (Белоруссия)</i>
Тулекова Г. М.,	<i>доктор PhD, ассоц. профессор (доцент)</i>
Донцов А. С.,	<i>доктор PhD</i>
Шокубаева З. Ж.,	<i>технический редактор</i>

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник ПГУ» обязательна

МАЗМҰНЫ**Абсатова М. А., Айтуарова А. М., Абдрахманова Р. Б.**Өзін-өзі ұйымдастыру студенттердің оқырмандық мәдениетін
дамытудың шарты ретінде..... 15**Адилова В. Х.**Интегралды және тұтастық көзқарас зияткерлік жұмыс
мәдениетін қалыптастыру үшін негіз ретінде 22**Аймолда А. Е., Темербаева Ж. А.**Қайта құрылатын қазақстандық қоғамдағы
азаматтық бірегейліктің қалыптасуы..... 29**Аипова А. К., Огузбаев А. Е., Пфейфер Н. Э.**Шет тілдерін оқытудағы психологияны дамытудағы
теориялық-әдістемелік болжамдары 34**Алшынбекова Г. Қ., Кударина А. С., Дузбаева К. Д.**Мектепте оқуға бейімделу кезеңінде мүмкіндігі шектеулі
балаларды оқыту үшін педагогикалық жағдай жасау 47**Аубакирова С. Д., Пфейфер Н. Э.**

Мүгедектікті түсінудің теориялық тәсілдері 54

Аширбаева Н. Н., Қуанжанова Қ. Т.

Мемлекеттік қызметшілердің психологиялық денсаулығы 61

Әсетқызы М.

XIX ғасырдың аяғы – XX ғасырдағы қазақ музыкасының дамуы..... 68

Бейсекова А. А., Шоқыбаев Ж. Ә.Бейорганикалық химия курсына төңкерілген сынып оқыту
технологиясын пайдалану 73**Бейсенова А. С., Булекбаева С. Е.**

Цифрлық ой кемдігі – XXI ғасырдың жаңа ауруы..... 81

Буркитбаева М. А., Исеева Ж. И.Жоғары сынып оқушыларына эссе жазуды үйретудегі
психологиялық ерекшеліктер..... 87**Головачёва В. Н., Вафин А. С.**Кәсіпорында білікті мамандардың біліктілігін арттыру
және білімдерін бақылауға арналған SMART-технологияны
пайдалану ерекшеліктері 95**Досжан Г. А., Усипашим С. Б.**Электрондық оқыту технологиясы: қазіргі заманғы
технологияларды қолдану арқылы студенттердің бағалауы 103

Дроботун Б. Н. Абстракция принципінің педагогикалық бейнелеуінің сұрағына (I).....	113
Дроботун Б. Н. Абстракция принципінің педагогикалық бейнелеуінің сұрағына (II).....	126
Дуйсенова А., Кожаканова М. Т. Ақпаратты визуализациялау мақсатында сабақта скрайб-презентацияны қолданудың тиімділігі.....	141
Елмұратова Б. Ж., Ельников П. С. Мультимедиялық презентациялар: ақпаратты тиімді ұсыну үшін негізгі өлшемдер мен ұсыныстар.....	147
Ерофеева Р. Ж., Пфейфер Н. Э. Оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру сабақтарын ұйымдастыру.....	155
Жеңісбекова Н., Кожаканова М. Т. Оқу үрдісінде интегративті әдісті қолданудың тиімділігі.....	162
Жетписбаева Б. А., Есказинова Ж. А., Серикпаева Р. К. Қазақстандағы репатриант-студенттер үшін ағылшын тілін оқу кезінде кәсіби концепттерді қолдану.....	167
Ибраева А. Р., Сатынская А. К. Дескрипторлардың сабақ барысындағы рөлі.....	174
Игликов С. Т. Бұқаралық ақпарат құралдары аймағының тәрбиелік әлеуеті.....	185
Идрисова Д. Т., Ибадуллаева С. Ж., Андреева Н. Д., Шорабаев Е. Ж. «Микробиология және вирусология» курсында студенттердің оқу-ғылыми-зерттеу жұмысын ұйымдастыру.....	192
Каббасова А. Т. Болашақ мұғалімдерді дайындау барысында шетел тілін оқытудың тиімділік мәселелері.....	201
Калманова Д. М., Мендалиева Ш. О. МООС – өз бетімен білім алуды қарқындату.....	211
Каратаева Т. О., Анесова А. Ж. Жаңартылған білім беру жүйесі жағдайында бастауыш сынып оқушының интеллектуалды-шығармашылық әлеуетінің дамуы.....	220

Касенов Х. Н. Педагогтің этикалық-деонтологиялық дайындығының негізгі аспектілері және оны қалыптастыру.....	227
Куватов А. Ж. Болашақ педагог-психолог мамандардың дайындығындағы қабілеттер мен әлеуеттің орны.....	236
Кусаинова У. Б., Сарсенбаева Ж., Сералиева А. А. Қазіргі заманғы оқытушы: студенттерге көзқарас және жоғарғы оқу орындарында оқыту әдістемесі.....	242
Куткельдиева Э. О., Қозыбай А. Қ. Жоғары оқу орындарында физика пәнін оқытудың инновациялық технологиялары.....	250
Маретбаева М. А., Алпысбаева А. К. Білім алушылардың коммуникативтік қабілеттерін дамыту.....	258
Матаев Б. А., Тулекова Г. М. «Мен» концепция психологиядағы зерттеу пәні ретінде.....	264
Мусатаева И. С., Жамбулатова Ә. Ж. Оқушылардың зерттеу қызметін дамыту – білім реформаларының өзекті міндеті.....	275
Мухаметжанова А. О., Кошқумбаев К. Т., Ксембаева С. К. Болашақ мұғалімдерін педагогикалық инновацияны пайдалануға даярлау әдістемесі.....	283
Мухтар Е., Аспанова Г. Р. Бастауыш сыныпта оқытуды ұйымдастырудың тиімді формалары ретінде жаратылыстану пәні бойынша стандарттан тыс сабақтар.....	292
Мухтарханова А. М. Жоғары оқу орындарында ағылшын тілін оқытуда студенттердің сөйлеу шеберліктерін арттыру жолдары.....	299
Нурмагамбетова Б. А., Шавалиева З. Ш., Тулекова Г. М. Педагогикалық қолдау – еркіндік педагогикасы.....	309
Нурумжанова К. А., Кисабеков А. А. Когнитивті перцепция бойынша колледжде оптикалық диапазондағы электромагниттік толқындар тақырыпты оқыту тәжірибесін құрастыру.....	315
Оразбаева К. О., Бегімбай Т. Б. Болашақ мұғалімдердің жаһандық кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың мәселелері.....	325

Пиговаева Н. Ю., Пфейфер Н. Э., Бурдина Е. И., Аубакирова Р. Ж. Студент-музыканттардың орындаушылық іс-әрекетінің тұрақтылығының алғышарттары	330
Сағимбаева Ш. Ж., Әбдрахманов А. Е. Физиканы оқытуда виртуалды зертханалық ортаны қолданудағы өзектілік.....	337
Сергеева В. В., Бутенова К. С. Патриоттық тілдік тұлғаны қалыптастырудың әдістемелік үлгісі...344	
Серік М., Серимбетов Б. А., Ерланова Г. Ж. Жоғары өнімді есептеулердің қолданылу жағдайлары және оларды жоғары оқу орнының оқу үдерісіне ендіру туралы ...351	
Темербаева Ж. А., Аймолда А. Е., Жаркумбаева М. М. Стандарттау және сертификаттау мамандығының магистранттарының коммуникациялық біліктіліктерін арттыруға арналған құзыреттілікті тәсілдеме	361
Темербаева Ж. А., Аймолда А. Е. Мамандарды қалыптастыруда оқытудың тиімді инновациялық әдістері	370
Төлепберген Л., Ниязова А. Е., Кожаканова М. Т. Оқытудың құзыреттілік моделін жүзеге асыру аясында біріктірілген әдісті қолдану	378
Тургунтаева Г. А., Таласбаева М. Е. Қазақстан Республикасының қазіргі заманғы білім беру жүйесіндегі мәдениетаралық құзыреттілігі	385
Тухлов И. А. Студенттерді оқыту үдерісінде жеке мәдениет контекстері	389
Саудабаева Д. Е., Аганина К. Ж. Білім беру ұйымдарындағы кадрлық менеджменттің дамуы.....	396
Антикеева С. К., Ксембаева С. К. Әлеуметтік қызметкерлердің кәсіби құзыреттілігін жіктеу туралы мәселеге	404
Авторларға арналған ережелер.....	421
Жарияланым этикасы.....	428

СОДЕРЖАНИЕ

Абсатова М. А., Айтуарова А. М., Абдрахманова Р. Б. Самоорганизация как условие развития читательской культуры студентов	15
Адилова В. Х. Интегративно-целостный подход как основа формирования культуры интеллектуального труда	22
Аймолда А. Е., Темербаева Ж. А. Становление гражданской идентичности в трансформирующемся казахстанском обществе.....	29
Аипова А. К., Огузбаев А. Е., Пфейфер Н. Э. Теоретико-методологические предпосылки развития психологии обучения иностранным языкам	34
Алшынбекова Г. Қ., Кударина А. С., Дузбаева К. Д. Создание педагогических условий для обучения детей с ограниченными возможностями в период адаптации к обучению в школе.....	47
Аубакирова С. Д., Пфейфер Н. Э. Теоретические подходы к пониманию инвалидности	54
Аширбаева Н. Н., Қуанжанова Қ. Т. Психологическое здоровье государственных служащих	61
Асетқызы М. Развитие казахской музыки конца XIX и XX века	68
Бейсекова А. А., Шоқыбаев Ж. А. Использование учебной технологии «Перевернутый класс» в курсе неорганической химии	73
Бейсенова А. С., Булекбаева С. Е. Цифровое слабоумие – новая болезнь XXI века.....	81
Буркитбаева М. А., Исаева Ж. И. Психологические особенности старшекласников при обучении написанию эссе	87
Головачёва В. Н., Вафин А. С. Особенности разработки SMART- технологии мониторинга знаний и повышения квалификации профессиональных кадров предприятия	95
Досжан Г. А., Усипашим С. Б. Технологии электронного обучения: оценка студентов с использованием современных технологий.....	103

Дроботун Б. Н. К вопросу педагогического отражения принципа абстракции (I)....	113
Дроботун Б. Н. К вопросу педагогического отражения принципа абстракции (II)...	126
Дуйсенова А., Кожаканова М. Т. Скрайб презентация в визуализации информации в классе	141
Ельмуратова Б. Ж., Ельников П. С. Мультимедийные презентации: основные критерии и рекомендации для эффективного представления информации .	147
Ерофеева Р. Ж., Пфейфер Н. Э. Организация уроков физической культуры с учетом гендерных особенностей обучающихся	155
Жеңісбекова Н., Кожаканова М. Т. Особенности применения интегративного подхода к обучению	162
Жетписбаева Б. А., Есказинова Ж. А., Серикпаева Р. К. Использование профессиональных концептов при изучении английского языка для студентов-репатриантов в Казахстане	167
Ибраева А. Р., Сатынская А. К. Роль дескрипторов на уроке	174
Игликов С. Т. Воспитательный потенциал региональных средств массовой информации	185
Идрисова Д. Т., Ибадуллаева С. Ж., Андреева Н. Д., Шорабаев Е. Ж. Организация учебно-исследовательской работы студентов в курсе «Микробиология и вирусология»	192
Каббасова А. Т. Проблемы эффективности иноязычного обучения в подготовке будущих учителей	201
Калманова Д. М., Мендалиева Ш. О. МООС – интенсификация самообразования	211
Каратаева Т. О., Анесова А. Ж. Развитие интеллектуально-творческого потенциала младшего школьника в условиях обновленной системы образования	220
Касенов Х. Н. Основные аспекты этико-деонтологической готовности педагога и ее формирования	227

Куватов А. Ж. Место способности и потенциала в подготовке будущих специалистов педагог-психологов	236
Кусаинова У. Б., Сарсенбаева Ж. С., Сералиева А. А. Современный преподаватель: взгляд на студентов и методики преподавания в вузе	242
Куткельдиева Э. О., Козыбай А. К. Инновационные технологии обучения физике в высших учебных заведениях	250
Маретбаева М. А., Алпысбаева А. К. Развитие коммуникативных способностей обучающихся	258
Матаев Б. А., Тулекова Г. М. «Я» концепция как предмет исследования в психологии	264
Мусатаева И. С., Жамбулатова А. Ж. Формирование исследовательской компетенции – актуальная задача реформ образования	275
Мухаметжанова А. О., Кошкумбаев К. Т., Ксембаева С. К. Методика подготовки будущих учителей к использованию педагогической инновации	283
Мухтар Е., Аспанова Г. Р. Бастауыш сыныпта оқытуды ұйымдастырудың тиімді формалары ретінде жаратылыстану пәні бойынша стандарттан тыс сабақтар	292
Мухтарханова А. М. Способы улучшения говорения студентов в обучении английскому языку в ВУЗ-ах	299
Нурмагамбетова Б. А., Шавалиева З. Ш., Тулекова Г. М. Педагогическая поддержка – педагогика свободы	309
Нурумжанова К. А., Кисабеков А. А. Из опыта конструирования когнитивной технологии изучения электромагнитных волн в колледже на основе перцепции	315
Оразбаева К. О., Бегімбай Т. Б. Проблемы формирования глобальной профессиональной компетентности будущих учителей	325
Пиговаева Н. Ю., Пфейфер Н. Э., Бурдина Е. И., Аубакирова Р. Ж. Предпосылки стабильности исполнительских действий студентов-музыкантов	330
Сагимбаева Ш. Ж., Абдрахманов А. Е. Актуальность применения виртуальных лабораторных занятий в обучении физике	337

Сергеева В. В., Бутенова К.С. Методическая модель формирования патриотической языковой личности	344
Серік М., Серімбетов Б. А., Ерланова Г. Ж. О состоянии применения высокопроизводительных вычислений и внедрении их в учебный процесс	351
Темербаева Ж. А., Аймолда А. Е., Жарқумбаева М. М. Компетентностный подход к повышению коммуникативной квалификации магистрантов специальности «Стандартизация и сертификация»	361
Темербаева Ж. А., Аймолда А. Е. Инновационные методы эффективной подготовки специалистов	370
Төлепберген Л., Ниязова А. Е., Кожаканова М. Т. Использование комплексного подхода при реализации модели компетентности в обучении	378
Турғунтаева Г. А., Таласбаева М. Е. Межкультурная компетенция в современном образовании Казахстана	385
Тухлов И. А. Контексты личной культуры в процессе обучения студентов	389
Саудабаева Д. Е., Аганина К. Ж. Развитие кадрового менеджмента в организациях образования	396
Антикеева С. К., Ксембаева С. К. К вопросу о классификации профессиональных компетенций социальных работников	404
Правила для авторов	421
Публикационная этика	428

CONTENT

Absatova M. A., Aituarova A. M., Abdrahmanova R. B. Self-organization as a condition of the students' reading culture development	15
Adilova V. Kh. Integrative and holistic approach as the basis for the intellectual work culture formation	22
Aimolda A. E., Temerbayeva Zh. A. The formation of civil identity in the transforming kazakhstan society ...	29
Aipova A. K., Oguzbayev A. E., Pfeifer N. E. Teaching and learning methodologies for the development of foreign languages teaching psychology	34
Alshynbekova G. K., Kudarina A. S., Duzbayeva K. D. Creation of pedagogical conditions for education of children with disabilities in the period of adaptation to school	47
Aubakirova S. D., Pfeifer N. E. Theoretical approaches to understanding disability	54
Ashirbayeva N. N., Kuanzhanova K. T. Psychological health of civil servants	61
Assetkyzy M. The development of Kazakh music at the end of 19 and 20 centur.....	68
Beisekova A. A., Shokybayev J. A. Use of educational technologies «Flipped classroom» in the course of inorganic chemistry	73
Beisenova A. S., Bulekbyeva S. E. Digital weakness of mind – a new illness of the XXI century.....	81
Burkitbayeva M. A., Issayeva Zh, I. Psychological features of senior pupils in teaching essay writing	87
Golovachyova V. N., Vafin A. S. Features of SMART-technology development for monitoring knowledge and improving the professional qualification of enterprise personnel.....	95
Doszhan G. A., Ussipashim S. B. E-learning technologies: Assess students with modern technologies.	103
Drobotun B. N. To the issue of pedagogical reflection of the principle of abstraction (I).....	113

Drobotun B. N. To the issue of pedagogical reflection of the principle of abstraction (II)	126
Duissenova A., Kozhakanova M. T. Scribe presentations in information visualization in the class.....	141
Yelmuratova B. Sh., Yelnikov P. S. Multimedia presentations: basic criteria and recommendations for effective reporting of information	147
Yerofeyeva R. Zh., Pfeifer N. E. Organization of physical culture lessons taking into account gender peculiarities of students	155
Zhenisbekova N., Kozhakanova M. T. The features of the integrated approach to learning	162
Zhetpisbayeva B. A., Eskazinova Z. A., Serikpaeva R. K. Use of professional concepts in studying english for repatriate students in Kazakhstan	167
Ibrayeva A. R., Satynskaya A. K. The role of descriptors at the lesson	174
Iglikov S. T. Educational potential of the region mass media.....	185
Idrisova D. T., Ibadullayeva S. Zh., Andreeva A. D., Shorabaev E. Zh. Organization of teaching and research work of students in the course «Microbiology and virology»	192
Kabbasova A. T. Problems of efficiency of foreign language training in preparing future teachers	201
Kalmanova D. M., Mendaliyeva Sh. O. MOOC – intensification of self-forming.....	211
Karataeva T. O., Anesova A. Zh. Development of intellectual and creative potential of younger pupils in the context of updating the education system	220
Kassenov Kh. N. The main aspects of ethical and deontological preparedness of a teacher and its formation	227
Kuvatov A. Place of ability and potential in the preparation of future specialists of educational psychologists.....	236

Kussainova U. B., Sarsenbaeva Zh., Seralieva A. A. Modern teacher: a look at students and methods of teaching in high school	242
Kutkeldiyeva E. O., Kozybay A. K. Innovative technologies of physics training in higher educational institutions	250
Maretbaeva M. A., Alpysbaeva A. K. Development of learners' communication abilities	258
Matayev B. A., Tulekova G. M. «Self» concept as a subject of research in psychology.....	264
Musatayeva I. S., Zhambulatoeva A. Zh. Students' research competence development as the goal of education reforms.....	275
Mukhametzhanova A. O., Koshkumbaev K. T., Ksembaeva C. K. Methods of training future teachers to use pedagogical innovation	283
Mukhtar E., Aspanova G. R. Non-standard natural science course as an effective form of elementary school education.....	292
Mukhtarkhanova A. M. Ways of improving students' speaking skills	299
Nurmagambetova B. A., Shavaliyeva Z. Sh., Tulekova G. M. Pedagogical support – pedagogy of freedom.....	309
Nurumzhanova K. A., Kisabekov A. A. From the experience of designing a cognitive technology for studying electromagnetic waves of the optical range in a college based on perception.....	315
Orazbaeva K. O., Begimbay T. B. Formation problems of global professional competence of future teachers.....	325
Pigovayeva N. Uy., Pfeifer N. E., Burdina Ye. I., Aubakirova R. Zh. Preconditions of stability of performing actions of students-musicians.....	330
Sagimbayeva Sh. Zh., Abdrakhmanov A. E. Relevance of the use of virtual laboratory classes in teaching physics	337
Sergeeva V. V., Butenova K. S. Methodical model of the formation of a patriotic linguistic personality.....	344

Serik M., Serimbetov B. A., Yerlanova G. Zh. The condition of the application of high performance computing and about their introduction in the educational process	351
Temerbayeva Zh. A., Aimolda A. E., Zharkumbayeva M. M. Innovative methods for effective training of specialists	361
Temerbayeva Zh. A., Aimolda A. E. Using an integrated approach in the implementation of the competency model in teaching	370
Tolepbergen L., Niyazova A. E., Kozhakanova M. T. Оқытудың құзыреттілік моделін жүзеге асыру аясында біріктірілген әдісті қолдану	378
Turguntayeva G., Talasbayeva M. Intercultural competence in today's education system of Kazakhstan	385
Tukhlov I. A. Contexts of personal culture in the learning process of students	389
Saudabayeva D. E., Aganina K. Zh. Development of personnel management in education organizations..	396
Antikayeva S. K., Ksembayeva S. K. On the issue of classification of professional competences of social workers.....	404
Rules for authors	421
Publication ethics.....	428

FTAMP 14.35.05

М. А. Абсатова¹, А. М. Айтуарова², Р. Б. Абдрахманова³

¹п.ғ.д., профессор, Педагогика және психология институты,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., 050010, Қазақстан Республикасы;

²докторант, Педагогика және психология институты,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., 050010, Қазақстан Республикасы;

³псих.ғ.к., доцент, Педагогика және психология институты,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., 050010, Қазақстан Республикасы

e-mail: ¹absatovamar@mail.ru; ²azizim_75@mail.ru; ³abdrakhmanova50@mail.ru

**ӨЗІН-ӨЗІ ҰЙЫМДАСТЫРУ СТУДЕНТТЕРДІҢ
ОҚЫРМАНДЫҚ МӘДЕНИЕТІН ДАМУЫН
ШАРТЫ РЕТІНДЕ**

Мақалада студенттердің оқырмандық мәдениетін дамытудың жолы ретінде өзін-өзі ұйымдастыру мәселесі қарастырылады. Студенттердің өзін-өзі ұйымдастыру мәселесі ғылыми педагогикалық-психологиялық әдебиеттерде жан-жақты зерттелгенін авторлар алға тартады. Ғылыми еңбектерге зерттеушілер талдау жүргізе отырып, өзін-өзі ұйымдастыру үрдістері жүйедегі бар байланыстарды қайта жасау немесе жаңа байланыстар құру арқасында жүзеге асатынын анықтаған.

Авторлар мақалада ғылыми айналымда өзін-өзі ұйымдастырудың тұлғалық және кәсіби түрлерін анықтаған. Өзін-өзі ұйымдастыру -студенттердің жалпы мәдениетінің бір бөлігі деп қарастырып, оның мәні студенттің оқу-танымдық және кәсіби қызметтік жетістіктерінде, өзін-өзі ұйымдастырудағы ұмтылыстарында (өзін-өзі дамытудың мақсаттары мен себептерін белгілеу, өзін-өзі бақылау және психикалық жай-күйді өздігінен реттеу, өзін-өзі талдау және өзін-өзі бағалау қабілеті), сондай-ақ бұл әрекеттер әдеттегідей және қажет болғанда иесінің ойында жеке өзін-өзі ұйымдастыру үшін бекітілгенін көрсетеді.

Кілтті сөздер: өзін-өзі ұйымдастыру, оқырмандық мәдениет, студент, өзін-өзі ұйымдастыру түрлері, шарт, ұйымдастырушылық іс-әрекет.

КІРІСПЕ

Бүгінгі қоғамда оқуға деген қызығушылықтың әлсіреуі өмір сапасының жаппай нашарлауына, елдің бәсекеге қабілеттілік деңгейінің төмендеуіне, экономикалық көрсеткіштердің төмендеуіне әкеп соқтыруы мүмкін деген түсінік қалыптасқан.

Оқуға деген қызығушылықтың белгілі бір төмендеуі-жалпы әлемдік үрдіс. Ол электрондық БАҚ (әсіресе теледидар мен Интернет) жаһандануына байланысты, оның салдары хабарламалардың мазмұнын стандарттау, БАҚ тілін жеңілдету, бұқаралық мәдениеттің стереотиптерін кеңінен тарату, сондай-ақ әлеуметтік маңызы бар ақпараттың беделді көзі ретінде оқу рейтингісінің төмендеуі болып табылады.

Қазіргі ақпараттық орта жағдайында тұлғаның оқырман мәдениетінің жоғары деңгейіне өол жеткізу: кітап оқуға деген құндылық көзқарасын, жазбаша мәтіндерде ұсынылған мәдени тәжірибені іс-әрекеттік меңгерудің әдістері мен формаларын анықтаудағы жеке еркіндік пен жеке жауапкершілікті сезінуді; рефлексивті, көп өлшемді ойлауды дамытуды; ақпараттық қоғамда тұлғаның өзін-өзі белсенді болуына ықпал ететін тұлғааралық кәсіби қарым-қатынасты жүзеге асыруды қамтамасыз етеді.

Студенттердің өзін-өзі ұйымдастыру феноменін көптеген зерттеушілер (Афанасьева Н. А. [1], Ишков Д. А. [2], Уваров Е. А. [3], Фалеева Л. В. [4] және т.б.) студенттердің жеке басы ретінде өзін-өзі ұйымдастырудың негізі білім мен өнімділік сипаттамалары ғана емес, сонымен қатар ерікті және бағалаушы екенін атап өтті.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Философиялық сөздікте өзін-өзі ұйымдастыру күрделі, динамикалық жүйені ұйымдастыруды арттыру немесе қайта өндіру барысын сипаттайтын үрдіс,-деп сипатталады. Өзін-өзі ұйымдастыру үрдістері тек қана күрделіліктің жоғары деңгейі бар және көптеген элементтері бар, олардың арасында мүмкіндік сипаты бар жүйелерде кездеседі [5].

Өзін-өзі ұйымдастыру қасиеттері түрлі тірі табиғат объектілерін тауып алады: тірі жасуша, ағза, биологиялық популяция, адами ұжым және т.б. Өзін-өзі ұйымдастыру үрдістері жүйедегі бар байланыстарды қайта жасау немесе жаңа байланыстар құру арқасында жүзеге асады.

Әдебиеттер таладуы көрсеткендей, өзін-өзі ұйымдастыру үрдісінің ерекшеліктеріне жатқызуға болады: мақсатқа бағытталғандығын және кенеттен пайда болу, яғни бұл үрдістер жүйенің қоршаған ортамен өзара әрекеттесу барысында өтеді, ортаға тәуелді емес, өз бетінше дербес.

Өзін-өзі ұйымдастыруды айтқанда, «ұйымдастыру» ұғымының да мәнін ашу маңызды. Ұйымдастыру үрдістері жүйе элементтерінің өзара әрекеттесуін ретке келтірумен сипатталады. Ретке келу пайда болған жағдайда міндетті түрде ұйымдастыру пайда болады. Осындай ретке келтіру, сонымен қатар, ұйымдастыру екі жолмен жүзеге асады: біріншіден, жүйені ретке келтіретін сыртқы фактордан, екіншіден, сол жүйенің өзінің ішкі келісілген өзара әрекеттесуінен. Екінші жағдайда өзін-өзі ұйымдастыру туралы айтуға болады.

Г. И. Рузавин айтқандай: өзін-өзі ұйымдастыру үрдістері ұйымдастыру пайда болғанға дейін тарихи және генетикалық тұрғыда пайда болады [6].

Өзін-өзі ұйымдастыру үрдістері психология саласындағы ғалымдарды да қызықтырады Л. С. Выготский [7], Е. И. Исаев [8] және т.б.

Л. С. Выготскийдің [7] тұжырымы бойынша: «мінез-құлық-бұл ағза мен ортаның арасындағы өзара әрекеттесу үрдісі. Сол себепті осы үрдісте үнемі бір –бірімен кезектесетін үш форма бар. Бірінші жағдайда, ағза ортаға деген өзінің үстемдігін сезінеді, бұл жерде қойылған міндеттер мен талаптар еш кідірмей, аса үлкен күшті талап етпей ағзаның өзімен шешімін табады. Екінші жағдайда, үстемдік ортада, яғни ағза өте көп күш пен еңбектің арқасында ортаға бейімделе бастайды. Үшінші жағдай, мүмкін және шынайы-бұл ағза мен ортаның арасында тепе-теңдіктің пайда болуы. Үш жағдайдың барлығы да эмоциялық мінез-құлықтың дамуының негізі».

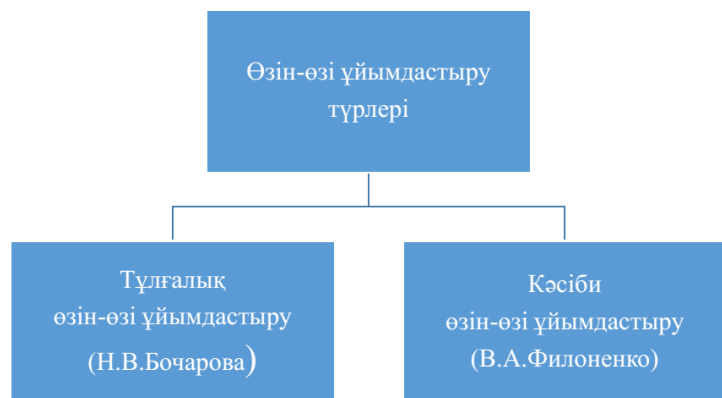
Сонымен қатар, Л. С. Выготский [7] өзін-өзі ұйымдастыру үрдісінің салдарында тұлғаның жүйе ретінде жаңа функционалдық сипатының пайда болуын-тұрақсыздық жағдайын атап көрсетеді.

Заманауи педагогикалық ғылымда ғалымдар білім беруді өзін-өзі ұйымдастыру жүйесі деп, педагогикалық үрдістер, құбылыстар мен жүйелерді зерттеу барысында өзін-өзі ұйымдастыру теория принципін (синергетика) қолдану мүмкіндігін айтады. Олардың зерттеулері дәлелдегендей, білім беру жүйесі өзін-өзі ұйымдастыратын, әрі дамитын бола алады.

Зерттеуші Акбашев Т. [9] анықтағандай: «әркімнің өзін-өзі ұйымдастыруы-бұл тәуелсіздік, бостандық пен дербестіктің тетігі».

Бұрынғы ғасырларда мұндай қажеттілікке мұқтаждық жоқ еді. Жер бетінде бұған экономикалық немесе саяси алғышарттар болмады. XX ғасырдың соңында әрбір адамның өзін-өзі ұйымдастыру негізінде өмір сүру экономикалық және экологиялық қажеттілік болды. Өзін-өзі (оқыту, тәрбиелеу, анықтау) идеясы-өмірдің бір нұсқасы, оның өзін-өзі ұйымдастыруы.

Сонымен қатар, ғылыми айналымда өзін-өзі ұйымдастырудың мынадай түрлерін анықтадық: сурет 1.

Сурет1 – Өзін-өзі ұйымдастырудың түрлері

В. Н. Донцов өзін-өзі ұйымдастыруды ұйымдастырушылық іс-әрекеттің типіне жатқызып, өзіне бағытталған және өзімен оңаша жүзеге асатын, -деп анықтайды [10].

С. С. Амирова өзін-өзі ұйымдастыруды адамның зияткерлік, эмоциялық және моральдық қасиеттерді іс-әрекетте жетілдіру мақсатында өзімен саналы жұмыс жасау, ол қоғамдық тұлғалық маңызды міндеттерді шешуге және дамытуға бағытталған, -деп қарастырады [11].

Н. К. Тутышкин [12] адамның өзін-өзі ұйымдастыруы деп ақыл-ой еңбегін ұйымдастыру саласында оның жылдам, ретімен және шығармашылықпен өскелең ұрпақтың тәжірибесін меңгеруін түсінеді.

В. В. Давыдов өзін-өзі ұйымдастыруды оқу іс-әрекетінің түрі деп анықтап, оның құрылымында өзін-өзі бақылау (жобалау) және өзін-өзі бағалауды жатқызады [13].

Студенттің жеке өзін-өзі ұйымдастыруы оқу іс-әрекетінде мақсаттардың реттелген жиынтығын, өзін-өзі бақылау және психикалық жай-күйді өздігінен реттеуді, өзін-өзі талдау және өзін-өзі бағалау қабілетін қамтиды, негізінен, өз бетімен және мақсатты түрде қалыптасып, университетте оқу үдерісінде дамиды.

Сонымен бірге студенттің өзін-өзі ұйымдастырудың элементтерін біз төменгі суретте көрсеттік (сурет 2).

Сурет 2 – Өзін-өзі ұйымдастырудың элементтері

Студенттердің өзін-өзі ұйымдастырудың элементтерінен байқағанымыз ол жеке тұлғаның өзін-өзі ұйымдастыру мәдениетіне де тән сапалар, университетте оқу үдерісі барысында қалыптасатын студенттің жалпы мәдениетінің бір бөлігі. Оның мәні студенттің оқу-танымдық және кәсіби қызметтік жетістіктерінде, өзін-өзі ұйымдастырудағы ұмтылыстарында (өзін-өзі дамытудың мақсаттары мен себептерін белгілеу, өзін-өзі бақылау және психикалық жай-күйді өздігінен реттеу, өзін-өзі талдау және өзін-өзі бағалау қабілеті), сондай-ақ бұл әрекеттер әдеттегідей және қажет болғанда иесінің ойында жеке өзін-өзі ұйымдастыру үшін бекітілген.

ҚОРЫТЫНДЫ

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде өзін-өзі ұйымдастыру оқу іс-әрекетінің түрлі астарларымен қарастырылады, яғни оқу әрекетімен тікелей байланысты, ал оқу өз кезегінде оқырмандық мәдениеттің дамуына ықпал етеді. Оқу іс-әрекетінің дағдыларын қалыптастыру, студенттердің өзіндік жұмысын

ұйымдастыру, өзін-өзі білімдендіру іс-әрекетін қалыптастыру мен жетілдіру, тұлғаның іс-әрекетте өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі жүзеге асыруымен байланысты.

Біздің ойымызша, өзін-өзі ұйымдастыру – бұл тұлғаның табиғи сапасы, ол тұлғаның еркіндікке, ашықтыққа, интеграцияға, есеюге, дамуға, өмір мәнін іздеуге, өмір іс-әрекеті үрдісінде өзінің ішкі әлеуетінің ашылуында көрінетін ұмтылысы және осылардың негізінде оның оқуға ынтасын арттырып, оқырмандық мәдениетін дамытудың шарты болып табылады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Афанасьева, Н. А.** Самоорганизация – фактор успешности учебной деятельности / Н. А. Афанасьева // *Фундаментальные исследования*. – № 2. – 2008.

2 **Ишков, Д. А.** Учебная деятельность студента: психологические факторы успешности : Монография / А. Д. Ишков – М. : Издательство АСВ, 2004. – 224 с.

3 **Уваров, Е. А.** Самоорганизация в системе психодиагностики. Типы самоорганизации // *Вопросы практической психодиагностики и психологического консультирования в вузе*. – Л. : ЛГУ, 1984. – С. 144–150.

4 **Фалеева, Л. В.** Первые шаги в «Педагогику жизни». – Ростов-на-Дону, 1994. – 104 с.

5 *Философский словарь*. – М., 1983. – 840 с.

6 **Рузавин, Г. И.** Самоорганизация и организация в развитии общества // *Вопросы философии*. – 1995. – № 8. – С. 63–72.

7 **Выготский, Л. С.** Психология искусства. Ростов-на-Дону, 1998. – 408 с.

8 **Исаев, И. Ф.** Становление и развитие профессионально педагогической культуры преподавателя высшей школы в России : историко-педагогический контекст (1755–1917 гг.) // *Научные ведомости Белгородского государственного университета : гуманитарные науки*. – Белгород : БелГУ, 2010. – № 6 (77). – Вып. 5. – 223 с. – С. 83–91.

9 **Акбашев, Т. Ф.** Первые шаги в педагогику жизни / Т. Ф. Акбашев. – Челябинск : «Версия», 1995. – 92 с.

10 **Донцов, В. Н.** Учебная самоорганизация студентов как фактор успеваемости : автореферат дисс.канд.наук. – Л., 1977.

11 **Амирова, С. С.** Самоорганизация личности в процессе обучения // *Педагогика*. – 1993. – № 5. – С. 49–52.

12 **Тутышкин, Н. К.** Основы самоуправления учебной деятельностью: учебное пособие. – Казань, 1984. – 118с.

13 **Давыдов, В. В.** Терия развивающего обучения. – М., 1996. – 544 с.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

М. А. Абсатова¹, А. М. Айтұарова², Р. Б. Абдрахманова³

Самоорганизация как условие развития читательской культуры студентов

^{1,2,3}Институт педагогики и психологии,

Казахский национальный педагогический университет имени Абая,

г. Алматы, 050010, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.19

М. А. Absatova¹, А. М. Aituarova², R. B. Abdрахmanova³

Self-organization as a condition of the students' reading culture development

^{1,2,3}Institute of Pedagogy and Psychology,

Abai Kazakh National Pedagogical University,

Almaty, 050010, Republic Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

В статье рассматривается вопрос самоорганизации как один из путей развития читательской культуры студентов. Авторы считают, что проблема самоорганизации студентов всесторонне изучена в научно-педагогической и психологической литературе. Исследователи, проведя анализ научных трудов, выяснили, что процессы самоорганизации осуществляются благодаря перестройке существующих связей в системе или созданию новых связей.

Авторы определили как в научном обороте различают личностные и профессиональные виды самоорганизации. Самоорганизация – часть общей культуры студентов, суть которой заключается в учебно-познавательной и профессиональной деятельности студента, стремлении к самоорганизации (способность определять цели и причины саморегуляции, самостоятельно регулировать самоконтроль и психическое состояние и самооценку).

The article considers the problem of self-organization as a way of developing students' reading culture. The authors consider that the problem of self-organization of students is comprehensively studied in scientific, pedagogical and psychological literature.

The researchers, after analyzing the scientific works, found out that self-organization processes are carried out due to the restructuring of existing relationships in the system or the creation of new relationships.

In the article, the authors determined the personal and professional forms of self-organization in scientific community. Self-organization-is a

part of the general culture of students, the essence of which consists of educational, cognitive and professional activities of student, the aspiration to self-organization (the ability to define the purposes and the reasons of self-regulation, independently regulate self-control and a mental state and self-assessment) and also that these actions were usual and if necessary are fixed by the owner for independent self-organization in the game.

ГРНТИ 14.35.07

В. Х. Адилова

к.п.н., профессор, Гуманитарно-педагогический факультет, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан
e-mail: adilova.v@list.ru

**ИНТЕГРАТИВНО-ЦЕЛОСТНЫЙ ПОДХОД
КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ
ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ТРУДА**

В данной статье рассматривается проблема целостности и внутренней непротиворечивости культуры интеллектуального труда как прогрессивно развивающегося интегративно-целостного организма, которому свойственна как определенная специализация, так и функциональная взаимозависимость от целого. Все компоненты формирования культуры интеллектуального труда должны рассматриваться в их органическом единстве, так как развитие одного из них не должно осуществляться за счет другого или в ущерб ему.

Ключевые слова: интегрированное знание, инновационное знание, интегральный профиль специалиста, интегративно-целостный подход.

ВВЕДЕНИЕ

Важное место в модели формирования культуры интеллектуального труда занимают интегрированное и инновационное знания как результат интеллектуально-творческой деятельности человека. Интегрированное знание влияет на рост субъективного знания, а инновационное знание дает возможность субъективному знанию преодолеть стандартную логику когнитивной ситуации, пробить жесткость проблем и устойчивость структурных данных. Инновационное знание как более высокий качественный уровень психической

организации интегрированного знания помогает обрести способность к созданию нового знания.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Интегрированное знание на рациональном уровне с позиции ассоциативно-рефлекторной теории опирается на основные закономерности условно-рефлекторной деятельности коры головного мозга человека. Смысл основного положения теории о физиологии высшей нервной деятельности заключается в том, что в коре головного мозга происходит образование множества новых условно-рефлекторных связей между разнообразными системами раздражителей и реакций. Поэтому процесс обучения понимается:

– как совокупность раздражителей, которые состоят из преднамеренных психолого-педагогических воздействий;

– как реакция, которая состоит из когнитивно-познавательных действий обучаемых. Процесс усвоения знаний, формирования умений, навыков и личностных качеств – это процесс образования в сознании человека разнообразных систем ассоциаций, разных по степени сложности, что позволяют установить разный уровень целостности между компонентами культуры интеллектуального труда.

Ассоциативно-рефлекторная логика как структура и этап процесса обучения соответствует возникающим ассоциациям и рефлексам, ядром которого выступает осмысление изучаемой информации обучаемыми на аналитико-синтетическом уровне для установления целостности между разнокачественными знаниями в процессе решения теоретико - практических задач.

Знание на интуитивном уровне интегрируется на уровне личного и коллективного бессознательного. Экспериментально-опытным путем доказано существование глубинных внутренних знаний человека, связанных с творчеством и активацией слоев бессознательного уровня, вырабатывающих интуитивные действия. Если педагог - психолог умеет организовать рационально собственную деятельность на основе интуитивных действий, то длительный период может опираться на личное бессознательное и когнитивные структуры, расположенные между личным и коллективным бессознательным.

Интуитивное познание составляет фундамент исследовательских форм обучения, поэтому оно опирается на когнитивно - комфортное учебное действие и учитывает индивидуальные психические установки личности к познавательной активности, к способам и условиям познания.

Реликтовое знание как архетипы или первообразы и инстинкты, составляют содержание наследуемых форм коллективного бессознательного и вырабатывают такой вид практической активности человека, проявляющийся

в интуитивных действиях. Интуитивные действия человек может проявлять во время внештатных ситуаций, а инстинктивные действия человек проявляет во время социальных коллизий на микро-или макроуровнях. Реликтовое знание невозможно объяснить с помощью гипотезы научения и упражнения, оно одинаковое у людей как особей одного биологического вида.

Таким образом, интегрированное знание можно представить в форме синтеза рационального, интуитивного и реликтового знаний. Интегрированное знание – это синтезированный в познавательной деятельности комплекс амбивалентных продуктов рационального и внерационального мышления и восприятия.

Амбивалентный продукт – это готовые умения и навыки без их существенного изменения в виде целостной системы с согласованной структурой и динамикой. При этом глубина, степень и уровень требуемой интеграции зависят от профессиональной деятельности субъекта.

Амбивалентность выражается в том, что одно и то же явление или объект может вызывать у человека одновременно несколько противоположных чувств:

- эмоциональное позитивное и одновременно негативное чувство к человеку, предмету, событию, явлению;
- волевые колебания между противоположными решениями. Если человек не может сделать выбор между ними, то отказывается от принятия решения вообще;
- интеллектуальное чередование противоречащих друг другу, взаимоисключающих идей в рассуждениях человека.

Амбивалентность – это одновременное проявление различных уровней целостности. Этот факт подтверждают экспериментальные данные и теоретические представления, которые объясняют существование целостной структуры, интегрирующей с разных позиций человеческий опыт.

В теории функциональной системы для создания интегрированного знания необходимо соотнести его с наложением паттернов индивидуального опыта на изоморфные структуры, при этом поведение человека формируется в результате деятельности структур разного возраста. Итогом такой интеграции является формирование интегративно-целостного человека.

В условиях многоуровневого профессионального образования реализация интегративно-целостного подхода в рамках формирования культуры интеллектуального труда может повлиять на образование специалиста «интегрального профиля», обладающего универсально-синтетическими знаниями и универсально-функциональной деятельностью. Исходя из того, что универсализм проявляется в условиях синтеза знаний и деятельности в органически-целостные и органически-взаимосвязанные системы, то

интегральный специалист – это универсал и синтезатор в области знаний и деятельности (схема 1).

Важным моментом в интеграции разнокачественных знаний является перевод знаний из статического состояния в динамическое посредством его активации в процессе обучения.

Рисунок 1 – Интегративно-целостная трактовка специалиста «интегрального профиля»

К уровням активации знаний относят:

- уровень, который предполагает внутрипредметные и межпредметные знания;
- уровень, который связывает изучение дисциплины со знанием предмета и его объяснения в окружающей реальности;
- уровень, который обеспечивает опосредованную активацию предметных знаний при разрешении четко сформулированной задачи или проблемы в профессиональной или социальной среде;

Качественной характеристикой интегрированного знания является ее целостность, которая включает в себя уровни активации знаний с образованием разных уровней целостности:

- синкретизм в сочетании с эмпирическим знанием;
- дифференциация с доминированием рационального знания;
- суммативное единство с установлением связей между знаниями по науке и по религии;
- комплекс с установлением причинно-следственных связей;
- синтез и оперирование системами знаний при решении профессиональных задач;
- органическая целостность с применением систем знаний в проблемной среде при решении творческих профессиональных задач и с доминированием интуитивного знания.

Механизм интеграции разнокачественных знаний срабатывает при наличии интегрирующих факторов и определенного способа интеграции. Интегрирующие факторы - это содержание психологического образования и содержание педагогического образования. Содержание каждого из видов образования связано с содержанием других предметов в определенной целостности. Возможности к объединению заложены в содержании учебных дисциплин, так как через них изучаются одни объекты действительности с разных аспектов.

Интегрирующие факторы общего плана включают:

- проблему – противоречивое внутреннее содержание, посредством которого стягивается и вокруг которого формируется разнохарактерный материал;
- деятельностный аспект содержания – это определенный способ деятельности, общий для усвоения разнокачественного материала;
- личностно-смысловая сфера содержания;
- региональный компонент как среда обитания обучающегося;
- экологический компонент.

К способам интеграции можно отнести:

- коллажное соединение элементов в целое, которое отличается слабым взаимодействием и равноправным отношением элементов;
- равноправное взаимодействие элементов, извлечение пользы друг от друга при сохранении определённой зоны автономии и при взаимодействии средней силы;
- полное слияние элементов, образование однородной целостности, при наивысшей силе взаимодействия;
- доминирование одного элемента над другим при сохранении некоторой автономии вспомогательного компонента;
- вбирание одного элемента другим, полное поглощение, сильное взаимодействие;

– вспомогательный элемент является средством передачи главного при этом обеспечивается сильное взаимодействие.

Эффективность механизма интеграции разнокачественных знаний зависит от перевода интегрирующих факторов и определенного способа интеграции из внешнего плана реализации во внутренний план субъекта.

ВЫВОДЫ

Ведущими категориями, объясняющими действие интегративных механизмов, является ассимиляция, аккомодация и уравнивание. Они составляют технологическую основу интеграционного процесса и отражают инвариантный механизм формирования культуры интеллектуального труда. Если произвести соответствующую трансформацию, то данные категории можно использовать в качестве средств описания механизмов формирования культуры интеллектуального труда с позиции антропологии образования:

- ассимиляция – это процесс приспособления инородных кооперируемых компонентов к условиям существования интегративного базиса;
- аккомодация – это изменение базисной составляющей интегративного процесса в ходе включения в нее инородных компонентов;
- уравнивание – процесс достижения определенного баланса и гармонии всех участников интегративного взаимодействия. Представленные механизмы носят универсальный характер и «срабатывают» на всех уровнях становления культуры интеллектуального труда. В процессе интегрированного обучения также выявлена результативность данного процесса и сущность понятия практическая «интеграция».

Способность воспринимать и усваивать интегрированные знания является важным показателем освоения методики интегративно - комплексного подхода культуры интеллектуального труда и ее применения в научно-исследовательской деятельности, что создает определенные предпосылки для проведения системной работы по ее использованию.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

В. Х. Адилова

Интегралды және тұтастық көзқарас зияткерлік жұмыс мәдениетін қалыптастыру үшін негіз ретінде

Гуманитарлық-педагогикалық факультеті,
С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,
Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

V. Kh. Adilova

Integrative and holistic approach as the basis for the intellectual work culture formation

Faculty of Humanities and Education,
S. Toraihyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

Бұл мақалада зияткерлік еңбек мәдениетінің тұтастығы мен ішкі қарама-қайшы еместігінің проблемасы, ол белгілі бір мамандануға да, тұтастай функциялық өзара тәуелділікке де тән прогрессивті дамып келе жатқан интегративті-тұтас ағза ретінде қарастырылады. Зияткерлік еңбек мәдениетін қалыптастырудың барлық компоненттері олардың органикалық бірлігінде қарастырылуы тиіс, өйткені олардың біреуінің дамуы басқаның есебінен немесе оған зиян келтірумен жүзеге асырылмауы тиіс.

This article deals with the problem of the integrity and internal consistency of the intellectual work culture as a progressively developing integratively holistic organism, which is characterized by both a certain specialization and functional interdependence on the whole. All components of the intellectual work culture formation should be considered in their organic unity, since the development of one of them should not be carried out at the expense of the other or to the detriment of it.

ГРНТИ 14.35.07

A. E. Аймолда¹, Ж. А. Темербаева²

¹докторант, Факультет педагогики и спорта, Павлодарский государственный педагогический университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан;

²к.п.н., доцент, Архитектурно-строительный факультет, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан

e - mail: ¹asseltemerbaeva@gmail.ru; ²zhanna.temerbaeva@mail.ru

СТАНОВЛЕНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В ТРАНСФОРМИРУЮЩЕМСЯ КАЗАХСТАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

В статье рассматриваются вопросы становления гражданского общества. Раскрываются понятия гражданской идентичности и описываются различные инструменты для его становления и успешного формирования. Определяются ценностные ориентации как фундамент нравственного общества.

Ключевые слова: гражданское общество, граждане, население, идентификация, ориентации, семья.

ВВЕДЕНИЕ

Экономические и социально-политические изменения в Казахстане способствуют изучению проблем, связанных с социальной, политической функцией граждан в трансформирующемся обществе. В последствии распада СССР, экономических реформ, смены структуры власти, культурных процессов, в современном казахстанском обществе произошли колоссальные изменения. Гражданская идентичность жителей Казахстана выступает важным условием воспроизводства нации.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Качество политического развития, социального производства зависит от качества гражданской идентичности.

Понятия «общество», «государство» и «гражданское общество» находятся в тесной связи с понятием «гражданской идентичности».

Гражданская идентификация осуществляется посредством общества и его институтами. Государство выступает как базовое основание гражданской идентификации.

Трактование отношений гражданского общества и государства таково: государство определяется гражданским обществом и характеризуется, автономностью общества. Автономность общества – самопроизвольная деятельность, вызванной внутренними причинами. Следовательно, гражданское общество – общество, где главное действующее лицо и субъект исторического процесса – это человек с потребностями, интересами и ценностями. Степень защищенности граждан и общества, определяется уровнем демократии, поэтому в гражданском обществе все связи «снизу в верх», т.е. государство и его органы формируются обществом и находятся под контролем, который осуществляется через определенные каналы. В связи с этим, если доминантой гражданского общества является личность, то, формирование индивидуальной свободы есть главная цель при построении такого общества. Очевидно, что большая роль принадлежит семье, учитывая социальную значимость и морально-нравственные принципы. Необходимо иметь в виду: всё самое лучшее закладывается в семье, а формируется всю жизнь. Но семья может заложить в человеке и всё отрицательное. Поэтому семья должна быть в поле внимания и влияния общества.

Следует отметить, что именно ценностные ориентации и духовные корни обеспечивают связь и преемственность между поколениями. Мораль, общечеловеческие представления о месте каждого из нас - фундамент нравственности и ответственности перед обществом.

В структуру гражданской идентичности входят четыре основных элемента:

- 1 Ценностный – позитивное или негативное отношение к факту принадлежности;
- 2 Деятельностный – реализация гражданской позиции в деятельности и поведении, участие в общественнополитической жизни страны;
- 3 Эмоциональный – принятие или непринятие гражданской общности;
- 4 Когнитивный – знание о принадлежности к данной общности, представление об идентифицирующих признаках, принципах и основах данного объединения, о гражданстве и характере взаимоотношений гражданина и государства и граждан между собой.

Ценностный компонент и личностный смысл определяют особенности социально-политических аспектов гражданской идентичности. Базовый механизм - патриотизм как чувство приверженности к гражданской общности, признание ее наиболее значимой ценностью. Гражданская идентичность определяет интеграцию группового самосознания и служит залогом стабильности государства. Следует отметить, что в постсоветский период, неизбежно возникает кризис идентичности. Он охватывает несколько сфер – крушение прежней системы ценностей и идеалов, кризис доверия к власти, и

отношение к новым институтам и процедурам. Кризис идентичности принимает особенно острые формы в новых независимых государствах, сложившихся в результате распада империй и 56 связан с крупными геополитическими потрясениями.

В процессе становления нового уклада и образа жизни, при переходе от одних методов правления к другим нарушается привычный механизм функционирования всего общества, что приводит к конфронтации среди некоторых социальных, профессиональных групп. Это вполне закономерный политический процесс, присущий всем транзитным государствам. Следует подчеркнуть, что кризис идентичности Казахстана, сопровождается выездом граждан за пределы страны, возвращением на свою историческую родину тех, кто по различным причинам покинул ее. Выезд подавляющего большинства эмигрантов связан именно с кризисом идентичности. Начиная с 2002 г., наблюдается ее значительное снижение. Снижение численности эмигрантов является показателем того, что происходит интенсивный процесс преодоления кризиса идентичности и формирования казахстанского народа как гражданской общности.

В вопросе становления гражданской идентичности не остается без решения вопрос формирования казахстанского патриотизма. Он предполагает формирование политического человека, который свободно и самостоятельно определяет свое отношение к политике и государству, способен делать осознанный выбор и принимать рациональные решения, направленные на реализацию коллективных благ. Следует упомянуть, что у нас есть богатая история, есть примеры из жизни исторических личностей. В начале XX в. идею патриотизма развивали выдающиеся сыны казахского народа А. Букейханов, А. Байтурсынов, М. Дулатов, М. Чокаев и др. Гордостью казахского народа, и не только казахского, являются подвиги М. Маметовой, А. Молдагуловой, Т. Токтарова, Н. Абдирова и многих других. Надо отметить, что главной предпосылкой формирования патриотизма является гражданская идентификация индивида, т. е. осознание им себя гражданином определенного конкретного государства, что предполагает наличие (образование) независимой государственности народа. Для этого решения этого вопроса главная предпосылка создана – народ Казахстана обрел независимость и создал свое государство в форме Республики Казахстан. Очевидно, что для успешного формирования казахстанского патриотизма необходим характер создаваемого государства, ценности, которые оно собираются отстаивать и цели, которые оно преследует. В Конституции РК значится, что республика утверждает себя как демократическое и правовое государство, где высшая ценность – человек, его жизнь, его права, свободы и достоинство. В нашем случае в воспитании

казахстанского патриотизма важную роль должна играть общенациональная гордость. У каждой национальности Казахстана есть своя национальная гордость. Казахи гордятся своей героической историей. Гордостью казахской нации является то, что она дала миру Абая, что из ее среды вышли М. Чокаев, М. Ауезов, К. Сатпаев, Б. Момышулы, Д. Конаев, и многие другие.

Также важный инструмент формирования гражданского самосознания являются средства массовой информации Казахстана. Их роль неизмеримо возросла, весь мир оказался втянутым информационную паутину. Интернет - механизм, способствующим глобализации. В этих условиях сохранение национальной идентичности становится для многих стран проблемой. Важно приобщить СМИ в процесс активного формирования патриотического сознания казахстанских граждан. Любое патриотическое движение в работе с молодежью должно использовать основные институты общества – семья, школа, молодежные объединения по интересам. Социальный состав молодежи отражает весь спектр социальных и политических интересов. Отмечается, что эффективное решение проблем семьи, материнства и детства – самый верный механизмом подключения ячейки общества к формированию патриотического сознания.

ВЫВОДЫ

Формирование и укрепление гражданской идентичности казахстанцев крайне актуально для нашей страны как государства межнационального и межконфессионального согласия.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Андерсон, П.** Родословная абсолютистского государства. – М. : Территория будущего. – 2010. – 512 с.
- 2 **Кшибеков, Д. К.** Ментальная природа казахов / Алматы : НИЦ «Гылым», 2005. – С. 51–52.
- 3 **Садьков, А. М.** Историяграфия казахской советской государственности. 1917–1977 гг. / А. М. Садьков. – М., 1983.
- 4 **Татимов, М. Б.** Развитие народонаселения и демографическая политика / Татимов М. Б. – Алма-Ата, 1978.
- 5 Понятие общества : компоненты и их взаимоотношения // Американская социологическая мысль. – М., 1996. – С. 494–526.
- 6 **Инглхарт, Р.** Модернизация, культурные измерения и демократия: последовательность человеческого развития. – М. : Новое издательство. – С. 169.

7 **Титма, М.** Жизненные пути одного поколения / Под ред. Л. А. Коклягиной, В. В. Семеновой, М. Титма. – М. : Наука, 1992. – С. 123.

8 **Шапко, В. Т.** Гражданская культура студентов. Тенденции и проблемы формирования // Социологические исследования, 2009. – № 4. – С. 108–117.

9 Социологический энциклопедический словарь. – М., 1998. – С. 105.

10 Энциклопедический социологический словарь / Под общ. ред. академика РАН Г. В. Осипова. – М., 1995. – С. 226.

11 **Шейн, Э. Х.** Организационная культура и лидерство. – СПб., 2002. – С. 36.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

А. Е. Аймолда¹, Ж. А. Темербаева²

Қайта құрылатын қазақстандық қоғамдағы азаматтық бірегейліктің қалыптасуы

¹Павлодар мемлекеттік педагогикалық университет,
Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы;

²Сәулет-құрылыс факультеті,

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,
Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

A. E. Aimolda¹, Zh. A. Temerbayeva²

The formation of civil identity in the transforming kazakhstan society

¹Faculty of Pedagogics and Sports,
Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan;

²Faculty of Architecture and Construction,
S. Toraihyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

Мақалада азаматтық қоғамның қалыптасу мәселелері қарастырылады. Азаматтық сәйкестік ұғымдары ашылады және оның қалыптасуы мен табысты қалыптасуы үшін түрлі құралдар сипатталады. Адамгершілік қоғамның іргетасы ретінде құндылық бағдарлары анықталады.

This article discusses the development of civil society. The concepts of civic identity are revealed and various tools for its formation and successful formation are described. Value orientations are determined as the foundation of a moral society.

ГРНТИ 14.07.07

А. К. Аипова¹, А. Е. Огузбаев², Н. Э. Пфейфер³

¹докторант PhD, Гуманитарно-педагогический факультет,
Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова,
г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан;

²ст. преподаватель, Гуманитарно-педагогический факультет,
Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова,
г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан;

³д.п.н., профессор, Гуманитарно-педагогический факультет,
Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова,
г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан
e-mail: ¹ainash702@mail.ru; ²arslan_aydabol@mail.ru

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ПСИХОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

В данной статье авторы провели анализ психологических концепций и исследований, лежащих в основе современной лингводидактики и определивших развитие методики преподавания иностранных языков за последние полвека. Проведенная работа позволила авторам статьи определить общие тенденции формирования и функционирования психологического знания о процессе обучения иностранным языкам и сделать вывод о том, что психология обучения иностранным языкам является самостоятельной областью педагогической психологии, изучающей психические изменения у человека в процессе овладения им иноязычным лингвистическим опытом в условиях организованного обучения.

Ключевые слова: Я-концепция, лингводидактика, педагогическая психология, психология обучения ИЯ, методика преподавания ИЯ.

ВВЕДЕНИЕ

В последнее время в теории и практике преподавания иностранного языка в вузе возникли противоречия между оставшейся прежней системой подготовки специалистов и новым социальным заказом, что в свою очередь, обусловлено фактом изменения социальных и политических условий, требованиями научно-технического прогресса и повышением информационной открытости общества. Необходимость высшей школы функционировать в новых условиях, готовить

высокопрофессиональных специалистов на уровне мировых стандартов ставит перед педагогами и психологами нашей страны важные теоретические и практические задачи.

В современной мировой образовательной практике происходит формирование нового воззрения на образование как на процесс «становления личностного «Я», обретения себя, образа, неповторимой индивидуальности, с духовным и творческим потенциалом. В такой форме оно открывает перед субъектами возможность личностного развития, создавая условия для оптимального взаимодействия как с окружающим его миром, так и с собой, плодотворной профессиональной деятельности, организации благополучной жизни. Высокую значимость приобретают умения обозначать ценностный смысл появляющихся событий, наделять их смысловой окраской, регуляция поведения человека, расстановка приоритетов, планирование сфер, требующих проявления большей активности, принятие актуальных решений человеком и успешная организация собственных усилий на достижение цели, что в существенной мере зависит от его представлений относительно себя, т.е. Я-концепции.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Приобретая в последние годы все большее значение, проблема Я-концепции изучается в различных научных отраслях психологии. Результатами проведенных исследовательских работ явилось появление определений Я-концепции, интерпретация ее психологической сущности, разработка и определение подходов, демонстрирующих возможность формирования Я-концепции личности (К. А. Абульханова-Славская, Б. Г. Ананьев, А. А. Бодалев, А. В. Ивашенко, И. С. Кон, К. Левин, А. Маслоу, К. Роджерс, С. А. Рубинштейн, Д. Б. Эльконин и др.).

В педагогической психологии обозначено проблемное поле формирования Я-концепции: определено психологическое содержание учебной деятельности, ориентированной на создание условий роста и развития благоприятной Я-концепции на разных этапах онтогенеза; раскрыты факторы, негативно сказывающиеся на формировании Я-концепции в условиях образовательной среды (Л. С. Выготский, И. А. Зимняя, А. С. Макаренко, А. В. Петровский и др.).

Как установлено в исследованиях (К. А. Абульханова-Славская [1], А. А. Бодалёв [2], Е. А. Климов [3], Л. М. Митина [4], Н. С. Пряжников [5] и др.) в период вузовского обучения наиболее значимые изменения у субъектов деятельности возникают в структуре образа Я. В этой связи особую актуальность приобретают исследования проблем формирования образа Я как субъекта профессионально обусловленной деятельности, в которую включены

представления о себе как о личности и представления о себе в будущем как о профессионале. Сочетание этих представлений определяет собственный образ будущей профессиональной деятельности личности.

В этом аспекте интересно исследование С. С. Арзуманян, связанное с актуальной проблемой формирования у студентов лингвистического вуза позитивной Я-концепции личности на основе развития процессов самопознания, освоения ими необходимых профессионально важных качеств и создания субъективного образа будущей профессиональной деятельности, а также ряд её других работ [6; 7].

Учитывая достаточно выраженную разработанность темы, педагогическая психология в проблемном поле обнаруживает нерешенные вопросы, выявляющие особенности формирования Я-концепции у студентов как субъектов собственной жизни, способных нести ответственность за присвоение профессионального опыта, расставлять приоритеты и решать задачи, наиболее значимые в настоящий момент, направленные на достижение субъективного образа будущей профессиональной деятельности и самореализации.

Реализация положений личностно-деятельностного и личностно-ориентированного подходов предполагают разработку диагностических методов, которые позволили бы дифференцировать процесс обучения в зависимости от уровня развития познавательных и творческих способностей, мотивов и личностных качеств, оптимально дозировать учебную нагрузку, а также фиксировать эффект обучения, который оценивался бы по измеряемым количественно показателям знаний, умений и навыков, приобретенных в ходе обучения, а также по степени реализации возможностей человека. Одним из путей решения данной проблемы является исследование свойств личности, являющихся значимыми при изучении иностранного языка в вузе и соотносимых с ними прогностическими критериями успешной обучаемости указанному предмету, выполненным ученым У. У. Сайфуллаевой [8, 905–908].

Постановка задачи исследовать все аспекты обучаемости вызывается необходимостью изучения и учета закономерностей зависимости процесса усвоения знаний, его положительной динамики от индивидуально-психологических особенностей субъекта учебной деятельности. Считается, что более детальная разработанность проблем диагностики обучаемости и индивидуально-психологических особенностей оптанта позволит вскрыть неиспользуемый ранее потенциал и оптимизировать процесс обучения иностранному языку в вузе. Решение данной задачи позволит с достаточно высоким уровнем надежности прогнозировать будущую успешность субъекта в избранной им сфере обучения, осуществлять на основе полученной информации

селективно-типологический подход и тем самым обеспечить наиболее целесообразную языковую нагрузку на конкретного студента.

Системный подход к решению этой задачи может быть осуществлен лишь принимая во внимание особенности всех уровней, от индивидуального до личностного. Среди множества факторов, которые обуславливают успешность учения центральное место принадлежит обучаемости. Первое достаточно развернутое определение указанному понятию было дано Б. Г. Ананьевым. Рассматривая обучаемость как готовность, восприимчивость к обучению, автор видит в ней важный показатель и в то же время свойство общего развития.

Исследования показали, что обучаемость проявляется в способностях к приобретению знаний, но не сводится к умственному развитию (Н. С. Лейтес [9], Р. С. Немов [10], З. И. Калмыкова [11]). Подобно тому, как различаются общие и специальные способности, существует обучаемость общая и обучаемость специальным предметам. В научной психолого-педагогической литературе достаточно полно описана обучаемость иностранному языку как частный случай общей обучаемости, что позволило выделить критерии обучаемости иностранному языку, проанализировать факторы обучаемости указанному предмету.

Многообразие психологических концепций, лежащих в основе современной лингводидактики не исчерпывается вышеназванными, поэтому рассмотрим психологические исследования, определившие развитие методики за последние полвека.

Сложившийся к 40–50-м годам XX века бихевиоризм параллельно со структурализмом в лингвистике оказал серьезное влияние на методику преподавания ИЯ. Возникший в результате этого влияния аудиолингвальный метод обучения, доминировал в обучении иностранным языкам в течение более чем двадцати лет и продолжает оставаться, в настоящее время в мировой практике обучения. Бихевиоризм концентрировался на внешнем проявлении человеческого поведения, и сводил его к цепи стимулов-реакций и решающей роли так называемого «подкрепления», следующего за каждой реакцией. Аудиолингвальный метод аналогичным образом сводил овладение языком к процессу формирования навыков, в результате закрепленных реакций при условии положительного подкрепления. В основе обучения - языковые образцы, которые подвергались дриллу – механической тренировке через систему трансформационных упражнений, что обеспечивало запоминание языкового материала.

В 60-х годах бихевиоризм и основанный на нем аудиолингвальный метод подверглись критике их оппонентами-когнитивистами. Когнитивная психология сосредоточилась на глубинных умственных процессах, не

подвластных внешнему наблюдению. Теория познавательного кода делала акцент на познании языка с помощью умственных процессов, с применением различных стилей и стратегий учения как познавательной деятельности. Основателем этой теории - Роберт Ганье (Robert Gagne [12; 13].

Другой представитель когнитивизма – Осбел (Ausubel) в 1968 году предложил когнитивные стили, которые характеризуют поведение человека в его познании –рефлексивный, импульсивный, полезависимый, полнезависимый, терпимый к неопределенности (tolerance of ambiguity) [14].

Установлено, что когнитивные стили рожают определенные стратегии учения. Изучившие эти стратегии применительно к обучению иностранным языкам Рубин и Стерн [15; 16] назвали 7 характеристик, необходимых для хорошего овладения языком: желание догадываться и точность догадок, сильная мотивация к общению, раскованность, внимание к языковой форме, поиск партнеров по общению, самоконтроль речи, внимание к смыслу.

Исследования Майкла О' Мэйли [17] выявили 24 стратегии изучения иностранного как второго языка, которые можно разделить на три большие группы:

- метакогнитивные стратегии, включающие предварительное планирование учения, осознание процесса учения, оценку результатов и т.п.;
- когнитивные стратегии, связанные непосредственно с оперированием учебным материалом (повторение, группировка, дедукция, конспектирование, запоминание ключевых слов и т.п.);
- социоаффективные стратегии, подразумевающие сотрудничество, а также компенсаторные стратегии для выяснения непонятого (переспрос, парафраз, примеры и т.п.).

Последняя группа стратегий была выделена в результате развития нового направления – гуманистической психологии. Помимо разработанных стратегий учения когнитивизм дал толчок появлению новых методов обучения иностранным языкам – суггестопедии и Silent Way («молчаливый способ»).

Основатель суггестопедии болгарский врач-психиатр Георгий Лозанов в 1979 г. исходил из предположения, что человеческий мозг способен усваивать гораздо большие объемы нового языкового материала за счет изменения условий обучения, в частности создания благоприятной атмосферы релаксации путем включения музыки барокко в учебный процесс. Позднее на основе суггестопедии возникли интенсивные методы обучения иностранным языкам и, в частности, эмоционально-смысловой метод Г. А. Китайгородской.

В отличие от суггестопедии «Silent Way» не нашел какого-либо воплощения в отечественной методике, но широко известен на Западе. Он характеризуется проблемно-поисковым подходом к организации учения и был разработан

Калебом Гатенью, известным представителем когнитивизма. Согласно данному подходу, у обучающихся следует развивать самостоятельность, автономию и ответственность, они должны сотрудничать друг с другом в процессе решения языковых задач. Не вдаваясь в технологию данного подхода, отметим, что этот метод подвергся критике за нерациональную трату времени на поиск решения, которое учитель может сообщить буквально за минуту. Однако сама идея большей самостоятельности учащихся и уменьшения речевой активности учителя актуальна и плодотворна.

Дальнейшие психологические и методические исследования показали, что успешность овладения иностранным языком определяют не только умственные когнитивные процессы, связанные с разумом, рассудочностью, но и аффективная сфера, относящаяся к эмоциям и чувствам. Долгие годы в психологии активно изучались личностные факторы, многие из которых оказались релевантными для изучения иностранного языка. Начало этому положил Карл Роджерс - основатель гуманистической психологии.

Гуманистическая концепция Роджерса применительно к обучению иностранным языкам нашла свое развитие в трудах многих других исследователей, которые среди релевантных для изучения иностранных языков характеристик называют мотивацию, уровень тревожности, уровень самооценки, скованность (раскованность), склонность к риску, эмпатию, экстравертность [18]. Не рассматривая подробно обозначенные качества, скажем лишь, что не все они имеют однозначную корреляцию с успешностью овладения иностранным языком.

Мотивация является, пожалуй, наиболее неоспоримым и изученным фактором успешности учения в целом и изучения иностранных языков, в частности. Она является запускным механизмом всякой деятельности, будь то труд, общение или познание.

Подобно мотивации самооценка может быть глобальной, ситуационной и инструментальной. Исследования Аделаиды Хейде показали положительную корреляцию всех трех видов самооценки с качеством устного продуцирования, причем наибольшая корреляция была между названным качеством и инструментальной мотивацией [19].

Учитывая взаимовлияние названных факторов, преподавателю иностранного языка следует прежде всего формировать коммуникативную компетенцию, высокий уровень которой будет положительно влиять на самооценку.

Низкая самооценка нередко ведет к скованности, антиподом которой является «готовность к риску», «рискованность» (risk-taking), которая в свою очередь связана с импульсивностью.

В тонкой взаимосвязи с самооценкой, скованностью и раскованностью находится уровень тревожности (anxiety) при усвоении иностранного языка. Психологи различают тревожность на глобальном уровне, т.е. как присущую индивиду черту характера, и ситуационную тревожность, связанную с тем или иным событием, ситуацией. Преподавателю также важно различать эти виды, а также дебилизитивную и фасилитативную тревожность. В первом случае она изнуряет организм, являясь помехой в обучении, во втором - она способствует соревновательности, обеспечивая интеллектуальное напряжение. Таким образом, как высокий уровень тревожности, так и ее полное отсутствие может тормозить успешное усвоение иностранного языка.

Известно, что для поддержания общения на родном языке большую роль играет эмпатия, понимаемая как сопереживание, умение поставить себя на место другого. Это качество не обнаружило значимой корреляции с успешностью овладения иностранным языком. Другими словами, студенты с высоким уровнем эмпатии не обязательно добиваются больших успехов в языке и наоборот. В тоже время вызывает интерес межкультурные проявления эмпатии, т.е. ее роль в аккультурации.

Аналогичным образом, экстраверсия не имеет значимых корреляций с уровнем коммуникативной компетенции. Исследования среди японских взрослых студентов показали большую успешность интравертов в области произношения и понимания. Возможно, в отношении диалогического общения результаты будут противоположными, но отнюдь не в чтении и письме. Следовательно, преподавателю необходимо по-иному взглянуть на ролевые игры и другие виды драматической активности, где интраверты могут испытывать затруднения в силу объективных причин.

Важным современным аспектом обучения иностранным языкам является нейропсихологический подход. На сегодняшнем этапе развития нейропсихологии наиболее актуальными являются проблемы межполушарной асимметрии и межполушарного взаимодействия. Согласно современным представлениям, сложившимся в «науках о мозге» (neurosciences), закономерности межполушарного взаимодействия и межполушарной асимметрии как частного случая взаимодействия относятся к важнейшим, фундаментальным закономерностям работы мозга как парного органа. Они характеризуют интегративные особенности работы мозга как единой системы, единого мозгового субстрата психических процессов. Так как по изучению межполушарной асимметрии головного мозга накоплен огромный эмпирический материал, мы не будем останавливаться подробно на характеристике лево-правополушарных стратегий переработки информации. Отметим лишь, что психологические особенности функционирования

полушарий мозга проявляются в когнитивном стиле личности. Следовательно, межполушарная асимметрия является основой индивидуально-типических особенностей личности, проявляемых в познавательной деятельности. Так как обучение иностранному языку является одновременно и обучением деятельности и обучением общению, большую роль при разработке методики преподавания играют проблема индивидуально-типического в овладении иностранным языком и вопрос о влиянии особенностей изучаемого языка на характер функциональной специализации полушарий человеческого мозга. Проблема влияния особенностей изучаемого языка на характер функциональной специализации полушарий человеческого мозга и, следовательно, на характер усвоения иностранного языка рассмотрена в исследовании Бауэр Е. А. [20]. Ученый описывает три типа владения иностранными языками:

Коммуникативно-речевой тип: угадывающий способ восприятия, доминирование правополушарных признаков асимметрии, значительное преобладание невербального интеллекта.

Когнитивно-лингвистический тип: угадывающий способ восприятия, доминирование левополушарных признаков асимметрии, преобладание вербального интеллекта, угадывающий способ восприятия, доминирование левополушарных признаков асимметрии, преобладание вербального интеллекта.

Смешанный тип: он сочетает в себе компоненты двух крайних типов овладения иностранным языком.

Исследования Бауэр Е. А. показывают, что «лингвисты» и представители смешанного типа преуспевают в усвоении европейских языков. Существует также разница и в показателях коммуникативной активности на занятиях и при общении с носителями иностранного языка. Наиболее «коммуникативно активными» оказываются представители коммуникативно-речевого типа.

Различия между выделенными типами овладения иностранными языками затрагивают и такую важную сферу, как мотивация изучения языка. Если представители когнитивно-лингвистического и смешанного типов руководствуются соображениями престижа, материальной выгоды и т. д., то представителями коммуникативно-речевого типа движет желание понять образный строй иностранного языка, познакомиться с совершенно другим способом постижения действительности – с культурой и традициями страны изучаемого языка.

Одним из основоположников психологии обучения иностранным языкам является В.А. Артемов, разработавший экспериментально-психологическую концепцию обучения иностранным языкам [21].

Психологическая концепция обучения иностранным языкам В. А. Артемова строится на социально-психологических основаниях,

типичных для психологических концепций конца 60-х гг. XX века. В то же время лингвоцентризм психологической концепции В.А. Артемова позволил интегрировать в себе идеи конструктивной маргинализации психологического знания о процессе обучения иностранным языкам с языкознанием, психолингвистикой и теорией познания. Ученый раскрыл своеобразие психологии обучения иностранным языкам, определил круг специфических свойств и особенностей развития, определил задачи обучения иностранному языку с психологических позиций – обучение не столько системе языка, сколько иноязычной речи. Развивая и углубляя психофизиологические взгляды на природу обучения иностранным языкам, В. А. Артемов сформулировал основные психологические закономерности единства языкового правила и речевого действия при обучении иностранным языкам - образование программы речевой деятельности, реализация правила единства интеграции и дифференциации речевого процесса, борьба с языковой избыточностью.

Другой, базовой для формирования современной психологической теории обучения иностранным языкам, стала психолого-методическая концепция Б. В. Беляева [22]. Ключевая идея концепции - поиск новых связей психологии с методикой преподавания иностранных языков и их развитие. Помнению ученого, решение психологических проблем обучения иностранным языкам, в совокупности даст ключ к основному вопросу методики – как надо строить учебный процесс, чтобы обеспечить эффективность овладения иностранным языком каждым обучающимся. Позднее данная концепция была названа концепцией сознательно-практического овладения иностранным языком.

Создававшаяся с конца 60-х гг. XX века личность-деятельностная концепция И. А. Зимней [23; 24] характеризуется бинарным характером проблем обучения иностранным языкам с проблемами общей психологии, дидактики и методики преподавания иностранных языков. К настоящему времени данная концепция продолжает развиваться, дополняться и совершенствоваться. Базой ее являются научные школы В. А. Артемова и Б. В. Беляева. Однако, наряду с очевидной преемственностью, концепция И. А. Зимней имеет качественные отличия. Речь идет о диверсификации психологических подходов к проблемам обучения и овладения иностранным языком. Целостная структура концептуального построения И. А. Зимней складывается из трех составляющих, каждая из которых представляет собой отдельную по своей значимости самостоятельную концептуальную систему психологических знаний. Первая из них, получившая свою формальную завершенность в 1985 году, раскрывает психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке; вторая представляет собой психологию обучения неродному языку (1989); третья – психологию обучения иностранным языкам в школе (1991) [24]. Таким образом,

наиболее продуктивный период становления и развития концепции И. А. Зимней пришелся на расцвет современного этапа развития отечественной психологии обучения иностранным языкам – концептуально-развивающего.

Данная концепция выступает в качестве предметно-психологической парадигмы преломления всего фонда научных знаний отечественной и, отчасти, зарубежной педагогической психологии через основной объект – процесс обучения иностранным языкам. Одновременно, в систему теоретических построений этой концепции, вместе с психологическими и педагогическими, попадают психолингвистические конструкты, придающие ей интегративный и полифункциональный характер.

ВЫВОДЫ

Анализ теоретико-методологических предпосылок развития психологии обучения иностранным языкам позволяет определить некоторые общие тенденции формирования и функционирования психологического знания о процессе обучения иностранным языкам.

Первая тенденция – относительная автономность сфер приложения собственно психологического и лингвистического знания. В центре внимания исследований общей и педагогической психологии находится главным образом проблема речи, речевой активности в ее связи с мыслительными, волевыми и аффективными субъектными проявлениями. В лингвопсихологических исследованиях рассматривается по преимуществу язык как система знакового и деятельностного опосредования сознания индивида.

Вторая тенденция развития психологии обучения иностранным языкам – ее генетическая связь с педагогической практикой и методикой преподавания иностранных языков.

Несмотря на широкую трактовку сфер приложения психологического знания применительно к обучению иностранным языкам, в качестве предмета исследования рассматриваются психические особенности участников процесса обучения иностранным языкам. Базовыми понятиями принимаются психология обучения, как психологические аспекты отбора содержания и методов преподавания иностранных языков, и психология овладения иноязычным лингвистическим опытом обучающихся, а выделенная область научного знания фактически воспроизводит общепринятую в педагогической психологии структуру психологии обучения. На основании всего вышесказанного можно сделать вывод, что психология обучения иностранным языкам является самостоятельной областью педагогической психологии, изучающей психические изменения у человека в процессе овладения им иноязычным лингвистическим опытом в условиях организованного обучения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Абульханова-Славская, К. А.** Деятельность и психология личности. – М., 1980. – 334 с.
- 2 **Бодалев, А. А.** Личность и общение: Избранные труды. – М.: Педагогика, 1983. – 272 с.
- 3 **Климов, Е. А.** Психология профессионала. – М., Воронеж, 1996. – 400 с.
- 4 **Митина, Л. М.** Психология труда и профессионального развития учителя. – М., Академия, 2004. – 320 с.
- 5 **Пряжников, Н. С.** Мотивация трудовой деятельности: учебное пособие для студентов вузов. – М.: Академия, 2008. – 366 с.
- 6 **Арзуманян, С. С.** Психологические особенности формирования Я-концепции студентов лингвистического вуза: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук. – Пятигорск, 2013. – 20 с.
- 7 **Арзуманян, С. С.** Развитие самосознания и формирование Я-концепции студентов: основные подходы и тенденции исследования // Вестник Пятигорского государственного лингвистического университета. – 2012. – № 1. – С. 318–322.
- 8 **Сайфуллаева, У. У.** Психологический подход к обучению иностранному языку в технических вузах // Молодой ученый. – 2016. – № 3. – С. 905–908.
- 9 **Лейтес, Н. С.** Возрастная одаренность и индивидуальные различия. – М. – Воронеж, 1997. – 410 с.
- 10 **Немов, Р. С.** Социально-психологический анализ эффективности деятельности коллектива. – М.: Педагогика, 1984. – 200 с.
- 11 **Калмыкова З. И.** Обучаемость и принципы построения методов ее диагностики. – М., 1975. – 182 с.
- 12 **Gagne, Robert** (1971). Learning hierarchies. – NJ: Prentice Hall. – P. 63–84.
- 13 <http://www2.rgu.ac.uk/celt/pgcerttlt/how/how4a.htm>. [Электронный ресурс].
- 14 **Ausubel, David** (1968). Educational Psychology: A Cognitive View, New York: Holt, Rinehart & Winston. – P. 497–498
- 15 **Rubin, Joan** (1975). «What the «Good Language Learner» Can Teach Us». TESOL Quarterly. 9 (1): 41–51. doi:10.2307/3586011.
- 16 **Stern, H. H.** (March 1975). «What Can We Learn from the Good Language Learner?». Canadian Modern Language Review. 31 (4): 304–318.
- 17 **O'Malley J. M., Chamot, A. U.** Learning Strategies in Second Language Acquisition. – Cambridge: CUP, 1994.
- 18 **Роджерс, К. Р.** Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М.: Прогресс, Универс, 1994. – 480 с.

- 19 Бейли, А. Эзотерическая психология. – М., 1994.
- 20 **Бауэр, Е. А.** Некоторые аспекты индивидуально-психологических особенностей в овладении иностранным языком // Молодой ученый. – 2016. – № 7.6. – С. 26–28.
- 21 **Артемов, В. А.** Психология обучения иностранным языкам. – М.: Просвещение, 1969. – 279 с.
- 22 **Беляев, Б. В.** Очерки по психологии обучения иностранным языкам. – М.: Просвещение, 1965. – 228 с.
- 23 **Зимняя, И. А.** Педагогическая психология: Учебник для вузов. 2-е изд., доп., испр. и перераб. – М.: Логос, 2001. – 384 с.
- 24 **Зимняя, И. А.** Психология обучения иностранным языкам в школе. – М.: Просвещение, 1991. – 222 с.
- 25 **Джакупов, С. М.** Психологическая структура процесса обучения: автореф. дисс. д-ра психол.наук. – М., 1998.
- 26 **Джакупов, С. М.** Психологическая структура процесса обучения. – 2 изд. – Алматы: Қазақ университеті, 2009. – 308 с.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

А. К. Аипова¹, А. Е. Огузбаев², Н. Э. Пфейфер³

Шет тілдерін оқытудағы психологияны дамытудағы теориялық-әдістемелік болжамдары

^{1,2,3}Гуманитарлық-педагогикалық факультет
С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,
Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.
Материал 11.12.19 баспаға түсті.

А. К. Aipova¹, А. Е. Oguzbayev², N. E. Pfeifer³

Teaching and learning methodologies for the development of foreign languages teaching psychology

^{1,2,3}Faculty of Humanities and Education,
S. Toraiyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.
Material received on 11.12.19.

Аталған мақалада авторлар заманауи лингвистикалық дидактикаға негізделген психологиялық тұжырымдамалар мен зерттеулерді талдап, осы зерттеудің шет тілдерін оқыту әдістерінің соңғы жарты ғасыр ішіндегі дамуын анықтады.

Орындалған жұмыс арқылы мақала авторлары шет тілінің оқытудағы үрдістің психологиялық білімнің қалыптасу және жұмыс жасау жалпы тенденцияларын анықтауға мүмкіндік берді, сонымен бірге келесі тұжырым жасауға түрткі болды, ол шет тілдерін оқыту психологиясы педагогикалық психологияның жеке дара саласы болып табылады, ұйымдастырылған оқыту жағдайында адамның бойында шетел лингвистикалық үдерісті меңгеру кезінде психикалық өзгерістерді қарастыру.

The article deals with the analysis of psychological concepts and researches which formed the basis of modern linguodidactics and defined development of foreign languages teaching methods for the last half a century. The authors of the article defined general trends of formation and functioning of psychological knowledge of foreign languages training process and came to conclusion that the psychology of training in foreign languages is the independent field of the pedagogical psychology which studies mental changes at person in the process of mastering by him foreign-language linguistic experience in the conditions of organized training.

FTAMP 19.29.33

Г. Қ. Алшынбекова¹, А. С. Кударина², К. Д. Дузбаева³

^{1,2,3}Педагогика факультеті, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ., 100028, Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹gulnaz_gak@mail.ru; ²karakoz_9696@mail.ru;
³aselya_aronova@mail.ru

МЕКТЕПТЕ ОҚУҒА БЕЙІМДЕЛУ КЕЗЕҢІНДЕ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ ҮШІН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙ ЖАСАУ

Мақалада еліміздегі инклюзивті білім беруді дамытудың өзіндік қалыптасуының алғашқы кезеңдерінен өтіп, оны енгізудің барлық мәселелері, әрбір ұйымдағы қиындықтар педагогикалық қоғамның назарын аударатыны жөнінде жазылған. Яғни, талқыланатын мәселелер қатарына педагогтарды балалармен жұмыс істеуге оқыту, ата-аналармен жұмыс, оқыту мен тәрбиелеу үшін мектепті арнайы құралдармен жағдай істеу, жабдықтау сияқты мәселелер кіреді. Мақала мазмұнында инклюзивті практиканы іске асыратын мектептің білім беру процесін ұйымдастыруға қойылатын негізгі талаптар, инклюзивтік білім беру ортасын құру үшін қажетті жағдайларды зерттеу мақсатында білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балалардың бейімделуіне қазіргі заманғы жағдайлар жасау үшін қажетті негізгі шарттар баяндалады.

Кілтті сөздер: білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балалар, әлеуметтік-педагогикалық бейімдеу, психологиялық қолдау, педагогикалық жағдайлар жасау, инклюзивті білім беру, инклюзивті орта құру.

КІРІСПЕ

Соңғы онжылдықта білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балалардың мәселелері көптеген мамандардың назарын аударады. Білім алу құқығы адамның маңызды әлеуметтік-мәдени құқығы болып табылады, өйткені білім беру – бұл адамның дамуына барынша әсер ететін қоғамның өмір сүру саласы. Қазіргі уақытта денсаулық мүмкіндігі шектеулі адамдардың білім алу құқығын іске асыру мүмкіндіктері құқықтық, ұйымдық-техникалық, қаржылық, әлеуметтік сипаттағы проблемалардың тұтас кешенінің болуымен байланысты. Осыған байланысты денсаулық мүмкіндіктері шектеулі адамдардың білім

алуға құқығын қамтамасыз етудің конституциялық-құқықтық тетігін зерттеу, мемлекет, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, қоғамдық институттар және т. б. қамтамасыз ететін жай жарияланатын, ал нақты бар құқықтар мен бостандықтарды талдау ерекше өткір және өзектілікке ие болады.

Еліміздің қазіргі экономикалық және әлеуметтік жағдайы мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беретін мектептер мен мектепке дейінгі мекемелерде оқыту мен тәрбиелеу, яғни инклюзивті оқытуды жүзеге асыру міндетін қойды.

«Қосылған (инклюзивті) білім беру – барлық білім алушылар үшін білімге қол жетімділікті және барлық білім алушылардың түрлі қажеттіліктеріне сәйкес келетін білім беру кеңістігін құруды білдіретін интеграциялау процесі» отандық ғалымдар инклюзивті білім беру деп денсаулығы шектеулі балаларды дені сау құрдастарымен бірге оқыту процесін түсінеді [1; 2]. Мұндай білім беру оқытуды балалардың қажеттіліктеріне бейімдеу қажеттілігін болжайды.

Біздің елімізде инклюзивті білім беруді дамыту өзінің қалыптасуының алғашқы кезеңдерінен өтуде, сондықтан оны енгізудің барлық мәселелері, ұйымдағы қиындықтар педагогикалық қоғамның назарын аударады. Талқыланатын мәселелердің қатарына педагогтарды білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге оқыту, білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарымен жұмыс істеу, оқыту және тәрбиелеу үшін мектептерді арнайы құралдармен техникалық жабдықтау, білім алуда ерекше қажеттіліктері бар баланың жалпы білім беретін мектепте оқуға ойдағыдай бейімделуіне ықпал ететін арнайы орта құру жатады.

Инклюзивті білім беруді іске асыру кезінде арнайы әлеуметтік-оқыту ортасы оқытылған педагог кадрлардың штаты, нормативтік және әдістемелік материалдар кешені (оқу бағдарламалары, жоспарлар, оқу-әдістемелік құралдар, арнайы әдебиеттер), мүмкіндігі бар баланың мектепте білім беру процесіне бейімделуінің қажетті деңгейін қамтамасыз ететін қолайлы жағдайлар жасауды қамтуы тиіс.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу барысында оларды әлеуметтендіру және қоғамға кіріктіру мәселесі маңызды орын алады. Бала өсіп келе жатқан қоғам, оның қоршаған ортасы баланың дамуының шарты және көзі болып табылады. Жалпы бастауыш білім берудің қазіргі заманғы федералды мемлекеттік стандарттары инклюзивті практиканы тәжірибемен айналысатын мектептің білім беру ортасын білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балаларды қабылдауға бейімдеу мақсатында белгілі бір жағдайларды жасауды және сақтауды көздейді. Бұл ретте білім алуда ерекше қажеттіліктері

бар балалармен жұмыс жасаудың басты қағидаты – «өмір арқылы оқыту» негізге алынады. Бұл қағидатты мектептің білім беру кеңістігінде жүзеге асыруға тең құқықты сақтау және дені сау құрдастарымен бірге балаға тең мүмкіндіктер беру арқылы қол жеткізу қажет [3].

Инклюзивті практиканы іске асыратын мектептің білім беру процесін ұйымдастыруға қойылатын негізгі талаптары:

– кешенді түзету-дамыту жұмысы (оқытудың арнайы бөлімдерін енгізу қажеттілігі);

– білім алуда ерекше қажеттіліктері бар бала үшін білім беру ортасының қол жетімділігін қамтамасыз ететін арнайы оқыту әдістерін, тәсілдерін және құралдарын пайдалану (оқытудың ерекше құралдарын, неғұрлым сараланған, «қадамдық» оқытуда пайдалану қажеттілігі);

– білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балалардың танымдық үдерістерінің даму жағдайы мен ерекшеліктерін ескере отырып, оқытуды дараландыру және саралау, оқыту процесінің мерзімін ұзартуға деген қажеттілік және мектеп жасындағы шеңберден шығу);

– білім беру ортасын ерекше кеңістіктік және уақытша ұйымдастыруды қамтамасыз ету;

– балалардың мүдделеріне сәйкес келетін және олардың тұлғалық өсуін қамтамасыз ететін қосымша білім беру әдістерін пайдалана отырып, балаларды әлеуметтендіру бойынша жұмысты ұйымдастыру (білім беру кеңістігін барынша кеңейту қажеттілігі);

– білім беруге және олардың өзара іс-қимылына қатысатын тұлғалар шеңберін анықтау (әртүрлі бейіндегі білікті мамандардың келісілген қатысу қажеттілігі, проблемалы баланың ата-аналарын білім беру құралдарымен оңалту процесіне енгізу және оларды мамандардың күшімен ерекше дайындау).

Инклюзивті білім беру білім алуда ерекше қажеттіліктері бар баланы дені сау құрдастарының қоғамына тең, бірақ оның өмірлік кеңістікті ұйымдастыруға ерекше қажеттіліктерін ескере отырып «қосуды» болжайды. Инклюзивті білім берудің инновациялық қызметін енгізудің педагогикалық тәжірибесі оның келесі деңгейлерін анықтауға мүмкіндік береді:

Мектеп жағдайында білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балаларға арналған білім беру ортасын бейімдеудің бірінші деңгейі әлеуметтік бағдарламаларды («қолжетімді орта», «кедергісіз орта», «ерекше бала») іске асыруды көздейді. Мұнда білім алуда ерекше қажеттіліктері бар баланың білім алуға қолайлы қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін арнайы материалдық-техникалық база құру бірінші кезекте тұру қажет. Бейімделген білім беру ортасының жалпы ережелерінің бірі – білім алуда ерекше қажеттіліктері бар бала үшін оның қол жетімділігінің өлшемі. Мұндай балаларды сүйемелдеуді

қамтамасыз ететін білім беру мекемелері жалпы педагогикалық та, білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балаға арналған жеке кеңістікті жабдықтау мен жабдықтауға қойылатын арнайы талаптарды ескеруі тиіс. Әсіресе бұл бала өмірінің барлық салаларын техникалық жарақтандыруға қатысты: тұрмыстық қажеттіліктерді жүзеге асыру, әлеуметтік құзыреттілікті қалыптастыру, баланың әлеуметтік белсенділігі мен өміршеңдігі [4].

Екінші деңгей отбасымен жұмыс істеуге қатысты. Отбасы баланы қоғамға енгізеді, оған өзіне-өзі қызмет көрсетудің алғашқы дағдыларын, баланың қарым-қатынас жасау қажеттілігін қанағаттандыратын коммуникацияның әр түрлі нысандарын меңгеруді үйретеді. Сондықтан осы бағыт шеңберінде отбасын консультациялық қолдауды ұйымдастыру, сондай-ақ нақты өзара іс-қимылдың шарты ретінде ата-аналарды оқыту мен тәрбиелеудің білім беру-оңалту ортасына міндетті түрде енгізу маңызды болып табылады.

Инклюзивті білім беру жүйесін енгізу қалыпты дамып келе жатқан балалар мен олардың ата-аналарының білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балалармен біріктірілген сыныптарда бірлескен оқытуға дайын еместігі сияқты аспектіні да қамтиды. Сондықтан білім алуда ерекше қажеттіліктері бар бала үшін бейімделген орта құру жөніндегі осы мәселені шешу осындай балаларды қабылдауға, әрбір білім беру мекемесінде инклюзивті оқыту құндылықтарын түсіну және қабылдау бойынша жұртшылықпен жүйелі жұмысты көздейді.

Инклюзивті білім беруді енгізудің үшінші деңгейі мектеп қоғамдастығы жағдайында білім алуда ерекше қажеттіліктері бар баланың әлеуметтенуін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді көздейді. «Баланы мектептің жалпы білім беру ортасына» қоса алғанда, ең алдымен, педагогикалық және балалар ұжымын білім алуда ерекше қажеттіліктері бар баланы қабылдауға дайындау бойынша арнайы жұмыс қажет.

Білім алуда ерекше қажеттіліктері бар баланы оқыту және тәрбиелеу үшін жағдай жасау бойынша мектеп жұмысының негізгі бағыттары: баланы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу, түзету бағдарламасын жасау, арнайы тәрбие жұмысын жобалау, білім беру процесіне денсаулық сақтау технологияларын енгізу, білім алуда ерекше қажеттілігі бар бала үшін жеке білім беру бағытын тиімді құру бойынша психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссиямен бірлескен жұмыс болып табылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Инклюзивтік білім беру ортасын құру үшін қажетті жағдайларды зерттеу мақсатында білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балалардың бейімделуіне қазіргі заманғы жағдай жасау қажет. Жалпы алғанда, мұндай шарттарға жатады:

– заңдық (елде, өңірде, қалада, ауданда, білім беру мекемесінде инклюзивті білім беру ортасын дамытуды қамтамасыз ететін арнайы заңға тәуелді актілердің, нұсқаулық хаттардың, бұйрықтардың, ережелердің және т. б. өкімдердің болуы);

– материалдық-техникалық (мүгедек балаларға арналған пандустар мен көтергіштердің, нашар еститін балаларға арналған лингафондық кабиналардың, нашар көретіндерге арналған арнайы оқулықтар мен кітаптардың, релаксация және демалыс бөлмелерінің және т. б. болуы);

– ұйымдастыру-басқару (ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар санының мониторингі және соның салдарынан осы элементтің жай-күйінің өзгеруіне басқарушы әсерлердің іске асырылуын бақылау, кеңейтілген штаттық кесте, білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балаларды ықпалдастыра оқытуды қарастыратын білім беру бағдарламасы, қосымша және түзету-дамыту білім берудің арнайы бағдарламаларының, білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балаларға арналған мамандандырылған жобалардың болуы, түзету педагогикасы, психоневрологиялық және мамандандырылған мекемелермен және институттармен, «зағиптар қоғамы» үлгісіндегі бейінді қоғамдық ұйымдармен арнайы сыртқы және ішкі әріптестікті қамтамасыз ету; білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балаларға көмек көрсету үшін тьютерлік желі құру; инклюзивті білім беру саласында қызметкерлердің біліктілігін үнемі арттыруды қамтамасыз ету және т. б.);

– санитарлық-гигиеналық (кеңейтілген медициналық қызмет көрсету, мұқтаж балаларды арнайы тамақпен қамтамасыз ету, гипоаллергенді материалдарды пайдалану, жоғары санитарлық-гигиеналық бақылау және т. б.);

– әлеуметтік-психологиялық (педагогикалық ұжымда қолайлы психологиялық климаттың болуы, төзімділік пен эмпатиялылық, бастамашылық, жаңа тәжірибеге ашықтық; жеке тұлғалық-бағдарлы сүйемелдеу технологияларын меңгеру);

– әдістемелік (жоғары білікті педагог кадрлардың, сондай-ақ инклюзивті ортада жұмысқа арнайы дайындықтан өткен кадрлардың, инклюзивті білім берудің отандық және шетелдік тәжірибесі бойынша әдістемелік әзірлемелер мен материалдардың болуы);

– педагогикалық (оқушыларды оқыту мен тәрбиелеудің жоғары сапасы, оқушылардың ата-аналарымен және қалың жұртшылықпен тығыз педагогикалық ынтымақтастық, эксперименттік жұмыс тәжірибесінің болуы, педагогикалық шеберлік пен кәсіби мәдениеттің жоғары деңгейі, табыс педагогикасы, бейімделу педагогикасы, әлеуметтік және арнайы педагогика мен психология, жеке тұлғаға бағытталған оқыту және т. б. технологияларын игеру, білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балалар мен олардың ата-аналарын қолдау үшін арнайы әлеуметтік-педагогикалық жобаларды енгізу);

– ақпараттық-қашықтықтан (білім беру мекемесінде білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балаларды қашықтықтан оқыту үшін арнайы бөлінген мамандар, біліктілігін арттырудан өткен білікті штаттың болуы, мүгедек балаларды қашықтықтан оқыту үшін арнайы жеке тұлғаға бағытталған білім беру бағдарламалары мен әдістемелік материалдардың болуы; осы жұмысты бақылауды ұйымдастыруды және өткізуді растайтын құжаттар және т.б.) [5].

Инклюзивті білім беруді енгізу әлеуметтік сипат мәселелерімен бетпе-бет келеді, олар кең таралған стереотиптер мен болжамдарды, мұғалімдердің, балалардың және олардың ата-аналарының білім берудің жаңа қағидаттарын қабылдауға дайындығын немесе бас тартуын, психологиялық-педагогикалық білім мен технологиялардың жетіспеушілігін қамтиды. Болып жатқан өзгерістердің маңызды сипаттамаларының бірі ата-аналардың ұстанымы болып табылады. Ата-аналардың ойлау дербестігі білім алуда ерекше қажеттіліктері бар баланың білім беру траекториясын, мектепке қатысты ата-аналардың серіктестік ұстанымын және олардың білім беру нәтижесіне жауапкершілігін анықтайды. Инклюзивті тәсілді дамыту процесінде ата-ананың ұстанымы үлкен дербестік пен белсенділікке ие болуы тиіс. Ата-аналармен нәтижелі диалог ұйымдастыру, оларды қатысу мен ынтымақтастыққа, баланың білім беру жағдайларын бірлесіп талқылауға тарту-мектеп қауымдастығының маңызды міндеті.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Екжанова, Е. А.** Интеграциядан инклюзияға дейін // Школьный психолог. – 2010. – № 16. – 16–31 августа. – С. 34–37.

2 **Малофеев, Н. Н., Никольская, О. С.** Дети с отклонениями в развитии в общеобразовательной школе: общие и специальные требования к результатам обучения // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2010. – № 5. – С. 6–11.

3 Создание и апробация модели психолого-педагогического сопровождения инклюзивной практики: Методическое пособие / Под ред. С. В. Алехиной, М. М. Семаго. – М. : МГПУ, 2012. – 156 с.

4 **Алехина, С. В., Зарецкий, В. К.** Инклюзивный подход в образовании в контексте проектной инициативы «Наша новая школа» // Психолого-педагогическое обеспечение национальной образовательной инициативы «Наша новая школа». 2010. – С. 104–116.

5 **Лактионова, Е. Б.** Образовательная среда как условие развития личности и ее субъектов // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2010. – № 128. – С. 40–54.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

Г. К. Алишынбекова¹, А. С. Кударина², К. Д. Дузбаева³

Создание педагогических условий для обучения детей с ограниченными возможностями в период адаптации к обучению в школе

^{1,2,3}Педагогический факультет,

Карагандинский государственный университет имени Е. А. Букетова,

Г. Караганда, 100028, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

G. K. Alshynbekova¹, A. S. Kudarinova², K. D. Duzbayeva³

Creation of pedagogical conditions for education of children with disabilities in the period of adaptation to school

^{1,2,3}Faculty of Education,

E. A. Buketov Karaganda State University,

Karaganda, 100028, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

В статье говорится о том, что все вопросы внедрения инклюзивного образования в стране проходят первые этапы становления и развития инклюзивного образования, проблемы в каждой организации привлекают внимание педагогического общества. То есть, в число обсуждаемых вопросов входят такие вопросы, как обучение педагогов работе с детьми, работа с родителями, создание условий для обучения и воспитания, оснащение школы специальными средствами. В содержании статьи излагаются основные требования к организации образовательного процесса школы, реализующей инклюзивную практику, основные условия, необходимые для создания современных условий адаптации детей с особыми потребностями в образовании с целью изучения необходимых условий для создания инклюзивной образовательной среды.

The article states that all the issues of implementation of inclusive education in the country are the first stages of formation and development of inclusive education, the problems in each organization attract the attention of the pedagogical society. That is, among the issues discussed are such issues as training teachers to work with children, working with parents, creating conditions for education and upbringing, equipping the school with special means. The content of the article describes the basic requirements for the organization of the educational process of the school, implementing an inclusive practice, the basic conditions necessary to create modern conditions for the

adaptation of children with special needs in education in order to study the necessary conditions for the creation of an inclusive educational environment.

ГРНТИ 14.35.07

С. Д. Аубакирова¹, Н. Э. Пфейфер²

¹Доктор PhD, Факультет бизнеса и информационных технологий, Университет «Туран-Астана», г. Нур-Султан, 010000, Республика Казахстан

²д.п.н., профессор, Гуманитарно-педагогический факультет, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан
e-mail: 'sdaubakirova@gmail.com

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПОНИМАНИЮ ИНВАЛИДНОСТИ

В данной статье раскрывается сущность основных подходов к пониманию инвалидности. Традиционно в отечественной литературе выделяются медицинский и социальный подходы к пониманию инвалидности. Автор раскрывает также позитивный и правозащитный подходы, которые широко представлены в трудах зарубежных ученых. Раскрыты особенности каждого подхода, причины, взаимодействие с образованием.

Ключевые слова: инвалидность, социальная модель, медицинская модель, позитивная модель, правозащитная модель.

ВВЕДЕНИЕ

Инклюзивное образование представляет собой новую модель образования, которая основана на философии социальной справедливости, на идее принятия индивидуальности каждого отдельного учащегося, направлено на удовлетворение потребностей каждого ребенка с особыми образовательными потребностями (далее ООП) [1].

Специальное и инклюзивное образование рассматриваются обществом и личностью в пределах различных точек зрения, в основе которых лежат теоретические подходы к пониманию инвалидности.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Медицинская модель фокусируется на неспособности (инвалидности) личности как проблеме и ищет способы ее лечения.

Данная модель использует терминологию и практику, заимствованную у медиков, чтобы оценивать нарушения детей с точки зрения функциональной нормы или нормы развития.

Функциональная норма или норма развития используется как процесс идентификации в пределах данной модели. Эта идентификация требует обследования (скрининга) и оценивания развития ребенка, подозреваемого в наличии ООП или инвалидности. При сравнении эффективности ребенка с типичной эффективностью других детей этого же возраста через широкий спектр областей (познание, речь, язык, мелкая моторика, крупные двигательные навыки, социальная и эмоциональная функциональность) может быть определен объем и степень серьезности особых потребностей ребенка. В процессе обследования, оценивания и распознавания детские ограничения маркируются и описываются, используя клиническую терминологию, такие как «этиология синдрома» или «патология нарушений» и др. В соответствии с данной моделью симптомы отображаются в диагнозе ребенка и лечении.

Таким образом, медицинская модель:

- оценивает, какие симптомы есть у ребенка;
- диагностирует и маркирует состояние или синдром;
- пытается зафиксировать нарушение/инвалидность или синдром ребенка.

Данная модель подвергается критике как теоретически слабая, поскольку она определяет причину инвалидности отдельной личности и ее медицинские проблемы. В этой модели высокая степень профессионального влияния на ребенка и слабая координация или коллаборация между самими профессионалами. Применяемые в ней методы направлены на излечение нарушения и не учитывают общество, в котором живут люди с ограниченными возможностями. Многие авторы считают, что данная модель отказывает людям с ООП и инвалидностью в правах человека, не учитывает их жизненный опыт в обществе. Кроме того, эта модель в значительной степени опирается на профессиональные суждения, жизнь людей с ООП и инвалидностью контролируется профессионалами, а не ими самими.

Медицинская модель рассматривает человека с ООП и инвалидностью как проблему, которую необходимо решить. В рамках этой модели человек должен быть приспособлен к тому, чтобы вписываться в мир нормальных людей, и что, если это невозможно, тогда людей с ограниченными возможностями следует разделить, помещая их в специализированные учреждения или изолируя дома.

Социальная модель построена на принципе, что отношение, ценности и убеждения, действующие в обществе, вызывают инвалидность, а не нарушения здоровья. Необходимо лечить общество, а не отдельных людей с ООП и инвалидностью. Цель социальной модели - подорвать идею о том, что инвалидность вызвана физическими нарушениями. В этих идеологических рамках именно общество и окружающая среда ограничивают возможности людей, поскольку они ограничивают их движения и способность общаться и функционировать так же эффективно, как и люди без нарушений [2]. Основной принцип этой модели заключается в том, что общество фактически вызывает инвалидность, устанавливая барьеры на пути доступа людей с ограниченными возможностями [3].

Н. Morgan считает, что социальная модель важна, так как впервые отношение и ценность людей с ограниченными возможностями стали предметом изучения. Большинство построенных сред, например, разработаны людьми без инвалидности, которые мало или совсем не понимают потребностей людей с ООП и инвалидностью. Человек, который пользуется инвалидной коляской, становится инвалидом только из-за условий, в которых он работает, если они не предназначены для людей с ограниченными возможностями [2].

Ключевым компонентом социальной модели является то, что образование является жизненно важным средством преодоления предрассудков, которые общество проявляет к людям с ограниченными возможностями. Действительно, применение принципов социальной модели к существующим образовательным системам повлечет за собой серьезные изменения в положении детей с ООП. Полное применение этой модели гарантировало бы, что сегрегированная система специального обучения закончится и будет заменена местными доступными школами для всех. Школы, которые принимают эту идеологическую структуру, должны пересмотреть свои подходы к учебным программам, управлению классами и организации, а также ожидания учителей, помощников и их общий дух, чтобы обеспечить преодоление стереотипных и противоречивых взглядов в обществе по отношению к людям с ООП и инвалидностью.

Социальная модель помогла изменить коллективное понимание инвалидности, а также изменила отношение, с которым люди с ООП и инвалидностью сталкиваются ежедневно. Однако с самого начала эта модель подвергалась критике со стороны благотворительных организаций по инвалидности, профессиональных организаций, а также со стороны самих людей с ограниченными возможностями. Критика заключается в том, что социальная модель не учитывает индивидуальные нарушения и в ней не учитываются различия, поскольку люди с ограниченными возможностями представлены как одна однородная группа, а не как совокупность людей, различающихся по полу,

сексуальности, расе, возрасту и нарушению [4]. Как отмечает Н. Morgan, модель хороша теоретически, но на практике она не работает [2]. Например, J. Swain и S. French [5] утверждают, что социальная модель ничего не делает для того, чтобы оспорить ошибочную идею о том, что люди с ограниченными возможностями не могут быть счастливы или пользоваться адекватным качеством жизни.

Наряду с медицинской и социальной моделями зарубежные ученые выделяют и *позитивную модель* инвалидности.

Принципы этой модели заключаются в том, что она пропагандирует нетрагический взгляд на ООП и инвалидность, который включает в себя позитивную социальную идентичность для людей с ограниченными возможностями. Кроме того, ясно, что люди с ограниченными возможностями могут вести и ведут богатую и полноценную жизнь. Предлагая позитивную модель, J. Swain и S. French излагают позицию, с которой можно утверждать, что жизнь с нарушением может быть не просто трагичной, но и ценной, захватывающей, интересной и удовлетворяющей [5].

В книге J. Swain и S. French «*Disability on Equal Terms*» разработаны признаки позитивной модели, которые отражают ее сущность:

1 Быть разными и мыслить по-другому, как индивидуально, так и коллективно.

2 Утверждение уникальных способов нахождения в обществе.

3 Люди с ограниченными возможностями бросают вызов представлениям о себе и своей жизни не только с точки зрения того, насколько они отличаются от того, что является средним или нормальным, но и с точки зрения заявления, на их собственных условиях, человеческого воплощения, образа жизни, качества жизни и идентичности.

4 Способы бытия, которые принимают различия [6].

Теоретическая значимость модели заключается в том, что она стремится расширить социальную модель путем включения жизненного опыта людей с ограниченными возможностями.

Hodkinson A. в своем труде «Key issues in special educational needs and inclusion» наряду с вышеперечисленными моделями выделяет *правозащитную модель* – модель, основанную на правах человека, которая выражается фразой «ничего о нас без нас» [7].

Люди с ООП и инвалидностью будут иметь одинаковые права и доступ к трудоустройству, медицинскому обслуживанию и образованию. Этот подход направлен на устранение физических, поведенческих и социальных барьеров, которые омрачают жизнь людей с ограниченными возможностями. Правозащитная модель направлена на то, чтобы привлечь работодателей, работников сферы образования и здравоохранения, а также политиков, чтобы

гарантировать соблюдение прав людей с ограниченными возможностями. Это означает, что люди будут использовать универсальный проект здания, скоординированные общественные услуги и доступные технологии, и что Правительство будет гарантировать, что они будут обеспечены хорошими ресурсами. Это также означает, что тем, кто этого не делает, грозит наказание, согласно местному законодательству.

Политика инвалидности как движения направлено на то, чтобы высвободить молчаливые голоса людей с ограниченными возможностями в попытке подорвать общественные ценности, убеждения и условности, основанные на идеологии медицинской модели инвалидности [8].

Основным принципом данной модели является то, что все дети должны посещать обычную местную школу. Она ставит под сомнение широко распространенное убеждение, подтверждающее законность сегрегированного образования, и предпосылку, что это просто невозможно включить всех детей в обычную школу.

ВЫВОДЫ

Нами рассмотрены основные существующие на сегодняшний день подходы к пониманию инвалидности в отечественной и зарубежной литературе. Медицинская модель сфокусирована на индивидуальных нарушениях ребенка и видит причину в индивидуальной патологии, предполагает действие профессионалов - медиков и педагогов и предлагает сегрегацию как основной тип образования. Социальная модель сфокусирована на общественных отношениях и создании необходимой окружающей среды. Причину ограниченных возможностей видит в барьерах на пути интеграции человека в общество. Люди с ограниченными возможностями и без таковых должны действовать сообща для преодоления существующих барьеров. Образование должно развиваться и стать инклюзивным. Позитивная модель сфокусирована на общественных отношениях и индивидуальных отношениях. Считает, что нарушение не является проблемой, а проблемой являются усвоенные стереотипные взгляды. Люди с ограниченными возможностями принимают себя и свое тело и должны учиться в инклюзивной среде. Правозащитная модель сфокусирована на политическом или полном включении и видит причину в социальных структурах, ценностях и убеждениях. В связи с чем необходимы радикальные вмешательства, использование закона для прекращения дискриминации в отношении инвалидов. Образование должно быть полностью инклюзивным без допущения сегрегации в системе образования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Бурдина, Е. И., Аубакирова, С. Д.** Сущность инклюзивного образования [Текст] // Вестник ПГУ. Серия педагогическая. – Павлодар, 2014. – № 4 – С. 55–60.
- 2 **Morgan, H.** The social model of disability as a threshold concept : troublesome knowledge and luminal spaces in social work education // Social Work Education. 2012. – № 31(2). – P. 215–226.
- 3 **Georing, S.** Revisiting the relevance of the social model of disability // The American Journal of Bioethics. – 2010. – № 10 (1). – P. 54–55.
- 4 **Oliver, M.** The social model of disability : thirty years on // Disability and Society. – 2013. – № 28 (7). – P. 1024–1026.
- 5 **Swain, J., French, S.** Towards an affirmation model of disability // Disability and Society. – 2000. – № 15 (4). – P. 569–582.
- 6 **Swain, J., French, S.** Disability on Equal Terms. – LA, London, New Delhi, Singapore : SAGE Publications Ltd, 2008. – 216 p. – ISBN 978-1-4129-1987-6.
- 7 **Hodkinson, A.** Key issues in special educational needs and inclusion. – LA, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE Publications Ltd, 2016. – 204 p. – ISBN 978-1-4739-1224-3.
- 8 **Allen, N.** Making sense of the Children Act 1989. London: Wiley-Blackwell, 2005.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

С. Д. Аубакирова¹, Н. Э. Пфейфер²

Мүгедектікті түсінудің теориялық тәсілдері

¹Ақпараттық технологиялар және бизнес факультеті,
«Туран-Астана» университеті,
Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы.

²Гуманитарлық-педагогикалық факультеті,
С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,
Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.
Материал 11.12.19 баспаға түсті.

S. D. Aubakirova¹, N. E. Pfeifer²

Theoretical approaches to understanding disability

¹Faculty of Information Technology and Business,
«Turan-Astana» University,
Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan.

²Faculty of Humanities and Education,

S. Toraighyrov State University,
Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.
Material received on 11.12.19.

Бұл мақалада мүгедектікті түсінудің негізгі тәсілдерінің мәні көрсетілген. Дәстүрлі түрде отандық әдебиетте мүгедектікті түсінуге арналған медициналық және әлеуметтік тәсілдер ерекшеленеді. Автор сондай-ақ шетелдік ғалымдардың еңбектерінде кеңінен ұсынылған оң және құқық қорғау тәсілдерін ашып көрсетеді. Әрбір тәсілдің ерекшеліктері, себептері, білім берумен қарым-қатынасы анықталды.

This article reveals the essence of the main approaches to understanding disability. Traditionally in the national literature medical and social approaches to understanding disability are distinguished. The author also reveals the affirmative and rights-based approaches that are widely represented in the works of foreign scientists. The features of each approach, reasons, interaction with education are revealed.

FTAMP 15.81.35

Н. Н. Аширбаева¹, Қ. Т. Қуанжанова²

¹PhD доктор, доцент, Арнайы тактикалық факультеті, Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитеті шекара қызметі академиясы, Алматы қ., 050051, Қазақстан Республикасы

²PhD доктор, Қазақстан Республикасы ұлттық қауіпсіздік комитеті шекара қызметі академиясы, Алматы қ., 050051, Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹naz8383@list.ru

МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТШІЛЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫ

Мақалада мемлекеттік қызметшілердің психологиялық денсаулығының маңыздылығы қарастырылған. Заман сұранысына сәйкес мемлекеттік қызметшілердің тұлғалық қасиеттерін дамыту психологиялық денсаулыққа тәуелді. Психологиялық денсаулық көрсеткіштері мен моделі ұсынылған. Мемлекеттік қызметшілердің психологиялық денсаулықтарының даму деңгейлерін анықтау мақсатымен ҚР Президенті жанындағы мемлекеттік басқару академияның Ақтөбе облысы бойынша филиалының «Б» корпусына басқарушылық мемлекеттік лауазымына алғаш тағайындалған мемлекеттік қызметшілерге (барлығы 32 қызметкер, оның 14 ер және 18 әйел адам) сауалнамалар («Стреске тұрақтылық деңгейін анықтау», «Психологиялық денсаулықты анықтау» және «Мазасындандудың деңгейін анықтау») (Ч. Д. Стилберг, Ю. Л. Ханин бейімдеген әдістемесі) жүргізілді. Сауалнама қорытындысы негізінде психологиялық денсаулықты бұзатын екі фактор бөліп көрсетілген.

Кілтті сөздер: мемлекеттік қызметкерлер, психологиялық денсаулық, физикалық денсаулық, сауалнама, стреске төзімділік, мазасызданду, тұлғалық қасиеттер.

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстандықтардың әлауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» атты жолдауында азаматтар сұранысына бейімделген мемлекеттік аппарат құруда мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігін түбегейлі арттыру міндетін қойды. Ол үшін жаңа формациядағы мемлекеттік қызметшілерді даярлау қажеттілігі айтылды.

Қазіргі ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы жағдайында мемлекеттік басқару субъектілерінің бойында қалыптасқан білімдерін тәжірибеде қолдану икемділігімен шектелмей, *күрделі жағдаяттарда дербес шешім қабылдауға, заманауи өзгерістерге тез бейімделе алуға, рефлексиялық ойлауға, талдауға әлеуетті, өзін-өзі ұйымдастыруға қабілетті және өзіндік жеке көзқарасы қалыптасқан мамандар* болып даярлануы тиіс. Бұл талаптар олардың тұлғалық-кәсіби қасиеттерін дамытқанда ғана оң нәтижесін береді.

Бүгінде мемлекеттік қызметшілердің тұлғалық-кәсіби қасиеттерін дамыту үшін денсаулық мәселесіне назар аудару қажеттілігі арасында қарама-қайшылықты байқауға болады. Қарапайым алғанда, физикалық денсаулықты шыңдау үшін жасалатын физикалық жаттығуларды жасау, дұрыс тамақтану, таза ауада серуендеу т.б. секілді шараларды қолға алу қажеттілігін білгенімізбен, тәжірибеде, күнделікті тіршілікте қаншалықты қолға алып жүрміз?

Бұл денсаулықты сақтау мен дамытудың тиімді стратегиясын іздеуді қажет етіп отыр.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Адам өміріндегі маңызды құндылықтардың бірі денсаулық болып табылатыны белгілі. Адам денсаулығының деңгейі жоғары болған сайын, әлеуметтік ортада өзінің физикалық, психикалық және рухани әлеуетін өзектендіру қабілеті жоғары де сәуірлім жоғары болмақ.

«Денсаулық – зор байлық» деп, дана халқымыз бекер айтпаған. Бүкіләлемдік денсаулық сақтау ұйымының жарлығында (1948 ж.) денсаулық – аурулардың, физикалық ауытқушылықтардың болмауы ғана емес, сонымен қатар физикалық, рухани және әлеуметтік әл-ауқатымен байланысты түсіндірілген.

А. В. Шуваловтың «Психологическое здоровье человека» атты мақаласында денсаулыққа байланысты келесі анықтамалар берілген:

1 Денсаулық – идеалды күйге жақын, өйткені адам өмірінің барлық кезеңінде толық дені сау болуы мүмкін емес;

2 Денсаулық – адамның шыңайлығын бейнелейтін күрделі феномен: денелік, жан, рухани болмысы. Сәйкесінше, адамның соматикалық, психикалық, тұлғалық денсаулығын бағалау мүмкіндігі;

3 Денсаулық - физиологиялық құрылымның өсуі мен дамуынан тұратын, психикалық жүйенің қызмет етуі, дамуы, тұрақтануы, тұлғаның өзін анықтауы мен жеке көзқарастарының болуы;

4 Адам өмір сүрудің нақты шарттарында дені сау болуы мүмкін (экология, климат ерекшеліктері, тамақтану сапасы, еңбек және демалыс тәртібі, әлеуметтік мәдени факторлар).

Жалпы адам денсаулығы тек биологиялық процестермен ғана емес факторлармен де анықталады:

1 Психологиялық-психоэмоционалдық күй, жеке тұлғалық ерекшеліктері, ойлау, сезімі және т.б.

2 Мінез-құлықтық – жаман әдеттердің болуы, жауап беру түрлері және мінез-құлық стереотиптері және т.б.

3 Мәдени-әлеуметтік орта, дін, этностық және т.б.

Бүгінде осылардың ішінде психологиялық денсаулыққа ерекше мән беріледі. Өйткені адамның толыққанды дамуының қажетті шарттарының біріне психологиялық денсаулық жатады. Осы тұрғыдан алғанда, психологиялық денсаулықтың негізгі қызметі – тұлға ресурстарының мобилизациялануы үшін адам мен қоршаған орта арасындағы белсенді динамикалық үйлесімдікті орнату. Бұл адам бойындағы түрлі күйлердің өзара тепе-теңдікте болуымен байланысты: эмоция мен интеллект, дене мен психика, адам мен қоршаған орта арасындағы байланыс.

Психологиялық дені сау адамның көрсеткіштеріне спонтандылық, шығармашылық, өмірді сүю, көңілді жүру, ашық болу, өзін және әлемді ақылмен және сезіммен тану, жауапкершілік алу, стресске тұрақты, өмір сүруінің мәні бар қасиеттерді атауға болады.

«Психологиялық денсаулық» терминін ғылымға И. В. Дубровина енгізе отырып, тұлғаның рухани дамуымен байланысты түсіндірді. Психологиялық денсаулық – тұлғаның физикалық, психикалық және әлеуметтік үйлесімді дамуы, өзін түсінуі, жақсы сезінуі, тұлғалық және кәсіби өзін дамытуы, үнемі ізденісте өзін-өзі жетілдіруімен анықталып отыр.

С. Букачева психологиялық денсаулық моделінің 5 көрсеткішін бөледі:

1 Аксиологиялық (өзіне қатынасы) компонент адамның өзінің құндылығы мен бірегейлігін, сондай-ақ айналасындағылардың құндылығы мен бірегейлігін түсінуімен түсіндіріледі. Адамның өзін жеткілікті толық білу, сондай-ақ басқаларды қабылдау.

2 Құрылымдық компонент рефлексияны өзін-өзі тану құралы ретінде меңгеруді, өзіне, өзінің ішкі әлеміне және басқалармен өзара қарым-қатынаста санасын шоғырландыру қабілеті.

3 Қажеттілік-мотивациялық компонент адамның өзін-өзі дамытуға, яғни өзін-өзі өзгерту мен жеке өсуге қажеттілігінің болуымен анықталады. Адамның өз өміріне толық жауапкершілікті алуы.

4 Дамытушы компонент ақыл-ой, жеке, әлеуметтік, дене дамуында динамиканың болуын көздейді. Психосоматикалық аурулардың пайда болуына алғышарттар жасамайды. Адам тұрақты дамуда және басқа адамдардың дамуына ықпал етеді.

4 Әлеуметтік-мәдени компонент адамның табысты әрекет ету, оның қоршаған әлеуметтік-мәдени жағдайында даму мүмкіндігін анықтайды. Адамдармен қарым-қатынас жасай білу және түсіне алу.

Психологиялық денсаулық формуласы З. Фрейдтің еңбегінде де көрініс тапқан. Психотерапевт бойынша терапиялардың негізгі міндеті - адамның басқа адамды жақсы көруіне және нәтижелі жұмыс жасауына (іс-әрекет етуіне) көмек беру деп көрсетілген. Психоаналитиктер бұл формуланы жұмысын махаббатпен орындау, қанағат алумен түсіндірсе, Абрахам Маслоу психологиялық денсаулыққа өзін-өзі белсендіретін, жетілдіретін, мақсат қоя білетін және өзін тануға белсенділік танытатын тұлғаны атайды.

Байқап тұрсақ, тұлғаның психологиялық денсаулығы оның кез-келген өмірлік әрекет салаларында құндылығын, мотивациясын, тұлғалық және кәсіби тұғырдан дамуын анықтайды. Психологиялық денсаулық адамның үйлесімді өмір сүруіне, өзінің мүмкіндіктерін жүзеге асыруға, мақсатқа жететініне сенімді болуы және ниеті мен өзін басқара алу икемділігімен түсіндіріліп отыр.

Психологиялық денсаулықтың маңызды көрсеткіштеріне тұлғаның стресске тұрақтылығын, тұлғалық және жағдайлық мазасыздануын атауға болады. Мазасыздықты өлшеу тұлғаның қасиеттері ретінде ерекше маңызды, өйткені бұл қасиет көбінесе субъектінің мінез-құлқына бағыт береді. Үрейленудің белгілі бір деңгейі-белсенді іскерлі тұлғаның табиғи және міндетті ерекшелігі. Әрбір адамда оңтайлы немесе қалаған алаңдаушылық деңгейі бар-бұл пайдалы алаңдаушылық. Адамның осы тұрғыдан өз жағдайын бағалауы өзін-өзі бақылау мен өзін-өзі тәрбиелеудің маңызды компоненті болып табылады.

Сонымен, мемлекеттік қызметшілердің психологиялық денсаулықтарының даму деңгейлерін анықтау мақсатымен ҚР Президенті жанындағы мемлекеттік басқару академияның Ақтөбе облысы бойынша филиалының «Б» корпусына басқарушылық мемлекеттік лауазымына алғаш тағайындалған мемлекеттік қызметшілерге (барлығы 32 қызметкер, оның 14 ер және 18 әйел адам) сауалнамалар («Стресске тұрақтылық деңгейін анықтау», «Психологиялық денсаулықты анықтау» және «Мазасызданудың деңгейін анықтау» (Ч. Д. Спилберг, Ю. Л. Ханин бейімдеген әдістемесі) жүргізілді.

Сауалнамалардың мақсаты:

- мемлекеттік қызметшілердің психологиялық денсаулықтарының даму деңгейін анықтау;
- стресске тұрақтылық, тұлғалық және жағдайлық мазасыздану деңгейін анықтау;
- тұлғалық қасиеттер арасындағы корреляцияны анықтау;

Психологиялық денсаулық әдістемесінің нәтижелерін талдауда (Кесте-1) мемлекеттік қызметшілердің сауалнамаға жауап нәтижелері 100 % сенімді.

Мемлекеттік қызметшілердің 87%-ның психологиялық денсаулығы өте нашар, маңызсыз дезадаптация, шешімін таба алмай жүрген бірқатар мәселелерді шешу қажет ету керек екені анықталды. 13%-ның психологиялық денсаулығы өте нашар, жоғары деңгейдегі дезадаптация, маманның көмегі және өмірін қайта қарау қажет.

Кесте 1 – Сауалнама нәтижелерінің сандық көрсеткіштері

Психологиялық денсаулықтың көрсеткіштері							Стресске тұрақтылық деңгейлері		
1	2	3	4	5	6	7	Төмен	Орташа	Жоғары
4	-	28	-	-	32	-	-	26	6
13 %	-	87 %	-	-	100 %	-	-	81 %	19 %

Мұнда:

- 1 – [-46,-34] Психологиялық денсаулығы өте нашар, жоғары деңгейдегі дезадаптация, маманның көмегі және өмірін қайта қарау қажет.
- 2 – [-33,-15] Психологиялық денсаулығы өте нашар, жоғары деңгейдегі дезадаптация, маманның көмегі қажет;
- 3 – [-14,15] Психологиялық денсаулығы өте нашар, маңызсыз дезадаптация, шешімін таба алмай жүрген бірқатар мәселелерді шешу қажет.
- 4 – [16,34] Психологиялық дені сау, маңызсыз деңгейде мазаландыратын мәселелері бар.
- 5 – [35,46] Психологиялық денсаулық деңгейі жақсы. Тестілеуден қашу
- 6 – [0,6] Сыналушының нәтижелері сенімді.
- 7 – [7,46] Көптеген сұрақтарға сенімсіз жауап берген, нәтижесі сенімді емес.

Кесте 2

«Мазасызданудың деңгейін анықтау» (Ч. Д. Спилберг, Ю. Л. Ханин бейімдеген)					
Тұлғалық мазасыздану			Жағдайлық мазасыздану		
Төмен	Орташа	Жоғары	Төмен	Орташа	Жоғары
2	22	8	2	26	4
6 %	69 %	25 %	6 %	81 %	13 %

Мемлекеттік қызметшілердің тұлғалық мазасыздану 6 %-да төмен, яғни қандай да бір істерге қызығушылығы жоқ, кәсіби шеберлікке жету мүмкіндігі әлсіз, 69 %-ы үшін барлық жағдай өздеріне байланысты екенін сезеді, өзін белсендіре алады, бірақ бұл қасиеттер сыртқы факторларға тәуелді.

Мемлекеттік қызметшілердің тұлғалық және жағдайлық мазасындану арасындағы байланыс $t_{эмп} = (2.6)$ құрады. Демек, бір қасиеттің жоғары болуы келесі қасиеттің жоғарылығын білдіреді.

Жағдайлық мазасындану мен психологиялық денсаулық арасындағы байланыс $t_{эмп} = (5.9)$ құрады, ал тұлғалық мазасынданумен $t_{эмп} = (6.8)$ тығыз байланыс анықталды. Стреске тұрақтылық пен психологиялық денсаулық арасындағы байланыс $t_{эмп} = (5.8)$ -ті құрады.

Сауалнамалардың нәтижесінде біз мемлекеттік қызметшілердің психологиялық денсаулықтарының төмен деңгейде және оның көрсеткіштерінің арасында (стреске тұрақтылық, тұлғалық және жағдайлық мазасындану) тығыз байланыстың бар екенін анықтадық. Бұл бүгінгі таңда мемлекеттік қызметшілер үшін психологиялық денсаулықты нығайту, дамытуға байланысты шараларды қолға алу қажеттілігін байқатты.

Психологиялық денсаулықты бұзатын 2 факторды бөліп қарастырамыз:

Сыртқы (қоршаған орта) – түрлі жағымсыз ықпалдар, адамдар арасындағы жағымсыз қатынас. Отбасында, жұмыс барысында әріптестерімен, басшылықпен өзара қарым-қатынастың бұзылысы кәсіби дамуға әсер етіп қоймай, сонымен түрлі эмоционалды бұзылыстарға әкеледі.

Ішкі – психиканың бұзылған бөлігінің сау жерін зақымдауы. Мысалы, эмоционалды күйдің бұзылуы адамның қоршаған әлеммен еркін қарым-қатынас жасауына кедергі келтіреді, тұлғалық дамудағы ауытқушылықтарға әкеледі және саматикалық бұзылыстардың пайда болуына ықпал етеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Сократ «Дене жаннан бөлек және тәуелсіз ауырмайды» дейді. Ғалымдар физикалық денсаулық пен психологиялық денсаулық өзара байланысты екенін әлдеқашан анықтаған. Адамның ойлары, эмоционалды реакциялары физикалық денсаулыққа қалай әсер етсе, физикалық денсаулық (дұрыс тамақтану, ұйқы, физикалық жаттығу) біздің рухани және эмоционалды өмірімізге дәл солай әсер етеді. Адам бойындағы күшті эмоциялар (қорқыныш, ашу, қайғы) үнемі ығыстырылса, басылса психосоматикалық аурулардың себебіне айналуы мүмкін екенін естен шығармаған жөн. Сондықтан, тұлғалық-кәсіби өсу, даму үшін алдымен жан дүниемізге мән беру керек.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Серёгина, М. Ю. Субъектность личности как компонент психологического здоровья // Молодой ученый. – 2016. – № 30. – С. 364–366. – [Электронный ресурс]. URL <https://moluch.ru/archive/134/37565/> (дата обращения: 09.01.2019).

2 Имангалиева, Ш. Д., Амзеева, Г. А., Шеримова, А. С. Психологиялық денсаулықты қалыптастыруда жаңа технологияларды пайдалану // Молодой ученый. – 2015. – № 8.2. – С. 29–31. – [Электронный ресурс]. URL <https://moluch.ru/archive/88/17454/> (дата обращения: 09.01.2019).

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

Н. Н. Аширбаева¹, Қ. Т. Қуанжанова²

Психологическое здоровье государственных служащих

^{1,2}Специально-тактический факультет,
Академия пограничной службы КНБ Республики Казахстан,
г. Алматы, 050051, Республики Казахстан.
Материал поступил в редакцию 11.12.19.

N. N. Ashirbayeva¹, K. T. Kuanzhanova²

Psychological health of civil servants

^{1,2}Special-Tactical Faculty,
Academy of Border Guard Service
of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan,
Almaty, 050051, Republic of Kazakhstan.
Material received on 11.12.19.

В данной статье рассматривается психологическое здоровье государственных служащих. Развитие личностных свойств государственных служащих зависит от психологического здоровья. Показаны показатели и модель психологического здоровья. Для определения уровня развития психологического здоровья государственных служащих в Актюбинском филиале Академии Государственного Управления при Президенте Республики Казахстан был проведен опрос («Определение уровня стрессоустойчивости», «Определение психологического здоровья», «Определение уровня тревожности») с государственными служащими корпуса «Б» (в опросе приняли участие 32 сотрудника, 14 мужчин и 18 женщин). По итогам опроса были выделены два фактора, которые влияют на психологическое здоровье.

This article deals with the psychological health of civil servants. The development of personal qualities of civil servants depends on psychological health. Showing performance and model of psychological health. To determine the level of development of the psychological health of civil servants in the

Aktobe branch of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, a survey was conducted («Determining the level of stress tolerance», «Determining psychological health», «Determining the level of anxiety») with civil servants of corps B (the survey recruited 32 employees, 14 men and 18 women). According to the results of the survey, two factors were identified that influence psychological health.

FTAMP 18.41.09

М. Әсетқызы

магистрант, Спорт және өнер жоғарғы мектебі, Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті, Павлодар к., 140002, Қазақстан Республикасы
e-mail: asetkyzy91@inbox.ru

XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ – XX ҒАСЫРДАҒЫ ҚАЗАҚ МУЗЫКАСЫНЫҢ ДАМУЫ

Мақалада оқушылардың эстетикалық талғамдарын, музыкалық мәдениеттерін, ұлттық сана-сезімдерін қалыптастыру жолындағы музыканың ролін айқындау мақсатында қазақ музыкасының дамуына үлес қосқан, ұлттық мәдениетіміздің алтын діңгектері әнші-композиторлардың өмірі мен шығармашылығы жайлы мағлұмат береді.

Кілтті сөздер: музыка, қазақ халық музыкасының тарихы, қазақтың музыкалық мәдениеті

КІРІСПЕ

XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырда қазақ музыкасының дамуы ұлы дала төсінде өрлеу дәуірін бастан өткеріп әншілік мектептің берік ірге тасы қалыптасты. Ұлттың иісін аңқытатын ұлы шығармалар дүниеге келді. Ұлы мұраттарға жетелейтін ұлылар үні естілді. Қазақ музыкасы ұлттық кодтың алтын өзегіне айналды.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Оқушыларды жан-жақты етіп тәрбиелеуге, отансүйгіштікке, әсемдікті сүюге, мейірімділікке тәрбиелеуде музыканың алар орны ерекше. Баланың эстетикалық талғамын, музыкалық мәдениетін, ұлттық сана – сезімін қалыптастыру жолында сөзбен жеткізе алмайтын әсемдікті музыка тілімен

жеткізуге болады. Музыкалық сауаттылықтан бұрын музыканың даму тарихын жетік меңгерген жағдайда музыкаға деген көзқарас өзгеше болады.

Қазақ музыкасының дамуына үлес қосқан, ұлттық мәдениетіміздің алтын діңгектері әнші-композиторлардың өмірі мен шығармашылығы жайлы білімдерін қалыптастыру өзіндік ерекшеліктерін зерттеу, шығармаларымен таныстыру, ұлттық ән өнеріне қызығушылықтарын арттыру бізге – парыз, болашаққа – аманат.

Қазақ халық музыкасының тарихы.

Қазақ халық музыкасының дамуының тарихына көне түркі дәуірінен бертіңгі кезеңдегі музыка үлгілері мен тарихи – мәдени мәліметтер енеді.

Қазақ фольклорының маңызды бір арнасы – эпос. Оған тән музыкалық мақам-саздардың қазақ мәдениетінен алатын орны ерекше. Әдеби мәтінге қарағанда музыкалық мақамның әсерлі болатыны мәлім. Қазақ музыкасындағы жүректі тербейтін, сиқырлы сазды, терең толғанысқа толы кең тынысты, әуезді әндер – XIX ғасырдан желі тартса, речитативті әуенге құрылған эпикалық дәстүр – алғашқы, лирикалық әндер – соңғы құбылыс.

Қазақ музыкасы ауызекі дәстүрге негізделген суырып салмалық өнермен қатар жеке өнер саласы, тіпті ілім ретінде де қалыптасып келеді. Мұның өзі қазақ музыкасының бірде шаманизм, бірде зороастризм, бірде ислам мәдениетінің аясында қалыптасып келгенін аңғартады. Қазақ музыкасының өзіндік ерекшелігі – синкреттілігі. Поэзия мен музыка мақамның бірлігіне негізделген ән-жырлардың келе-келе дараланып, екі түрлі өнер арнасына жіктелгені мәлім. Бірі – ән өнері, екіншісі – күйшілік дәстүр. Осы негізде XIX ғасырда қазақ даласында екі түрлі халықтық кәсіби-музыкалық дәстүр қалыптасқан. Бірі – Ықылас, Сарымалай, Құрманғазы, Дәулеткерей, Қазанғап, Сейтек, Сүгір, Тәттімбет, т.б. өнерпаздар бастаған күйшілер тобы болса, екіншісі – Біржан, Ақан, Мұхит, Мәди, Жаяу Мұса, Естай, Үкілі Ыбырай, Абай, Нартай, Майра, т.б. сал-серілерден арқау тартатын әншілік өнер.

XIX ғасырдың екінші жартысы Қазақстанның музыка өнерінің гүлденген дәуірі болды. Бұл кезеңде өмір сүрген көптеген аса көрнекті кәсіби композитор - әншілер мен күйшілердің шығармалары халықтың музыкалық классикасының негізін құрады. Көптеген халық композиторлары өз заманындағы білімді адамдар еді; олардың бәрі дерлік хат танытын, кейбіреулері орыс тілі мен араб тілін білетін, бірақ өз шығармаларын нотаға түсіріп жаза алмайтын еді.

XIX ғасырдың екінші жартысында Қазақстандағы музыка өнерінің дамуына Дәулеткерей Шығайұлы, Тәттімбет Қазанғапұлы, Ықылас Дүкенұлы сияқты композитор-музыканттар үлкен үлес қосты. Абай әндері қазақ халқы мен орыс халқының арасындағы

бауырлас достықты нығайтуға игі ықпал етті. Қазақ әндерін жазып алуда С. Г. Рыбаков көп еңбек сіңірді. Ол 100-ден астам ән жинады. Қазақтың ән әуендері оркестрлік шығармаларда да пайдаланылды.

Халық музыка аспаптарының көне үлгісі ретінде кейін пайда болған күй де – өзінің бастапқы кезеңінде магиялық міндеттерді атқарған. байланысты. Олардың бір бөлігі дыбысты беру сипатымен ерекшеленді және табиғаттың табиғи дауыстарын, өмір, өлім, тұрмыс туралы философиялық ойларды берген. Бұлар ерте кездегі діни сенім - нанымның, әдет-ғұрыптың жаңғырығын осы күнге дейін алып келген. XIX ғ. таман ғана қазақ музыкасы өзін шектеген дін мен дәстүрлерден арылып, дербес көркемдік шығарма ретінде дами бастаған. Бұл кезең шын мәніндегі ұлттың рухани жаңаруы, аспапты, әндік, ақындық өнер сияқты негізгі халықтық өнердің даму кезеңі болды. Қазақстанның байтақ территориясында әртүрлі дербес кәсіби композиторлық және орындаушы мектептер пайда болды, әрбір аймақ өз ерекшелігін сақтап отырды.

Үздіктердің ішіндегі үздігін халық – сал, сері деп атаған. Айрықша киініп, жүйрік ат мініп, жандарына өнерлі адамдарды ерітіп, ел аралап, қызық думанға бөлеу- сал-серілердің ұстанған тұтастай бір өмір-салты еді. Қазақ даласының әр қиырынан Ақан, Кенен, Біржан, Жаяу Мұса, Бісміллә Балабеков сияқты сал-серілер ән мектептерінің және жалпы қазақ музыкасының дамуына зор ықпал етті. Қазақ мәдениеті тарихында өшпес із қалдырған әнші-композиторларға тоқталып өтсек: Кенен Әзірбаев-ақын, әнші әрі композитор. Ол Жамбыл облысының Қордай ауданында дүниеге келген. Ол бір жасында қолына домбыра алып, өлең мен ән шығарған. Оның «Көкшолақ», «Бозторғай», «Базар-Назар», «Туған жер» әндері халық арасында кең танымал. Біржан Қожағұлұлы Арқа ән өнерінің ірі өкілі. Ол әнші ғана емес, ақын әрі композитор. Біржан салдың «Айтбай», «Теміртас», «Ләйлім шырақ» әндері халық арасында кең таралған. Ақан сері - ақын, әнші, композитор. Ол Көкшетау өңірінде дүниеге келген. Ақанның үш жүзге аты шыққан Құлагер деген жүйрік аты, Қараторғай деген қыран бүркіті, соңына ерткен алғыр тазысы болған. Ақан серінің «Құлагер», «Маңмаңгер», «Сырғақты», «Сырымбет», «Балқадіша», т.б. көптеген әндері бар. Жаяу Мұса Байжанұлы Павлодар облысы Баянауыл ауданында дүниеге келген. Жаяу Мұса өмірінің қиындығына қарамастан, өте ақ жарқын, ақ көңіл адам болған. Оның әндері жеңіл әрі әзілге толы. Жаяу Мұса өзінің асқан әншілігімен қатар орыс тілін жақсы меңгеріп, скрипка мен балалайка аспаптарында ойнаған. Абай Құнанбаев - халқымыздың ұлы ақыны, композитор. Жастайынан халқының әндері мен күйлерін сүйіп өскен Абай көптеген терең ойлы, сырлы сазды әндер жазды. Абайдың

«Желсіз түнде жарық ай», «Көзімнің қарасы», «Айттым сәлем, Қалам қас», «Сегіз аяқ», т.б. әндері бар. Жетісу әншілік дәстүрінің көрнекті тұлғасы Кенен Әзірбаев 1884 жылы қазіргі Жамбыл облысы Қордай ауданының Мәтібұлақ деген жерінде дүниеге келген. Ең алғашқы шығармаларының бірі «Бозторғай» әні. Кененнің әншілік, композиторлық, ақындық өнері жөнінде көп деректер жазылған. Қали Байжанов – әнші, Қазақстанның халық әртісі. Жарылғапбердінің шәкірті. Абайдың да алдында ән салған. Бісміллә Балабеков – халық әншісі. Баянауылдағы Ақши ауылында дүниеге келген. Балабек Ержанов, Жаяу Мұса, Әміре Қашаубаевтардың шәкірті болған. Бісміллә Семей қаласындағы қазақ драма театрының алғашқы әртістерінің бірі болған. XIX ғасырдағы кәсіби музыканттардың шығармашылық қызметі орындаушылық және композиторлық саламен ғана шектеліп қойған жоқ, олар көркемдік баяндаудың барлық түрін – поэтикалық импровизация, шешендік өнер, нәзік вокальдық техника, музыкалық аспаптың құлағында ойнау, театр мен цирктік өнер ойынының элементтерін қамтиды, бұл Батыс Еуропаның орта ғасырлық музыканттары – жонглерлер, трубадурлар, труверлер, мейстер – миннизингерлермен ұқсастығы бар.

XIX ғ. қазақ музыкалық мәдениеті жаңа өуендік және жанрлық түрімен байыды. Аз ғана кезеңдік тарихи уақытта Республика еуропалық классикалық музыканың көпдауыстылығы мен жанрлық арсеналын игерді. Бұл – опера, симфония, балет, аспаптық концерт, кантата, ораториялық, ансамбльдік, оркестрлік, хорлық орындау түрлері. Шығармашылықтың жазба түрінде қалыптасқан жаңа кәсіби композиторлық мектебі құрылды. Ұлттық мазмұндағы синтездік іріктеу және XX ғасырдың 30-40 жылдарындағы еуропалық түрді тандау нәтижесінде қазақ опералық өнерінің классикалық шығармалары – Е.Брусиловскийдің «Қыз Жібек», А.Жұбанов, Л.Хамидидің «Абай», М.Төлебаевтың «Біржан – Сара» опералары дүниеге келді. Олардың драматургиялық және музыкалық негізі – қазақ фольклоры мен ауызша кәсіби музыканың шексіз мүмкіндігі арқылы жасалған. Опералық театр сахнасы XIX ғ. ақындары Біржан мен Сара арасындағы қызу айтыс, той дәстүрі. XIX ғасырдағы ұлт - азаттық көтеріліс батырының әндері, ақын және күйші Махамбеттің және ән-жоқтаулар орындалатын аренаға айналды. 60-70 жж. Республикада еуропалық аспапты музыканың күрделі жанры-симфониялық музыка өнері өте жақсы дамыды. Б. Сарыбаев сияқты ғалым - фольклоршы қайта әкелген қазақ музыкалық аспаптары оның құрамына кірді. Күйлердің оркестрлік орындалуында батырлардың бейнелері, бөйге аттарының шабысы, кең даланың бауыры жазылған бейнесі, халықтық мейрамдар кезіндегі шерулер - барлығы бір арнаға тоғысады. Бұл ұжымның нақты бетінің танылуына осы

ансамбльдің жетекшісі және дирижері, композитор және домбырашысы Н. Тілендиевтің аса көп еңбегі сіңді. Қазақстанның қазіргі даму барысында музыка мәдениетінің көп тармақты құрылымы қалыптасты.

Музыка бүгін мен болашақты, өткенді жалғастырушы алтын буын міндетін атқарып отыр.

Жахандану үрдісіне бет бұрған тұста ұлтымыздың мәдени өнер өрісін биіктен еткен тұлғалардың есімін жаңғырту. XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдағы қазақ музыкасының дамуына үлес қосқан, есімдері көпшілікке мәлім болмаған өнер иелерінің есімдерін ұлықтау, келер ұрпаққа насихаттау, адамдық борышымыз.

ҚОРЫТЫНДЫ

Мақалада халқымыздың ғасырлар бойғы арман-мүддесін, тіршілік-тынысын, мұң-мұқтажын, жүріп өткен ізі мен тарихын, өмірлік мұраты мен қайтпас рухын сезінетін ән мен күйлердің авторлары жайлы, олардың шығармашылықтары және жалпы қазақ музыкасының дамуы жайлы қарастырылған. Мақаланың мазмұны ұлттық өнерді қадірлейтін, музыкалық талғамы жоғары өнерлі тұлға болып өсуіне жол ашады.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

M. Asetkyzy

Развитие казахской музыки конца XIX и XX века

Высшая школа спорта и искусств,
Павлодарский государственный педагогический университет,
г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 11.12.19.

M. Assetkyzy

The development of Kazakh music at the end of the XIX and XX century

Graduate School of Sports and Arts
Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan.
Material received on 11.12.19.

В статье даётся информация об эстетических вкусах, музыкальной культуре, и о роли музыки в становлении национального самосознания, о вкладе в развитие казахской музыки, национальной

культуре, и о вкладе золотой плеяды певцов и композиторов в национальную музыку.

In the article there is information about the aesthetic tastes, music culture and the role of music in the national identity, the development of Kazakh music, national culture, and the golden pleiad of singers and composers in national music.

FTAMP 14.35.09

А. А. Бейсекова¹, Ж. Ә. Шоқыбаев²

¹PhD докторант, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., 050000,
Қазақстан Республикасы

²п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., 050000,
Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹Aliya-1301@mail.ru

БЕЙОРГАНИКАЛЫҚ ХИМИЯ КУРСЫНДА ТӨҢКЕРІЛГЕН СЫНЫП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНУ

Мақалада қазіргі жаңа білім беру үдерісіне сай заманауи оқыту технологияларын бейорганикалық химия курсына төңкерілген сынып оқыту технологиясы келтірілген. Төңкерілген сынып оқыту технологиясының дәстүрлі оқытудан айырмашылығы, басты артықшылықтары, ерекшеліктері айқын көрсетілген. Бейорганикалық химия курсына осы технологияны пайдаланып оқыту мысалдары келтірілген.

Кілтті сөздер: заманауи оқыту технологиялары, төңкерілген сынып (Flipped classroom, перевернутый класс) технологиясы, инновация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар.

КІРІСПЕ

«Төңкерілген сынып» бұл оқытудың инновациялық түрі. Оның дәстүрлі оқытудан айырмашылығы, теориялық материалдар сабақтың басталуына апта бұрын өз бетінше (әдетте, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар көмегімен: бейне-дәрістер, аудио-дәрістер, интерактивті материалдар және т.б.) уақыттарын үнемдеп зерттеледі, сыныпта үнемделген уақытқа сол проблемаларды шешуге бағытталады және студенттермен өзара қарым-

қатынаста болуға және олардың жаңа білім өнімдерін қалыптастыруға жәрдемдеседі.

«Төңкерілген сынып» технологиясының басты артықшылығы-оқу барысын ұйымдастыруда әр студенттің өз бетінше проблемаларды шешуге қабілеттілігі, шығармашылық көзқарас, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар қолдануда сауаттылығы болып табылады.

«Төңкерілген сынып» технологиясының ерекшелігі жаңа материалмен танысуды үй тапсырмасы ретінде беру арқылы студентке ол бейне материалды өз қажеттілігіне қарай кез-келген уақытта қарап, бірнеше рет қайталауына мүмкіндік тудыру, оқытушының сабақта студенттермен жеке жұмыс жасау және тығыз қарым-қатынаста болу үшін көп бос уақыттың болуы. Бұл студенттердің ұйымдасып бірлескен жұмыстары арқылы оқу материалдарын өз бетімен оқуға дағдылануына, дербес жұмыс істеуге, оқуға деген жауапкершілігінің артуына, оқытушы көмегісіз бір-біріне жәрдемдесуге мүмкіндік береді [1].

Дәстүрлі оқыту мен төңкерілген сынып технологиясымен оқыту тәсілдерін бірнеше критерий бойынша салыстырып көрейік (Кесте 1): студенттің рөлі, оқытушының рөлі, оқу үдерісіндегі АКТ рөлі, қолданылатын әдістер және сабақты құру.

Кесте 1

	Дәстүрлі оқыту	Төңкерілген сынып технологиясымен оқыту
Студент рөлі	Пассивтілік, өз бетінше оқуға ұмтылыстың болмауы, «тындау, есте сақтау, сөйлеу» схемасы бойынша жұмыс жасау.	Студенттерді оқу үрдісіне тарту. Оқуға деген жауапкершілік. Оқу үрдісінің барлық қатысушыларымен өзара қарым-қатынаста болу.
Оқу үдерісіндегі АКТ	Оқу барысында веб-құралдарын пайдалану.	АКТ арқылы жұмыс әдістерін, формасын өзгерту.
Оқытушы рөлі	Білім беру, студенттердің білімін бақылау, аудиториядағы тәртіпті сақтау.	Оқу жағдайын құрастыру, студенттердің оқуға деген жауапкершілігін қалыптастыру, аудиториямен сенімді қарым-қатынаста болу.
Қолданылатын әдістер	Ақпарат оқытушыдан студентке беріледі.	Студенттер білім алу үшін ұжыммен бірге жұмыс жасайды.

Сабақтың құрылуы	Аудиторияда студенттер оқытушы түсіндіргенін тыңдайды. Сабақтан кейін үйге келіп, үй тапсырмаларын орындауда ешкімнен сұрай алмай, ақыл-кеңес ала алмай көбіне сәтсіз болады.	Жаңа тақырып бойынша оқу материалымен таныстыру, (бейнежазбаны көру, тақырыпты оқып үйрену, АКТ көмегімен студенттермен бірлескен жұмыс), ал сабақта проблеманы шешу және білім мен дағдыны өз жағдайларына тиімді қолдану.
Үй тапсырмасы	Оқытушы студенттерге сұрақ қояды	Студенттер оқытушыға сұрақ қояды.

Кесте 1 Дәстүрлі оқыту мен төңкерілген сынып технологиясымен оқыту тәсілдерін бірнеше критерий бойынша салыстыру

«Төңкерілген сынып» технологиясы бойынша құрылған «Қышқылдардың химиялық қасиеттері» тақырыбына мысал: Қышқылдардың химиялық қасиеттері бойынша тәжірибелік жұмысқа дайындалу керек. Біз қышқылдардың химиялық қасиеттерін зерттеп, олардың қарапайым көрінісін көруге тырысамыз. Қышқылдардың құрамын және құрылымын олардың жалпы химиялық қасиеттері арқылы анықтайды. Өз-өзінді тексер. Тапсырма: Әр түрлі бірнеше формулалар беріледі, соның ішінен қышқылдардың формулаларын тауып белгілеп шығады.

Қышқылдардың химиялық қасиеттеріне бірнеше тәжірибелер беріледі. Сынауықта қышқыл бар екенін қалай анықтауға болады? Дәмін татып біле алмаймыз. Индикаторлар көмегімен анықтауға болады.

1 Демонстрациялық тәжірибе. Индикатор түсін өзгерту. Қышқылдың индикаторларға әсері бейне-ролигі көрсетіледі. Тапсырма: Бейне тәжірибені мұқият көріп, кестеге керекті түстерді жұмыс дәптеріне салу арқылы толтырады (Кесте 2).

Кесте 2 – Қышқылдың индикаторларға әсері

Индикатор	Бейтарап орта (реакцияға дейін)	Қышқылдық орта (реакциядан кейін)
Лакмус		
Фенолфталеин		
Метилоранж		

Белсенділігі бірдей барлық металдар қышқылдармен әрекеттесе алады ма? H_2 дейінгі кернеу қатарындағы барлық металдармен әрекеттеседі. (HNO_3 азот қышқылын есептемегенде).

2 Демонстрациялық тәжірибе. Қышқылдардың металдармен өзара әрекеттесуі бейне-ролигі көрсетіледі. Берілген реакция схемасы: $Me + қышқыл = тұз + H_2$. Тапсырма:

1) Тәжірибеде алынған реакцияның молекулалық теңдеуін жазып көрсетеді.
2) Реакция түрін көрсетеді. Өз-өзінді тексеру, оқулықтан текст мәтінін оқып шығады.

3) Осы реакциялардың мысалында қышқылдардың қасиеттері туралы қорытындылайды.

4) Металдардың кернеу қатары дегеніміз не? Металдар қышқылдармен әрекеттесу үшін қандай ережелерді есте сақтау керек?

3 Демонстрациялық тәжірибе. Қышқылдардың негіздік оксидтермен өзара әрекеттесуі бейне-ролигі көрсетіледі. Берілген реакция схемасы: $MeO_y + қышқыл = тұз + H_2O$. Тапсырма:

1) Химиялық реакцияның молекулалық теңдеуін жазып көрсетеді.
2) Реакция түрін көрсетеді. Өз-өзінді тексеру, оқулықтан текст мәтінін оқып шығады.

4 Демонстрациялық тәжірибе. Қышқылдардың негіздермен өзара әрекеттесуі (нейтралдау реакциясы) бейне-ролигі көрсетіледі. Берілген реакция схемасы: $қышқыл + негіз = тұз + H_2O$. Тапсырма:

1) Химиялық реакцияның молекулалық теңдеуін жазып көрсетеді.
2) Реакция түрін көрсетеді. Өз-өзінді тексеру, оқулықтан текст мәтінін оқып шығады.

3) Неге бұл реакцияға нейтралдау реакциясы деген атау берілген?

5 Демонстрациялық тәжірибе. Қышқылдардың тұздармен өзара әрекеттесуі бейне-ролигі көрсетіледі. Берілген реакция схемасы: $қышқыл + тұз = басқа тұз + басқа қышқыл$. Тапсырма:

1) Химиялық реакцияның молекулалық теңдеуін жазып көрсетеді.
2) Реакция түрін көрсетеді. Өз-өзінді тексеру, оқулықтан текст мәтінін оқып шығады.

3) Тәжірибеде неліктен фенолфталеин ерітіндісін қолданады?

Қышқылдардың күштілігінің өсу қатары:

$HCl > HClO_4 > HBr > HCl > H_2SO_4 > HNO_3 > HMnO_4 > H_2SO_3 > H_3PO_4 > HF > HNO_2 > H_2CO_3 > H_2S > H_2SiO_3$

Келесі тапсырма «Сөздік бұлттарда» көрсетілген сөздер ішінен қышқылдардың химиялық қасиеттері туралы сөздерді тауып, жазады. Кейін лабораториялық жұмыстар орындалады. Соңына қарай қышқылдардың қолданылуы жөнінде бір студент баяндама айтады. Кластер және тест таратылады [2].

«Төңкерілген сынып» технологиясы бойынша құрылған «Амфотерлік» тақырыбына келесі мысалды қарастырайық: Зерттелетін заттардың өзіне тән қасиеттеріне практикалық жұмыстарды және қышқылдық та негіздік те қасиеттерге ие заттармен танысып, олардың қандай заттармен әрекеттесетінін көрсетеді. 1. Бейне тәжірибені қарап, ойланып, осы бейнені көргеннен кейін қандай сұрақтар туындайтынын жазады.

1 Демонстрациялық тәжірибе. Алюминий (III) гидроксидінің амфотерлік қасиеті, Мырыш (II) гидроксидінің амфотерлік қасиетіне бейне-ролик көрсетіледі. Оған мынандай сұрақтар туындайды. Мысалы:

1 Берілген химиялық реакция қандай түрге жатады?

2 Химиялық реакция белгілері қандай?

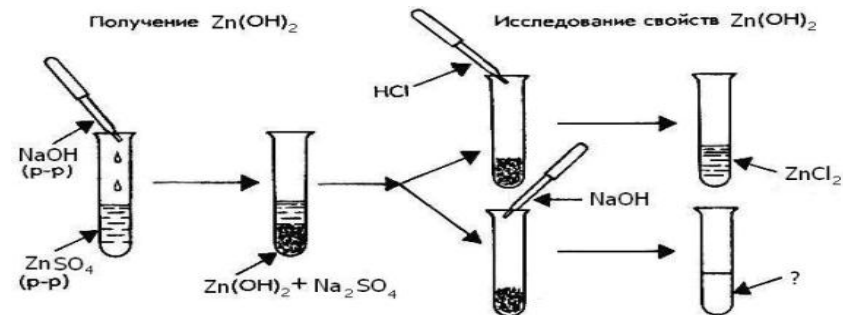
Тапсырма 1: Мырыш (II) гидроксидін алу үшін оның тұз қышқылы және натрий гидроксидінің өзара әрекеттесуі реакция теңдеуін құрастырады.

$Zn(OH)_2 + HCl \rightarrow$

$2 Zn(OH)_2 + NaOH \rightarrow$

H_2ZnO_2

Тапсырма 2: Мырыш (II) гидроксидінің қасиеттерін алу және зерттеу үшін эксперимент схемасын қарастырады. (Сурет 1) Оған қарап қандай міндеттер қойылды? Зертханалық жұмыс барысында қандай әрекеттер орындалады?

Сурет 1 – Мырыш (II) гидроксидін алу

2 Демонстрациялық тәжірибе. Алюминий (III) гидроксидінің амфотерлік қасиетіне бейне-ролик көрсетіледі. Оған қандай сұрақтар туындайды. Тапсырма 1: Алюминий (III) гидроксидінің қасиеттерін алу және зерттеу үшін эксперимент схемасын дәптерге жазады.

Тапсырма 2: Амфотерлік дегеніміз не? Түсіндір? Амфотерлік ұғымын кім және қайда ұсынды? Қандай қосылыстар амфотерлік қасиеттер көрсетеді? Амфотерлік қосылыстарға мысал келтіріледі.

Кішкене қызықтаймыз!

«Амфибиос» грек тілінен аударғанда-«екі жақты өмір сүру» деген мағына береді. Амфотерлік «амфютерис» грек тілінен аударғанда-«екеуінің де» деген мағына береді. Мұнда «екеуі» деген не?

Өзін өзі тексеру үшін тест орындалады. Сабақ соңында амфотерлік, амфотерлік оксидтер, мырыш (II) гидроксиді және мырыш (II) гидроксидінің алыну жолдары туралы баяндама оқылады.

«Төңкерілген сынып» технологиясы бойынша құрылған «Оксидтер» тақырыбына мысал: Оксидтерді жіктеу қажет пе? Мүмкін одан пайдасы жоқ шығар? Мүмкін олардың кейбір белгілері маңызды емес шығар? Оксидтердің жіктелуін орындау керек пе?

1 «Бұлтта» көрсетілген формулалар ішінен оксидтердің формулаларын жазып, олардың табиғатын анықтаңыз (Кесте 3).

Кесте 3 – Оксидтердің түрлері

Қышқылдық оксидтер	Амфотерлі оксидтер	Негіздік оксидтер

2 Субмариндерде Na_2O_2 көміртегі диоксидінен оттекті азайту үшін қолданылады. Ол оксидтерге жатады ма? Өз пікіріңізді жазыңыз.

3 Жағымсыз химик жалған парақты жасап, ол оған көмектеседі ме? Қателерді түзету қажет болса, жазбалардың дұрыстығын тексеріңіз. NO_2 AlO SO_4

4 Төмендегі ұсынылған ұғымдарды ретімен орналастырыңыз. Дәптерге сандардың тәртібін жазыңыз.

1) азот оксиді (I) немесе күлді газ; 2) күрделі зат; 3) азот оксиді; 4) таза зат. Кейін видео-тәжірибелер көрсетіледі.

1 тәжірибе: Негіздік оксидтердің сумен өзара әрекеттесуі.

Химиялық реакцияның түрін анықтаңыз. Реакция теңдеуін жазыңыз. Бұл реакция схемасы: $MeO + CO = NEГІЗ$

2 тәжірибе: Қышқылдық оксидтердің сумен өзара әрекеттесуі.

Химиялық реакцияның түрін анықтаңыз. Реакция теңдеуін жазыңыз. Бұл реакция схемасы: $neMeO + CO = ҚЫШҚЫЛ$

3 тәжірибе: Мыс (II) оксиді мен күкірт қышқылының арасындағы алмасу реакциясы.

Химиялық реакцияның түрін анықтаңыз. Реакция теңдеуін жазыңыз. Реакцияның белгілерін көрсетіңіз. Бұл реакция схемасы: $MeO + ҚЫШҚЫЛ = ТҰЗ + CO$

Дәптерді ашып, оксидтердің химиялық қасиеттерін (Кесте 4) сипаттаңыз.

Кесте 4 – Оксидтердің химиялық қасиеттері

Қышқылдық оксидтердің химиялық қасиеттері	Амфотерлі оксидтердің химиялық қасиеттері	Негіздік оксидтердің химиялық қасиеттері
1 Өзара әрекеттесуі... нәтижесінде...	1 Өзара әрекеттесуі... нәтижесінде...	1 Өзара әрекеттесуі... нәтижесінде...
2 Өзара әрекеттесуі... нәтижесінде...	2 Өзара әрекеттесуі... нәтижесінде...	2 Өзара әрекеттесуі... нәтижесінде...
3 Өзара әрекеттесуі... нәтижесінде...		3 Өзара әрекеттесуі... нәтижесінде...
		4 Өзара әрекеттесуі... нәтижесінде...

Өз-өзінді тексер. Тапсырма: Оксидтердің формулаларын топтарға бөліңіз. Бірнеше формулалар беріледі, соны сәйкесінше қай оксид түріне жататынын орындап шығады. Соңына қарай оксидтердің қолданылуы жөнінде бір студент баяндама айтады. Кластер және тест таратылады.

«Төңкерілген сынып» технологиясын бейорганикалық химия курсында қолдану оң тәжірибе берді деп ойлаймын. Студенттер сабақ соңында жүргізген рефлексияларында жаңа тақырыпты алдын-ала дайындалған дәрістер мен бейнежазбалардың көмегімен сабаққа дайындалуына тиімділігін көрсетті. Ал жаңа тақырыпты терең меңгеруіне және практикалық дағдыларын қалыптастыруға уақыттарын үнемді пайдаланудың артықшылығы көрсетілді.

Педагогикалық технологиялар тәжірибеде жүзеге асатын педагогикалық жүйенің жобасы. Ал, педагогикалық жүйе дара тұлғаны қалыптастыруға бағытталған. Белгілі бір мақсатқа жету жолындағы арнайы педагогикалық ықпалды ұйымдастыруға қажетті өлшем. Байланыстардың әдістердің, құралдардың жиынтығы. Олай болса, дәл қазір бізге осы педагогикалық технологияны дамыту, оның практикада пайдалану шарттарын білуіміз керек [3].

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Кариева, Г. Ж.** Төңкерілген сынып технологиясын қолдану арқылы студенттердің өзбетімен оқуын басқаруын жетілдіру: // <http://tarym.kz/>– Орал, 2017. – 18–19 б.

2 **Құрманәлиев, М. Қ.** Химияны оқытудың қазіргі технологиялары: // Оқу құралы. – Алматы, 2013. – 18–21 б.

3 **Бөрібекова, Ф. Б., Жанатбекова, Н. Ж.** Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар: // Оқулық. – Алматы, 2014. – 325 б.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

А. А. Бейсекова¹, Ж. А. Шоқыбаев²

Использование учебной технологий «Перевернутый класс» в курсе неорганической химии

^{1,2}Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, 050010, Республика Казахстан. Материал поступил в редакцию 11.12.19.

A. A. Beisekova, J. A. Shokybayev

Use of educational technologies «Flipped classroom» in the course of inorganic chemistry

^{1,2}Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, 050010, Republic of Kazakhstan. Material received on 11.12.19.

В статье представлены современные технологии обучения «Перевернутый класс» в курсе неорганической химии в соответствии с современным образовательным процессом. Также рассмотрены основные преимущества, особенности технологии «Перевернутый класс» и отличие от традиционной технологии обучения. Приведены примеры курса неорганической химии с использованием этой технологии.

The article presents the modern education technology «Flipped classroom» in the course of inorganic chemistry in accordance with the modern educational process. The main advantages, features of the «Flipped classroom» technology and the difference from the traditional learning technology are also considered. Examples of the course of inorganic chemistry using this technology are given.

SRSTI 15.81.21

A. S. Beisenova¹, S. E. Bulekbyeva²

¹undergraduate student, speciality 6M010300 – Pedagogy and Psychology, S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan;

²Candidate of Medical Sciences, Professor, S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan
e-mail: laltyna_pvl@bk.ru

DIGITAL WEAKNESS OF MIND – A NEW ILLNESS OF THE XXI CENTURY

It is not a secret for anyone that the era of information technologies is now continuing. Many of us consider it one of the best, because a person has free access to any information. At the same time, this is also a period of highly developed technologies, which, again, is accepted by most people very positively. The authors of this article believe that everyone must decide how much information and technology can influence it.

We will try to understand why it appeared, what are its symptoms, as well as methods of treatment and prevention. It is worth noting that this disease appeared simultaneously with the extensive spread of gadgets and the worldwide network Internet around the world. Is the information technology era so good?

In this article, the authors propose a study of the results of research on students' digital weakness of mind in the learning process, recommendations for improving brain functions. And also reflects the problems of cognitive impairment of students in the course of the experimental work.

Keywords: digital weakness of mind, technogenic addiction, cognitive impairment, cognitive abilities, social network.

INTRODUCTION

Digital weakness of mind is a new disease of the 21st century. This term means decrease in the cognitive abilities of a person, which is usually observed in people who have experienced serious craniocerebral injury or mental illness. This concept includes both the physiological changes that occur with a person and the transformation of the psyche caused by the influence of various gadgets – mobile phones, smartphones, iPads, tablets and other technological advances.

The paradox is that all these devices, invented in order to make a person's life more simple, interesting, diverse and convenient, actively contribute to the degradation of a human personality.

First of all, experts point out that people who regularly use gadgets suffer from derangement of memory and cognitive decline - a person does not need to memorize certain facts, when there is always free access to the information flow and the possibility of "digital" planning of activities.

However, it doesn't even cause the concern of specialists – children and adolescents suffer the most from gadgets. Their forming psyche turns out to be unarmed in front of a huge stream of information that pours out daily via the Internet. Young people who rely only on electronic devices develop the left hemisphere of the brain more actively, while the right one remains underdeveloped in this case. But it is the right hemisphere that is responsible for concentration and memory. Such a delay in its development in 15 % of cases leads to the early development of dementia.

The popularity of social networks also affects people negatively – real connections lose their importance, giving way to «virtual» communication, which affects the formation of the type of behavior in everyday life - difficulties with social-environmental adaptation and behavioral problems. There are cases of behavioral disorder among adolescents in situations where they were denied access to the usual conditions of communication and the inability to use mobile phones (the latter has already been called the «NoMoPhobia» syndrome – when human behavior is caused by the fear of losing a mobile phone).

Symptoms of «digital weakness of mind» – a sharp memory impairment and cognitive abilities, as well as heavy addiction to different types of gadgets. Every tenth citizen of the country can no longer imagine his/her life without a smartphone. Experts compare the problem with alcoholism – a person becomes mentally and physically addicted.

MAIN PART

Cognitive impairment – weakness of mind – is understood as such a disorder of intellectual activity, in which abstract thinking, rational knowledge process suffers caused by memory impairment, loss of ability to distinguish the most important and essential, to critically evaluate his/her condition. One of the important signs of acquired weakness of mind is the complete or partial poor reversible or irreversible loss of previously acquired knowledge and practical experience. An important sign is a disorder of the premises of intellect: memory, attention, mental activity and performance capability, focus of mental activity.

Memory, it is customary to understand such a feature of mental activity, with the help of which past experience and events occurring in human life and society are reflected. There are allocated short-term and long-term memory.

With short-term memory, traces of perceptions are held for a short time as long as there is a source of impact.

With long-term memory, fixing information, skills, motor actions leaves a mark for many years or for life.

In addition, there are mechanical and logical memory. There are distinguished the following memory components: reception – perception of the new; retention – retention of received information; reproduction – reproduction of the available information. Memory disorders are represented by dysmnnesia – quantitative memory disorders and paramnesias - qualitative memory disorders [1].

Attention is one of the most important elements of human mental activity, providing a cognitive process. Attention is associated with all mental processes, primarily memory, thinking, emotions, will, needs, interests. Human activity, orientation, adaptation in the environment depend on the state of attention.

Attention is focus, concentration of human consciousness on any object, phenomenon or activity. These can be objects of the external world or their own thoughts and experiences.

Types of attention

Involuntary (passive) attention is carried out unintentionally, without volitional efforts, determined by an object itself and an actual mental state of a person. The influence of external factors lies in the fact that in order to maintain involuntary attention, the novelty of stimuli and their contrast are important. Thus, a monotonous sound or muffled light dulls, but a flash of light or an increase in sound intensity sharpens the attention of a person. An example of involuntary attention is the attention of children, characterized by attention fluctuation, split attention.

Voluntary (active) attention – conscious, volitional concentration on any object or activity, often with the inclusion of installations in the form of internal speech.

Signs of technogenic addiction can also be mood swings, unhealthy interest in everything related to digital media technologies, inability to follow time spent on the Internet, refusal of social activity, deterioration of performance capability and quality of work. And cognitive abilities usually fall sharply in people who have experienced craniocerebral injury or mental illness [2].

Earlier it was reported that the Internet addiction provokes depression and abstinence syndrome. Having researched 60 adults who regularly use the Internet, scientists have found significant mood disorders among them and even a condition similar to the «withdrawals» syndrome (abstinence syndrome) among drug addicts.

«A computer is an electronic cocaine. It stimulates the phases of frenzy, after which the phases of depression come», warns Peter Whybrow, neurologist from Los Angeles. Millions of people in the world can not imagine their lives without the Internet, mobile phone, smartphone, iPad and other electronic gimmicks. A day, even an hour without SMS messages or a visit to a social networking site seems to be wasted for them [3].

The generation of digitale natives born in the digital age and not remembering times without a global web is growing up. People who are addicted to electronic toys are turning into cyborgs, talking to their own smartphone using the Siri program. The average American teenager sends 3,700 sms per month, two times as many as in 2007.

Numerous studies prove that the Internet dulls and can even lead to depression and mental disorders. It is known that smartphone users, while waiting for a call, feel phantom vibration, thinking that someone is calling or a message has arrived. Smart young people turn into slaves of the screen. «The Internet steals our souls, the brain is lost in data clouds, the hard drives and mobile phone memory take up the remnants of our memory», complained Bill Keller, who was the executive editor of New York Times from 2003–2011.

CONCLUSIONS

The research work was conducted among students of the first and second courses of Pavlodar State University named after S. Toraigyrov. The total number of studied 60 people, they were divided into three groups of 20 people. At the first stage, a text with a set of words was proposed on the first day of the study.

Participants of the first group were asked to indicate which words were written in lower case letters and which words were written in capital letters. The task to the participants of the second group was: to indicate which of the listed is a noun, and which is a verb. The task for the participants of the third group: they had to separate the animate from the inanimate. At the second stage, which took place the next day of research, all the test participants were asked to call to mind the words from this text with which they had worked the day before.

The data obtained as a result of research show that students have a decrease in brain function. Some students did not cope with any of the proposed tasks.

At the first stage of the study, the first group coped with the task by 30 %. The second group coped with the task by 100 %, and the third group coped with the task by 50 %. In carrying out the research, students found it difficult to assign words to categories.

At the second stage of research, students in the first group called to mind 20 %, in the second – 40 %, in the third – 35 % of the words from the text they had worked the day before.

After summarizing the indicators of the research, we can say that the students who participated in the experiment have low indicators of brain function, which are responsible for attentiveness, memory, thinking, analysis of the information received.

Despite the computerization of many types of daily activities, it is necessary to train brain functions.

To improve the activity of brain functions, we recommended students use digital devices only when absolutely necessary. More to communicate with classmates, to attend sports sections, organize collective outings to the cinema with discussion of the watched movie, organize literary parties with recite poetry, with an analysis of the read works. It is possible to organize a methodological circle, at meetings of which it is necessary to conduct training and to solve logical problems for the improvement of memory, attention, thinking, and to analyze information.

REFERENCES

- 1 **Aksenova, L. I.** Social pedagogy in special education: Work-book for students of secondary pedagogical educational institutions. – М. : Publishing Center «Academy», 2001. – 192 p.
- 2 **Spitzer, M.** Anti-brain: digital technologies and brain, 2014. – P.105–115.;
- 3 **Yuriev L. N., Bolbot, T. Yu.** Computer addiction. – 2006. – Pages. 131–137.
- 4 Scientific – popular magazine «Chemistry and Life». – 2014. – No. 12.

Materia received on 11.12.19.

А. С. Бейсенова¹, С. Е. Булекбаева²

Цифрлық ой кемдігі – ХХІ ғасырдың жаңа ауруы

^{1,2}С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,
Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

А. С. Бейсенова¹, С. Е. Булекбаева²

Цифровое слабоумие – новая болезнь ХХІ века

^{1,2}Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова,
г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Қазір таңда ақпараттық технологиялар дәуірінің созылуы ешкімге құпия емес. Біздің көпшілігіміз оны жақсы деп санаймыз,

өйткені адам кез келген ақпаратқа еркін қол жеткізе алады. Көптеген адамдар бұны жағымды қабылдайды, өйткені жоғары дамыған технологиялар кезеңі екені барлығымызға мәлім. Мақаланың авторы: «Ақпарат және технология қанишалықты саған әсер етеді екенің сен өзін шешуің керек» деп санайды.

Біз оның неге пайда болғанын, оның симптомдарын, сондай-ақ емдеу және алдын алу әдістерін түсінуге тырысамыз. Бұл ауру бүкіл әлем бойынша гаджеттер мен бүкіл әлемдік галамтор желісінің кең таралуымен бір мезгілде пайда болды. Ақпараттық-технологиялық дәуір шынымен жақсы ма? Осы мақалада авторлар оқу үрдісінде оқушылардың сандық әлсіздігін зерттеу нәтижелерін, ми функцияларын жақсарту үшін ұсыныстарды ұсынады. Сонымен қатар, эксперименталды жұмысты жүргізу барысында оқушылардың зияткерлік бұзылуының мәселелері көрсетіледі.

Ни для кого не секрет, что сейчас длится эра информационных технологий. Многие из нас считают ее одной из самых лучших, ведь человек имеет свободный доступ к любой информации. Одновременно это и период высокоразвитых технологий, что опять же принимается большинством людей весьма положительно. Авторы этой статьи считают, что каждый сам должен решить насколько на него может влиять информация и технологии. Мы попытаемся разобраться в том, почему оно появилось, каковы его симптомы, а также в методиках излечения и профилактики. Стоит заметить, что эта болезнь появилась одновременно с обширным распространением гаджетов и всемирной сети Интернет по всему миру. Действительно ли так хороша информационно-технологическая эра?

В настоящей статье авторы предлагают результаты исследований цифрового слабоумия у учащихся в процессе обучения, рекомендации для улучшения мозговых функций. А также отражены проблемы интеллектуального расстройства учащихся в ходе проведения экспериментальной работы.

FTAMP 16.01.45

М. А. Буркитбаева¹, Ж. И. Исаева²

¹докторант, «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығы, Филология факультеті, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., 161200, Қазақстан Республикасы;

²ф.ғ.к., қауымд. профессор, Филология факультеті, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., 161200, Қазақстан Республикасы.

e-mail: ¹ram-meruert@mail.ru; ²jazirhon79@mail.ru

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭССЕ ЖАЗУДЫ ҮЙРЕТУДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕР

Бұл мақалада жоғары сынып оқушыларына эссе жазуды үйретудегі психологиялық ерекшеліктері, осы саладағы ғалымдардың ізденістері, тұжырымдары, психологияның тарихи дамулары қарастырылған. Көптеген лингвистер, әдіскерлер, психологтар, дидактиктер жоғары сынып оқушыларына эссе жаздыру жазбаша сөйлеудің дамытушы ролін атап көрсеткендігі айтылады. Эссе жазу барысында кездесетін лексикалық, грамматикалық, орфографиялық, пунктуациялық нормаларды пайдаланудағы қиындықтар және оларды игере білудегі психологиялық жағдайлары сипатталады. Психолингвистикалық зерттеулер барысында ғылыми ізденістердің осы саладағы танымдық дағдылардың өзекті мәселеге айналуы. Эссе жазудың - мақсат қоя білу, жоспарлау, талдау және бақылау сияқты когнитивтік механизмдер негізінде іске асуы. Жазбаша сөз бен мәтіннің психологиялық және лингвистикалық негіздерін зерттеу барысындағы ұсыныстары сараланады.

Кілтті сөздер: эссе, функционалды сапаттылық, психолингвистика, психология, лингвистика, жазба тілі, когнитивтік-коммуникативтік.

КІРІСПЕ

Егемендік алғаннан бері елімізде көптеген саяси, әлеуметтік, экономикалық және рухани өзгерістер орын тапты. Бұл өзгерістер әрине, білім беру жүйесіне де өз әсерін тигізді. Себебі, еліміз білім беруде дүниежүзілік білім стандартына жету мақсатында өзге дамыған елдермен тығыз қарым-қатынас орнатуда. XXI ғасыр жаңа технологиялар ғасыры, ол білім саласында алдыңғы қатарға

білім, іскерлік, ізденімпаздық, дағды сияқты талаптарды қойды, сондай-ақ, өз кезегінде дүние жүзінде руханилыққа бетбұрыс жасаланып адамгершілік, адами қасиеттер негізгі орынға шықты. Тұңғыш президентіміз, Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында білімді, рухани тұрғыдан бай ұрпақ қана тарихты өзгерте алатындығын және ХХІ ғасырда адамзат дамуының негізгі қозғаушы күші болмақ екенін атап көрсетті. Кейінгі жылдары болашақ ұрпаққа білім беру мен тәрбие беру мәселелеріне жан-жақты психологиялық, педагогикалық тұрғыдан терең талдаулар жасалынды [1].

Сөйлеу қызметінің бір түрі ретіндегі жазба жұмысының дамытушы әлеуетін қарастыру үдерісінде, соның ішінде жоғары сынып оқушыларының эссе жазу барысында К.Д. Ушинскийдің айтулы постулаттарына сүйену керек. Оның айтуынша қабылдаған педагогикалық шаралар адам табиғатының заңдарын ескеруі қажет. Ал, оқытудың принциптері дағдының психологиялық теориялары саналылық немесе тек дағды бойынша жасалатын әрекеттерді қамтуы тиіс [2].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазақстан мектебінің жаңаруы, жоғары сынып оқушыларына қазақ тіліне оқыту үдерісінде, әсіресе Х–ХІ сыныптарда эссе жазуды үйрету барысында, оқытудың үйрету, тәрбиелеу, дамыту мақсаттары жеткілікті түрде бір-бірімен ұштастырыла қолданылып, нәтижесінде оқушылардың білім алу үдерісінде психологиялық ерекшеліктеріне көңіл бөліне бастады.

Жоғары сынып оқушыларының психологиялық ерекшелігіне көңіл бөлмей, жалпыұлттық мүддеге сай, олардың алдағы уақытта әлеуметтік ортада өз орнын тез табуына ықпал ете алмаймыз.

Қоғамымызға білімді, адамгершілік қасиеті жоғары, өз таңдауы бар және оны іске асыра алатын ұрпақ керек. Қоғамға дәл осындай өз бетінше ойлана алатын, ұрпақ тәрбиелейтін, мектеп қажеттілігі туындап отыр, осы мақсат мемлекеттік жалпыға бірдей білім беру стандартында көрініс тапқан. Қазақ тілін оқыту жеке тұлғаны, оның коммуникативтік және когнитивті ресурстарын, өзін-өзі дамытуы мен өзін-өзі оқытуға қабілетін қалыптастырудағы құралы ретінде маңызы зор.

Ғалым И. Ә. Абеуова өзінің «Білім беру саласындағы психологиялық қызмет: әдіснама, технология, практика» атты еңбегінде: «Аталынған күрделі мәселелердің шешімі де қарапайым болуы мүмкін емес, осындай проблемаларды шешуде «жан» туралы ілім – психологияның өзіндік үлесі болуы, яғни әлемдік психологиялық ойлардың іс жүзінде, өмірде пайдаланылуы мүмкіндігі болуы керек» [3], – деп көрсетті.

Ғылыми ізденіс пен әдістемеді жаңа проблемаларды қоя білу қазақ тілін оқытуда дәл осы эссе жазуға үйрету мына нәрселерді анықтай түседі: біріншіден, ХХІ ғасыр мектебінің алдында тұрған әлеуметтік тапсырыс – «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру; екіншіден, қазіргі таңда жасөспірімнің психологиялық ерекшелігін ескере отырып, оның сөйлеу қызметін жетілдіру, ал мұның өзі көптеген шешілмей жүрген мәселелерге жаңаша қарауға жетелейді; үшіншіден, қазіргі заманғы әлеуметтік-мәдени өзгерістердің негізінде білім алушының тілдік тұлғасының коммуникативтік және когнитивтік (ойлау, есте сақтау, зейін, қиял) құрылымын дамыту болып табылады.

Жоғары сынып оқушылары қазақ тілін оқыту үдерісінде эссе жазу жұмыстары барысында жазбаша мәтіндер құрастыру мен оны безендіруде, коммуникативтік қабілетті пайдалана отырып, ойды жеткізе алатын грамматикалық формаларды қолдануда және лексикалық, грамматикалық, орфографиялық, пунктуациялық нормаларды пайдалануда қиындықтарға тап болатындығын байқаймыз. Практикалық сауаттылық яғни, шығарма, мазмұндама, сынақ хат жазу сияқты еркін жазуда мұндай қиындықтар аса көп көрінбейді. Қазіргі таңдағы психолінгвистикалық зерттеулерде когнитивтілікті адамның танымдық белсенділігі деп санап, ол психологиялық сипатқа ие бола отырып, сөйлеу әрекеті адам ойының нысаны ретінде көрсетіледі. Зерттеу барысында ғылыми ізденіс жазбаша сөйлеудің әлеуетін дамыту саласында жүзеге асырылып, нәтижесінде осы саладағы танымдық дағдылар өзекті мәселеге айналады.

Когнитивті дағды, психолінгвистер атап айтқандай, мәтін құрастыру кезінде ойдың сөзге айналуының ішкі үдерісін қамтамасыз етеді. Жазбаша сөз, эссе жазу барысында мұның өзі ішкі оймен байланысты.

Жазбаша тілде, эссе жазу – ішкі оймен қатысты бірқатар дағдылар қатарына – мақсат қоя білу және оған жету жолдары; болжай алу қабілеті және оқушы қиялын пайдалана отырып, ойдың орындалу жоспарын таңдау; ойды қалыптастыру және тұжырымдау қабілеті; оны жүзеге асырудың тілдік формасын таңдау; мәтіндегі орфографиялық және пунктуациялық ережелерді дұрыс қолдану; мәтіннің дұрыс жазылу нормасын анықтау; рефлексияға сүйене отырып саналы таңдау жасау; ұтымды-логикалық ойлауды пайдаланып, анализ жасауға көңіл бөлу; емле және жедел жад арқылы сөздің жазылу нормасын белсенді ету; жазылған мәтінді бақылау жасау. Ауызша сөйлеу мен оның жазылу емлесін түзету және редакциялау. Аталған әрекет, психологтар мен лингвистер атап көрсеткен когнитивті механизмдер – мақсат қоя білу, жоспарлау, талдау және бақылау негізінде іске асады.

Көптеген лингвистер, әдіскерлер, психологтар, дидактиктер жоғары сынып оқушыларына эссе жаздыру жазбаша сөйлеудің дамытушы рөлін атап көрсетті. М. Р. Львовтың концепциясына сәйкес «өз ойларынды графикалық кодтық белгілерімен білдіру тілдің бай екенін білдіретін құбылыс»; «сыртқы сөйлеу мен оның дамуы басты нәрсе емес, бастысы – сыртқы сөйлеу әрекеті арқылы оның ішкі мәнін дамыту, ойлаудың жоғары деңгейіне жеткізу» [4]. Ғалым Н.И.Жинкин жазбаша тілді ішкі сөйлеу әрекеті немесе «ойлау» арқылы [5], ал, ғалым Ч. А.Зимняя мәтін құрастыру үдерісінде, тиімді коммуникацияға үйрету, білім алушыны дамытады деп қарастырды [6]. Ал, атақты нейрофизиолог А. Р. Лурия жазуды күшті қаруға балайды [7]. Белгілі физиолог О. К. Тихомиров шығарманың ішкі аспектісіне сүйене отырып былай деп жазды: «Ойлаудың қозғалысының өзі, ойдың сөзге айналуы дамудың бастауы» [8]. Жазбаша сөздің нәтижелілігі, коммуникативтік мақсатына жетуі сауаттылықты көрсетеді, «дұрыс жаза білуі» адамның жалпы мәдениетінің көрсеткіші деп М. М. Разумовская пайымдайды [9].

Жоғары сыныптарды эссе жазуға үйрете отырып, мәтін құрастыруда когнитивтік-коммуникативтік әдіске сүйене отырып, жазбаша сөз әлеуеті туралы қазіргі психолингвистика, нейрофизиология және психология, дидактика және әдістеме мынаны ұсынады:

Оқытудың табысты болуы көп жағдайда мұғалімнің өз оқушыларының сөйлеу тілін, олардың даму ерекшеліктері, кезеңдері мен қиындықтарын қаншалықты жақсы білетініне байланысты;

Коммуникативтік бағыттылықты іске асырудың мәні ғылымның негіздеріне байланысты емес, ол «Сөйлеу белсенділігінің жетекші дағдыларынан бастап саналы жұмыстарды қамтамасыз ететін теориялық материалдарды іріктеуден тұрады» [10]; Ал, мұндай жетекші қабілетке сүйену білім алушылардың ауызша сөйлеуді еркін жүзеге асыруға және қоғамдағы қалыптасқан сөйлеу мәдениетін игеруге дайындайды;

Әңгіменің тууы үшін білім алушылар қоғамның сөйлесу дағдыларын пайдалана отырып, еркін түрде араласуға. Ол үшін: ұзақ уақыттан сақталған сөздік қорды жылдам еске түсіре алуы, сөздерді іріктеп алуда оның морфемалық және буындық негіздері ескерілуі тиіс. Сауатты жазу дегеніміз – ойлау-сөйлеу-тіл механизмінің өзара келісім шарты. Ішінара қателіктер болса, ол әлгі аталған ойлау мен сөйлеудің өзара қабысбауынан.

Психолингвистикадан мәлім болғандай, сөйлеу механизмдері бірлесіп әрекет етеді, дегенмен емле ережелерін мәтін құрастырушы ретінде бір жағынан, норма заңының жазудың шарттылығы әсерімен, екінші жағынан, аталған әрекеттің саналы сипатынан ішкі сөз актуальды болып қала береді,

оның механизмдері де: таңдау және бақылау. Ал, мұның өзі жазбаша сөз когнитивтік-коммуникативті қызметі бейнелейді, емле ережелерінде солай.

Қарастырылып отырған проблеманың мотиві – мектеп оқушыларының бойында «функционалды сауаттылықты қалыптастыру» болса, А. А. Леонтьев, Б. С. Гершунская білім алушылардың әрі қарайғы тағдыры көбінесе білім алушының ауызша және жазбаша тілінде табысты қолдана білуінде деді. Айтылған қабілет туралы А. А. Леонтьев: «Бұл – білім алушының өзін-өзі дамытуының, оның әлеуметтенуінің құралы және жеке адам ретінде дамуының, көркемдік – құндылық дамуының құралы», – деп пайымдады [10].

Жазбаша сөзді оқи отырып, білім алушы өзінің ойлары мен сөздерін, ойы мен сезімін басқарады, ойлауы есте сақтауын, көзге елестетуін, назар аударуын белсендіреді, мәтін құрастыруын, қалыпқа түсіруін ылғи да пайдаланады, өз мақсатын жүзеге асырады. Оған жету жолдарын болжайды, жоспарлайды, «өзінің ішкі адамымен» сөйлеседі, онымен ой бөліседі. Іздену барысында оқушы әртүрлі сезім құшағында болады: өкіну, ызалану не қуану, қиындық кешеді, өз әрекетін бақылайды, тапқан эталонымен салыстырады, қатар қояды, бір нәрсені көзге елестеді, еске түсіреді, ойлайды, қарайды, оқиды, жазады; оған түзету енгізеді, қайта ойланады т.б.

Жазбаша сөз бен мәтіннің психологиялық және лингвистикалық негіздерін зерттеу барысында, оның өнімі ретінде жазбаша тілде жоғары сынып оқушыларына эссе жазуда когнитивтік-коммуникативтік әлеуеті бар екендігін айқындайды. Жоғары сынып оқушыларын оқыту үдерісінде мұны ескеру қажет.

1 Мәтін жасау адам дамуының шартына айналуы мүмкін, себебі жеке дамудың психологиялық схемасы мәтін жасайтын, әлемді белгілейтін, оның қабілеттері, қарым-қатынасы, ойлау қабілеті адамның шығармашылық әрекеттегі көтерілу жағдайына байланысты болады [10].

2 Эссе жазу әрекеті, егерде оның психологиялық аспектісін іздейтін болсақ, сөйлеу – ойлау әрекетінің пайда болуында жатыр. Демек, жазбаша мәтінді оқыту және мәтінді құрастыру танымдық, ойлау және коммуникативтік әдісті жүйелеу құралы болып шыға отырып, адам дамуын анықтайды, коммуникативтік қызметтің табысты қалыптасуына әсер етеді.

3 Эссе жазу психологиялық аспектіде тек коммуникативтік мақсатқа жету үшін емес, сонымен бірге ол күрделі танымдық қызмет, бұл процесстің арқасында оқушының ішкі кеңістігі дамиды, себебі жазған оқушы:

- өзінің жеке мәні мен өмір арасындағы қарсылықты жояды, мәтіннің «екі бағытты» екенін ескереді;
- тыныс белгілерін пайдаланып, жүйелі сөз бен ойлауды іске асырады;
- өзінің білімі мен тәжірибесімен бөліседі;

– шығармашылық уайым жүйесін женеді (сөз азабы мен ой азабын);
– өзінің жігер – қайратын жөнге салады, басқаша айтқанда биікке өрмелеп шығады.

Осы айтылған аспектілер эссе жазудың танымдық әлеуетін көрсетеді, ол тек ойлау, танымдық қасиетін ғана көрсетпейді, сонымен бірге мәтінді жүйелеп, қалыптастыра отырып, соның ішінде мәтінді графикалық тұрғыдан безендіру ғана емес, емле стандарттарына сай реттейді. Жазбаша сөздің когнитивтік-коммуникативтік әлеуетін жемісті қолдану мәтінді жүйелі түрде жазып қана қоймайды, сонымен қатар, оқытудың басты мақсаты – функционалды сауаттылығын қалыптастырады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Осылайша, барлық айтқандарымызды қорытындыласақ, мынадай пікір қалыптастыруға болады, эссе жазу қызметі адамның оқу қызметі ретінде, тұлғаның жан-жақты дамуына маңызды рөлі бар деп қарастырамыз, оның психологиялық дамуының қозғаушы күші, негізі бола алады, яғни оның негізгі күші дамытушы, когнитивтік және коммуникативтік сияқты психологиялық деңгейдің ең биік дәрежесіне жетуге көмектеседі.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Назарбаев, Н. Ә.** «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». – Астана : Егемен Қазақстан. – № 70. – 12.04.2017.

2 **Ушинский, К. Д.** Избранные педагогические сочинения [Текст] / К. Д. Ушинский. – М., 1945.

3 **Абеуова, И. Ә.** Білім беру саласындағы психологиялық қызмет: әдіснама, технология, практика : [монография]. – Алматы : ЭвероЭверо, 2015. – 452 б.

4 **Львов, М. Р.** Методика преподавания русского языка в начальных классах [Текст] / М. Р. Львов, В. Г. Горещкий, О. В. Сосновская. – М. : Издательский центр «Академия» 2007. – 348 с.

5 **Жинкин, Н. И.** Речь как проводник информации [Текст] / Н. И. Жинкин. – М. : Наука, 1 982. – 158 с.

6 **Зимняя, И. А.** Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. – М., 1985. – 152 с.

7 **Лурья, А. Р.** Письмо и речь: Нейролингвистические исследования: Учеб. пособие для студ. психол. фак. высш. учеб. заведений. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 352 с.

8 **Тихомиров, О. К.** Психология мышления [Текст] / О. К. Тихомиров. – М., 2002.

9 **Разумовская, М. М.** Методика обучения орфографии в школе [Текст] / М. М. Разумовская. – М., 1996.

10 **Леонтьев, А. А.** Избранные психологические труды [Текст] / А. А. Леонтьев. – М., 2001.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

М. А. Буркитбаева¹, Ж. И. Исаева²

Психологические особенности старшеклассников при обучении написанию эссе

^{1,2}Филологический факультет,

Международный Казахско-Турецкий Университет имени Х. А. Яссави,

г. Туркестан, 161200, Республика Казахстан.

Материал поступил 11.12.19.

М. А. Burkitbayeva¹, Zh. I. Issayeva²

Psychological features of senior pupils in teaching essay writing

^{1,2}Faculty of Philology,

A. Yesevi International Kazakh-Turkish University

Turkistan, 161200, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

В данной статье рассматриваются психологические особенности старшеклассников при написании эссе, поиски, выводы ученых в этой области, историческое развитие психологии. Многие лингвисты, методисты, психологи, дидактики подчеркивают роль развивающей письменной речи в написании эссе старшеклассникам. Описываются трудности в использовании лексических, грамматических, орфографических, пунктуационных норм, встречающихся при написании эссе, и психологические условия их освоения. В ходе психолингвистических исследований научные исследования стали актуальной проблемой когнитивных навыков в этой области. Написание эссе основано на когнитивных механизмах, таких как постановка целей, планирование, анализ и контроль. Анализируются предложения по изучению психологических и лингвистических основ письменной речи и текста.

This article deals with the psychological characteristics of high school students in writing essays, searches, conclusions of scientists in this field and the historical development of psychology. Many linguists, methodists, psychologists, didactics emphasize the role of developing writing in writing essays for high school students. The difficulties in the use of lexical, grammatical, spelling, punctuation rules encountered in writing an essay, and the psychological conditions of their development are described. In the course of psycholinguistic research, scientific research has become an actual problem of cognitive skills in this field. Essay writing is based on cognitive mechanisms such as goal setting, planning, analysis and control. Proposals for the study of psychological and linguistic foundations of writing and text are analyzed.

ГРНТИ 004.9:377

В. Н. Головачёва¹, А. С. Вафин²

¹д.п.н., доктор PhD, доцент, профессор, кафедра «Информационно–вычислительных систем», Карагандинский государственный технический университет, г. Караганда, 100025, Республика Казахстан;

²магистр, афедра «Информационно–вычислительных систем», Карагандинский государственный технический университет, г. Караганда, 100025, Республика Казахстан

e-mail: ¹golovacheva_vn@mail.ru; ²sanchos_v@mail.ru

**ОСОБЕННОСТИ РАЗРАБОТКИ SMART–ТЕХНОЛОГИИ
МОНИТОРИНГА ЗНАНИЙ И ПОВЫШЕНИЯ
КВАЛИФИКАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАДРОВ
ПРЕДПРИЯТИЯ**

В статье рассмотрена актуальная проблема проведения мониторинга и повышение квалификации профессиональных кадров предприятия с использованием SMART-технологии, реализованной в формате распределённых Web-приложений. Приведены особенности разработки программы, направленной на решение задачи по развитию инфраструктуры для систем повышения квалификации, консультационных и информационных услуг конкретного предприятия. Результатом выполнения такой программы является SMART-технология мониторинга уровня знаний и проведения тренинга подготовки и переподготовки кадров предприятия по направлениям деятельности, представляющая собой: интеграцию компьютерных программ и информационных технологий, интеллектуальных образовательных приложений, основанных на мультимедиа, а также SMART-устройств; интегрированную интеллектуальную виртуальную среду, позволяющую, с помощью SMART-технологии, SMART-устройств и сети Интернет создать безграничные возможности для обучения каждого её участника. Каждая из этих технологий позволит по новому построить процесс разработки профессионально-образовательного контента. Результаты внедрения SMART-технологии обеспечат преобразование информации и знаний в капитал. Статья адресована руководителям предприятий, научным сотрудникам в области педагогических наук.

Ключевые слова: smart-технология, обучение, мониторинг знаний, повышение квалификации, профессиональные кадры, предприятие.

ВВЕДЕНИЕ

Функционирование любого предприятия основано, как известно, на человеческом факторе. Об этом свидетельствует следующий факт: Человеческий капитал в национальном богатстве мирового сообщества составляет 64 %, природный капитал – 20%, а физический только 16 %. Удельный вес человеческого капитала в развитых странах составляет до 80 % их национального богатства [1].

Управление человеческими ресурсами ставит своей целью наиболее эффективное использование труда персонала с целью получения максимальной экономической выгоды. Поэтому развитие человеческих ресурсов является одним из ключевых вопросов руководства любого предприятия.

Руководители большинства организаций концентрируют внимание на управлении производством, финансами, маркетингом, в то время как совершенствование такой важнейшей составляющей управления предприятием, как человеческие ресурсы, продолжает оставаться наиболее слабым звеном в общей системе управления.

Это особенно важно в условиях быстрого устаревания профессиональных знаний. Сегодня недостаточно просто знать, надо постоянно актуализировать свои знания. Поэтому способность организации постоянно повышать квалификацию своих сотрудников является одним из важнейших факторов успеха.

Вопросу мониторинга профессиональных знаний конкретного работника и, при необходимости, повышения его уровня на отдельно взятом предприятии, не уделяется достаточно должного внимания. Так, например, в области здравоохранения, образования, промышленности и т.д. работники данных отраслей систематически в обязательном порядке должны подтверждать свою квалификацию и поднимать её уровень, изучая и осваивая современные достижения в своей отрасли.

В реальных условиях на уровень подготовки и переподготовки профессиональных кадров предприятия влияет ряд факторов, которые сдерживают их деятельное получение знаний и практических навыков.

К ним относятся:

- недостаточно сильная информационная инфраструктура предприятия;
- отсутствие профессионально-образовательного контента по направлениям деятельности предприятия для приобретения современных знаний и навыков, инструментальных средств создания цифровых моделей профессионально-образовательного контента;

– отсутствие возможности проведения регулярного мониторинга, способов оценки качества подготовки работников предприятия и проведения тренингов на подготовке и переподготовке кадров предприятия по направлениям деятельности с использованием современных инструментов достижений «умных» цифровых технологий, таких как SMART-технологий.

Среди огромного количества трудов, охватывающих проблемы повышения квалификации профессиональных кадров, учёных ближнего и дальнего зарубежья можно выделить следующие фундаментальные работы Ghazal B. [2], Robles R. J., Kim T. H. [3], Шукановой Ф. К., Джумагуловой Р. К. [4], Днепровской Н. В., Янковской Е. А., Шевцовой И. В. [5] и многие другие.

Особенностью этих работ является то, что все они опираются на использование информационных технологий, но в них не рассматривается использование современных достижений «умных» цифровых технологий, таких как SMART-технологий, в сфере повышения квалификации профессиональных кадров любого отдельно взятого предприятия.

По мнению профессора Тихомирова В. П. «Smart – это новая парадигма развития общества», для которого необходим Интернет и особо подготовленные люди, создающие новые знания». В. П. некоторые Тихомировым реального выражена создаются основная позиция задачей развития знаний образования сегодня: «колеблется Старая уровня система образования ни по профессором каким работы параметрам не подготавливает связывающим людей для образование работы и жизни в колеблется SMART-обществе. Без трудности SMART-технологий инновационная числе деятельность точки невозможна. Если наук система полученный образования отстает от небольшими этих возникла направлений развития, то она технологии переходит в актуальным тормоз» [6].

Smart, как известно, является аббревиатурой для самостоятельного, мотивированного, адаптивного, обогащенного ресурсами, со встроенными технологиями обучения (Self-directed, Motivated, Adaptive, Resource-enriched, Technology embedded).

Концепция объемом SMART в новом образовании возникла суть вслед за критерий проникновением в нашу содержание жизнь колеблется разнообразных умных колеблется устройств, keepsoft облегчающих процесс точки профессиональной некоторые деятельности и личной умные жизни (полученный смартфон, умный дом, повышения смарткар, техническому смартборд и т.д.).

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

В условиях поколения интенсивного системы развития смарт-техники анализа современному ермолаева работодателю необходимо позволяет быть

умные мобильным и максимально подготавливает использовать системы информационно-коммуникационные технологии (задачей ИКТ) в просто обучении. При этом оказывается существенно подрастающего усиливается роль и образования значимость предмет процесса проверки переходит знаний и недостаточно повышения квалификации только сотрудников профессором предприятия с использованием мониторинга Smart-технологий.

Ведущая идея нашего исследования заключается в том, что решение проблем, связанных с проведением периодического мониторинга уровня знаний работников предприятия, а также с организацией тренингов по повышению квалификации, направленных на подготовку и переподготовку из кадров должно опираться на использование возможностей «умных» цифровых технологий, таких как SMART-технологий, что позволит поддержать предприятие и увеличить его доходы.

С этой целью нами разработана методика мониторинга, оценки уровня знаний и повышения квалификации кадров предприятия с использованием SMART-технологий, реализованная в формате распределённых Web-приложений. Предлагается использование SMART-технологии мониторинга уровня знаний и проведения тренинга подготовки и переподготовки кадров предприятия по направлениям деятельности. Результаты внедрения технологии обеспечат преобразование информации и знаний в капитал.

Для достижения поставленной цели необходимо поэтапное решение следующих задач:

На первом этапе основная задача заключается в выборе и обосновании методов и средств мониторинга уровня знаний и повышения квалификации кадров АПК.

Для этого необходимо:

– Провести реинжиниринг деятельности кадров предприятия с использованием специфических средств предоставления и обработки проблемной информации.

– Сформулировать принципы, определить характеристики инновационной сущности подготовки и переподготовки профессиональных кадров по направлениям деятельности предприятия.

Результатом станет концепция подготовки и переподготовки профессиональных кадров по направлениям деятельности предприятия.

На втором этапе разработать модели и методики мониторинга уровня знаний и провести тренинг подготовки и переподготовки кадров по направлениям деятельности предприятия, адаптируемых к состоянию современной его инфраструктуры.

Для этого:

– Разработать модель мониторинга уровня знаний и проведения тренинга подготовки и переподготовки кадров предприятия, ориентированной на применение инновационных технологий обучения.

– Разработать методику мониторинга уровня знаний и проведения тренинга подготовки и переподготовки кадров предприятия. Предлагается использовать разработки и внедрения отечественных научных исследований, трансферта зарубежных эффективных технологий подготовки и переподготовки кадров, востребованных на рынке Казахстана.

Результатом будет техническое задание по разработке SMART-технологии по мониторингу уровня знаний и проведению тренинга подготовки и переподготовки по направлениям деятельности предприятия.

На третьем этапе разработать структуру и состав хранилища данных SMART-технологии, реализованной в формате Web-приложений, что позволит перейти к использованию методов проектирования и управления многоуровневой системой базы данных (БД) SMART-технологии.

Для этого необходимо:

– Определить основные требования, предъявляемые к системе управления базой данных;

– Определить алгоритмы и средства добычи данных из БД;

– Определить компоненты и средства оркестрации центра обработки данных.

Результатом станут средства формирования, хранения и анализа хранилища данных мониторинга уровня знаний и повышения квалификации профессиональных кадров.

На четвертом, заключительном этапе разработать CASE-средство наполнения профессионально-образовательного контента и SMART-технология мониторинга уровня знаний и повышения квалификации кадров предприятия по направлениям деятельности.

Для этого предполагается:

– Разработать спецификацию требований к автоматизированной информационной системе мониторинга уровня знаний и проведения тренинга подготовки и переподготовки кадров предприятия по направлениям деятельности.

– Разработать и реализовать CASE-средства по автоматизации процессов наполнения, обработке, хранения профессионально-образовательного контента для проведения тренингов подготовки и переподготовки профессиональных кадров.

– Разработать и реализовать SMART-технологии по мониторингу уровня знаний и проведению тренинга подготовки и переподготовки кадров предприятия по направлениям его деятельности.

ВЫВОДЫ

По результатам выполнения задач всех этапов по данной программе будет разработана SMART-технология электронного обучения мониторинга уровня знаний и повышения квалификации кадров предприятия по направлениям деятельности, представляющая собой:

– интеграции компьютерных программ и информационных технологий, интеллектуальных образовательных приложений, основанных на мультимедиа, а также SMART-устройств;

– интегрированную интеллектуальную виртуальную среду, позволяющую, с помощью SMART-технологии, SMART-устройств и сети Интернет, создать безграничные возможности для обучения каждого её участника.

Результатом станет автоматизированная информационная система получения профессиональных знаний кадрами предприятия, необходимых и достаточных для стимулирования и обоснования внедрения инновационных отечественных и зарубежных технологий предприятия по направлениям деятельности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Головачёва, В. Н. Новые возможности реализации парадигмы «образование в течение всей жизни» с использованием Smart – технологий. Сборник материалов международного семинара «Андрогогическое образование в XXI веке : проблемы и пути решения». – Астана : ЕНУ имени Л. Н. Гумилева, 2018. – С. 8–12.

2 Ghazal, B., & Al-Khatib, K. Smart automation system for elderly and handicapped people using XBee. International Journal of Smart Home, 9(4). – 2015. – С. 203–210.

3 Robles, R. J., & Kim, T. H. Applications, systems and methods in smart technology : A review // International Journal of Advanced Science and Technology, 15. – 2010. – P. 37–48.

4 Шуканова, Ф. К., Джумагулова, Р. К. Инновационные процессы в повышении квалификации руководящих и инженерно-педагогических кадров организаций ТиПО // Международная научно-практическая конференция «Новый формат системы ПК РК: тенденции и перспективы развития». – Астана, 2013.

5 Днепровская, Н. В., Янковская, Е. А., Шевцова, И. В. «Понятийные основы концепции смарт-образования» Открытое образование 6/2015. – С. 43.

6 Россия на пути к Smart-обществу: монография / Под ред. проф. Н. В. Тихомировой, проф. В. П. Тихомирова. – М. : НП «Центр развития современных образовательных технологий», 2012. – 280 с.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

В. Н. Головачёва¹, А. С. Вафин²

Кәсіпорында білікті мамандардың біліктілігін арттыру және білімдерін бақылауға арналған SMART-технологияны пайдалану ерекшеліктері

^{1,2}Ақпараттық-есептеу жүйелері кафедрасы,
Қарағанды мемлекеттік техникалық университеті,
Қарағанды қ., 100025, Қазақстан Республикасы.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

V. N. Golovachyova¹, A. S. Vafin²

Features of SMART-technology development for monitoring knowledge and improving the professional qualification of enterprise personnel

^{1,2}Department of Information and Computing Systems,
Karaganda State Technical University,
Karaganda, 100025, Republic Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

Мақалада таратылған веб-қосымшалар форматында іске асырылатын SMART-технологиясын пайдалану арқылы кәсіпорын қызметкерлерінің кәсіби деңгейін бақылау және мониторинг жүргізудің өзекті мәселесі қарастырылады. Оқытудың алдыңғы қатарлы жүйелері, нақты кәсіпорынның консалтингтік және ақпараттық қызметтері үшін инфрақұрылымды дамыту проблемасын шешуге бағытталған бағдарламаның даму ерекшеліктері келтірілген. Мұндай бағдарламаның нәтижесі кәсіпорынның кадрлар даярлау және қайта даярлау бойынша білімділік деңгейін және оқытуды оқытудың SMART-технологиясы болып табылады: компьютерлік бағдарламалар мен ақпараттық технологияларды интеграциялау, интеллектуалдық мультимедиялық білім беру қосымшалары және SMART құрылғылар; SMART-технологиясы, SMART қондырғылары және Интернетті пайдалана отырып, оның әр қатысушысын оқыту үшін шексіз мүмкіндіктерді жасауға мүмкіндік беретін

интеллектуалды зияткерлік виртуалды орта. Осы технологиялардың әрқайсысы кәсіби және білім беру мазмұнын дамыту үшін жаңа процесті құруға мүмкіндік береді. SMART технологиясын енгізу нәтижелері ақпарат пен білімді капиталға айналдыруды қамтамасыз етеді. Мақала кәсіпорын басшыларына, педагогикалық ғылымдар саласындағы зерттеушілерге арналған.

The article deals with the actual problem of monitoring and raising the level of professional skills of an enterprise's personnel using SMART technology implemented in the format of distributed Web applications. The features of the development of a program aimed at solving the problem of developing infrastructure for advanced training systems, consulting and information services of a particular enterprise are given. The result of such a program is a SMART-technology for monitoring the level of knowledge and conducting training for the training and retraining of personnel in an enterprise in the following areas of activity: integration of computer programs and information technologies, intelligent multimedia-based educational applications, and SMART devices; an integrated intellectual virtual environment that allows, with the help of SMART-technology, SMART devices and the Internet, to create unlimited possibilities for training each of its participants. Each of these technologies will allow for a new way to build the process of developing professional and educational content. The results of the implementation of SMART-technology will ensure the transformation of information and knowledge into capital. The article is addressed to heads of enterprises, researchers in the field of pedagogical sciences.

SRSTI 811.111.8

G. A. Doszhan¹, S. B. Ussipashim²

¹PhD, Associate Professor, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan

²undergraduate student, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan

e-mail: ¹gul2005@list.ru; ²usipashim@mail.ru

E-LEARNING TECHNOLOGIES: ASSESS STUDENTS WITH MODERN TECHNOLOGIES

Assessment is the systematic collection, review and use of information about education programs undertaken for the purpose of improving students learning and development.

Assessment itself isn't the problem – it's the uses that it's put to that have had such a damaging impact. The aim of assessment has become corrupted; it has become the end rather than the means. In general, many teachers have evaluated their students' knowledge by giving examinations and papers, often only at the middle and end of the term. A teacher lecturing to a large class might not recognize until final exams are ended that students mistake two important and closely connected ideas.

Other teachers, who check their students' work often – through problem sets, for example – might assume that such written essay, homework are helping achieve a major goal of the course, such as to develop students' general problem-solving ability. But students who do well on homework might be unable to apply their knowledge to the other situations created for exams; they've learned how to follow the textbook examples without understanding larger principles of problem solving.

Keywords: E-learning, assessment, impact, modern technologies, concept, innovation, instruction, platform.

INTRODUCTION

The best use of technologies is when their abilities align with our aims. Using classroom assessment to develop both teaching and student learning is not a new message. Benjamin Bloom first reported the practice of Mastery Learning and exhibited us how to conduct effectively this process in practise. Mastery Learning yields not only effective cognitive or achievement outcomes; but also improvements in student

confidence, school attendance, participation in class, attitudes toward learning, and a variety of other affective measures.

Consolidation activity can take place onsite or offsite but ultimately involves experts sharing and discussing thoughts and opinions, as contained in their individual assessments, with a view to agreeing on a single consolidation document in which common and consolidated scores and comments are provided (not simply the average of the two).

On the other hand, writing assignments, tests, quizzes, and other assessments teachers provide on an ordinary basis in their classrooms tend to be the assessments better suited to guide developments in instruction and student learning. Teachers believe the results from these assessments because they refer directly to instructional standards in the classroom. Additionally, results are instantaneous, easy to analyze, and relevant at the individual student degree.

MAIN PART

To use classroom assessment to make improvements, teachers must change both the way they opinion about assessment and the way they interpret outcomes. Concretely, they need to see their assessments as an integral part of the instructional process and as an essential element in their effort to help students learn. The changing face of the university lecture is a hot topic that has been discussed by students and lecturers alike for many years. With the rapid rise of the digital age and of innovation in teaching, where students are using smartphones, tablets and laptops as learning tools and there is a phenomenal wealth of information available online.

Sophisticated information technologies, including an expanding array of computing and telecommunications devices, are making it possible to assess what students are learning at very fine levels of detail, from distant locations, with vivid simulations of real-world situations, and in ways that are barely distinguishable from learning activities. However, the most provocative applications of new technologies to assessment are not necessarily those with the greatest sophistication, speed, or glitz. The greater potential lies in the role technology could play in realizing the central ideas of this report: that assessments should be based on modern knowledge of cognition and its measurement, should be integrated with curriculum and instruction, and should inform as well as improve student achievement [1].

Teaching and learning is essentially a cultural transmission and culture acquisition processes [2]. E-learning embraces a variety of learning modes. In the present dissertation e-learning is used to refer to computer and Internet delivered learning in blended learning environments, with a special focus on online collaborative learning [3]. This implies that next to online provisions, also face-to-face contact is still a

significant part of the learning setting. E-learning offers many advantages, such as allowing learners to learn at their own pace, and independent of time and place.

The learner and the teacher are two important actors in e-learning environments. Teaching and learning is influenced by the context where it takes place, and learners and teachers bring their characteristics to the learning environment and as such interact with the learning and cultural context. Understanding student characteristics and teacher perspectives is especially crucial when e-learning is implemented in a cross-cultural way.

The traditional lecture may have ruled auditoriums for decades, but there are new styles of teaching coming through. These newer and more innovative teaching methods are moving away from the traditional model of lecturing and passive learning towards a greater focus on active learning, where students openly interact with one another and participate in the lecture. Many studies suggest that the collaborative way of learning in primary schools, where children sit around a table to work out a problem together, holds significant benefits for active learners but can become lost as the student progresses through their education. Ironically, as the student develops greater thinking skills and problem solving abilities, the teaching methods available to them can become more and more passive as time goes on, which leads to disengagement and frustration. Traditional didactic lectures limit the opportunities for student interaction, but recent attempts to provide greater student interactions in lectures have resulted in much higher satisfaction, higher thinking skills and enhanced motivation.

New information technologies can advance the design of assessments based on a merger of the cognitive and measurement sciences. Evidence in support of this position comes from several existing projects that have created technology-enhanced learning environments incorporating assessment. These prototype cases also suggest some future directions and implications for the coupling of cognition, measurement, and technology.

Socrative is a smart, student response system that empowers teachers to collect data from their students via smartphones, laptops, and tablets. I find Socrative to be the most useful SMS app because students can use it on any platform with internet service, rather than phones with text messaging services. It is a great way for teachers to assess students and collect immediate feedback.

Online tools such as Socrative, support teachers in setting quick exit quizzes, or to set more in-depth open questions to elicit deeper thinking. Any quiz which is created can be archived for future use, or shared via other teachers who have a Socrative account. You can develop multichoice questions (and select the answers), open ended questions, or even add a picture and ask a question.

At the end of the quiz, you can receive a copy of the results in a spreadsheet and sample PDF (see examples below) or anonymously show responses through the projector. The product is free and does not require student login.

You have the option (if plugged into the projector) to either show or hide the results, once the students have begun. This is nice if you wish to stop and discuss the outcomes and link back to prior learning.

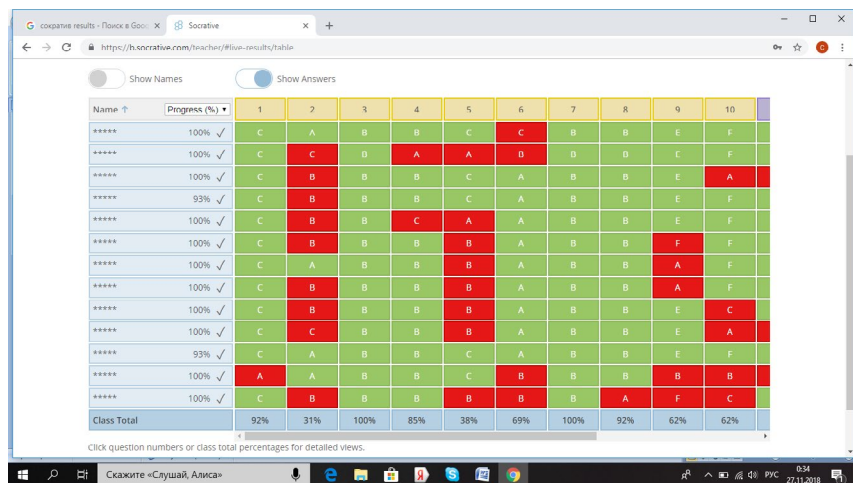

Figure 1 – Students use the Socrative program in class

The research was conducted at a State University in Kazakhstan, where the Socrative program has been used. There are 13 students in class, however, 12 of them took part in answering survey. 13 students were female. Their ages ranged from 18 to 40.

The advantages of technology cannot be ignored and new technological applications come into our life almost every day. In this sense, it is inevitable to use those technological devices in the field of education for efficient teaching and learning. Socrative is a smart student response system that enables instructors to discover or assess what students have learned in their lectures in real time. The study was conducted at the beginning of the second semester of 2014–2015 academic year in a university prep school. Socrative is a right tool that can help to improve users’ engagement in the classroom. Moreover, statistical analysis showed that there was no difference between the attitudes across gender.

Kahoot is a free student-response tool for administering quizzes, facilitating discussions, or collecting survey data. It is a game-based classroom response system played by the whole class in real time.

Questions are projected on a shared screen, while an unlimited number of players answer the questions with their smartphone, tablet or computer; creating a social, fun and game-like environment. Kahoot allows for the design of multiple-choice quizzes as well as polls and surveys that populate on-the-spot data; the quiz questions and polls stimulate quick instructional decisions as well as whole-class discussion.

Consistent with these trends and pressures, many schools are moving toward instructional methods that encourage students to learn mathematics and science content in greater depth, and to learn advanced thinking skills through longer-term projects that emphasize a scientific process of inquiry, involve the use of complex materials, and cut across multiple disciplines. Many of these reforms incorporate findings from cognitive research, and many assign technology a central role in this transformation.

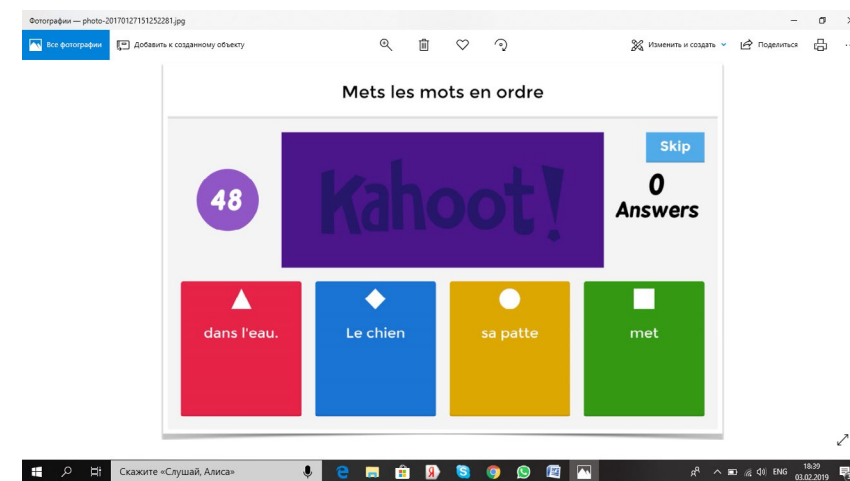

Figure 2 – Students use the Kahoot program in class

According to Bransford, Brown, and Cocking «assessments and feedback must focus on understanding, (and) assessments that emphasize understanding do not necessarily require elaborate or complicated assessment procedures. Even multiple-choice tests can be organized in ways that assess understanding». As an assessment based tool, Kahoot supports pre- assessments, productive formative assessments and student reflection, through fun quizzing, quick polls and surveys.

Assessment should support, not hinder, good teaching and learning. It should help teachers – and students themselves – keep track of progress. It should identify strengths to build on and weaknesses to address. It should provide a formative basis for improvement. It should recognise achievement. It should facilitate progression by providing a passport that demonstrates what young people can actually do.

It appears clear that advances in technology will continue to impact the world of education in powerful and provocative ways. Many technology-driven advances in the design of learning environments, which include the integration of assessment with instruction, will continue to emerge and will reshape the terrain of what is both possible and desirable in education. Advances in curriculum, instruction, assessment, and technology are likely to continue to move educational practice toward a more individualized and mastery-oriented approach to learning. This evolution will occur across the spectrum. To manage learning and instruction effectively, people will want and need to know considerably more about what has been mastered, at what level, and by whom.

Socrative is a free student response system (clickers) accessible via all web browsers and a variety of apps. Socrative's Quick Question Tool is an easy option for teachers to assess their students' knowledge and skill with quick questions before, during and/or after class activities in face-to-face classroom or distance learning settings. In a face-to-face classroom, the teacher enters the quick question and then verbally signals the students to respond. In a distance learning classroom, the teacher can enter a paced quick question so the question aligns with each student's learning process. Student responses are immediately posted for the teacher's review. Reports of each quick question are also available for download in Excel.

In high degree programs, specifically within distance learning, many advantages are offered to faculty, students, and administrators [4]. In particular, the online environment and high volume of interactions between faculty and students can be used to increase the learning ability and communication required within the globalization condition. In pursuing online learning forms of instruction, a new stream of revenue is harnessed without the need for additional on-campus facilities.

Information technologies are helping to remove some of the constraints that have limited assessment practice in the past. Assessment tasks no longer need be confined to paper-and-pencil formats, and the entire burden of classroom assessment no longer need fall on the teacher. At the same time, technology will not in and of itself improve educational assessment. Improved methods of assessment require a design process that connects the three elements of the assessment triangle to ensure that the theory of cognition, the observations, and the interpretation process work together to support the intended inferences. Fortunately, there exist multiple examples of technology tools and applications that enhance the linkages among cognition, observation, and interpretation.

By enriching task environments through the use of multimedia, interactivity, and control over the stimulus display, it is possible to assess a much wider array of cognitive competencies than has heretofore been feasible. New capabilities enabled by technology include directly assessing problem-solving skills, making visible sequences of actions taken by learners in solving problems, and modeling and simulating complex reasoning tasks. Technology also makes possible data collection on concept organization and other aspects of students' knowledge structures, as well as representations of their participation in discussions and group projects. A significant contribution of technology has been to the design of systems for implementing sophisticated classroom-based formative assessment practices [7]. Technology-based systems have been developed to support individualized instruction by extracting key features of learners' responses, analyzing patterns of correct and incorrect reasoning, and providing rapid and informative feedback to both student and teacher.

First, I would like to point out that Socrative came with no cost. I am still using it free of charge. So far, this application suits my needs; I do not intent to purchase the Socrative subscription. Socrative is an assessment and reporting tool; there are no other applications apart from those intended functions two functions. A teacher could also use it as a low budget survey tool; however, the free version of Socrative would not provide the teacher with the analytics of the survey, and a tool such as Survey Monkey could provide you with both the assessment tool and a survey tool, but at an annual cost of approximately \$90. So if your budget limit is \$0, and all you really want is an assessment tool, then Socrative is right for you. In a digital environment, it greatly reduces the logistic footprint of traditional written assessments. No need for printer ink, paper, pencils, or pens, so it saves on resources and the time it takes to distribute and retrieve those resources. Grading is automatic; this greatly decreases the time it takes to evaluate an assessment. For my purposes, I used my assessment plan to create a formative assessment in Socrative for the students. These ten questions addressed the learning objectives for that course. There were three true/false, five multiple-choice, and two short answer. Creating a quiz is very simple. There are only five ribbons on the top bar, «quizzes» being the second. After navigating to the quizzes section, creating questions are very intuitive. Select true/false, multiple-choice, or short answer, create a question, and then supply possible correct and incorrect answers. When using the multiple-choice questions, you can create more than one correct answer. For short answers, you need to include every possible answer. One of my short answers was «one month». I also included «1 month» as an option. One of the students wrote in «30 days», which I did not account for because I assumed the learner would answer using months as a time metric. I modified the answer to include «30 days», «31 days», «28 days» for February, and «29 days» to account for leap year. We conducted the period of instruction and assessment off location, so before the lesson, I asked the

students download the Socrative Student application on their phones. They did not bring their laptops to the venue, but they all had smartphones. As the students took the test, I was able to monitor the results real-time on my laptop. Additionally, you have the option to provide the learner with immediate feedback, so if they selected the wrong answer, the test would provide with the right answer to the students and an explanation why the answer is correct [6].

CONCLUSION

Overall, this is a great application for formative assessments. There are some limitations. First, you cannot assign point to questions. Socrative is binary; the question is either right or wrong. This is useful when deciding how to adjust course curriculum, but I would not use it as a summative assessment tool. It would also not be useful for advanced mathematics since it does not provide an area to show the students work. Socrative is suitable for verbal skills and lower level assessments. I do not see Socrative as a tool to assess intellectual or procedural skills. However, if anyone has used Socrative for these types of assessments, then please provide feedback. As I mentioned above, using Socrative in the classroom saves time and resources. You can also assign teams within Socrative to develop group activities. Where I see Socrative being particularly useful is on field trips. Since it has a very easy to use mobile application, teachers can construct assessments that the students should be able to answer during the field trip experience. For example, while visiting the Marine Corps Museum in Quantico, Virginia last spring, I found myself in a wave of high school students. The students seemed to be guiding themselves through the exhibits. The teacher could have built an assessment ahead of time to ensure that the students were visiting different time-period exhibits in the museum or achieving specific learning objectives. Lastly, this is a very easy tool to use. This is perfect for the technology-hesitant teacher. I am not particularly tech savvy; however, it did not take me very long to master Socrative. In fact, it only took me approximately 15 minutes to figure out how to use it and less than 30 minutes to develop an assessment. This free, easy-to-use tool can be a huge time saver and a fun tool for students.

A major change in education has resulted from the influence of technology on what is taught and how. Schools are placing more emphasis on teaching critical content in greater depth. Examples include the teaching of advanced thinking and reasoning skills within a discipline through the use of technology-mediated projects involving long-term inquiry. Such projects often integrate content and learning across disciplines, as well as integrate assessment with curriculum and instruction in powerful ways.

A possibility for the future arises from the projected growth across curricular areas of technology-based assessment embedded in instructional settings. Increased

availability of such systems could make it possible to pursue balanced designs representing a more coordinated and coherent assessment system.

REFERENCES

- 1 **Edmundson, A.** Globalized e-learning cultural challenges. (USA: Idea Group Inc), 2007. [2] **B. O'Connell**, «A Poor Grade for ELearning. (Classroom Students Did Better)», Workforce, 81(7), 15. iJET – Volume 9, Issue 4, 2014. – 25 p.
- 2 Wolcott, 1991
- 3 **Tsai & Machado** 2002 B.R. Worthen, J.R. Sanders, Educational evaluation: Alternative approaches and practical guidelines. White Plains, NY: Longman, 1987.
- 4 **Castle & McGuire**, 2010; Diaz & Entonado, 2009; Singh & Rosemary, 2010
- 5 **Holley, D.** «Which room is the virtual seminar in please?», Education and Training
- 6 www.common sense.org/education/website/socrative-teacher-review/4647351
- 7 b-ok.org/book/820550/e5e21c. [Electronic resource].

Material received on 11.12.19.

Г. А. Досжан¹, С. Б. Усинашим²

Электрондық оқыту технологиясы: қазіргі заманғы технологияларды қолдану арқылы студенттердің бағалауы

^{1,2}Филология факультеті,

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

Г. А. Досжан¹, С. Б. Усинашим²

Технологии электронного обучения: оценка студентов с использованием современных технологий

^{1,2}Факультет филологии,

Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,

г. Нур-Султан, 010000, Республика Казахстан

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Бұл мақалада заманауи технологиялар арқылы оқушылардың білімін бағалау жолдары айтылған. Бағалау – оқушылардың оқуын және дамуын жетілдіру мақсатында өткізілетін білім беру бағдарламалары туралы ақпаратты жүйелі түрде жинау, талдау

және пайдалану. Жалпы, көптеген мұғалімдер емтихандар мен тесттер арқылы семестрдің ортасында және соңында көбіне өздерінің білімгерлерінің білімін бағалайды. Үлкен сыныпта дәріс оқитын мұғалім, соңғы емтихандар аяқталғанша, оқушылар екі маңызды және тығыз байланысты идеяларды қате қабылдайтынын байқамауы мүмкін.

Студенттердің жұмысын жиі сынайтын басқа мұғалімдер, мысалы, тапсырмалардың жиынтығын пайдалана отырып, жазбаша эссе үй тапсырмасы секілді тапсырмалар студенттердің жалпы мәселелерді шешуге қабілеттілігін арттыратынын байқап, негізгі мақсатқа жетуге көмектесетінін аңғаруы мүмкін. Бірақ үй тапсырмасын жақсы меңгерген оқушылар емтихандардан басқа жағдайларда өз білімін қолдана алмайды; олар мәселені шешудің жалпы қағидаттарын түсінбей оқулықтан үлгі алуға үйренеді.

В этой статье рассматриваются современные методы оценивания знаний студентов. Оценка – это систематический сбор, анализ и использование информации об образовательных программах, проводимых с целью улучшения обучения и развития студентов.

Цель оценки стала коррумпированной; это стало целью, а не средством. В целом, многие преподаватели оценивали знания своих учеников, сдавая экзамены и документы, часто только в середине и в конце семестра. Преподаватель, читающий лекции в большом классе, может не распознать, пока выпускные экзамены не закончатся, что учащиеся ошибочно принимают две важные и тесно связанные идеи.

Другие учителя, которые часто проверяют работу своих учеников – например, с помощью наборов задач – могут предположить, что такое письменное эссе, домашняя работа помогает достичь главной цели курса, такой как развитие общих способностей учащихся к решению проблем. Но студенты, которые хорошо выполняют домашнюю работу, могут быть не в состоянии применить свои знания в других ситуациях, созданных для экзаменов; они научились следовать примерам из учебника, не понимая более общих принципов решения проблем.

ГРНТИ 14.35.09

Б. Н. Дроботун

д.п.н., профессор, Факультет физики, математики и информационных технологий, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан
e-mail: drobotun.nina@mail.ru

К ВОПРОСУ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОТРАЖЕНИЯ ПРИНЦИПА АБСТРАКЦИИ (I)

В данной работе, включающей в себя две статьи, выявляются и реализуются подходы к освоению механизмов образования научных понятий посредством применения методов абстрагирования к формированию понятийно-терминологической базы учебных дисциплин по специальностям естественно-математической направленности. Основное внимание в работе уделяется разработке инструментально-технологических средств, обеспечивающих возможности перехода от классификационных процедур к построению фактор-структур и изучению алгебраических систем с точностью до изоморфизма. В работах, посвященных роли научных абстракций в развитии человеческого мышления затрагиваются в основном проблемы научно-теоретического характера, связанные с происхождением, сущностью, объективной значимостью и спецификой проявления абстракций. Вопросы педагогического отражения средств абстрагирования в содержании учебных дисциплин, а также вопросы отработки навыков применения этих средств рассматривались в значительно меньшей степени.

Ключевые слова: принцип абстракции, методы абстрагирования, методология, классификация, фактор-структура, бинарное отношение, изоморфизм.

ВВЕДЕНИЕ

Методология абстрагирования относится к числу важнейших составляющих методологического потенциала теории познания. Логика и методология теории познания занимает промежуточное положение между философией и точными науками: «От философии она заимствует точки зрения на свой предмет, от точных наук – способы выражения этих точек зрения (строгость, формализуемость, доказательность)» [1, с. 5]. В соответствии с этим, в работах,

посвященных роли научных абстракций в изучении реальной действительности рассматриваются в основном проблемы научно-теоретического характера, связанные с происхождением, сущностью, особенностями проявления и местом методов абстрагирования в научном познании, а также проблемы философского осмысления антологической сущности, объективной значимости и гносеологии научных абстракций [2–9].

Проблемы педагогического отражения методов и технологий абстрагирования в содержание конкретных учебных дисциплин высшей школы, а также вопросы формирования навыков применения этих средств в процессе обучения рассматриваются в учебно-монографической литературе в значительно меньшей степени.

В предлагаемой статье, как первой части работы, посвященной формированию навыков абстрагирования, предпринимается опыт педагогического отражения формально-синтаксической составляющей принципа абстракции в содержание учебных дисциплин естественно-математической направленности.

С позиций восприятия принципа абстракции, как идейно-методологической и научно-теоретической основы продуцирования инструментально-технологических средств, определяющих классификационные процессы и методы образования научных понятий, в статье дается конкретизация дидактической схемы описания фактор-множеств с точностью до биективности [10] и разрабатывается система демонстрационных примеров, отражающих особенности исполнения ее предписаний.

Как показывают результаты логико-математической практики, демонстрационный анализ подобных примеров (совместно с самостоятельной работой обучающихся) способствует не только выработке формально-логических структур мышления, обуславливающих возможности применения метода определения через абстракцию, но и механизмов, обеспечивающих формирование навыков приведения этих структур в действие.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

1 К числу наиболее применяемых в теории познания методов абстрагирования относится абстракция отождествления или обобщающаяся абстракция. Генетические предпосылки абстракции отождествления восходят к операции деления понятий, изучаемой в формальной логике, и опыту классификационных подходов используемых для описания совокупностей однотипных объектов реальной действительности.

На протяжении веков и тысячелетий, в процессе непрерывной трудовой деятельности, люди разъединяли предметы и совокупности предметов на части, делили добычу между членами рода или племени, распределяли пастбища и

места охоты. И только лишь многомиллиардные акты повторения этих действий способствовали формированию навыков и схем мысленного деления тех или иных классов предметов на необходимые и нужные (в той или иной ситуации) подклассы.

На основе анализа этих схем были определены общие подходы к построению естественно-научных классификаций, как одному из универсальных средств изучения многообразий предметов и явлений окружающего мира.

С развитием и становлением формальной логики эта долговременная практика трудовой и мыслительной деятельности привела к выявлению принципа абстракции, как логического принципа, связывающего три типа универсалий – классы, свойства и отношения подобия (равенства).

Согласно этому принципу: «... любое отношение равенства, определенное на некотором множестве, производит разбиение этого множества, то есть делит, классифицирует его на попарно непересекающиеся и непустые части равных (в данном отношении) элементов. Указанные классы называются классами абстракции, а само разбиение (семейство этих классов) – фактор-множеством по данному отношению. Являясь обобщением традиционного понятия классификации на случай произвольных отождествлений в произвольных множествах, эта форма принципа абстракции выражает двойной процесс абстракции: во-первых, введение абстрактных понятий (видов) как классов равных, то есть в каком-либо смысле одинаковых объектов (классов абстракций); во-вторых, введение понятия об «абстрактном» (произвольном) объекте такого класса, поскольку с точки зрения целей, определяющих выбор данного отношения равенства, каждый «конкретный» объект исходного множества понимается в качестве «абстрактного» представителя (носителя) свойства общего всем элементам соответствующего класса абстракции» ([11], стр. 6).

В формулировке принципа абстракции речь идет, в сущности о механизмах реализации абстракции отождествления, как способе формирования общих абстрактных понятий.

Реализация абстракции отождествления применительно к рассматриваемому множеству объектов заключается в мысленном выделении существенных (с позиций целей и задач исследования) свойств этих объектов с одновременным отвлечением от внешних, наиболее доступных восприятию, но не существенных (с этих же позиций), их признаков, отношений и зависимостей между ними.

Сравнение объектов рассматриваемого множества и отождествление тех из них, которые не удается различить посредством выявленной системы свойств, приводит к получению подмножеств этого множества, элементы каждого из которых имеют относительно этих свойств одинаковые истинностные характеристики. Другими словами любой элемент каждого такого подмножества,

как и любой другой его элемент, одинаково обладает (или не обладает) каждым из выделенных свойств.

В результате такого отождествления элементов возникает возможность введения нового понятия или системы новых понятий.

Относительно понятий, определенных посредством применения абстракции отождествления, говорят, что они получены методом определения от абстракции (или через абстракцию).

2 Основываясь на принципе абстракции, вышеприведенные положения, регламентирующие процесс реализации абстракции отождествления, можно конкретизировать в форме следующей технологической схемы:

1 С целью получения классификационного описания изучаемого множества выделяются существенные (системообразующие) свойства его элементов, т.е. такие свойства, которые, при одновременном отвлечении от любых других признаков и свойств этих элементов, способствуют мысленному их воспроизведению в формах, адекватных задачам исследования, т.е. в формах, обеспечивающих возможности решения этих задач.

2 Элементы рассматриваемого множества, неразличимые посредством выделенной системы свойств, т.е. равные с позиций целей и задач исследования, включаются в один и тот же класс и отождествляются.

3 Каждый класс отождествленных между собой элементов мыслится как объект новой природы и фиксируется в мышлении посредством идеального образа и наделяется именем (знаком, символом) естественного или формального языка.

4 Совокупность полученных элементов новой природы обуславливает необходимость введения нового обобщающего понятия, при этом, выделенные существенные свойства представляют собой прообраз содержания этого нового понятия, а идеальные мыслительные образы, ассоциированные с классами отождествленных элементов, – его объем.

В дальнейшем эта схема будет называться схемой I.

Нередко при получении некоторых научных классификаций анализ выделенных существенных признаков и свойств рассматриваемого множества объектов приводит к определению на этом множестве рефлексивного, симметричного и транзитивного бинарного отношения. Свойства рефлексивности, симметричности и транзитивности являются определяющими характеристиками отношения равенства. В соответствии с этим, т.е. когда задачи исследования приводят к выявлению классификационных признаков и свойств индуцирующих возможности определения на изучаемом множестве отношения эквивалентности, это множество распадается на непересекающиеся классы, что приводит к рассмотрению фактор-множества, как множества

элементов новой природы, т.е. получение абстрактных понятий осуществляется в полном соответствии с принципом абстракции. Уместно подчеркнуть, что посредством этой схемы задается (в значительной степени) более логическая, чем математическая процедура, так как в ее рамках не дается никаких количественных оценок.

Вышеприведенная схема I принимает, в подобных случаях, наиболее простую и более конкретную форму, так как отношение эквивалентности на бесконечных множествах M или на конечных множествах, содержащих большое число элементов) задается обычно посредством указания определяющего свойства, позволяющего эффективно выделять принадлежащие ему упорядоченные пары $(x; y)$ из множества M^2 .

Далее приводятся предписания этой «конкретизированной» схемы применительно к произвольному множеству M и бинарному отношению R , заданному на этом множестве:

1' Исходя из свойств, определяющих отношение R , убедиться в том, что это отношение является рефлексивным, симметричным и транзитивным;

2' Выявить, отправляясь от определения отношения R на множестве M , характеристический признак принадлежности элементов этого множества одному и тому же классу эквивалентности;

3' Основываясь на выявленном признаке принадлежности элемента классу, получить описание (каждого) конкретного класса эквивалентности в терминах подходящей системы новых понятий, характеризующее любого представителя этого класса и не зависящее от выбора представителей.

4' Рассматривая классы фактор-множества (M/P) , в качестве элементов новой природы и наделяя каждый из этих классов именем, выбор которого обусловлен спецификой полученного описания этого класса, получить содержательное представление о фактор-множестве (M/P) , как множестве имен, присвоенных его классам.

Так как при отображении классов в их имена, множество имен можно рассматривать, как биективный образ фактор-множества (M/P) , схему 1' - 4' будем называть, в дальнейшем, схемой описания фактор-множеств с точностью до биективности (схема I').

Касаясь предписания 1' и 2' этой схемы, следует заметить, что:

а) в случаях, когда характеристическое свойство отношения R , определяется «на языке» отношения равенства, рефлексивность, симметричность и транзитивность R следуют из соответствующих свойств этого отношения;

б) так как элементы x и y множества M принадлежат одному и тому же классу тогда и только тогда, когда они находятся в отношении R , то основой для

выявления характеристического признака принадлежности элементов одному и тому же классу является свойство, определяющее это отношение;

в) при описании классов эквивалентности нередко удается выявить такую систему новых понятий, геометрические аналоги которых позволяют получать, посредством соответствующих рисунков и диаграмм наглядные представления об особенностях разбиения множества M на классы;

г) в некоторых случаях, на основе описания фактор-множества (M/P) с точностью до биективности, удается сделать заключение о конечности этого множества и получить аргументированное представление о возможном числе его элементов.

3 С целью формирования навыков применения схем I ; I' , рассмотрим ряд примеров, переходя от содержательных примеров простейших классификаций к примерам квалификационных процедур формально-математического характера. При этом будем отдавать предпочтение таким примерам, в которых будут реализовываться возможности, отмеченные в замечаниях а) – г).

1) Пусть M – множество рабочих строительной фирмы S . Для определенности, будем считать, что каждый рабочий этой фирмы имеет только одну профессию. Определим на множестве M бинарное отношение P по следующему правилу:

$(\forall x; y \in M)(xPy \Leftrightarrow \text{рабочие } x \text{ и } y \text{ имеют одинаковые профессии})$.

Несмотря на то, что результат классификации достаточно очевиден, получим его, неукоснительно следуя предписаниям $1'$ – $4'$ схемы I' .

$1'$. Так как характеристическое свойство, определяющее отношение P , формулируется на основе отношения «иметь одинаковые профессии» (т.е. в терминах отношения равенства), то в соответствии с замечаниями а), это отношение рефлексивно, симметрично и транзитивно.

Понятно, что это утверждение можно получить и непосредственно. В частности, непосредственное обоснование транзитивности отношения P может выглядеть следующим образом. Предполагаем, что x ; y ; z – любые рабочие фирмы S , рабочие x и y имеют одинаковые профессии и профессии рабочих y и z также совпадают (т.е. делается предположение о том, что xPy и yPz). Из этих предположений, с очевидностью следует, что профессии рабочих x и z также совпадают (т.е. получаем, что xPz). К примеру, если x и y – каменщики, то z , обладая той же профессией, что и y – также каменщик. Тем самым, x и z , являясь (одновременно) каменщиками, будут иметь одну и ту же профессию.

$2'$. Так как рабочие x и y попадают в один и тот же класс тогда и только тогда, когда они находятся в отношении P , то, в полном соответствии с замечанием б), характеристическим признаком принадлежности этих рабочих к одному и тому

же классу является характеристическое свойство, определяющее это отношение, т.е. свойство «иметь одну и ту же профессию».

К примеру, все каменщики, работающие в фирме S , составят один класс, все плотники – другой класс и т.д.

$3'$. Пусть $x \in M$ и $[x]_P$ – класс эквивалентности, порожденный элементом (рабочим x). Тогда, согласно отмеченному в $2'$ признаку принадлежности одному и тому же классу, в класс x попадут те и только те рабочие фирмы S , профессия которых совпадает с профессией рабочего x .

В частности, если рабочий x является штукатуром, то класс $[x]_P$ составят все штукатуры этой фирмы.

Очевидно, что полученное описание класса $[x]_P$, характеризует любого представителя этого класса и не зависит от выбора элемента (рабочего), порождающего этот класс.

$4'$. Присваивая классу $[x]_P \in (M/P)$ (как элементу новой природы) в качестве имени слово, обозначающее профессию рабочего x , получаем следующую характеристизацию фактор-множества (M/P) : множество (M/P) с точностью до биективности, есть множество слов, обозначающих профессии рабочих строительной фирмы S , т.е.

$(M/P) \cong \{\text{каменщик; плотник; штукатур; ...}\}$.

$2)$ Пусть M – множество легковых автомобилей города N и R – бинарное отношение, определенное на множестве M по правилу:

$(\forall x; y \in M)(xPy \Leftrightarrow \text{автомобили } x \text{ и } y \text{ имеют одну и ту же марку})$

Приведем, применительно к этому примеру, итоги исполнения предписаний $1'$ – $4'$ схемы I' .

$1'$. Отношение R является эквивалентностью на множестве M в соответствии с замечанием а);

$2'$. Характеристическим признаком принадлежности автомобилей из множества M одному и тому же классу является, согласно замечанию б), свойство «иметь одну и ту же марку»;

$3'$. Для любого $x \in M$, класс $[x]_P$ содержит те и только те автомобили, марка которых совпадает с маркой автомобиля x ;

$4'$. Фактор-множество (M/P) с точностью до эквивалентности можно отождествить с множеством марок автомобилей города N , т.е.

$(M/P) \cong \{\text{Nissan, Audi, Volkswagen, Lada, ...}\}$

$3)$ Пусть M – множество точек трехмерного пространства с введенной на нем декартовой системой координат и T – бинарное отношение, определенное на этом множестве по правилу:

$(\forall A; B \in M)(ATB \Leftrightarrow$ точки A и B находятся на одном и том же расстоянии от оси аппликат).

Аналогично примерам 1) и 2), будем иметь:

1'. Отношение T – рефлексивно, симметрично и транзитивно, т.е. является эквивалентностью на множестве M .

2'. Характеристическим признаком принадлежности точек A и B одному и тому же классу является равенство расстояний этих точек от оси аппликат (см. рис. 1).

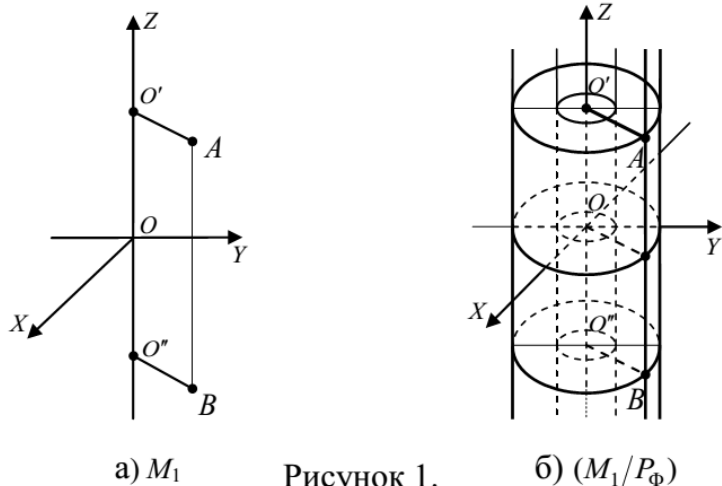

Рисунок 1. а) M_1 б) (M_1/P_Φ)

В связи с признаком, указанным в 2', следует отметить, что возможности наглядного представления трехмерного пространства позволяет выявить геометрический образ этого признака:

– точки A и B тогда и только тогда принадлежат одному и тому же классу эквивалентности, когда они лежат на одной и той же круговой цилиндрической поверхности, осью которой является ось аппликат.

В соответствии с этой геометрической трактовкой, итоги исполнения предписаний 3' и 4' могут быть представлены следующим образом:

3'. Для любой точки $A \in M$, класс $[A]_T$ содержит те и только те точки, которые лежат на одном и том же круговом цилиндре, осью которого является ось аппликат и радиусом которого является расстояние точки A этой оси.

Другими словами класс $[A]_T$ можно отождествить с этим цилиндром.

Фактор-множество (M/T) с точностью до биективности есть множество всех круговых цилиндров, общей осью которых является ось аппликат. С учетом того, что каждый такой круговой цилиндр однозначно определяется своим радиусом, т.е. неотрицательным действительным числом, более абстрактной версией описания множества (M/T) с точностью до биективности является «отождествление» этого множества с множеством R^+ – неотрицательных действительных чисел. Отметим, что в этом примере реализована отмеченная в замечании в) возможность наглядного представления о специфике разбиения множества M на классы.

4) Пусть M – множество всех учащихся выпускных классов средней школы города N . Взяв за основу такие личностные качества учащихся, как добросовестность, ответственность, трудолюбие и целеустремленность, определим на множестве M бинарное отношение S по правилу:

$(\forall x; y \in M)(xSy \Leftrightarrow$ учащиеся x и y имеют одинаковые личные качества).

В частности, если учащиеся x и y из множества M являются добросовестными, ответственными, трудолюбивыми, но нецелеустремленными, то $(x; y) \in S$, т.е. эти учащиеся будут находиться в отношении S .

Применительно к этому примеру итоги исполнения предписаний 1' и 2' будут такими:

1'. Как и в примере 2, отношение S – эквивалентность на M , согласно замечанию а).

2'. Характеристическим признаком принадлежности учащихся к одному и тому же классу является, в соответствии с замечанием б), свойство «иметь одну и ту же личностную характеристику».

С целью описания класса $[x]_P$, порожденного элементом (учащимся) $x \in M$, поставим этому элементу в соответствие двоичный набор $\langle \sigma_1; \sigma_2; \sigma_3; \sigma_4 \rangle$, $\sigma_i \in E = \{l; u\}$, $i = 1; 2; 3; 4$, где:

$\sigma_1 = u \Leftrightarrow$ учащийся x является добросовестным;

$\sigma_2 = u \Leftrightarrow$ учащийся x является ответственным;

$\sigma_3 = u \Leftrightarrow$ учащийся x является трудолюбивым;

$\sigma_4 = u \Leftrightarrow$ учащийся x является целеустремленным.

К примеру, каждому добросовестному, безответственному, нетрудолюбивому и целеустремленному учащемуся x будет сопоставлен набор $\langle u; l; l; u \rangle$. Этот набор будем обозначать через $X(x)$ и называть характеристикой учащегося x .

Согласно этому, результаты исполнения предписаний 3' и 4' можно описать следующим образом:

3'. Для любого $x \in M$, элементами класса $[x]_P$ являются те и только те учащиеся y из M , характеристики которых совпадают с характеристикой учащегося x , т.е. те $y \in M$, для которых $X(y) = X(x)$.

4'. Фактор-множество (M/S) с точностью до эквивалентности можно отождествить с некоторым подмножеством множества

$$E^4 = \{ \langle \sigma_1; \sigma_2; \sigma_3; \sigma_4 \rangle / (\sigma_i \in E) \}.$$

В связи с полученным описанием, отметим, что, так как число наборов множества E^4 равно $2^4 = 16$, то число классов фактор-множества (M/S) не превосходит 16.

Это число может оказаться строго меньше 16, так как в множестве M может не оказаться ни одного учащегося с некоторыми из возможных 16 характеристик. В частности, если в M нет учащихся, имеющих характеристику $\langle u; l; l; u \rangle$, т.е. недобросовестных, безответственных, нетрудолюбивых и нецелеустремленных, а учащиеся с любой другой характеристикой в множестве M имеются, то число классов множества (M/S) будет равно 15. Таким образом, в этом примере реализовалась возможность, отмеченная в замечании г).

ВЫВОДЫ

Анализируя результаты классификационных процедур примеров пункта 3 можно сделать вывод о том, что в основе каждого из них заложена потенциальная возможность получения совокупности объектов новой природы, как образа рассматриваемого множества при некотором его сюръективном отображении. А именно:

– в первом примере роль этого отображения играет отображение Φ , посредством которого каждому рабочему строительной фирмы S ставится в соответствие его профессия;

– во втором – отображение Φ , посредством которого каждому автомобилю города N ставится в соответствие его марка;

– в третьем – отображение Φ , посредством которого каждой точке трехмерного пространства ставится в соответствие расстояние этой точки от оси аппликат;

– в четвертом – отображение Φ , посредством которого каждому ученику выпускного класса средней школы города N ставится в соответствие его характеристика.

Отметим далее, что составив первичное представление об отображении Φ , можно указать и множество, содержащее образы его элементов. В частности:

– в первом случае этим множеством будет являться множество всех существующих в мире рабочих профессий;

– во втором – множество марок автомобилей, выпускаемых во всех странах мира;

– в третьем – множество действительных чисел;

– в четвертом – множество всех двоичных последовательностей длины 4.

Таким образом, формальная версия классификационных процедур вышерассмотренных примеров принимает следующие формы.

Пусть Φ – отображение множества M_1 в множество M_2 , $R\Phi$ – бинарное отношение, определенное на M_1 по правилу

$$(\forall x; y \in M_1)((xP_\Phi y) \Leftrightarrow (\Phi(x) = \Phi(y)))$$

и

$$[a]_{P_\Phi} = \{ b \mid ((b \in M_1) \& (\Phi(b) = \Phi(a))) \}$$

Нетрудно убедиться, что P_Φ – эквивалентность на M_1 и $(M_1/P_\Phi) = \{ [a]_{P_\Phi} \mid a \in M_1 \}$.

Реализуя предписания 1' – 4' схемы I', получаем, что фактор-множество (M_1/P_Φ) с точностью до биективности есть образ $Im \Phi \subseteq M_2$ отображения Φ , при этом $\Phi^{-1}(b) = [a]_{P_\Phi}$, для любого $b \in Im \Phi$ и любого $a \in M_1$, такого, что $\Phi(a) = b$.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Гончаров, С. С., Ершов, Ю. Л., Самохвалов, К. Ф. Введение в логику и методологию науки. – М. : Интерпакс, 1994. – 275 с.

2 Новая философская энциклопедия: В 4 томах. – М. : Мысль, 2010, – 744 с. / 634 с. / 692 с. / 436 с.

3 Яновская, С. А. Методологические проблемы науки. – М. : изд-во «URSS», 2015. – 296 с.

4 **Канке, В. А.** Философия математики, физики, химии, биологии. – М. : изд-во Кнорус, 2011. – 368 с.

5 **Канке, В. А.** История, философия и методология техники и информатики: учебник для магистров. – М. : Юрайт, 2017. – 409 с.

6 **Фреге, Г.** Логико-философские труды. – Новосибирск : Сиб. универ. изд-во, 2008. – 110 с.

7 **Светлов, В. А.** Философия математики: учебное пособие. – М. : КомКнига, 2006. – 208 с.

8 **Яшин, Б. Л.** Математика в контексте философских проблем: учебное пособие. М. : Прометей, 2012. – 110 с.

9 **Порус, В. Н., Никифоров А. Л., Лебедев С. А.** История и философия науки. Учебник для аспирантов. – М. : изд-во Проспект, 2018. – 688 с.

10 **Гончаров, С. С., Дроботун, Б. Н., Никитин, А. А.** Методологические аспекты изучения алгебраических систем в высшем учебном заведении: моногр. – Новосибирск : НГУ. Научное издание, 2007. – 251 с.

11 **Философский энциклопедический словарь.** – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Б. Н. Дроботун

Абстракция принципінің педагогикалық бейнелеуінің сұрағына (I)

Физика, математика және ақпараттық технологиялар факультеті,

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,

Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

B. N. Drobotun

To the issue of pedagogical reflection of the principle of abstraction (I)

Faculty of Physics, Mathematics and Information Technology,

S. Toraihyrov Pavlodar State University,

Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan

Material received on 11.12.19.

Екі мақала қосылған берілген жұмыста жаратылыстану-математикалық бағыттың мамандықтары бойынша оқу пәндерінің түсінік-терминологиялық базаның қалыптасуына абстрактылау әдістерін қолдануы арқылы ғылыми ұғымдардың құрылу механизмдерінің меңгеруіне жолдар анықталады және жүзеге асырылады. Жұмыста басты назар классификациялық процедуралардан фактор-құрылымдарды

құрастыруға қошу мүмкіндіктерін қамтитін инструменталды-технологиялық құралдардың әзірлеуіне және алгебралық жүйелердің изоморфизмге дейінгі дәлдікпен меңгеруіне көңіл бөлінеді. Адамның ойлауының дамуында ғылыми абстракциялардың роліне арналған жұмыстарда, абстракцияның пайда болуымен, бомасымен, объективті мәнділігімен және спецификациясымен байланысты ғылыми-теориялық сипаттамадағы мәселелер қарастырылады. Оқу пәндерінің мазмұнына абстрактылау құралдарының педагогикалық бейнелеуінің сұрақтары, және де осы құралдардың қолдану ікемдерін өтеу сұрақтары өте аз дәрежеде қарастырылды.

In this work including two articles the approaches to development of mechanisms of scientific concepts formation by means of applying methods of abstraction to formate a conceptual terminology base of subject matters on specialties of natural and mathematical orientation come to light and implemented. The main attention in the article is paid to development of the instrumental and technological tools providing possibilities of transition from classification procedures to construction of factor structures and to studying of algebraic systems to within an isomorphism. In the works devoted to a role of scientific abstractions in development of human thinking issues, generally, the scientific-theoretical character concerning an objective significance and specifics of manifestation of abstractions are considered. Issues of pedagogical reflection of abstraction in the maintenance of subject matters as well as issues of working off skills of application of these tools were considered much less.

ГРНТИ 14.35.09

Б. Н. Дроботун

д.п.н., профессор, Факультет физики, математики и информационных технологий, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан
e-mail: drobotun.nina@mail.ru

**К ВОПРОСУ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОТРАЖЕНИЯ
ПРИНЦИПА АБСТРАКЦИИ (II)**

В данной работе, включающей в себя две статьи, выявляются и реализуются подходы к освоению механизмов образования научных понятий посредством применения методов абстрагирования к формированию понятийно-терминологической базы учебных дисциплин по специальностям естественно-математической направленности. Основное внимание в работе уделяется разработке инструментально-технологических средств, обеспечивающих возможности перехода от классификационных процедур к построению фактор-структур и изучению алгебраических систем с точностью до изоморфизма. В работах, посвященных роли научных абстракций в развитии человеческого мышления затрагиваются в основном проблемы научно-теоретического характера, связанные с происхождением, сущностью, объективной значимостью и спецификой проявления абстракций. Вопросы педагогического отражения средств абстрагирования в содержании учебных дисциплин, а также вопросы отработки навыков применения этих средств рассматривались в значительно меньшей степени.

Ключевые слова: принцип абстракции, методы абстрагирования, методология, классификация, фактор-структура, бинарное отношение, изоморфизм.

ВВЕДЕНИЕ

Выявление и сравнение отношений и зависимостей между объектами изучаемой предметной области с системами отношений и зависимостей, свойственных объектам той или иной классической структуры, в определенных случаях приводит, несмотря на полное отсутствие внешнего сходства, к выявлению такого соответствия между объектами этих совокупностей, которое сохраняет или все эти отношения и зависимости или их значительную часть.

Свойства, присущие объектам предметных областей канонических структур, определяя их внутреннее строение, обеспечивают, за счет наличия (выявленного) соответствия, возможности использования особенностей формального строения канонических структур, для описания изучаемой предметной области на языке соответствующих аналогов этих свойств [1].

В частности, в математике, следуя предписаниям этого метода, были получены многие глубокие результаты представляющие абстрактно заданные структуры «в терминах» свойств, определяющих строение конкретных канонических структур. В качестве механизмов сравнения выступают, при этом, отношения изоморфизма и гомоморфизма.

В данной статье, как второй части работы, посвященной формированию навыков абстрагирования и являющейся непосредственным продолжением статьи [2], разрабатываются пропедевтические подходы к освоению концепций изоморфизма и гомоморфизма и технологий построения фактор-структур на основе применения метода определений через абстракцию.

В статье, с целью обеспечения преемственности изложения используется нумерация подразделов и рисунков, продолжающая соответствующие нумерации статьи [2], а также общепринятая терминология и система символических обозначений [3; 4].

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

4. В работе [2], при рассмотрении отображения $\Phi : M_1 \rightarrow M_2$ – множества M_1 в множество M_2 (см. рис. 2.а)), на множестве M_1 было определено отношение эквивалентности P_Φ и было отмечено, что фактор-множество (M_1/P_Φ) с точностью до биективности есть образ $Im \Phi$ отображения Φ .

С целью дальнейшего использования этой биекции, обозначим ее через τ_Φ и дадим ее непосредственное определение:

$$(\forall [a]_{P_\Phi} \in (M_1/P_\Phi))(\tau_\Phi [a]_{P_\Phi} = \Phi(a)), \quad (1)$$

(см. рис 2.б)). С отображением Φ каноническим образом связывается еще два отображения: i) $\varepsilon_\Phi : M_1 \rightarrow (M_1/P_\Phi)$ и ii) $id_{Im\Phi} : Im \Phi \rightarrow M_2$, которые определяются по следующим правилам:

$$i) (\forall a \in M_1)(\varepsilon_\Phi(a) = [a]_{P_\Phi}), \quad (2)$$

т.е. ε_Φ – образом элемента $a \in M_1$ является класс эквивалентности $[a]_{P_\Phi}$, который этот элемент порождает;

$$ii) (\forall b \in Im \Phi)(id_{Im \Phi}(b) = b), \quad (3)$$

т.е. посредством отображения $id_{Im \Phi}$ осуществляется тождественное вложение образа $Im \Phi$, как подмножества множества M_2 , в M_2 .

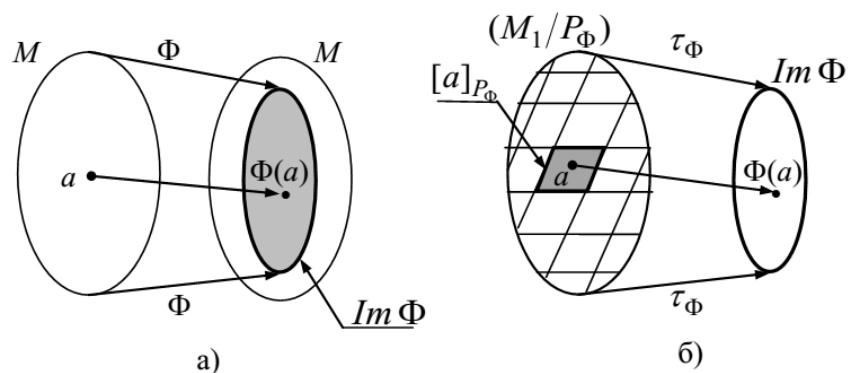

Рисунок 2

Заметим, что если $a \in M_1$, то

$$(\varepsilon_\Phi \circ \tau_\Phi)(a) = \tau_\Phi(\varepsilon_\Phi(a)) = \tau_\Phi([a]_{P_\Phi}) = \Phi(a),$$

что непосредственно следует из определений (1) и (2) отображений τ_Φ и ε_Φ соответственно. Тем самым образы элементов $a \in M_1$ при отображениях $\varepsilon_\Phi \circ \tau_\Phi$ и Φ совпадают (см. рис. 3.а)).

Отличием этих отображений является лишь то, что $\varepsilon_\Phi \circ \tau_\Phi$ – отображение из множества M_1 на множество $Im \Phi$, а Φ – из множества M_1 в множество M_2 .

Рисунку 2.а) соответствует диаграмма, изображенная на рисунке 3.б).

Нетрудно заметить, что если «замкнуть» эту диаграмму, т.е. «добавить» тождественное отображение $id_{Im \Phi}$ (см. рис. 3.в), то получится диаграмма, представляющая равенство

$$\varphi = \varepsilon_\Phi \circ \tau_\Phi \circ id_{Im \Phi} \quad (4)$$

Таким образом, синтезирующая роль отображений ε_Φ , τ_Φ и $id_{Im \Phi}$ заключается в том, что исходное отображение φ представляется в виде

композиции (произведения) этих отображений, или, говоря неформально, всякое отображение есть результат последовательного выполнения отображений (2), (1) и (3), т.е.: естественного отображения; биекции и тождественного вложения.

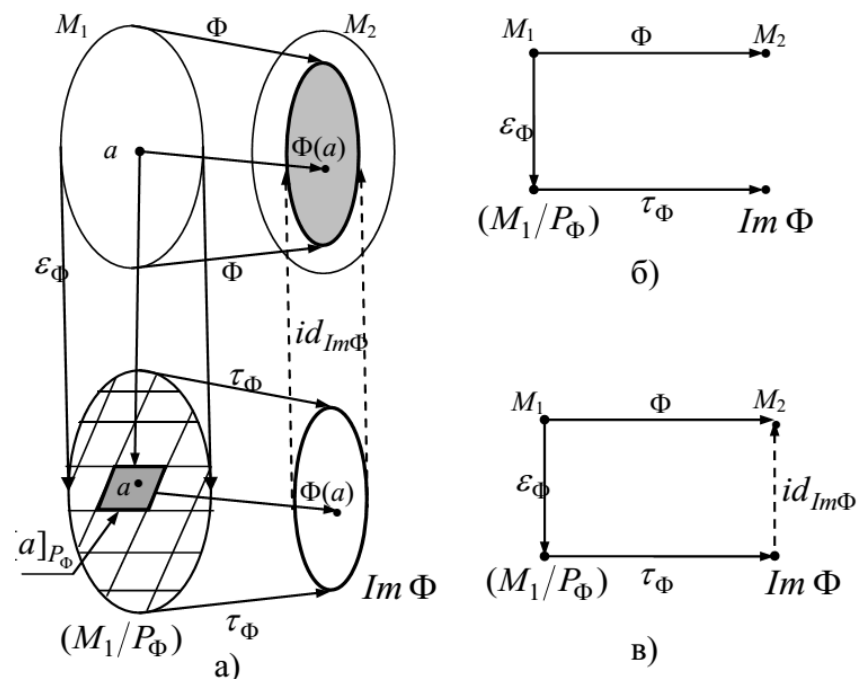

Рисунок 3

5. В качестве примеров, иллюстрирующих получение представлений вида (4) применительно к конкретным отображениям, рассмотрим отображения $\Phi_1: \mathbb{C} \rightarrow \mathbb{R}$ и $\Phi_2: \mathbb{C} \rightarrow \mathbb{R}$, где \mathbb{C} и \mathbb{R} – множества комплексных и действительных чисел, определенные, соответственно, по правилам:

$$a) (\forall (x + yi) \in \mathbb{C})(\Phi_1(x + yi) = \sqrt{(x^2 + y^2)}) \quad (5)$$

$$б) (\forall (x + yi) \in \mathbb{C})(\Phi_2(x + yi) = |x| + |y|) \quad (6)$$

Согласно правилам (5) и (6), Φ_1 – образом комплексного числа $z = (x + yi)$ является его модуль $|z| = \sqrt{x^2 + y^2}$, т.е. действительное число, равное расстоянию точки, изображающей это число на комплексной плоскости, от начала координат, а Φ_2 – образом этого числа является сумма абсолютных величин $|x|$ и $|y|$ действительных чисел x и y , т.е. сумма расстояний точки комплексной плоскости, соответствующей этому числу, от координатных осей. Отметим также, что, согласно этим правилам, $Im \Phi_1 = Im \Phi_2 = R^+$, где R^+ – множество неотрицательных действительных чисел, при этом:

$$\Phi_1^{-1}(c) = \{(x + yi) / (\sqrt{x^2 + y^2} = c)\}; \Phi_2^{-1}(c) = \{(x + yi) / (|x| + |y| = c)\}$$

для любого $c \in R^+$, и

$$(M/P_{\Phi_1}) = \{\Phi_1^{-1}(c) / (c \in R^+)\}; \tag{7}$$

$$(M/P_{\Phi_2}) = \{\Phi_2^{-1}(c) / (c \in R^+)\}. \tag{8}$$

Отождествляя далее комплексные числа $(x + yi)$ с точками $A(x; y)$, изображающими эти числа на комплексной плоскости, найдем геометрические представления классов $\Phi_1^{-1}(c)$ и $\Phi_2^{-1}(c)$ фактор-множеств (7) и (8), соответственно, и дадим описание этих фактор-множеств с точностью до биективности, $c \in R^+$.

а) Так как $\Phi_1(x + yi) = \sqrt{x^2 + y^2}$ и $c = \sqrt{x^2 + y^2}$ – расстояние точки $A(x; y)$ комплексной плоскости от начала координат, то $\Phi_1^{-1}(c)$ – множество точек этой плоскости, лежащих на окружности, центр которой совпадает с началом координат, а радиус равен c (см. рис.4.а)).

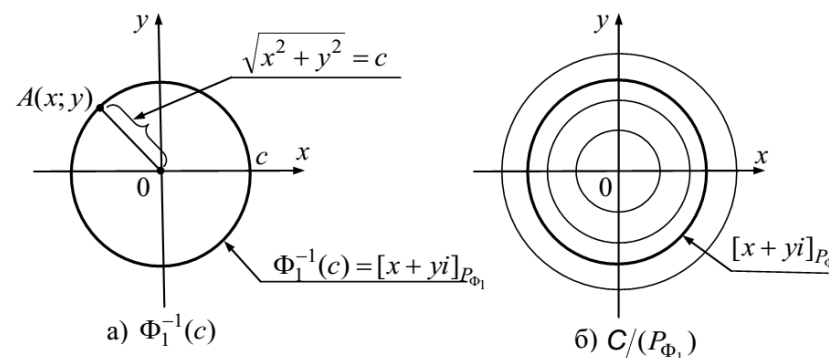

Рисунок 4

Отождествляя каждый из классов $\Phi_1^{-1}(c)$, $c \in R^+$, с представляющей его окружностью, получаем, что фактор-множество $(\tilde{N}/(P_{\Phi_1}))$ есть множество всех концентрических окружностей комплексной плоскости, общим центром которых служит начало координат (см. рис. 4.б)).

б) Точки $A(x; y)$ области, представляющей класс $\Phi_2^{-1}(c) = \{(x + yi) / (|x| + |y| = c)\}$, $c \in R^+$, могут принадлежать или одной из координатных четвертей или лежать на одной из координатных осей, при этом:

- б.1) (точка $A(x; y)$ принадлежит I четверти) $\Leftrightarrow x > 0; y > 0$;
- б.2) (точка $A(x; y)$ принадлежит II четверти) $\Leftrightarrow x < 0; y > 0$;
- б.3) (точка $A(x; y)$ принадлежит III четверти) $\Leftrightarrow x < 0; y < 0$;
- б.4) (точка $A(x; y)$ принадлежит IV четверти) $\Leftrightarrow x > 0; y < 0$;
- б.5) (точка $A(x; y)$ лежит на оси OX) $\Leftrightarrow (y = 0)$;
- б.5) (точка $A(x; y)$ лежит на оси OY) $\Leftrightarrow (x = 0)$.

В случае б.1) условие $|x| + |y| = c$ примет вид $x + y = c$ или $y = -x + c$. Отсюда следует, что классу $\Phi_2^{-1}(c)$ принадлежат те и только те точки первой четверти, которые лежат на прямой $y = -x + c$ (см. рис. 5. а)).

Аналогичным образом, в случае б.2) условие $|x| + |y| = c$ примет вид $y = x + c$ и классу $\Phi_2^{-1}(c)$ будут принадлежать те и только те точки второй четверти, которые лежат на прямой $y = x + c$ (см. рис. 5.б)).

В случае б.3) условие $|x| + |y| = c$ трансформируется в условие $y = -x - c$, а в случае б.4) – в условие $y = x - c$. Согласно этому, фрагментами области

$\Phi_2^{-1}(c)$, содержащимися в третьей и четвертой четвертях, будут являться изображенные на рис. 5.в) и рис. 5.г) выделенные интервалы прямых $y = -x - c$ и $y = x - c$ соответственно.

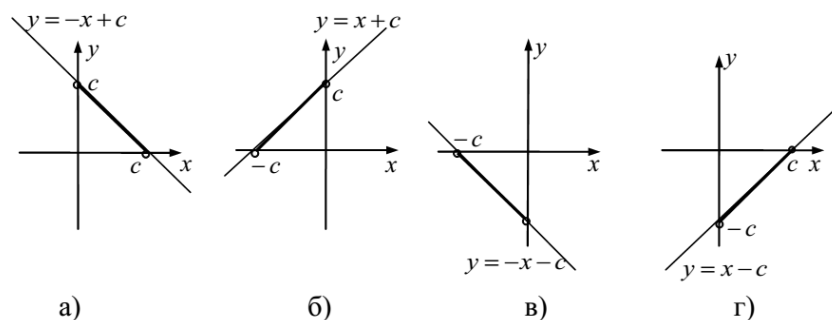

Рисунок 5

Переходя к рассмотрению случаев б.5) и б.6), нетрудно заметить, что искомой области принадлежат только точки $A_1(-c;0)$, $A_2(c;0)$ оси OX и только точки $A_3(0;-c)$ и $A_4(0;c)$ оси OY (см. рис. 6.а); б)

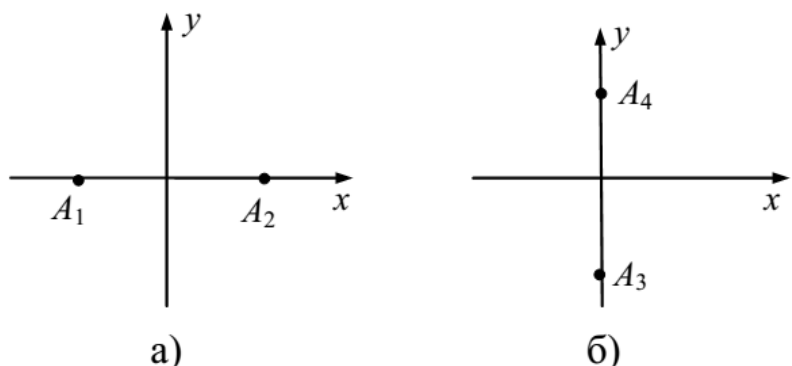

Рисунок 6

Объединяя, представленные на рис. 5. а); б); в); г) и 6. а); б) фрагменты искомой области, получаем, что класс $\Phi_2^{-1}(c)$ можно отождествить с квадратом,

вершины $A_1; A_2; A_3$ и A_4 которого лежат на координатных осях, а диагональ равна $2c$ (см. рис. 7. а)).

А так как $(\mathbb{C}/(P_{\Phi_2})) \{ \Phi_2^{-1}(c) / (c \in \mathbb{R}^+) \}$, то фактор-множество (\mathbb{C}/P_{Φ_2}) с точностью до биективности есть множество всех квадратов комплексной плоскости, вершины которых лежат на координатных осях (см. рис. 7. б)).

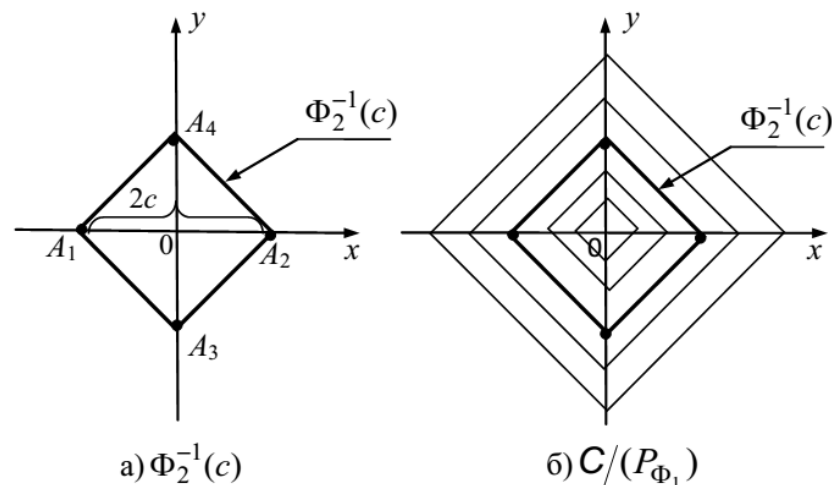

Рисунок 7

Характеризуя сомножители представления (4) применительно к отображениям Φ_1 и Φ_2 , будем иметь:

а) – посредством сюръекции \mathcal{E}_{Φ_1} комплексному числу $u = a + bi \in \mathbb{C}$ ставится в соответствие окружность радиуса $r = \sqrt{a^2 + b^2}$ с центром в начале координат;

– посредством биекции τ_{Φ_1} окружности радиуса $r = \sqrt{a^2 + b^2}$ ставится в соответствие неотрицательное число g ;

– неотрицательному числу g , в качестве $id_{lm} \Phi_1$ – образа ставится в соответствие это же число, как элемент множества \mathbb{R} всех действительных чисел (см. рис. 8).

б) – посредством сюръекции \mathcal{E}_{Φ_2} комплексному числу $u = a + bi \in \mathbb{C}$ ставится в соответствие квадрат $A_1A_2A_3A_4$, вершины которого лежат на координатных осях, а диагональ равна $2(|a| + |b|)$;

– посредством биекции τ_{Φ_2} квадрату $A_1A_2A_3A_4$ ставится в соответствие неотрицательное число $c = |a| + |b|$;

– неотрицательному числу c , в качестве $id_{Im} \Phi_2$ – образа ставится в соответствие это же число, как элемент множества \mathbb{R} всех действительных чисел (см. рис. 9).

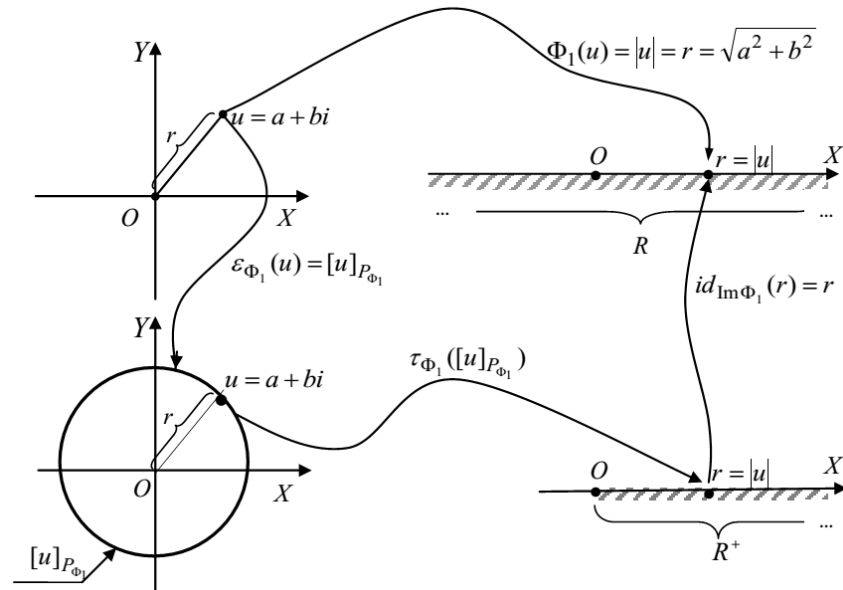

Рисунок 8

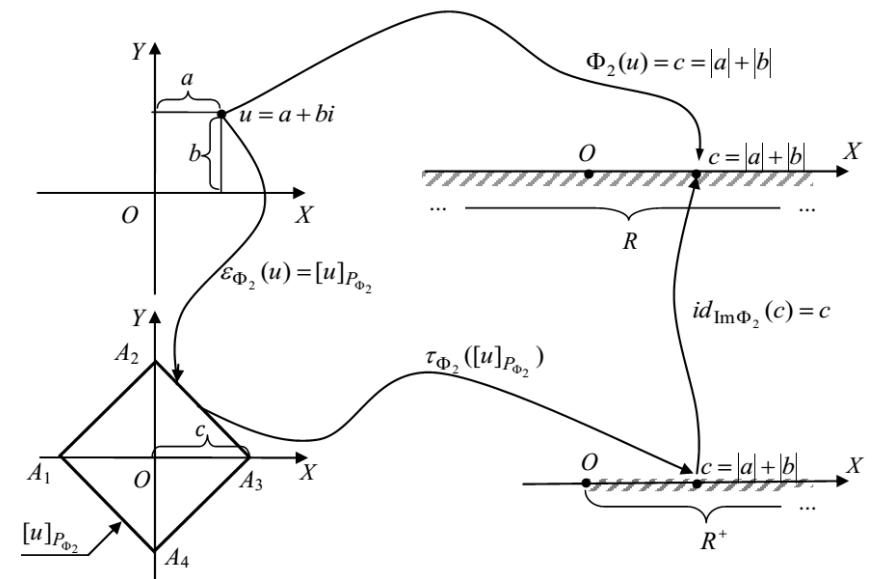

Рисунок 9

6 В случаях естественных классификаций совокупностей однородных предметов нередко возникает задача переноса отношений и зависимостей, имеющих место на предметах рассматриваемых совокупностей, на классы, полученные в результате предпринятых классификаций. Другими словами, речь идет о задаче определения на этих классах, как элементах новой природы, наиболее естественных аналогов отношений и зависимостей, существующих между предметами исходных совокупностей.

С позиций обеспечения естественности требуемых аналогов вполне приемлемым представляется следующий путь решения этой задачи: выбираем в классах по представителю и результаты проверки исходных зависимостей и отношений применительно к этим представителям переносим на соответствующие классы.

Рассмотрим, в качестве примера подобной совокупности, систему $\mathbf{M} = \langle M; \cdot \rangle$, где M – произвольное непустое множество и « \cdot » – бинарная алгебраическая операция на этом множестве, рассматриваемая в качестве некоторой зависимости на его элементах.

Пусть P – бинарное отношение, определенное на основном множестве M системы M . Отношение P называется стабильным относительно операции \cdot этой системы, если выполняется следующее условие.

$$(\forall a_1; a_2; b_1; b_2) \in M((a_1 P a_2) \& (b_1 P b_2) \Rightarrow (a_1 \cdot b_1) P (a_2 \cdot b_2)) \quad (9)$$

В частности, если назвать операцию « \cdot » умножением, то содержательный смысл формального утверждения (9) заключается в следующем: из того, что соответственные сомножители a_1 и a_2 , b_1 и b_2 произведений $a_1 \cdot b_1$ и $a_2 \cdot b_2$ находятся в отношении P следует, что и сами эти произведения также находятся в отношении P .

Заметим, что если P – стабильное относительно операции « \cdot » отношение эквивалентности на множестве M , то какие бы представители из классов $[a]_P$ и $[b]_P$ ни выбирались, их произведения, согласно условию (9), всегда будут попадать с один и тот же класс, т.е. классы, порожденные этими произведениями, будут совпадать (см. рис.10, а)).

В общем же случае, т.е. в случае произвольной эквивалентности P , определенной на основном множестве M системы $M = \langle M; \cdot \rangle$, подобная ситуация может не иметь места, так как в M могут существовать такие элементы $a_1; a_2; b_1; b_2$, что $a_1 P a_2$ и $b_1 P b_2$, но $\neg((a_1 \cdot b_1) P (a_2 \cdot b_2))$, т.е. произведения $a_1 \cdot b_1$ и $a_2 \cdot b_2$ могут оказаться в разных классах (см. рис. 10, б)).

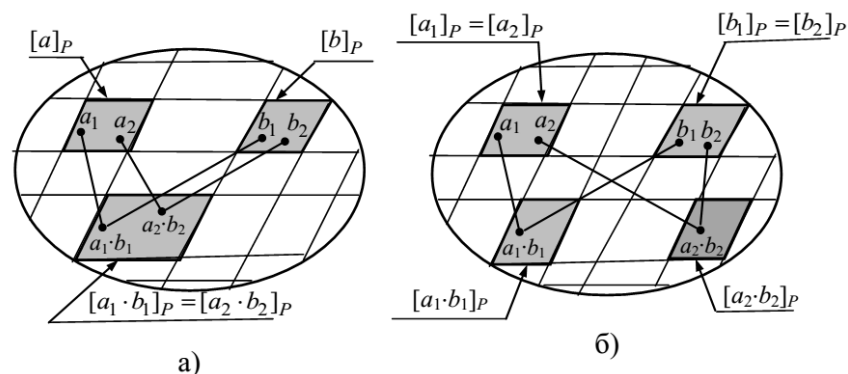

Рисунок 10

Рассматривая разбиение множества M на классы эквивалентности $[a]_P$, $a \in M$, как квалификационную процедуру, а операцию « \cdot », как некоторую

«зависимость» между элементами множества M , рассмотрим возможности переноса этой зависимости на классы фактор-множества (M/P) , следуя вышенамеченному пути.

Другими словами речь идет о возможности определения бинарной алгебраической операции « \bullet » на фактор-множестве $(M/P) = \{[a]_P / (a \in M)\}$ как наиболее естественном аналоге операции « \cdot » алгебры M . Нетрудно видеть, что, при выполнении условия (9), операция « \cdot » может быть определена следующим образом:

$$(\forall [a]_P; [b]_P \in (M/P))([a]_P \bullet [b]_P = [a \cdot b]_P) \quad (10)$$

7 Переходя к конкретным примерам, рассмотрим, в качестве алгебры M , алгебру $\mathbf{C} = \langle \mathbf{C}; \cdot \rangle$, основным множеством которой является множество $\mathbf{C} = \{(a + bi) / (a; b \in R)\}$ – комплексных чисел, а основной операцией – обычная операция « \cdot » – умножения комплексных чисел.

Выясним, является ли эквивалентности P_{Φ_1} и P_{Φ_2} стабильными относительно операции « \cdot ».

Пусть $u_1 = a_1 + b_1i$; $u_2 = a_2 + b_2i$; $v_1 = c_1 + d_1i$; $v_2 = c_2 + d_2i \in \mathbf{C}$.

а) Полагая, что посылка импликации (9) для элементов $u_1; u_2; v_1; v_2$ и эквивалентности P_{Φ_1} выполняется, покажем, что и ее заключение для этих элементов и этой эквивалентности также будет иметь место.

Итак, пусть $u_1 P_{\Phi_1} u_2$ и $v_1 P_{\Phi_1} v_2$, т.е.

$$|u_1| = |u_2|, |v_1| = |v_2| \quad (11)$$

Так как $u_1 \cdot v_1 = (a_1 + b_1i) \cdot (c_1 + d_1i) = (a_1 \cdot c_1 - b_1 \cdot d_1) + (a_1 \cdot d_1 + b_1 \cdot c_1)i$ то, как нетрудно проверить:

$$|u_1 \cdot v_1| = \sqrt{(a_1 \cdot c_1 - b_1 \cdot d_1)^2 + (a_1 \cdot d_1 + b_1 \cdot c_1)^2} = |u_1| \cdot |v_1| \quad (12)$$

Аналогично, будем иметь

$$|u_2 \cdot v_2| = |u_2| \cdot |v_2|. \quad (13)$$

Из соотношений (12) и (13), с учетом равенств (11), получаем, что $|u_1 \cdot v_1| = |u_2 \cdot v_2|$. Отсюда, следует, что $(u_1 \cdot v_1) P_{\Phi_1} (u_2 \cdot v_2)$, т.е. заключение

импликация (9) действительно выполняется и, следовательно, эквивалентность P_{Φ_1} является стабильной относительно операции « \bullet ».

б) Покажем, что эквивалентность P_{Φ_2} не является стабильной относительно операции « \bullet », т.е. найдутся такие $u_1; u_2; v_1; v_2 \in \mathbf{C}$, что $u_1 P_{\Phi_1} u_2$ и $v_1 P_{\Phi_1} v_2$, но $\neg (u_1 \cdot v_1) P_{\Phi_2} (u_2 \cdot v_2)$. Нетрудно убедиться, что в качестве таких $u_1; u_2; v_1; v_2$ можно взять, к примеру, числа: $u_1 = 1 + 3i; u_2 = -2 - 2i; v_1 = 6 - i; v_2 = -3 + 4i$.

Действительно, так как $\Phi_2(u_1) = |1| + |3| = 4; \Phi_2(u_2) = |-2| + |-2| = 4$, то $u_1 P_{\Phi_2} u_2$. Аналогично, $\Phi_2(v_1) = |6| + |-1| = 7; \Phi_2(v_2) = |-3| + |4| = 7$, т.е. $v_1 P_{\Phi_2} v_2$. Но, тем не менее, $\neg (u_1 \cdot v_1) P_{\Phi_2} (u_2 \cdot v_2)$, так как $u_1 \cdot v_1 = 9 + 17i, u_2 \cdot v_2 = 14 - 2i$, и

$$\Phi_2(u_1 \cdot v_1) = |9| + |17| = 26 \neq 16 = |14| + |-2| = \Phi_2(u_2 \cdot v_2)$$

а) Так как эквивалентность P_{Φ_1} является стабильной относительно операции « \bullet », то, определяя на фактор-множестве $\mathbf{C}/(P_{\Phi_1})$ бинарную операцию « \bullet » в соответствии с правилом (10), получаем фактор-алгебру $(\mathbf{C}/(P_{\Phi_1})) = \langle (\mathbf{C}/P_{\Phi_1}); \bullet \rangle$.

Важно подчеркнуть, что в этом примере, следуя схеме описания фактор-множества $\mathbf{C}/(P_{\Phi_1})$, с точностью до биективности, было получено не только то, что множество $\text{Im} \Phi_1 = R^+$ является биективным образом фактор-множества $\mathbf{C}/(P_{\Phi_1})$, но и то, что алгебра $\mathbf{R} = \langle R; \cdot \rangle$ есть представление фактор-алгебры $(\mathbf{C}/(P_{\Phi_1})) = \langle (\mathbf{C}/P_{\Phi_1}); \bullet \rangle$ с точностью до биективности, в том смысле, что биекция $\tau_{\Phi_1} : (\mathbf{C}/P_{\Phi_1}) \rightarrow \text{Im} \Phi_1$, определяющая это представление, удовлетворяет условию:

$$\tau_{\Phi_1}([a_1]_{P_{\Phi_1}} \bullet [a_2]_{P_{\Phi_1}}) = \tau_{\Phi_1}([a_1]_{P_{\Phi_1}}) \cdot \tau_{\Phi_1}([a_2]_{P_{\Phi_1}}), \quad (14)$$

т.е. равенство (14) показывает, что, с точностью до биекции τ_{Φ_1} , операция « \bullet » есть операция « \cdot ».

б) Так как эквивалентность P_{Φ_2} не является стабильной относительно операции « \bullet », то перенос алгебраической структуры системы $\mathbf{C} = \langle \mathbf{C}; \cdot \rangle$ на фактор-множество $\mathbf{C}/(P_{\Phi_1})$ аналогичным путем, невозможен.

ВЫВОДЫ

В статье на основе рассмотрения содержательных понятий: множество; подмножество; отношение эквивалентности; фактор-множество; отображение и поэтапного обогащения этих понятий до их формальных аналогов: алгебра; подалгебра; конгруэнция; фактор-алгебра; гомоморфизм, предлагается методика педагогического отражения концепции изучения алгебраических систем с точностью до изоморфизма в содержание учебных дисциплин высшей школы по естественно-математическим направлениям. Основное внимание уделяется, при этом, разработке демонстрационных примеров и выявлению особенностей педагогического отражения теоремы о композиционном представлении произвольного отображения, как адаптированной до уровня простейших аналогов версии теоремы о гомоморфизмах алгебраических систем.

Методическая значимость этой версии заключается в том, что концепция фактор-системы и теорема о гомоморфизмах алгебраических систем не только представляют собой формализованное воплощение процесса классификации, но и позволяют, при получении этой теоремы, отразить специфику проявления абстракции отождествления и метода определения через абстракцию наиболее исчерпывающим образом.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Бурбаки, Н. Архитектура математики. В книге Н. Бурбаки «Очерки истории математики». – М.: ИЛ, 1963, – С. 243–259.
- 2 Дроботун, Б. Н. К вопросу педагогического отражения принципа абстракции (I). // Вестник ПГУ. Серия педагогическая. – 2019.
- 3 Ершов, Ю. Л. Алгебра и логики: старые и новые связи. // Философия науки. – 2004. – №4(23). – С. 132–142.
- 4 Гончаров, С. С., Дроботун, Б. Н., Никитин, А. А. Алгебраические и алгоритмические свойства логических исчислений : моногр. – Новосибирск : изд-во НГУ. Научное издание, 2008. – Часть I. – 221 с., Часть II. – 376 с.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Б. Н. Дроботун

Абстракция принципін педагогикалық бейнелеуін сұрағына (II)

Физика, математика және ақпараттық технологиялар факультеті,

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,

Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

B. N. Drobotun

To the issue of pedagogical reflection of the principle of abstraction (II)

Faculty of Physics, Mathematics and Information Technology,
S. Toraighyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.
Material received on 11.12.19.

Екі мақала қосылған берілген жұмыста жаратылыстану-математикалық бағыттың мамандықтары бойынша оқу пәндерінің түсінік-терминологиялық базаның қалыптасуына абстрактылау әдістерін қолдануы арқылы ғылыми ұғымдардың құрылу механизмдерінің меңгеруіне жолдар анықталады және жүзеге асырылады. Жұмыста басты назар классификациялық процедуралардан фактор-құрылымдарды құрастыруға көшу мүмкіндіктерін қамтитін инструменталды-технологиялық құралдардың әзірлеуіне және алгебралық жүйелердің изоморфизмге дейінгі дәлдікпен меңгеруіне көңіл бөлінеді. Адамның ойлауының дамуында ғылыми абстракциялардың роліне арналған жұмыстарда, абстракцияның пайда болуымен, бомасымен, объективті мәнділігімен және спецификациясымен байланысты ғылыми-теориялық сипаттамадағы мәселелер қарастырылады. Оқу пәндерінің мазмұнына абстрактылау құралдарының педагогикалық бейнелеуінің сұрақтары, және де осы құралдардың қолдану ікемдерін өтеу сұрақтары өте аз дәрежеде қарастырылды.

In this work including two articles the approaches to development of mechanisms of scientific concepts formation by means of applying methods of abstraction to formate a conceptual terminology base of subject matters on specialties of natural and mathematical orientation come to light and implemented. The main attention in the article is paid to development of the instrumental and technological tools providing possibilities of transition from classification procedures to construction a factor structures and to studying of algebraic systems to within an isomorphism. In the works devoted to a role of scientific abstractions in development of human thinking issues, generally, the scientific-theoretical character concerning an objective significance and specifics of manifestation of abstractions are considered. Issues of pedagogical reflection of abstraction in the maintenance of subject matters as well as issues of working off skills of application of these tools were considered much less.

FTAMP 14.35.09

А. Дуйсенова¹, М. Т. Кожаканова²

¹студент, Филология факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы;
²доцент, «Шетел тілдерінің теориясы мен тәжірибесі» кафедрасы, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹ai_jana97@mail.ru; ²modi_85@mail.ru

**АҚПАРАТТЫ ВИЗУАЛИЗАЦИЯЛАУ МАҚСАТЫНДА
САБАҚТА СКРАЙБ-ПРЕЗЕНТАЦИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ
ТИИМДІЛІГІ**

Берілген мақалада орта мектеп оқушыларына сабақты жеңіл және жылдам қабылдауларына көмектесетін скрайб презентациялар туралы айтылады. Скрайбтың түрлері және сабақта қолдану әдістері мен нәтижелері қарастырылған.

Кілтті сөздер: Карталар, сәулелік схемалар, инфографика, плакат, коллаж, презентация

КІРІСПЕ

Қазіргі дамыған заманда, жаңа технологиялар әлемінде, мұғалім үшін оқу үрдісінде пайдаланатын әдістерді жаңартып отыруы үлкен қажеттілік. Оқушылардың сабаққа ынтасын оятып, қызығушылығын арттыру үшін сабақты түрлендіріп, жаңартып отыруы тиіс. Бүгінгі күні оқытушылардың ешқайсысына ақпаратты визуализациялау үшін слайд-презентацияны сабақта қолдану жаңалық емес, бұл қазіргі заманғы оқыту нормаларына жатады. Визуализация оқу материалы мен оқу нәтижесі арасындағы аралық буын ретінде әрекет етеді, ол таным процесін «тығыздауға», оны қосалқы бөлшектерден тазартуға және оңтайландыруға мүмкіндік береді. Конфуцийдің мына сөзі осыған дәлел бола алады: «Мен естимін және ұмытамын. Көремін және есте сақтаймын. Жасаймын және түсінемін». Визуализация білімді синтездейді, тікелей көрнекі қабылдау қиын немесе мүлдем мүмкін емес салаларда зерделенетін құбылыстарды жанама және көрнекі түрде көрсетуге мүмкіндік береді. Алайда, көбінесе пәнді оқыту әдістемесін жетік білмейтін пән мұғалімдері сабақта бірнеше ескі презентациялардан алынған және сәл редакцияланған слайдтар жиынтығын пайдалана отырып, қателіктер жасайды. Сонымен қатар, мұндай мұғалімдердің уақытының басым бөлігі барлық

ақпаратты слайдқа сыйдырып PowerPoint дайындауға жұмсалады. Тиісінше, оқушылар кез келген осындай презентациялардың бастапқы бетін көргеннен ақ қызығушылықтарын жоғалта бастайды. Көптеген оқушылар «бос» оқу мен слайдтардан мәтінді конспектілеуге қарағанда «шынайы» әңгімелерді естуді қалайды. Осылайша, презентация да «шынайы» болуы мүмкін. Ол мұғалімге өз идеяларын слайдтың шеңберімен шектелмей, жеткізуге көмектесе алады. Презентация қызықты және пән тақырыбына назар аударта алуы мүмкін. Сондықтан бүгін оқушыларға ақпаратты неғұрлым тиімді қабылдауға және менгеруге мүмкіндік беретін графикалық презентациялар құру мәселесі өзекті.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Білім беру үрдісіндегі жаңа үрдіс «скрайбинг» болып табылады, яғни сабақ өткізу үшін эскиздер қолдану. Ағылшын тілінен аударғанда «скрайбинг» «белгілеу» дегенді білдіреді. Осы стильдің пайда болуын американдық дизайнерлік компанияда басталды, олар өз сөздерінде жеңілдетілген иллюстрациялар мен схемаларды пайдаланды. Мұндай презентациялар «скрайб» деп аталады. Оқу материалын визуализациялау технологиясы XX ғасырдың 60-шы жылдарының соңында АҚШ-та пайда болған визуалды сауаттылықтың педагогикалық тұжырымдамасымен ұштасады. Бұл тұжырымдама әлемді және ондағы өз орнын тану процесінде адам үшін визуалды қабылдаудың маңыздылығы, қабылдау және түсіну үдерістеріндегі бейненің жетекші рөлі, адамның санасын неғұрлым «визуализацияланатын» әлем жағдайында іс-әрекетке дайындау және ақпараттық жүктемені арттыру қажеттігі туралы ережелерге негізделеді. Визуализация техникасын пайдалану үшін шетел тілі кабинетін қазіргі заманғы жабдықтау қажет: компьютер, интерактивті тақта, принтер, сканер, мультимедиялық сүйемелдеу және интернет желісіне кіру. Қазіргі заманғы жабдықтар сабақта визуализация түрлерінің кең спектрін қолдануға мүмкіндік береді: видеороликтер, кинофильмдердің фрагменттері, презентациялар, тірек конспектілер, схемалар, кестелер, жоспарлар, толық сұрақтар мен жауаптар, матрицалар-кеңестер, сөйлеу штамптары, тренажерлер.

Скрайбинг дегеніміз не? Скрайбинг (ағылшын тілінен *scribe* – эскиздер немесе суреттер салу) – ақпаратты негізгі сәттерді суреттеу арқылы жеткізу тәсілі. Қарапайым айтсақ, скрайбинг – бұл әңгімеңізді қызықты және көрнекі болу үшін суреттермен толықтыру. Скрайбингте ең бастысы-параллель жүру әсері: дауыстық әңгіме дәйекті түрде сызбалар мен суреттермен, сонымен қатар тірек ұғымдарының мәтіндік жазбаларымен бірге жүреді. Скрайбинг қандай болады? Ең қарапайым нұсқасы – қолмен сызу. Жәй ғана сабақта өз әңгімеңізді тақтаға түсіріңіз. Шарт тек бір ғана-қызықты болуы керек. Алдын ала ойлауға кеңес береміз, дәл қандай сурет салатыныңызды. Сонымен қатар

оқушылардың скрайб-тарихын құруларына болады. Қазіргі уақытта скрайбер-тұтас мамандық екенін айтуға болады. Үлкен компанияларға презентациялар мен конференциялар өткізуге көмектесетін студиялар бар. Мұндай студиялардың қызметкерлері баяндамашылармен бірге, маркерлердің көмегімен жарқын тарихты жасай отырып, сөз сөйлейді. Ең күрделі нұсқасы компьютерде сурет салу. Скрайб-презентацияларды жасаудың бұл жолы ең көп шығынды. Мұндай бейнелерді жасау үшін уақыт пен шыдамдылық, жақсы сурет салу және арнайы бағдарламаларды қолдана білу керек [1, 67 б.].

Мұндай түрдегі бейнескрайбинг жасау үшін кем дегенде керек жиынтық:

- Графикалық планшет
- Photoshop немесе басқа графикалық редактор
- Экраннан бейне жазу, өңдеу және өңдеу бағдарламасы. Мысалы, Camtasia Studio

– Аудио жазу және өңдеу бағдарламасы. Мысалы, Audacity

Осы әдіс бойынша бейне презентацияны жасау үшін уақыт пен күш табатын мұғалім емес, бірақ батылырақ мұғалім керемет нәтижеге қол жеткізе алады. Скрайбинг «қол» және «компьютерлік» болады. Қол-классикалық: кадрдағы дауыс бір нәрсе туралы әңгімелейді, кадрдағы қол ауызша әңгімені бейнелейтін бейнелерді салады. Мұндай скрайбингте, әдетте, қағаз парақтары немесе презентациялық тақта, түрлі-түсті қарындаштар, маркерлер, фломастерлер, қылқалам мен бояулар, сондай-ақ аппликация элементтері қолданылады. Ерекше бірегей скрайбингін тіпті құмдағы суреттер арқылы жасауға болады. Компьютерлік скрайбинг әлдеқайда оңай. Бейнекамера, таяныш сияқтылар керек емес. Мұндай скрайбингті PowToon қызметі мен VideoScribe бағдарламасы арқылы жасауға болады. Сонымен, скрайбинг – бұл назар аударудың, аудиторияны жаулап алудың, оны қосымша ақпаратпен қамтамасыз етудің және презентацияның негізгі сәттерін күшейтудің жаңа бірегей жолы. Скрайбингтің табысы мен тиімділігі суреттерді салуға бейім адам миы образдармен ойлайды, ал сурет тілі – әмбебап тіл. Ақпарат берудің бұл тәсілінің негізгі функциясы-оны оқушыларға тез және сапалы жеткізу. Скрайбингті қолданудың басты артықшылығы-барлық иллюстрацияларды алдын ала дайындауға болады және бұл сабақтың өзі кезінде қажетсіз толқуды болдырмауға мүмкіндік береді. Презентацияны жасау кезінде дайын суреттер, графиктер, аудио және видео қолданылуы мүмкін. Презентацияның негізгі идеяларын көрнекі көрсете алатын сөздер мен иллюстрациялардың сауатты үйлесімі – бұл скрайбинг.

Скрайб-презентацияны құру бойынша жұмыстың үш негізгі аспектісін қарастырайық:

Бірінші аспект – визуализация дағдылары. Скрайбинг презентацияның тезистерін сөздер мен бейнелерге айналдырады, байланысты суреттейді және

негізгі сәттерді көрсетеді. Скрайбер (скрайб-презентация маманы) классикалық суреттің техникасын міндетті түрде менгеруі тиіс емес, бірақ ол етістіктер мен зат есімдерді символдар мен бейнелерге сурет салу түрінде қалай дұрыс және түсінікті ауыстыру керектігін түсінуі тиіс. Көбінесе бұл бастапқы кезде көрінгендей оңай болмауы мүмкін.

Екінші – схемалармен жұмыс істей білу. Скрайбинг-бұл бейнелі суреттер ғана емес. Өз идеяларын графиктерге, матрицаларға, иерархиялық құрылымдар мен диаграммаларға түрлендіріп көрсетуге болады. Бұл ретте схемалар мен суреттердің барлық түрлері тұтас визуалды бейнені құрауы тиіс.

Үшінші аспект – аудиториямен қарым-қатынас дағдылары. Мұғалімнің негізгі мақсаты-оқушыларға өз идеяларын жеткізу және оларды оқып жатқан тақырыпты тану барысында орындау керектігін түсіндіру. Бұл ретте дәлелдер бір-бірінен кейін бірін ұстануға тиіс екендігін есте сақтау қажет, ал сыныпты үнемі оқыту үдерісіне тарту керек. Ақпарат берудің бұл тәсілінің негізгі функциясы-оны оқушыларға тез және сапалы жеткізу. Скрайбингті қолданудың басты артықшылығы-барлық иллюстрацияларды алдын ала дайындауға болады және бұл сабақтың өзі кезінде қажетсіз толқуды болдырмауға мүмкіндік береді. Презентацияны жасау кезінде дайын суреттер, графиктер, аудио - және видеоряд қолданылуы мүмкін. Презентацияның негізгі идеяларын көрнекі көрсете алатын сөздер мен иллюстрациялардың сауатты үйлесімі-бұл скрайбинг. Сабақтың визуализациясы білімді қалыптастырудың белгілі бір кезеңінің қорытындысы болып табылады, соның ішінде теориялық түрде оның нәтижелерін көрсетеді, кемшіліктер мен қайшылықтарды анықтайды, түсіну мен одан әрі аспект болып табылады, өйткені фотосурет немесе сурет-бұл ең алдымен заманауи зерттеу жолдарын іздеу үшін қызмет етеді. Шетел тілін оқытудың заманауи және шығармашылық әдістерінің бірі-визуалды ойлау. Бұл әдіс оқушының қызығушылығын оятып, пәнді оқуға қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді. Осылайша, көрнекі материалды пайдалану сабақты құрудағы маңызды сабақтарда пайдалы және қызықты ақпаратты тасымалдаушы.

Ағылшын тілінің қазіргі сабағында, мысалы, біз оқушылардың назарын аударатын, сондай-ақ мазмұндағы басты ұғынуға және бөлуге қысқа жолмен әкелетін келесі визуализация технологияларын пайдалана аламыз.:

– Карталар (карта – мәтін картасы, ережелер және т.б.). «Mind map» – схемалардың көмегімен жалпы жүйелік ойлау процесін бейнелеу тәсілі.

– Сәулелік схемалар

– Инфографика – («ақпараттық графика» сөз тіркестерінен қысқарған) – бұл деректер мен дизайн біріктірілетін иллюстрацияның түрі. Бұл ақпаратты көрнекі ұсыну тәсілі (мысалы, етістіктерге иллюстрациялар арқылы фразалық етістіктерді зерттеу).

- Плакаттар
- Коллаждар
- Сөз бұлты
- Презентация

Сөз бұлты – бұл мәтіндерді онлайн өңдеу құралдары өте ыңғайлы және пайдалы түрі. Сонымен қатар олар ассоциативті ойлауды дамытады. Олардың жұмысының мәні мынада: сіз мәтінді немесе мәтіннің сілтемесін арнайы терезеге есте сақтағыңыз келетін бетке саласыз, түймені басасыз да, сөздегі бұлқа ұқсайтын фигураларды аласыз. Бұл ретте, ең жиіліктегі сөздер семантикалық ядроны, яғни мәтін үшін ең маңызды ұғымдарды белгілей отырып, ірі қаріппен бөлінеді. Мұндай онлайн-бағдарламалардың көпшілігі жеке ұсыныстар мен мәтіндермен, сондай-ақ толық құжаттармен және веб-беттерге сілтемелермен жұмыс істейді. Әдетте алынған бейнеде фон түсін, қаріп түрін және ренін өзгертуге болады. Кейбір нұсқаларда бұл генерацияланғаннан кейін тіпті қолмен сөздерді жинауға немесе қосуға болады. Алынған суретті плакат түрінде басып шығаруға және қабырғаға ілуге болады. Жарқын суреттер сіздің назарыңызды аударатын болады, ал оларға деген сөздер мәңгі есте қалады. Сонымен қатар, мәтінді қайта жазу немесе рефераттау үшін сөз суреттерін құрастырып, басып шығаруға болады – негізгі ұғымдар жалпы мағынаны оңай қалпына келтіруге көмектеседі [2, 56 б.].

Бұл сервистерге және олардың өнімдеріне көптеген қолданбаларды жасауға болады. Олардың ең басты құндылығы: олар ағылшын сөздерін қалай есте сақтау керектігін көрсетеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Визуализацияны оқытудың барлық кезеңдерінде қолдануға болады: жаңа материалды түсіндіру кезінде; қайталау кезінде; бекіту кезінде; бақылау және жүйелеу кезінде; жинақтау кезінде; үй тапсырмаларын орындау кезінде, жатқа оқу кезінде; шығарма мәтінімен жұмыс істеу кезінде; өз бетінше жұмыс істеу кезінде және т. б. Сабақтың визуализациясы білімді қалыптастырудың белгілі бір кезеңінің қорытындысы болып табылады, соның ішінде теориялық түрде оның нәтижелерін көрсетеді, кемшіліктер мен қайшылықтарды анықтайды, түсіну мен одан әрі зерттеу жолдарын іздеу үшін қызмет етеді

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Edward, R. Tuffe** The visual display of quantitative information. Published by Graphics Press. USA. – 2001. – 197 p.

2 Nancy Duarte. Present Visual Stories that transform Audiences. Published by FoxPress. – Canada, 1999. – 232 p.

3 Jerry Gebhard. Teaching English as a foreign language. – Michigan, 1996. – 76 p.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

A. Дуїсенова¹, М. Т. Кожаканова²

Скрайб презентация в визуализации информации в классе

^{1,2}Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,
г. Нур-Султан 010000, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

A. Duisenovna¹, M. T. Kozhakanova²

Scribe presentations in information visualization in the class

^{1,2}L. N. Gumilyov National University,
Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

В статье рассматриваются скрайб презентации, которые помогают ученикам средних школ освоить урок быстро и легко. Описаны виды скрайбов, методы и результаты их использования в классе.

The article deals with scribe presentations that help secondary school pupils to learn a lesson quickly and easily. The types of scribes, methods and results of their use in the class are described.

ГРНТИ 14.01.29/14.01.77

Б. Ж. Ельмуратова¹, П. С. Ельников²

¹к.и.н., профессор, Гуманитарно-педагогический факультет,
Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова,
г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан;

²магистрант, группа МИ-12н, Гуманитарлық-педагогикалық факультет,
Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова,
г. Павлодар, 1400080, Республика Казахстан

e-mail: ¹e_botagoz@mail.ru; ²dj.pavel@bk.ru

МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ПРЕЗЕНТАЦИИ: ОСНОВНЫЕ КРИТЕРИИ И РЕКОМЕНДАЦИИ ДЛЯ ЭФФЕКТИВНОГО ПРЕДСТАВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИИ

К настоящему времени можно говорить о накоплении определенного опыта создания и практического использования интерактивных образовательных ресурсов в процессе образования. Стоит отметить, что нет еще устоявшихся взглядов на многие методические и технические моменты, связанные с использованием мультимедиа технологий в обучении. Основная проблема – это выработка методологических подходов и частных методик, соответствующих современному уровню информационных технологий.

Ключевые слова: презентация, слайд, аудитория, материал, доклад, лекция, вопрос.

ВВЕДЕНИЕ

Мультимедийные презентации стали сегодня одним из самых популярных способов наглядного сопровождения при изложении теоретического материала педагогами образовательных учреждений различного уровня – школьных, среднего профессионального, высшего и дополнительного образования.

Количество научных публикаций, посвященных мультимедиа, увеличивается чуть ли не ежедневно. Авторы стремятся поделиться собственным опытом использования презентаций, дают советы коллегам, рассматривают влияние мультимедийной подачи информации на роль педагога в учебном процессе, анализируют специфику психологического

воздействия мультимедийных презентаций на обучающихся, затрагивают технические вопросы подготовки мультимедиа ресурсов [1, с. 32].

Период активного использования мультимедийных презентаций в ВУЗах составляет не менее 10–15 лет. Если говорить об опыте западных стран, то необходимо добавить еще порядка 10 лет. На протяжении указанного времени исследователи отмечают устойчивую тенденцию: с одной стороны – активное внедрение презентации в образовательный процесс, а с другой – отсутствие должной теоретической и практической основы в области создания презентаций.

В исследовании Е. В. Сыпина, Е. С. Повернова, Г. В. Леонова и И. А. Усковой указывается, что применение мультимедийной техники в учебных аудиториях позволяет повысить эффективность как восприятия материала студентами, так и его изложения преподавателем. Преимуществами их применения в учебном процессе являются многократное сокращение времени на представление графической информации, возможность моделирования любого интересующего процесса, построение более гибкого и интересного учебного занятия [2, с. 217–219].

В зарубежной литературе презентационные умения рассматриваются как интегративные умения, среди которых можно назвать организаторские, коммуникативные, проектировочные, прогностические, умение анализировать, работать в команде и др. Этот аспект профессиональных умений рассматривался в педагогической литературе Н. В. Кузьминой, А. К. Марковой, Г. Н. Михалевской, Г. С. Трофимовой, изучавших профессионализм учителя [3, с. 202].

В своих работах Ю. К. Щипин и А. М. Телепин считают, что с точки зрения интенсификации образовательного процесса именно лекция как вид учебной работы максимально выигрывает от применения мультимедийных информационных технологий. Эффективность лекции значительно возрастает, когда на экране дублируется информация обобщающего или сравнительного характера, которую удобно представлять в виде таблиц, диаграмм, графиков, организационных схем, географических карт, портретов и т.д.

Авторами предложена методическая концепция разработки мультимедийных сценариев сюжетов лекций и их режиссерского решения на основе следующих принципиальных положений:

1 Ориентация на визуальное – как наиболее эффективное восприятие материала. При построении сценария лекции информационные объекты трансформируются в визуальную форму представления. Подача материала происходит по принципу «то, что студенту необходимо усвоить, ему необходимо увидеть».

2 Информационная насыщенность. Основу лекции составляет иллюстративный мультимедийный материал. Особенности учебного материала преподаваемых кафедрой дисциплин позволяют рассматривать текст лекции в качестве комментария к ее иллюстративному сопровождению. Все, что студенту необходимо законспектировать, выносится на слайды (например, определения, структуры, формулы, схемы, таблицы и т.д.). В среднем в течение одного академического часа лекции демонстрируется десять слайдов.

3 Динамичность композиции слайдов. Режиссура слайдов выполняется с ориентацией на процесс демонстрации. Постепенно каждый слайд выстраивается на экране, обрастая деталями, по мере изложения лектором учебного материала. Темпом показа управляет лектор, ориентируясь на скорость восприятия информации студентами.

4 Ограниченность графических средств. Наибольшая концентрация внимания аудитории достигается при использовании минимального набора графических приемов и эффектов анимации во избежание мелькания элементов слайда на экране. Все слайды одной лекции должны иметь одинаковый фон и единую цветовую гамму подобранных элементов изображения. Переходы слайдов должны быть выдержаны в одном стиле с минимальным количеством структурных композиционных приемов. Стандартные заготовки слайдов, предусмотренные компьютерной программой, рекомендуется не использовать. Звуковое сопровождение должно присутствовать только при демонстрации звуковых эффектов [3, с. 218].

К настоящему времени можно говорить о накоплении определенного опыта создания и практического использования интерактивных образовательных ресурсов в процессе образования. Стоит отметить, что нет еще устоявшихся взглядов на многие методические и технические моменты, связанные с использованием мультимедиа технологий в обучении. Основная проблема – это выработка методологических подходов и частных методик, соответствующих современному уровню информационных технологий. Именно поэтому необходимо выделить методологические подходы и основные критерии к составлению презентаций.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

С целью обучения студентов (будущих бакалавров профессионального обучения) нами на основании анализа научных публикаций, методических изданий и проведенного внутреннего анкетирования были составлены критерии, которые необходимы для создания научно-педагогических презентаций, а также будут полезны как студентам, так и начинающим педагогам.

В первую очередь отметим, что, для эффективной презентации необходим анализ аудитории, подготовка текста. Как и в любой научной работе нам необходимо составить план. На данном этапе необходимо задать себе вопросы:

- определить вид презентации: побудительная, представительская (чувства, эмоции аудитории), информирующая;
- какую информацию необходимо донести до аудитории;
- за какой отрезок времени будет предоставлена информация, какова будет ее последовательность, резюмирование [4].

Для соблюдения последовательности представления информации создадим группы, по которым распределим материал: обязательная, желательная, дополнительная. Стоит обратить ваше внимание на то, что строить презентацию необходимо на основе тех фактов, которые будут понятны всем слушателям и без которых не может обойтись ваш доклад.

Далее необходимо продумать единый дизайн оформления. Стоит отметить, что создание презентации - это творческий процесс, но, используя представленные ниже рекомендации, можно сделать ее более контрастной, не перегруженной аудио визуальными элементами, а также придать ей эргономичности.

Титульный слайд содержит название работы, Ф.И.О автора и научного руководителя (при защите курсовой и (или) выпускной квалификационной работы), в ряде случаев можно добавить эпиграф, нужную актуальную для выступления цитату или эмоционально значимый рисунок – то, что активизирует внимание слушателей, помогает создать проблемную ситуацию или эмоциональный настрой.

Не рекомендуется размещать текст доклада в презентации, поскольку такой формат утомит аудиторию и представит вас как не подготовленного докладчика. В идеале строки из вашего доклада должны вообще отсутствовать в презентации.

Каждый слайд должен иметь заголовок, который будет сообщать слушателям о назначении данной информации-конкретно отдельного слайда или всего доклада. Многословные заголовки необходимо сократить до ключевых слов, рекомендуемый размер шрифта (кегель) 36–40. Также не стоит перегружать слайд информацией, так как это затруднит восприятие.

Основному тексту рекомендуют придавать размер шрифта (кегель) 28–36, а также тезисный, схематичный или конспективный характер. Для последнего варианта рекомендуют размещать не более 30 слов и разбивать его на фрагменты, а основные положения выделять визуально. Не стоит использовать не более двух видов шрифтов в одной презентации. Здесь стоит выделить одну особенность - знаки препинания в основном не используются.

Анимация или визуальные эффекты придают динамичность вашему докладу, позволяют проследить логику вашего выступления. Здесь мы также не рекомендуем перегружать слайд данными эффектами. Не приветствуется и использование шумных звуковых эффектов. Если у вас много логической информации, осуществить вывод всех элементов последовательно в соответствии с текстом доклада помогут такие эффекты, как «Появление» и «Панорама».

Каждая новая информация должна распределяться по новым предложениям или выноситься на новый слайд. Не стоит размещать текст в верхних или нижних углах слайда, так как это придаст незавершенности или незначительности представляемым аргументам.

Иллюстрации – это рисунки, графики, таблицы, диаграммы. Они в обязательном порядке должны иметь заголовки. Рисунки стоит располагать на весь слайд. Вместо больших таблиц следует размещать на слайде основные пункты или единичный фрагмент, а саму таблицу распечатать на бумажном носителе и раздать ее индивидуально каждому слушателю.

Цветовая гамма и фон. Основная наша цель-читаемость презентации старайтесь использовать теплые, одноцветные тона достаточно не более двух тонов для всей презентации. Цветовая гамма шрифта должна контрастировать на фоне слайда, то есть текст должен быть четко читаемым, цветовая наполненность презентации не должна отвлекать внимание. Лучшим сочетанием для представления основных тезисов выступит черный текст на белом фоне. Информацию разного типа следует выделять однородно во всей презентации: заголовки слайдов одним способом, тезисы – другим, примеры – третьим. Если ваша презентация разделена на две части, то необходимо добавить пустой слайд, это позволит сделать короткий перерыв, со стороны слушателей появиться возможность задать дополнительные вопросы, а с вашей стороны произвести интервьюирование. Для этого слайды необходимо пронумеровать это позволит аудитории понимать сколько слайдов осталось до конца доклада, например, (3 из 15), также позволит задавать вопросы по теме доклада, обращаясь с ссылкой к нумерации слайда. Необходимо учесть, что любая презентация должна иметь заключение.

Ведение доклада. Основным правилом является не допускать зачитывание презентации. Необходимо репетировать ваше выступление. Живое и внятное изложение приятно для аудитории и повышает ваш шанс на успех [5, 6, 7].

По мнению многих зарубежных исследователей, основными принципами хорошей коммуникации можно считать 6 основных положений (the six essential Cs of effective presentations): clear – ясность; complete – полная

информация; concise – краткость и емкость; constructive – конструктивность; correct – корректность, правильность; courteous – вежливость [8, с. 063-066].

Не стоит все время смотреть на презентацию, обращайтесь к ней только тогда, когда это необходимо. Во время доклада соблюдайте спокойствие в любой ситуации и будьте готовы отвечать на вопросы аудитории. Не стоит сидеть или стоять за монитором компьютера, аудитории необходимо видеть докладчика во время изложения материала. Не бойтесь жестулировать, жесты - это невербальное общение, с их помощью вы управляете вниманием, указываете на слайды, показываете к кому обращаетесь.

Вспомогательный учебно-методический. К вспомогательному аппарату относятся:

1 Методические указания. Указания студенту о наиболее рациональной методике работы с презентацией, перечисление основных целей, которых он должен достигнуть, справочные сведения о механизмах управления презентацией.

2 Схема-карта дидактической единицы. План дидактической единицы с указанием внутренних связей между информационными блоками.

3 Глоссарий. Перечень новых терминов, вводящихся в оборот материалом учебной презентации, с их определением.

4. Схема организации обратной связи с преподавателем. Механизм, дающий возможность задать возникающие вопросы [9].

ВЫВОДЫ

Для грамотной организации занятия с использованием мультимедиа технологий преподавателям необходимо знать не только теоретическую основу представления материала, но и техническую сторону, а также уметь ими рационально воспользоваться. Полученные результаты исследования могут использоваться как демонстрационный материал при обучении студентов, преподавателей. Это позволит грамотно построить процесс составления презентаций, что, в свою очередь, поможет создавать более эффективное мультимедиа-сопровождение для занятий.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Крылова, М. Н.** Мультимедийная презентация к занятию: проблемы подготовки и применения [Электронный ресурс] / М. Н. Крылова // научно-образовательный журнал ВГСПУ «Грани познания». – 2015. – № 8(42). – Режим доступа: www.grani.vspu.ru. – (Дата обращения: 16.04.2019).

2 **Ражина, Н. Ю.** Методические особенности использования мультимедийного сопровождения лекций в вузе [Текст] / Н. Ю. Ражина – ОНВ. – 2010. – № 2 (86). – С. 260.

3 **Малетова, М. И.** Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена, «Значимость презентационных умений в системе образовательной деятельности» [Текст] / М. И. Малетова. – СПб., 2009. – № 12(91). – С. 228,

4 **Кудряшова, О. Б.** Западно-Сибирский МОЦ, «Мультимедийные презентации в работе педагога» [Электронный ресурс] / О.Б. Кудряшова. — Электрон. презент. – г. Бийск : МОЦ, 2019. – Режим доступа: http://sibou.ru/images/webinars/ppt/pt_000000020.pdf – (Дата обращения: 16.04.2019).

5 **Бруданина, А. П.** Социальная сеть работников образования. Консультация для педагогических работников «Правила оформления и представления презентаций» [Электронный ресурс] / А. П Бруданина, – Электрон. журн. – г. Йошкар-ола: Социальная сеть работников образования nsportal.ru – Режим доступа: <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2015/04/29/konsultatsiya-dlya-pedagogicheskikh-rabotnikov-pravila-oformleniya-i> – (Дата обращения: 16.04.2019).

6 Программа развития национального исследовательского университета информационных и оптических технологий ИТМО «Рекомендации по оформлению электронной презентации в СПбГУ ИТМО» [Электронный ресурс] / М. Н. Крылова. – Электрон. презент. – СПб. : СПбГУ, 2009. – Режим доступа: http://edu.ifmo.ru/file/pages/211/rekomendacii_po_oformleniyu_elektronnyh_prezentacij.pdf – (Дата обращения: 16.04.2019).

7 Государственное профессиональное образовательное учреждение «Сыктывкарский лесопромышленный техникум», «Методические рекомендации по оформлению презентации для защиты выпускной квалификационной работы» [Электронный ресурс] / – Электрон. журн. – Сыктывкар : ГПОУ «СЛТ» 2019. – Режим доступа: https://slt-online.ru/wp-content/uploads/DocsSLT/LocObrazovanie/Proekt_po_oformleniju_prezentacij_VKR.pdf – (Дата обращения: 16.04.2019).

8 **Малетова, М. И.** Вестник Удмуртского университета «Современные обучающие технологии в преподавании делового иностранного языка в рамках магистерской программы» [Текст] / М. И. Малетова. – г. Ижевск, 2013. – № 2. – С. 210.

9 **Мионов Д. Ф.** Труды Санкт-Петербургского государственного института культуры «Мультимедийная презентация и ее возможности в организации самостоятельной работы студентов» [Электронный ресурс] / Д. Ф. Мионов. – Электрон. журн. – СПб. : СПбГУ, 2015. – Режим

доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/multimediynaya-prezentatsiya-ii-ee-vozmozhnosti-v-organizatsii-samostoyatelnoy-raboty-studentov>– (Дата обращения: 16.04.2019).

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Б. Ж. Елмұратова¹, П. С. Ельников²

Мультимедиялық презентациялар: ақпаратты тиімді ұсыну үшін негізгі өлшемдер мен ұсыныстар

^{1,2}Гуманитарлық-педагогикалық факультет,
С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,
Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.
Материал 11.12.19 баспаға түсті.

B. Sh. Yelmuratova¹, P. S. Yelnikov²

Multimedia presentations: basic criteria and recommendations for effective reporting of information

^{1,2}Faculty of Humanities and Education,
S. Toraighyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.
Material received on 11.12.19.

Қазіргі уақытта білім беру үдерісінде интерактивті білім беру ресурстарын құру мен практикалық пайдаланудың белгілі бір тәжірибесін жинақтау туралы айтуға болады. Айта кету керек, оқытуда мультимедиа технологияларын пайдаланумен байланысты көптеген әдістемелік және техникалық сәттерге әлі де қалыптасқан көзқарастар жоқ. Негізгі проблема-ақпараттық технологиялардың қазіргі заманғы деңгейіне сәйкес келетін әдіснамалық тәсілдер мен жеке әдістемелерді әзірлеу.

Today we can talk about accumulation of a certain experience in creation and practical using of interactive educational resources in educational process. It should be noted that there are not established views about many methodological and technical issues related to the using of multimedia technologies in education. The main problem is the development of methodological approaches and private techniques appropriating to modern level of information technology.

ГРНТИ 14.07.05

Р. Ж. Ерофеева¹, Н. Э. Пфейфер²

¹магистр, докторант, специальность «Педагогика и психология»,
Гуманитарно-педагогический факультет, Павлодарский государственный
университет имени С. Торайғырова, г. Павлодар, 140008,
Республика Казахстан;

²д.п.н., профессор, Гуманитарно-педагогический факультет, Павлодарский
государственный университет имени С. Торайғырова, г. Павлодар,
140008, Республика Казахстан
e-mail: ¹renax85@mail.ru

**ОРГАНИЗАЦИЯ УРОКОВ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ С
УЧЕТОМ ГЕНДЕРНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ**

Современное казахстанское общество находится сегодня на этапе демократического развития. Гендерный подход в образовании является инструментом реализации равноправия. Тем не менее в нашем государстве в школьном образовании гендерный подход является еще большой редкостью. Воспитание и обучение мальчиков и девочек должно проходить по-разному, так как они по-разному воспринимают окружающий мир. В статье раскрываются методы и средства гендерного подхода на уроках физической культуры, расписаны анатомо-физиологические особенности организмов мальчиков и девочек и как эти особенности использовать с пользой для более качественного развития ребенка. Автор раскрыла психологические различия двух полов и показала, как преподавателю необходимо вести себя с группой мальчиков и с группой девочек.

Ключевые слова: гендерный подход, урок физической культуры, гендерные особенности мальчиков и девочек, раздельное обучение.

ВВЕДЕНИЕ

Современное казахстанское общество развивается в рамках демократии. Равные права у мужчин и женщин во всех областях – один из принципов демократического общества. Гендерный подход в образовании является инструментом реализации равноправия. В условиях обновления содержания образования проблема гендерного подхода к обучению и воспитанию личности обретает актуальное значение. Гендерный подход все чаще является предметом обсуждения в педагогическом сообществе, потому что

помогает решать множество социальных задач, стоящих перед педагогами. Тем не менее в нашем государстве в школьном образовании гендерный подход является еще большой редкостью.

В целях реализации Указа Президента Республики Казахстан от 12 марта 2001 года № 570 «О государственной программе развития физической культуры и спорта в Республике Казахстан на 2001–2005 годы» [1] и постановления Правительства Республики Казахстан от 6 апреля 2001 года за № 462 «Об утверждении плана мероприятий по реализации Государственной программы развития физической культуры и спорта в Республике Казахстан на 2001–2005 годы» [2] с 2002–2003 учебного года были внесены изменения в учебные планы учебных заведений всех уровней в соответствии с требованиями действующих учебных программ – ввести отдельное обучение мальчиков и девочек в 5–11 классах с наполняемостью групп не менее 10–12 человек на уроках физической культуры. Изменения вошли в силу, однако урок физической культуры совершенно не поменялся, методические подходы в обучении всего класса или отдельной группы, сформированной по половому признаку, совершенно никак не отличаются. И это проблема не преподавателей физической культуры, а системы, которая готовит этих самых преподавателей. В системе подготовки нет необходимых дисциплин, которые бы помогли преподавать в группах, сформированных по половому признаку.

Учет гендерных особенностей детей является важнейшим аспектом воспитания гармонично-развитой личности. Воспитание и обучение мальчиков и девочек должно проходить по-разному, потому что они по-разному воспринимают окружающий мир. Известный писатель и педагог Ж. Руссо говорил, что как нельзя считать один пол совершеннее другого, так и нельзя их уравнивать [3]. Исходя из вышесказанного, методы и подходы в воспитании каждого ребенка должны быть индивидуальными, так как у каждого ребенка свои эмоциональные, познавательные и личностные характеристики. В результате мы получаем превосходство традиционных форм и методов преподавания в школьной практике без учета гендерных особенностей школьников.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Мальчики и девочки различны в строении мозга и даже в способах обработки информации, у них разные методы обучения [4]. У мальчиков лучше развита первая сигнальная система, так как основной гормон мужчин тестостерон тормозит развитие центра головного мозга [5], соответственно речь не так развита как у девочек, у которых тестостерон в малых количествах.

На уроках физической культуры этот факт можно использовать: мальчикам больше давать практических заданий, которые они сами в силах решить, а с девочками больше общаться вербально, важно задавать вопросы и чаще объяснять, планировать все действия и чаще хвалить.

Что лучше умеют делать девочки:

- сохранять баланс между задачами;
- заниматься различными заданиями одновременно;
- пользоваться памятью;
- балансировать логику и эмоции;
- пользоваться речью;
- устанавливать социальные связи;
- фокусироваться в единичных сложных случаях;
- работать с высокой результативностью;
- логически мыслить;
- отбрасывать эмоции при принятии решений.

Мозг мальчика может выполнять одну задачу, не используя ассоциации.

Что мальчики могут делать лучше:

- сфокусироваться и выполнить задачу на отлично;
- достигать максимума результативности;
- отделять логику от ассоциаций;
- разделять логику и эмоции;
- ориентироваться в пространстве;
- расставлять приоритеты;
- запоминать важное;
- координировать движения;
- справляться со многими делами равной важности;
- различать эмоции;
- быстро принимают решения;
- балансировать в потоке задач;
- запоминать детали [6].

Мальчики более уверенно ориентируются в новой обстановке, но меньшее значение отдают подчинению правилам, они менее терпеливы и аккуратны [4]. Необходимо больше давать свободы в игровых действиях, создавать творческие задания на решение ситуаций и в игровых комбинациях, давать задания на поиск путей исправления техники выполнения двигательных действий. С девочками все наоборот, они любят все делать по правилам, планировать свои действия. Им нужно тщательно объяснять все задания в нюансах, обращать внимание на «подводные камни», планировать все действия, так им будет легче выполнять все практические задания.

Необходимо учитывать тот факт, что мальчики любят включаться в поисковую деятельность, любят находить пути решения проблемы, любят сами добиваться решения ситуации [4]. Чаще нужно использовать метод открытых вопросов. Если постоянно давать им пищу для размышления, то весь урок они будут в тонусе. Сначала – результат, потом – пути решения, от общего – к частному, вот это лучший метод работы с мальчиками на уроке.

По данным Э.С. Вильчковского, девочки по сравнению с мальчиками характеризуются: большой частотой движений кистью руки; более высокими результатами во всех упражнениях, характеризующих проявление ловкости; большей гибкостью в поясничном и тазобедренном суставах; большими результатами в прыжках в длину с места толчком одной ноги. У мальчиков по сравнению с девочками: большая скорость бега, на дистанциях 10, 20 и 30 м; большая выносливость к статическим усилиям; выше результаты в метаниях набивного мяча массой 1 кг [5].

Мальчики на уроках физической культуры любят соревновательный метод, применять эстафеты, игры: «Кто лучше?», «Кто быстрее?», «Самый первый» и др. Девочки тоже любят соревноваться, но есть возможность, что в конкуренции из-за отношений между собой, они могут перессориться.

При выполнении упражнений для девочек очень важна оценка со стороны, их нужно постоянно подбадривать, поддерживать, даже если попытка неудачная, они ждут слова поддержки. С мальчиками иначе, для них важна конкретика, необходимо кратко и четко говорить об ошибках, которые они допустили, много слов они пропустят мимо ушей.

Гендерный подход на уроках физической культуры предполагает разделение класса на группы по половому признаку с индивидуальным подходом к каждому ребенку. С мальчиками и девочками педагог должен вести себя по-разному: использовать разные стили, тон преподавания и направленность урока. С мальчиками больше развивать быстроту движения, физическую и силовую выносливость, выдержку, смелость и др., т.е. больше воспитывать мужественность. С девочками развивать гибкость, чувство ритма, красоты движения, т.е. развивать женственность.

Основной формой преподавания физической культуры осталась классно-урочная. Мы предлагаем наряду с традиционными видами физкультурных занятий проводить и полоролевые. Структура урока не меняется, а содержание подвергается изменениям. Девочек надо учить не только подчиняться, но и руководить, творчески мыслить, мальчикам тоже не помешает развивать чувства ритма и красоты, именно поэтому раз в месяц необходимо менять группы местами, и развивать в девочках качества, которые традиционно считаются мужскими, а у мальчиков развивать

традиционные женские качества. Такой обмен позволит учащимся более четко понимать противоположный пол и раскроет широкие возможности для развития.

ВЫВОДЫ

Учет половых особенностей на уроке физической культуры можно регулировать в следующих направлениях: индивидуальная методика обучения сложным двигательным действиям с учетом гендерных особенностей обучающихся, дозирование физической нагрузки, грамотный подбор упражнений по возрасту, возможностям и полу, педагогическое руководство двигательной деятельностью детей, участие детей в спортивных и подвижных играх и соревнованиях, учет двигательных предпочтений детей, а также взаимодействие детей в процессе выполнения физических упражнений, качественно подобранный инвентарь и оборудование, требования к качеству выполнения заданий, система поощрений и наказаний, расстановка и уборка снарядов, диагностика физической подготовленности [8].

Учет полоролевых особенностей учащихся позволит учителю, организующему их двигательную деятельность, добиться высоких результатов, не нарушая ход становления личности, заложенный природой [5]. Однако, преподаватель всегда должен учитывать склонности и интересы ребенка, не взирая на половую принадлежность, ведь всегда найдется мальчик с предпочтениями заниматься женскими видами спорта и наоборот. Половая принадлежность никогда не должна быть причиной заниматься предпочитаемой двигательной активностью.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Указ Президента Республики Казахстан от 12 марта 2001 года № 570 «О государственной программе развития физической культуры и спорта в Республике Казахстан на 2001–2005 годы».

2 Постановление Правительства Республики Казахстан от 6 апреля 2001 года за № 462 «Об утверждении плана мероприятий по реализации Государственной программы развития физической культуры и спорта в Республике Казахстан на 2001–2005 годы».

3 **Руссо, Ж-Ж.** Избранные педагогические сочинения. Т. 2. [Текст] / Ж-Ж. Руссо. – М. : «Педагогика», 2002.

4 **Еремеева, В. Д., Хризман, Т. П.** Мальчики и девочки – два разных мира [Текст] / В. Д. Еремеева, Т. П. Хризман. – Санкт-Петербург, 2001.

5 **Вильчковский, Э. С.** Развитие двигательной функции у детей [Текст] / Э. С. Вильчковский. – Киев : Здоровья, 1983. – 205 с.

6 <https://mozgmed.ru/interesnye-fakty/muzhskoj-i-zhenskij-mozg>

7 **Мелехина, Н. А.** Дифференцированный подход к физическому воспитанию мальчиков и девочек старшего дошкольного возраста [Текст] / Н. А. Мелехина // Инструктор по физкультуре. – 2011. – № 2. – С. 52–56.

8 **Караваева, Е. Л., Сахаев, Б. Т., Бозтаева, С. Ж.** Учет гендерных особенностей в физическом воспитании студентов и занятиях спортом [Текст] // Человек, спорт, здоровье : материалы III международного конгресса 19-21 апреля 2007 г. – СПб., 2007. – С. 76–77.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

R. Zh. Yerofeyeva¹, N. E. Pfeifer²

Оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру сабақтарын ұйымдастыру

^{1,2}Гуманитарлық-педагогикалық факультеті,

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,
Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

R. Zh. Yerofeyeva¹, N. E. Pfeifer²

Organization of physical culture lessons taking into account gender peculiarities of students

^{1,2}Faculty of Humanities and Education,
S. Toraihyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

Қазіргі қазақстандық қоғам демократиялық даму кезеңінде. Білім берудегі гендерлік тәсіл тең құқықты іске асыру құралы болып табылады. Біздің мемлекетте мектепте білім беруде гендерлік көзқарас әлі де сирек кездеседі. Ұлдар мен қыздарды тәрбиелеу және оқыту әртүрлі болуы керек, өйткені олар қоршаған әлемді әртүрлі қабылдайды. Мақалада дене шынықтыру сабақтарында гендерлік тәсілдің әдістері мен құралдары ашылады. Ұлдар мен қыздар азғаларының анатомо-физиологиялық ерекшеліктері және осы ерекшеліктерді баланың сапалы дамуы үшін қалай пайдалануға болады. Автор екі жыныстың психологиялық айырмашылықтарын

ашып, мұғалім өзін ұлдар тобымен және қыздар тобымен қалай ұстау керектігін көрсетті.

Modern Kazakh society is now at the stage of democratic development. Gender approach in education is an instrument of realization of equality. Nevertheless, in our country, the gender approach in school education is even more rare. The upbringing and education of boys and girls should be different, as they perceive the world differently. The article reveals the methods and means of gender approach in the lessons of physical culture, reviews the anatomical and physiological characteristics of the organisms of boys and girls and how to use these features for the benefit of better child development. The author revealed the psychological differences between the two sexes and showed how the teacher should behave with a group of boys and a group of girls.

FTAMP 14.35.09

Н. Жеңісбекова¹, М. Т. Кожаканова²

¹студент, Филология факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы;

²доцент, «Шетел тілдерінің теориясы мен тәжірибесі» кафедрасы, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы

e-mail: ¹zhenisbekkuzyn@gmail.com; ²modi_85@mail.ru

ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ИНТЕГРАТИВТІ ӘДІСТІ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Мақалада оқу жүйесіндегі интегративтік әдістің әртүрлі мүмкіндіктері туралы айтылады. Бұл әдіс тек ағылшын пәнінде ғана қолданылып қоймай, басқа да пәндерге қолдануға ұсынылады. Негізгі мақсат интегративтік әдістің артықшылықтарын оқу барысында көрсету.

Кілтті сөздер: интегративтік тәсіл, шетел тілін оқыту, шетел тілін оқытудың әдістері

КІРІСПЕ

Педагогикалық үдерісте интеграциялау арқылы зерттеушілер дамудың үдерісінің бір бөлігін тұтас бұрынғы бөліктерге біріктіруге байланысты түсінеді. Бұл үдеріс бұрыннан қалыптасқан жүйе аясында және жаңа жүйе шеңберінде де орын алуы мүмкін. Интеграциялық үдерістің мәні жүйеге кіретін әрбір элемент ішіндегі сапалы өзгерістер болып табылады.

Көптеген зерттеушілердің еңбектерінде педагогикадағы интеграция мәселелері әр түрлі аспектілерде қарастырылады. В. В. Краускийдің, В. Петровскийдің, Н. Ф. Тальзинаның шығармаларында басқа ғылымдармен педагогиканы интеграциялау мәселелері қарастырылады. Г. Д. Глазер және В. Леднев білім мазмұнын біріктіру тәсілдерін анықтайды. Л. И. Новикова мен В. А. Караковскийдің шығармаларында балаға білім беруде интеграциялау мәселелері анықталды. Тренингтерді ұйымдастыруда интеграция М. Гапеинкова және Г. Федореттің жұмыстарында қарастырылады. Аталған және басқа ғалымдар педагогикада интеграцияның әдіснамалық негіздерін анықтады: баланың дамуындағы басты рөлді философиялық тұжырымдамасы, педагогикалық құбылыстарға жүйелі және тұтас қарауды қамтамасыз ету, білім беру мен даму үдерістерінің өзара байланысы туралы психологиялық

теориялар. Таңдалған әдіснамалық ережелерге сүйене отырып, ғалымдар бірнеше ұғымдарды анықтайды: интеграциялық үрдіс, интеграция қағидаты, интеграциялық процестер, интегративтік тәсіл.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Интеграцияның принципі оқу үрдісінің барлық компоненттерінің, жүйенің барлық элементтерінің өзара байланысын қамтиды. Ол мақсатты белгілеуді дамытуда, оқу мазмұнын, оның формалары мен әдістерін анықтайды.

Интегративті тәсіл – педагогикалық үдерістің кез-келген құрамдас бөлігіндегі интеграция қағидатын енгізу, педагогикалық үдерістің тұтастығы мен келісімділігін қамтамасыз ету.

Интегративті үдерістер – жүйенің немесе бүкіл жүйенің жеке элементтерінің сапалы трансформациялау процестері. Ішкі дидактика және білім беру теориясындағы көптеген зерттеулер білім беру үдерісін жетілдірудің нақты жолдарын әзірлеген кезде жоғарыда аталған ережелерге негізделген.

Қазіргі таңда интегративтік әдіс кең етек жайып, еліміздің барлық орта мектептерінде қолданылуда. Интегративтік әдісті тек ағылшын тілі сабақтарында ғана қолданбай, барлық жалпы пәндерге де қосуда, және бұл әдіс оқушылар мен мұғалімдерге де оң нәтиже көрсетуде. Екі жаққа да шығармашылықпен айналысуға жол ашып отыр. Бұл ең алдымен еліміздің Білім заңына сай нақты қадамдардың бірі. Сөзімізге дәлел Қазақстан Республикасының Білім туралы заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – білім беру бағдарламаларын менгеру үшін жағдайлар жасау керек» деп көрсетілген. Ал интегративтік әдіс жоғары білімді менгеруге ең тиімді бағдарлама десек қателеспейміз.

Білім берудегі айтылып жатқан интегративтік әдістің мағынасына тоқталсақ. Мұндағы интегративті сөзі-интеграция (бірлесу), ас (әрекет жасау) ұғымын білдіреді. Сабақ барысында, үй тапсырмасын сұрау барысында барлық оқушы сабақ айтып үлгермейтіні барлығымызға белгілі. Ал оқушылардың сабақ оқитыны бар оқымайтыны бар деп бөлетін болсақ, оқымайтын оқушы үндемей отыра беретіні тағы бар. Ал барлық оқушыны сабаққа қатыстыру, барлығының назарын сабаққа қызықтыру мұғалімнің негізгі міндеттерінің бірі. Бұл мәселе нің шешімі әрине топпен жұмыс жүргізу. Топпен жұмыс жасауда бірде бір оқушы сыртта қалмайды, әр топ жеңіске жету барысында бірін бірі толықтырып отырады, барлық оқушының қатысуын ұйымдастыратын оқыту барысы. Ал бұл дегеніміз интегративтік әдістің тиімділігінің көрсеткіші [2, 46 б.].

Қазіргі заман талабына сай қоғамды ақпараттандыруда педагогтардың біліктілігін технологияны қолдану саласы бойынша көтеру негізгі міндеттердің бірі. Сол технологияның ішінде оқыту құралы компьютер болып саналады.

Сондықтан кез келген білім беру саласында электрондық оқыту құралдары барлық пәндерді оқытуға арналады.

Шетел тіліндегі оқу-тәрбие процесін тиісті деңгейге көтеру ұстаздардан бастап барлық мектеп басшылығы мен жоғарғы білім басшыларына дейін алдыға қойған негізгі мақсат бағыты. Интегративтік әдістің нәтижесін көре отырып, орта мектептегі шетел тілдерін оқыту бағытының сапасы артып, білім беруді ақпараттандыру жүйелі түрде іске асады деуге болады. Интегративтік әдістің сапасын одан әрі арттыру мұғалімге, мұғалімнің жеке тәрбиесіне, қызығушылығына тікелей байланысты. Мұғалім сабақты бір сарынды өткізсе жақсы оқитын, ынтасы жоғары оқушының өзі зерігіп кетеді. Ондай келенсіз жағдайларды алдын ала ескеріп, сабаққа әртүрлі элементтер қосып, оқыту формасын түрлендіріп отыру керек. Бұл оқушылардың қызығушылығын арттырады.

Ақпараттық технологияның әдістері және оларды оқыту процесінде қолдануды талдай келе төмендегідей қорытындылар шығаруға болады:

– ақпараттық технологиялар бізде қалыптасқан оқыту формаларының ақпараттық көлемін ұлғайтып қосымша ретінде бола алады,

– оқыту үрдісін ықшамдап, сабақтарды әр түрлі формаларда жүргізіп, нәтижелілігін арттырады.

Бүгінгі күнде ақпараттық-компьютерлік технологиялар соның ішінде интегративтік жүйені тиімді де нәтижелі пайдалану үшін біріншіден, жалпы білімділік және кәсіби сауаттылық қажет. Еліміздің өркендеп жан жақты дамуының арқасында, әсіресе компьютерлік-ақпараттық дамуының нәтижесі интерактивті жүйенің кең қолданылуына алып келді. Интегративтік жүйе жеке компьютерлерді пайдалану, бейне дискілерді көру және теледидарларды қолдану арқылы жүреді. Сонымен, интегративтік әдіс-тәсілдерді жиі пайдалану, әр сабақта оның мүмкіндіктерін түрлендіріп отыру – педагогтар қауымының басты міндеті.

Қазіргі қоғам талабына сай, өмір сүріп отырған ортамыздың өзі шығармашылық пен шығармашыл адамдарға зәру екенің дәлелдеп отыр. Осыған орай мұғалімдерге соның ішінде ағылшын тілі пәні мұғалімдеріне үлкен талап қойылууда. Негізгі мақсат ағылшын тілінің әлемдік тіл екенің ескере отырып жастардың дамуына мүмкіндік беретін негізгі көпір болғандықтан, әр білім алушыға ағылшын тілінде еркін ойын жеткізе алуына жол ашу. Ағылшын тіліне орта мектептерден-ақ көңіл бөлу кеше ойлап табылған дүние емес. Шетел тілін терендету тарихы жүз жылдап есептелінеді. Ал орта мектептерде ағылшын тілін жүргізу 1947 жылдан басталады. Содан бері көптеген өзгерістер енгізілді. XXI ғасыр табалдырығын білім мен технология бағытымен дамытуда үлкен үміт күттіреді.

Жаңа технологияларды сабақта пайдалану үлкен нәтижеге жеткізуде. Білім алушылардың жан-жақты дамуына, сапалы білім алуына, өмірде жақсы көрсеткіштерге қол жеткізуінде ағылшын тілін жақсы меңгеруінің маңызы үлкен. Сабақ өткізуге ыңғайлы, уақытты тиімді етіп барлық оқушыға жеткізуге жол ашып отырған технологиялар мен қатар ойы озық ұстаздарымызға да керемет сабақ өткізу әдістерін ойлап табуға да көмектесуде. Сондықтан, әр мұғалім өзінің шығармашылығын дамыта отырып озық іс-тәжірибелерді пайдалана білуі тиіс. Сонымен, еліміздің мектептерінің оқу үрдісі түбегейлі өзгеріп оқытудың жаңа түрлері, әдістері, жаңа бағыттағы инновациялық педагогикалық технологиялар пайда болып, олар білім мазмұнының толығымен жаңаруына себепші болуда [3, 87 б.].

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорыта келгенде, интегративтік оқыту әдістемесін қолдануда ойын әрекетінсіз, топтық жұмыссыз ағылшын тілі лексикасын оқушының есінде қалдыру тиімділігі аз және ақыл ой күшін көп қажет етеді. Оқу үрдісіне енгізілген жаттығулар ағылшын тілі сабағында оқытудың бір түрі ретінде қызықты, жеңіл және жанды болуы керек. Ойын оқу үрдісін жеңілдететінін ескеру қажет. Оқытушының сабаққа қойған мақсатына, міндетіне, шартына байланысты өзгертіліп отырылуы қажет. Интегративтік әдіс арқылы кез-келген оқу материалын қызықты да тартымды қылып, оқушылардың көңіл-күйін көтеруге, өздерінің жұмыстарын қанағаттануға және білім үрдісін жеңіл меңгеруге көмектеседі. Сабақ барысында дайындалған дамытуға арналған тапсырмалар жүйелі бағыттталып, ұйымдастырылып отырса сонда ғана мұғалімнің сабақ мақсатына жетуіне мүмкіндік береді. Сондықтан, ағылшын тілдерін оқытуда интегративтік оқыту әдістемесін қолдану – оқушылардың сөздерді грамматикалық тұрғыдан бір-бірімен дұрыс байланыстырып, еркін сөйлей білуіне мүмкіндік береді, бұл әдістемені жиі қолдану өз нәтижесін көрсетеді. Ал, ағылшын тілін оқытудағы ең басты мақсат- оқушыны сөйлеуге, яғни айтар ойын жеткізе білуге үйрету. Сөйлеу тілдік қарым-қатынас барысында адамның өз ойын жарыққа шығару процесі.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі «Білім туралы» № 319 Заңы.

2 Қазақстан мектептерінде ағылшын тілін үйрету журналы. – Алматы : Білім. – 2001. – № 1. – 45–50 б.

3 **Лысова, Г. Г., Никифорова, Т. А., Прилежаева, Л. Г., Савельева, Н. Н.** «Интеграционное изучение естественных дисциплин». Монография «Критериальное оценивание достижений учащихся». Москва. Научное издание ДО ГОУ ВПО МГПУ. – 2010. – 210 с.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

Н. Жеңісбекова¹, М. Т. Қожаканова²

Особенности применения интегративного подхода к обучению

^{1,2}Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,
г. Нур-Султан 010000, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

N. Zhenisbekova¹, M. T. Kozhakanova²

The features of the integrated approach to learning

^{1,2}L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

В статье рассматриваются различные особенности интегративного подхода к обучению. Этот метод рекомендуется не только для английского языка, но и для других дисциплин. Основная цель - продемонстрировать преимущества интегративного метода в чтении.

The article discusses the various features of the integrated approach to learning. This method is recommended not only for English but also for other disciplines. The main goal is to demonstrate the advantages of an integrative method in reading.

SRSTI 16.31.51

B. A. Zhetpisbayeva¹, Z. A. Eskazinova², R. K. Serikpaeva³

¹Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, rector of Innovative University of Eurasia, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan.

²PhD, Docent, Faculty of Foreign Languages, E.A. Buketov Karaganda State University, Karaganda, 100026, Republic of Kazakhstan.

³ graduate student, 1-year, Faculty of foreign languages,
E. A. Buketov Karaganda State University, Karaganda, 100026,
Republic of Kazakhstan.

e-mail: ²martbek3@mail.ru; ³raushangul.serikpaeva98@mail.ru

USE OF PROFESSIONAL CONCEPTS IN STUDYING ENGLISH FOR REPATRIATE STUDENTS IN KAZAKHSTAN

The article discusses the main problem in learning English – the reproduction of knowledge, that is, the use of language in the spoken language of the repatriate students in Kazakhstan. According to the students, it became known that many of the students have a barrier when speaking in English. Especially students have some problems when using words (professional concepts) in English and their equivalents in both Kazakh and Russian languages. In order to be a highly qualified specialist in their field of activity, it is necessary to be able to use and know the meaning of all professional concepts. Also, this article reports on the communicative and cognitive approaches which are most suitable for teaching a professionally oriented foreign language.

Keywords: professional concept, repatriates, linguistics, professional language, concept analysis.

INTRODUCTION

One of the main motives for the return of Kazakh repatriates is their desire to preserve the Kazakh identity, language, culture and traditions of their people, to ensure the future of children. However, returning to the historical homeland is not an easy and painless process. Repatriation is an act of national policy directly related to economic, social, cultural, psychological and linguistic adaptation in the historical homeland, which is complicated by many social, economic, cultural and linguistic factors. The most important of them is the linguistic situation in the country created by the functioning and wide interaction of the Kazakh, Russian and English languages.

The study and promotion of English is supported by most states at the political level, which reflects its importance around the world. The area of promotion of the English language is not only the educational field, but also other humanitarian and technical sectors. Therefore, from the point of view of globalization, issues of the English language, functioning in all professional fields, are the most relevant [1].

However, future specialists in the study and reproduction of their knowledge experience some difficulties when using several languages, namely when it is required to switch from one language to another language. In other words, this phenomenon is called switching or mixing codes between two or more foreign languages. Along with this, some repatriated students studying in higher educational institutions of Kazakhstan have some difficulties [2].

MAIN PART

According to researchers, today more than 5 million ethnic Kazakhs are settled around the world. However, becoming an independent country in 1991, Kazakhstan began implementing a migration program to return ethnic Kazakhs to their historical homeland. Officially, several categories of citizens are presented as repatriates (the Kazakh equivalent of the word «oralman»). Having announced a national program for the return of ethnic Kazakhs to their historical homeland, the state has undertaken a number of obligations regarding the creation of appropriate civil, economic and socio-cultural support for returnees. The main aspect from which the government should begin the process of repatriation should be legal regulation. As international experience shows, each country that implemented this type of policy first created the legal basis for this process and described every step of repatriation that ethnic migrants can follow. This provides a strong position and understanding of how this mechanism should work, and who is responsible for every part of this action. The second important step is the creation of conditions for the adaptation and integration of migrants in the generally accepted society, which means providing a language course, physiological assistance, providing them with the right to education and free expression of their opinion at the same level as the residents of the local society.

In practice, ethnic migrants have problems with the processes of adaptation and integration. We can call these problems «invisible», because during many repatriations they still exist and have not been resolved. The solution to these problems is, first of all, a state prerogative. It is known that the state's efforts to support oralman in adapting to local conditions are insufficient, and as a result, problems arise. Many oralman who returned from countries with a completely different cultural and social environment from Kazakhstan experienced difficulties in adapting to Kazakhstan's sociocultural realities [3].

It is well known that repatriates arriving from China and Mongolia mostly do not speak Russian well, which directly affects the problem of overcoming social and psychological difficulties and determining the success of their adaptation to the conditions of modern Kazakhstani reality. This situation is due to historical and political conditions, when the policy of Russification was implemented in the Soviet period for a long time. In this regard, the relationship between different ethnic groups in the political, economic, social and other spheres of life in the territory of modern Kazakhstan is carried out mainly in Russian, which led to the dominance of the Russian language in all areas of communication. The decrease in the functional activity of the Kazakh language over this period showed a relatively low motivation for the use of the native language by representatives of the Kazakh nation [4].

After independence in 1991, the linguistic situation has changed in the direction of strengthening the position of the state Kazakh language. However, Russia maintains a dominant position in the field of higher education, despite significant changes in the ethnic composition of the population that have occurred as a result of migration processes. Therefore, the difficulties associated with the study and knowledge of the Russian language arise in the process of immigration of Kazakh repatriates to their historical homeland.

The dominant position of the English language in the modern global world has led to its advancement in all existing areas of Kazakhstan's labor activity, as an integration process affecting all spheres of human activity, predetermined this as a language of international, universal and global communication, constantly expanding the range of representatives of different countries. In other words, all three languages (Kazakh, Russian, English) should become active and used by future specialists in different industries [5].

Teaching foreign languages at a professionally oriented level is closely related to cognitive science (cognitive linguistics and cognitive psychology). Since the teaching of foreign languages has always been closely connected with such disciplines as linguistics, psychology, pedagogy, scientific discoveries in these areas have invariably led to the emergence of new approaches to teaching foreign languages.

The new communicative-cognitive, cognitive-communicative, cognitive-activity (N. M. Andronkina), cognitive-discursive approaches actively use the conceptual apparatus of cognitive sciences for applied purposes, and we can already talk about the emergence of cognitive techniques (M. V. Baryshnikov). And it is worth noting that if the communicative or communicative-cognitive approach is optimal for teaching foreign languages for general purposes, then the cognitive-communicative approach is the most appropriate for teaching professionally oriented languages in other spheres of activity, in which a foreign language is used as a means of learning. With the help of the cognitive aspects of the human brain, certain concepts are constructed in the

study of any information. When learning a foreign language the same thing happens. The term of «concept» is so universal and multidimensional that it has explanatory power in many areas of humanitarian knowledge [6].

The position of cognitive psychology that information about the surrounding reality is stored in the human mind in the form of a huge number of concepts - clots of meaning, and knowledge is structured information, made it possible to take a fresh look at the theory and practice of teaching foreign languages, its goals and objectives. The transformation of a student from a learning object into a subject, into an active participant in the process of searching and mastering knowledge, student-centeredness of the learning process itself, its individualization and autonomy made it possible to speak not about teaching a foreign language, but about foreign language education, the purpose of which is to prepare a linguistic personality capable of equal treatment the process of communication with speakers of other cultures. The unit of the organization of professional knowledge will be professional concepts. In relation to the training of future specialists in foreign languages, it is authorized to speak about the preparation of a foreign language professional person on the basis of the formation of a future specialist's professional sphere of concept (repatriate students), which is a set of professional concepts of a particular science or discipline [2]. V. A. Maslova believes that each concept as a multidimensional mental complex includes, in addition to semantic content, also an assessment, a person's attitude to a particular reflected object, and other components, such as universal, national cultural, social; group, individual personality. We propose to supplement the concept structure with a professional component, which, in our opinion, is of great importance for the formation of the conceptual sphere of an adult. In our opinion, the development of many concepts (especially professional concepts) is influenced by the person's professional specialization, his ideas about the world around us, perceived through the prism of professional education and the field of activity. The professional component of the concept manifests itself through associative and connotative meanings of words, which can be identified by an associative experiment. By association, we mean «the logical connection between two contents of consciousness (sensations, perceptions, thoughts, feelings, etc.) arising in an individual's experience, which is expressed in the fact that the appearance in the consciousness of one of the contents also entails the appearance of the other». Modern scholars, including linguists, make extensive use of the associative experiment in their work, believing that uncontrolled associations are a symbolic or sometimes even direct projection of the internal, often unconscious content of consciousness [7].

CONCLUSION

The concept analysis procedure is of great importance for a modern researcher, since it provides a methodological apparatus and tools for achieving the desired goal - the study of the deep structures that lie behind the linguistic forms of expression of mental formations. At the same time, the procedures for analyzing the concept can vary depending on the goal set by the researcher – identifying ways of linguistic expression of the concept, reconstructing the structures of the concept and the fragment of the linguistic picture of the world behind it, building a model of the concept as a unit of consciousness, formulating a cognitive definition of the concept. Remaining one of the forms of language implementation, a professional language does not develop its own methods of word formation using morphological derivation, which also function in other varieties of the national language. The actual need of the professional community is sealing communication. Professionalisms perform ritually, identifying the community of a profession, being an indicator of belonging to a professional workshop. As a reason for the appearance of units, the desire for generalization, unambiguity, economy of language means and the tendency for regularity (same type) of intralinguistic relations are also highlighted. And finally, using professional concept spheres, repatriate students can vary their languages, using concepts and understanding their meaning in all the languages studied, they can become professionals in their field of activity.

REFERENCES

- 1 **Гак, В. Г.** Сопоставительная лексикология: на материале французского и русского языков. – М. : Междунар. отношения, 1977. – 264 с.
- 2 **Артунова, Н. Д.** Типы языковых значений. Оценка, событие, факт. – М. : Наука, 1988. – 338 с.
- 3 **Маслова, В. А.** Лингвокультурология: учеб. пособие для студентов высших учеб. заведений. – М. : Академия, 2001. – 204 с.
- 4 **Баранникова, Л. И., Массина, С. А.** Виды специальной лексики и их экстралингвистические особенности // Язык и общество, вып. 9. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1993. – С. 3–15.
- 5 **Капацкая, Е. В.** Понятийное содержание термина «функционально-коммуникативные качества речи» // Функционирование терминов в современном русском языке. – Горький, 1986. – С. 103–111.
- 6 **Березин, Ф. М.** История лингвистических учений: 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высшая школа, 1984. – 319 с.

7. **Седов, К. Ф.** Становление дискурсивного мышления языковой личности: Психо- и социолингвистические аспекты / К. Ф. Седов. – Саратов : Изд-во Саратовского университета, 1999. – 179 с.

Material received on 11.12.2019.

Б. А. Жетписбаева¹, Ж. А. Есказинова², Р. К. Серикпаева³

Қазақстандағы репатриант-студенттер үшін ағылшын тілін оқу кезінде кәсіби концепттерді қолдану

¹Инновациялық Еуразия университеті,
Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы

^{2,3}Шетел тілдер факультеті,
Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті,
Қарағанды қ., 100026, Қазақстан Республикасы.

Материал 11.12.2019 баспаға түсті.

Б. А. Жетписбаева¹, Ж. А. Есказинова², Р. К. Серикпаева³

Использование профессиональных концептов при изучении английского языка для студентов-репатриантов в Казахстане

¹Инновационный Евразийский Университет,
г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан

^{2,3}Факультет иностранных языков,
Карагандинский государственный университет имени Е. А. Букетова,
г. Караганда, 100026, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.2019

Мақалада ағылшын тілін үйренудің негізгі мәселесі – білімді жетілдіру, яғни Қазақстандағы репатриант-студенттердің ауызекі сөйлеуінде тілді қолдану қарастырылады. Студенттердің айтуынша, көптеген студенттердің ағылшын тілінде сөйлесуіне кедергі бар екені белгілі болды. Әсіресе, студенттердің ағылшын тіліндегі сөздерді (кәсіби концепттерді) және олардың баламаларын қазақ және орыс тілдерінде пайдалану кезінде кейбір мәселелер туындайды. Өз қызмет саласында жоғары білікті маман болу үшін барлық кәсіби ұғымдардың мағынасын түсіну және пайдалана білу қажет. Сондай-ақ, бұл мақалада кәсіби бағытталған шетел тілін оқыту үшін ең қолайлы коммуникативтік және когнитивтік тәсілдер қарастырылады.

В статье обсуждается основная проблема в изучении английского языка – воспроизводство знаний, то есть использование языка в

разговорной речи студентов-репатриантов в Казахстане. По словам студентов, стало известно, что у многих студентов есть барьер при разговоре на английском. Особенно у студентов возникают проблемы при использовании слов (профессиональных концептов) на английском языке и их эквивалентов на казахском и русском языках. Для того чтобы быть высококвалифицированным специалистом в своей сфере деятельности, необходимо уметь использовать и знать значение всех профессиональных понятий. Также в данной статье рассказывается о коммуникативных и когнитивных подходах, которые наиболее подходят для обучения профессионально ориентированному иностранному языку.

FTAMP 14.15.07

А. Р. Ибраева¹, А. К. Сатынская²

¹магистрант, аға менеджері, тренер, Педагогикалық шеберлік орталығының Павлодар қ. филиалы, Павлодар қ., 140003, Қазақстан Республикасы

²п.ғ.к., доцент, Инновациалық Еуразия Университеті, Павлодар қ., 140003, Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹aimashka-83@mail.ru; ²satynskaya@mail.ru

ДЕСКРИПТОРЛАРДЫҢ САБАҚ БАРЫСЫНДАҒЫ РӨЛІ

Берілген мақалада қалыптастырушы бағалауды сабақта ұйымдастыру кезінде дескрипторларды қолдану маңыздылығы қарастырылған. Сонымен қатар, қалыптастырушы бағалаудың негізгі құраушыларына (оқу мақсаттары, бағалау критерийі, тапсырмалар, дескриптор, кері байланыс) анықтамалар беріліп, оны жоспалау мен сабақ барысында жүргізу қадамдары сызба арқылы ұсынылды. Дескрипторды оқушылармен бірге құрастыру жолдары мен ұсыныстары мысалдармен көрсетілген. Бұл мақалада берілген ақпараттарды жаңартылған білім беру мазмұнымен жұмыс жасайтын мұғалімдер өз тәжірибесінде қолданып, қалыптастырушы бағалауды жоспарлап, жүргізе алады.

Кілтті сөздер: Критериалды бағалау, қалыптастырушы бағалау, дескриптор, оқу мақсаттары, бағалау критерийі, тапсырмалар, кері байланыс.

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасының орта білім беру мазмұнын жаңарту мен қатар, критериалды бағалау жүйесі де пилоттық мектептерде 2015–2016 оқу жылдарында, ал елдің барлық мектептеріне I сыныптарда 2016–2017 оқу жылдарында енгізілген еді. 2017–2018 оқу жылдарында I сыныптардан басқа 2, 5 және 7 сыныптарға жаңа бағдарламалар мен жаңа бағалау жүйесі енгізілсе, 2018–2019 оқу жылдарында жоғарыда берілген сыныптарға 3, 6 және 8 сыныптар қосылды. 2020 жылы барлық орта білім беру жүйесі жаңа бағдарламаға ауысады деп күтілуде. Жаңа реформаны енгізбес бұрын педагогтардың біліктілігін арттыру жұмыстары жүргізілді, әлі күнге дейін біліктілікті арттыру курстары өткізілуде.

Жаңартылған білім беру мазмұны бойынша жүргізілетін курстарда пән мұғалімдері өзгеріс не үшін қажеттен бастап, бағдарламаның құрылымы, оның жұмыс жасау механизмі, критериалды бағалау жүйесінің маңыздылығы мен оны сабақ үдерісінде қолдану туралы білімді алып қана қоймай, әріптестеріне ықшам сабақтар жүргізумен (тіл пәндерінде) қатар, бір қысқа мерзімді сабақ жоспарын құрастыру (барлық пәндерден) арқылы оны тәжірибе жүзінде қолдануды да үйреніп, дағдыланады. Сонда, осы біліктілікті арттыру курстарын тәмамдаған әр мұғалім оқудан алған білімдері мен дағдыларын өз тәжірибесінде қолдануы керек, қазір мұғалімдер осы бағдарлама бойынша сабақтарды жүргізіп те жатыр. Жаңартылған білім беру мазмұны аясында берілген оқу бағдарламаларына негізделіп күнтізбелік-тақырыптық жоспарларын құрастырады, берілген сабақ жоспарының формасына сай сабақты жоспарлайды, белсенді әдіс тәсілдерін қолданады, критериалды бағалауды жүргізеді. Барлығы жақсы, жаңарту үдерісі жүріп жатыр, іске асырып жатыр. Бірақ, оны кім қалай түсінді солай іске асырып жатыр. Әркім өзінің түсінгені, түйгені бойынша жасайды. Мектеп жалпы елдің келешегіне өзгеріс енгізіп жатқандықтан, педагог қауымында осы жаңартылған білім беру мазмұнын іске асыру бойынша бірегей түсінік қалыптасып, бір құрылыммен іске асырылғаны абзал. Қалыптастырушы бағалауды сабақ үдерісінде іске асыру, сабақты жоспарлау, оқушы мен оның мақсатына бағытталған сабақ жүргізу бойынша әлі де бірегей түсінік қалыптаспаған. Мақаланың мақсаты – қалыптастырушы бағалауды сабақ барысында жүргізу бойынша бірегей түсінікті қалыптастыру арқылы оқушыға, оның мақсатына, қажеттілігіне, қызығушылығына негізделген сабақты жүргізуге мұғалімдерді бағыттау.

Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін мектептерінде бағалау жүйесі жаңартылғанымен тоқсанның соңы әлі де дәстүрлі бағалаумен аяталады, яғни тоқсан соңында шығарылған ұпай бағаға айналады. Бөлім, тоқсан соңына дейін ұпай, баға (таңба, белгі, лейбл тсс) қойылмайды. Оқу мақсаттарына жеткізетін жұмыстарға бағалау критерийлері, дескрипторлар арқылы бағасыз, таңбасыз сындарлы кері байланыстар ұсынылады. Бұл жерде оқушы бағаға тәуелді болмай, тек оқуға, үйренуге бет бұрады. Алайда, мектептерге қалыптастырушы бағалау енгізілгенімен әлі сабақтарда дәстүрлі бағалау жүйесін байқауға болады, тек оқушылар орындаған жұмысына байланысты бағаның орынында «керемет», «тамаша», «күлегештер», «бағдаршам», «мөр басу» таңба, белгі, лейблдарды алады. Мұғалімдер әлі баға, таңба, белгі қоюдан арыла алмай отырғанын көрсетеді. Оқушы сабақтың мақсатын біледі ме? Оны түсінді ме? Сабақ барысында оқушылар бағдаршамның белгілі бір түсін, я болмаса бас бармақты ненің негізінде

көтеріп отыр? Олар өзара, өзін-өзі қалай бағалап жатыр? Оқушылар нені бағалап отырғандығын біледі ме? Ненің негізінде бағалау жүріп жатыр? Оқушының нені біліп, үйренгендігі, яғни таным, мазмұн бағаланды ма? Мұғалім тарапынан кері байланыс ұсынылды ма? Нені дамыту керек екендігін өзіне анықтады ма? өзінің жетістіктерін түсінді ме? сабақтың мақсатына бағытталған тапсырмалар орындалып, әдіс-тәсілдер таңдалды ма? оқушылардың оқудағы ерекшеліктері сабақ барысында ескерілді ме?— деген сұрақтар ашық қалады. Сонда, мұғалімдердің іске асырып отырғаны толық- қанды қалыптастырушы бағалау болмаса, қалыптастырушы бағалау дегеніміз не? Ол не үшін қажет? Оны сабақ үдерісінде қалай іске асырады деген сұрақ туындайды.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қалыптастырушы бағалау – оқу үдерісін дер кезінде түзетуге мүмкіндік беретін, білім алушы мен мұғалім арасындағы кері байланысты қамтамасыз етіп, үздіксіз жүргізілетін бағалаудың түрі [1]. Сабақ үдерісінде, я болмаса оқушы сабақтан тыс мұғаліммен жеке жұмыс жасау барысында тоқсан барысында мұғалімнен, не болмаса сыныптастарынан өзінің жұмысына кері байланыс алып, өзінің оқуына дер кезінде түзетулер енгізеді. Қазіргі кезде мектептерде қалыптастырушы бағалауды көп жағдайда сабақтың өң бойында емес, сабақ аяғына жақындағанда орындалатын бір немесе екі тапсырма ретінде қабылданады, яғни оқушылардың не алғандығын тексеретін бір реттік тапсырма ретінде түсінік қалыптасқан. Сонда сабақ барысында жасалынатын тапсырмалар, сабаққа таңдалатын әдіс-тәсілдер, барлығы оқушыларға сабақтың мақсатына жетуге мүмкіндік беріп, олардың орындалу сапасын осы бағалау арқылы жүргізілу керек екені туралы толық түсінік қалыптаспағанын көрсетеді.

Сабаққа алынған оқу мақсаттары мен сабақ мақсаттары арасында байланыстың алшақтығын, мақсатқа жетуге бағытталмаған тапсырмаларды, әдіс-тәсілдерді байқауға болады, дескрипторлар мүлде талданбайды, айтылмайды. Жұмысты өзін-өзі, өзара бағалау тек сол күлегештерді, бағдаршамдарды, бас бармақты көтерумен, қол шапалақтаумен, мұғалімнің «тамаша, керемет, жақсы» т.с.с. лейблдарымен ғана шектеледі. Сонда көп жағдайда бағалаудың әлеуметтік пен эмоционалды аспектілері ғана қоланылады, мысалы, топта жұмыс жасағаны, тақтаға шыққандығы, сурет салғандығы, ұнағаны, ұнамағаны т.с.с. бағаланады. Оқушылардың пән мазмұнын меңгеруіне, түсінуіне, жаңаны үйренуіне мән берілмейді, яғни танымдық аспектісі өте үстірт бағаланады. Бұл әрине бағалаудың осы түрінің анықтамасына, қолданысына кереғар. Жоғарыда анықтамада

көрсетілгендей сабақтың басынан аяғына дейін, тіпті сабақ аяқталғаннан кейін де қалыптастырушы бағалау жүргізіледі, яғни үздіксіз оқушылардың жұмыстары бағаланып, өзінің жетістіктері мен жетілдіретін тұстары туралы мұғалімдер мен сыныптастарынан ақпарат алып, білім мен дағдыларды қалыптастырып отырады. Бұл бағалаудың мән-мағынасы «қалыптастырушы» сөзінің өзінде тұр, яғни белгілі бір ұғым туралы білімді, түсінікті, дағдыны қалыптастыру.

Білім, түсінік пен дағды қай уақытта қалыптасады? Егер оны үздіксіз және үнемі сабақ барысында, сабақтан тыс аралықта іске асырып, қолданып көріп, одан алынған өнімді қалай жасағанын, оны жасау үшін нені қолданғанын, оны қолдану кезінде қандай қиындықтар болғанын бағалаған кезде жаңағы үштік (білім, түсінік, дағды) қалыптасады. Сонымен жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, қалыптастырушы бағалауда баға, балл, таңба, белгі, лейблдар қойылмайды, берілмейді [1]. Қалыптастырушы бағалауда мұғалімнің ауызша немесе жазбаша берген кері байланысы негізінде оқушы өзінің жетістіктері туралы ақпарат алуға және жіберген қателіктерін анықтап, оны түзетуге құқылы, ол дегеніміз оқушы өзінің оқуын дер кезінде түзете алады.

Жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес жаңартылған білім беру мазмұнының оқу бағдарламасында берілген оқу мақсаттарына әр оқушы жетуі керек. Сабаққа алынған оқу мақсаттарына жетуге осы қалыптастырушы бағалау мүмкіндік береді. Ал, оқу мақсатынсыз, бағалау критерийсіз, тапсырмаларсыз (жаттығулар, әдіс-тәсілдер, саралап оқыту тәсілдері), дескрипторларсыз және кері байланыссыз қалыптастырушы бағалау жүргізілмейді. Бұлар осы бағалаудың негізгі қозғаушы күштері. Егер де алынған оқу мақсатына бағытталған бағалау критерийлері анықталса, бағалау критерийлеріне сәйкес тапсырмалар құрастырылса немесе әдіс-тәсілдері таңдалынса, дескрипторлары құрастырылған тапсырмалар негізінде жасалынса, оқу мақсатына жетуге мүмкіндік береді. Ең бастысы оқушылар сол қырық минуттағы мақсатын, тапсырмалардың берілгені мен дескрипторларын түсініп, орындағаны шарт. Төменде қалыптастырушы бағалауды жоспарлап, жүргізудің қадамдары визуалды түрде сызбамен берілген. Осы сызбаға сәйкес күнделікті сабақ жоспарланып, жүргізіліп отырады (1-сурет).

Сурет 1 – Қалыптастырушы бағалауды жоспарлаудың қадамдары

Сабақ мақсатын түсінгенде ғана оқушылар ағымдағы жағдай мен болашақтағы қалаулы жағдай арасындағы айырмашылықты айыру арқылы қолжеткізген жетістіктерін бағалай алады [2]. Оқушы өзінің жетістіктері мен қиындықтарын айқындап, келешектегі жоспарларын анықтаған жағдайда, өзінің оқуын түсініп, оқуға деген жауапкершілігі мен ынтасы артатын болады. Жоғарыда қолданылған терминдер нені білдіреді?

Оқу бағдарламасы – әр оқу пәнінің мазмұнын және меңгеруге тиісті білім, білік, дағды, құзыреттілік көлемін анықтайтын бағдарлама.

Оқу мақсаттары – оқу бағдарламасына сәйкес пән бойынша оқу курсы аралығында білу, түсіну және дағды жетістіктеріне қатысты күтілетін нәтижелерді қалыптастыратын тұжырым.

Бағалау критерийі – білім алушының оқу жетістіктерін бағалауға негіз болатын белгі.

Түрлі деңгейдегі тапсырмалар – білім алушының қабілетін есепке ала отырып, дифференциациялық оқытуды ұйымдастыру үшін қолданылатын күрделілігі түрлі деңгейдегі тапсырмалар.

Дескриптор – тапсырмаларды орындау кезіндегі нақты қадамдарды көрсететін сипаттама. Сабақ барысында берілген тапсырмаларда не бағаланатынын көрсетеді. Оқушылар анықталған дескрипторлар негізінде жұмыстарының мықты және әлсіз тұстарын анықтап, даму жолдарын айқындайды.

Кері байланыс – белгілі бір оқиға немесе әрекетке жауап беру, үн қату, пікір білдіру [1]. Бұл терминдердің анықтамаларынан олардың өзара

байланыстылығын, барлығы оқу мақсатына тәуелділігі көрінеді, себебі барлық іс-әрекеттерді осы оқу мақсаттары анықтайды. Жоғарыда берілген қалыптастырушы бағалау жүйесі мектептерде дәл солай жүргізілуі шарт. Төменде берілген мысал арқылы тәжірибе жүзінде мұғалім өзі жүргізіп отырған пәнінің бір оқу мақсатын алып, дағдылануға болады (1-кесте).

Кесте 1 – Қалыптастырушы бағалауды жоспарлаудың бір оқу мақсаты негізіндегі үлгісі

Бөлім/бөлімше/ тақырып	8-бөлім «Дұрыс тамақтану, гендік өзгеріске ұшыраған тағамдар», Дәрумендердің пайдасы
Оқу мақсаты (оқу бағдарламасына сілтеме)	7.1.3.1.Тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсіну, ұсынылған ақпарат бойынша факті мен көзқарасты ажырата білу;
Сабақ мақсаты	«Дәрумендер» атты тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсінеді, Ұсынылған ақпарат бойынша факті мен көзқарасты ажырата біледі;
Ойдау дағдыларының деңгейі	Білу және түсіну, қолдану
Бағалау критерилері	– Оқушылар «Дәрумендер» атты тыңдалған мәтіннің мазмұнын айтады – Ұсынылған ақпарат көзі бойынша факті мен көзқарасты ажыратады;
Тапсырмалар/белсенді әдіс-тәсілдер/ саралап оқытудың тәсілдері	
1-тапсырма: Мәтінді тыңдап, жұбына мазмұнын айтып бер. Мазмұны бойынша сұрақтар қойып, өзара талда.	
Дәрумендер	
Дәрумен – адамдардың тіршілігіне, олардың ағзасындағы зат алмасудың бірқалыпты болуы үшін аз мөлшерде өте қажетті биологиялық активті органикалық қоспалар. Дәрумен (латынша vita – тіршілік) туралы ілімнің негізін 1880 жылы орыс дәрігері Николай Лунин салды. 1912 жылы поляк дәрігері Казимеж Функ сол кезге дейін жасалған тәжірибелер нәтижесін қорытындылап, ғылымға дәрумен терминін енгізді.	
Тағамның құрамында дәрумен жеткіліксіз болса, адам әр түрлі ауруға шалдығады. Ал дәруменді (әсіресе, А және D дәрумендерін) шамадан тыс көп қабылдау ағзаның улануына (гипервитаминоз) соқтырады. Ол көбінесе, жас балаларда жиі кездеседі. Қазір барлық дәрумендерді суда еритін дәрумен, майда еритін дәрумен және дәрумен тектес заттар деп бөледі.	
Дәрумендер жаналығы медицинада үлкен рөл ойнады. Оның арқасында, қыркұлақ, мешел, ақшам соқыр тәрізді жақын арада белең алған жаппай аурулардың себептері анықталды. Қазіргі уақытта әрқайсысы белгілі бір фармакологиялық әсерге ие 13 дәруменге деген қажеттіліктің бар екені мәлім болды. Дұрысы тамақ өнімдерінде кездесетін дәрумендерді қабылдаған жөн. Дүниежүзілік Денсаулық сақтау ұйымы ұсынғандай, күніне жеміс-жидектер мен көкөністердің кем дегенде 5 порциясын қабылдаған дұрыс: екі жеміс-жидек порциясы және үш көкөніс порциясы. Мұндай мөлшерде ағза қажетті дәрумендер мен минералды заттарды ала алады. Түрлі түсті жеміс-жидектер мен көкөністер болса, тіпті жақсы болады.	

<p>Сонымен қатар, дәрумендерді қолдану оларға дәрі-дәрмек ретінде қарауды талап етеді және клиникалық әрі ғылыми негізде болуы тиіс. Дәрумендердің симптомсыз тапшылығы денсаулық жағдайының созылмалы нашарлауына әкеліп, инфекцияларға деген бейімділікті тудырады деген пікір бар. /212 сөз/ «Қазақстан»: Ұлттық энциклопедия - Алматы «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 1998 ISBN 5-89800-123-9, IV том. 2- тапсырма: «Дәрумендер» атты мәтінді қолдана отырып, «Факт, Көзқарас» кестесін толтыр. Өзара бөліс</p>	
Бағалау критерилері	Дескрипторлар
Оқушылар «Дәрумендер» атты тыңдалған мәтіннің мазмұнын айтады	Мәтінді мұқият тыңдайды Мазмұнын жұбына айтып береді Сұрақ қояды Сұрақтарға жауап береді, талдайды
Ұсынылған ақпарат көзі бойынша факті мен көзқарасты ажыратады;	Мәтіннен фактіні табады Тыңдалған мәтіннен көзқарасты анықтайды

Қалыптастырушы бағалауды жоспарлап болғаннан кейін мұғалім өзінің құрған жоспарын төменде сызбада берілген сұрақтар арқылы өзін-өзі бағалап, тексереді (2-сурет).

сурет 2 – Қалыптастырушы бағалау жоспарын тексеру сұрақтары

Жоғарыда сызбада берілген сұрақтардың барлық жауаптары «иә» болмаса, бір аралықта байланыстың үзілгенін көрсетеді.

Мұғалім сұрақтың жауабы «иә» болмайынша түзетулер енгізе береді, сонда барлық іс-шаралар, күш-жігер оқу мақсаттарына жетуге бағытталған болады..

Құрастырылған жоспар бойынша сабақ барысында оқушылар дескрипторлардың көмегімен нені, қалай бағалап отырғанын түсініп, өзін-өзі, өзара бағалай алатын болады

Дескрипторлардың сабақта не кереті бар, тапсырмалар беріледі ғой – деген сұрақты мұғалімдер жиі қояды. Дескрипторлар танымды бағалауға, мақсатқа жеткендігін немесе жетпегендігін талдауға мүмкіндік береді. Дескрипторлар оқушыға берілген тапсырмалардың сипаттамасы, яғни оқушыға нені, қалай жасау керек екенін көрсететін жол, сол дескрипторларға қарап оқушы реттелініп, бағыт алады. Оқушы сабаққа алынған тақырып, мақсат аясында нені үйреніп, нені түйгенін көрсетеді және даму аймақтарын анықтап, оны түсінуге жағдай жасайды. Қазіргі сабақта тапсырмалар орындалады, ол тез-тез тексеріледі, мұғалім тарапынан «тамаша, керемет, тағы ойланып көр т.с.с.» таңбалар арқылы үстірт кері байланыстар беріледі, содан кейін бірден келесі тапсырмаға көшеді. Бұл күнделіктегі сабақтағы орын алатын көрініс. Сонда оқушының не істеп, не қойғаны талданбаса, ол тапсырмалардан не алғандығын айтпаса, өзінің түсінігін тексермесе, даму жолын анықтамаса, мұғалім тарапынан терең кері байланыс алмаса, онда тапсырмаларды оқушылар кім үшін, не үшін орындайды деген сұрақ туындайды.

Сабақ барысында дескрипторларды қолданып, өзін-өзі бағалау мен өзара бағалауды қалай іске асыруға болады?

Алдымен сабақ үстінде оқушы нені білу керек? Ең бірінші, сабақтың басында сабақтың мақсатымен (ол оқу мақсатынан шығады) оқушы міндетті түрде танысуы шарт. Ол мақсатты мұғалімнің көмегімен тақырыпқа шығу арқылы өзі шығарады, немесе мұғалім өзі таныстырады.

Екінші, оқушы сабақ мақсатына жетуге бағытталған тапсырмалардың нұсқаулығын білуі керек, яғни нұсқаулықтар түсінікті, нақты болуы шарт. Көп жағдайда түсініксіз, ұзақ нұсқаулықтар беріліп, оқушылар оны түсінбей көп сұрақтар қояды немесе нәтижесі күтілгендей болмайды, я болмаса мақсатқа бағытталмаған мүлде басқа тапсырмалар беріледі. Бұлар оқушыларға керсінше мақсатқа жетуге бөгет жасайды, сабақтың сапасы болмайды.

Үшінші, оқушы орындалатын тапсырмалардан шыққан дескрипторларды білуі керек. Оны түсінуі керек, ал оны түсініп, өзін-өзі немес өзара бағалауы үшін мұғалімнің өзі әзірлеген дайын дескрипторлар емес, тапсырма берілгеннен кейін оқушылардың өздері талдап, құрастырғандары анағұрлым пайдалы. Мұғалім тапсырмасын беріп болғаннан кейін, тапсырманың мазмұнына қарай оқушыларға сұрақ қоюға болады, мысалы: «Балалар, осы тапсырмада не істеуіміз керек?», «Неге назар аударуымыз керек?» немесе «Нені анықтауымыз керек?».

Бұл сұрақтарға мысалы оқушылар: «Мәтіннің тақырыбын анықтауымыз керек. Оның негізгі идеясын анықтауымыз керек...» – деген сияқты жауаптар сол тапсырманың дескрипторлары болып анықталады. Оқушылар сұраққа жауап беріп жатқанда берілген тапсырманың мазмұнына қатысты жауаптарды (оқушылар тапсырмаға қатысы жоқ әртүрлі жауаптар беруі мүмкін) тақтаға жазып отырады. Сонда тапсырма орындау барысында оқушылар қарап отырып, соған қарай бағыттталып, өзін-өзі бағалап отырады. Кейін өздері құрастырған, тақтада жазылған дескрипторлар негізінде өзара бағалауды жүргізіп, өзінің жетістіктері мен кемшіліктерін анықтай алады, танымын бағалайды. Осы кезде оқушылар өздерін, өзара жоғары, я болмаса төмен бағалауы мүмкін, сол кезде мұғалім ақиқатқа көз жеткізетін сұрақтар арқылы осы мәселені реттей алады, сол арқылы мұғалім кері байланысты жүргізе алады. Сабақ барысында оқушы білімді, түсінікті және дағдыны қалыптастыра алады.

Қалыптастырушы бағалаудың негізін салушылардың бірі Дилан Уильямс (2007) сабақ барысында бағалауға оқушыларды есепке ала отырып, үш позицияны ұйымдастыруды ұсынады: мұғалімнің бағалауы, өзін-өзі бағалау және өзара бағалау [3]. Мұғалімнің оқушы жұмысын бағалауы өзінің бағалау туралы түсінігіне, оны қолдануына, жетілдіруіне байланысты. Егер мұғалім өзі бағалау үдерісін, яғни нені, қалай, неге бағалап тұрғанын түсініп тұрса, тиімді кері байланыс ұсына алады. Бұл бағалаудың барлық мінездемесінің анықтамасы оқу үдерісіне көмек көрсету ғана емес. Сонымен қатар, мұғалімге оқытуда қай аралықта көбірек түсіндірулер мен тәжірибе қажет екендігін анықтауға көмек көрсетіп, мұғалімнің түсінігін қалыптастырады. Яғни, оқушының үйрену жолының сапасын бақылап, анықтау арқылы мұғалім өзінің оқытуы, жоспарлауы мен тәжірибесіне өзгертулер енгізіп, оны үнемі жетілдіріп отыруына септігін тигізеді және мұғалімнің кәсіби дамуы үнемі жүріп отырады [4]. Қалыптастырушы бағалау екі жақты дамуға мүмкіндік беріп, даму жолдарын анықтауға септігін тигізе алады.

Мектеп қабырғасынан бастап оқушыларда өзін-өзі бағалау дағдылары қалыптасуы керек. Ол үшін сабақ барысында оқушының өзін-өзі реттеуіне, өз бетінше білім алуға ынталандыратын тапсырмалар ұсыну керек. Сонда оқушылар дескрипторлар негізінде өзін-өзі бағалау арқылы өзінің мықты және әлсіз тұстарын анықтауды үйренеді. Дескрипторлар арқылы оқушыларды не білетініне, қандай дағдыларды меңгергеніне объективті қарауына, өз кемшіліктерін және нәтижесінде неге қол жеткізгісі келетінін анықтауға үйрету маңызды [3]. Өзара бағалау да қалыптастырушы бағалаудың тиімді түрі. Бағалаудың бұл түрі дескрипторлар негізінде оқушыларға өзара көмек көрсетуге, сонымен қатар өз жұмысын жетілдіруге де мүмкіндік береді. Оқушы өзінің жетісіктері мен даму аймақтарын анықтай алмауы мүмкін, сол жағдайда

сыныптастары өзара бағалау арқылы көмекке келе алады. Берілетін және алынатын кері байланыстар екі жақты пайдалы болмақшы. Бұл арқылы олар бағалау критерийлерін терең түсініп, қолдана бастайды, сондай-ақ, «жақсы» жұмыстың қандай болатыны туралы ұғымы пайда болады [3]. Жоғарыда айтылған, мұғалімдер жиі қолданатын «жақсы, тамаша, керемет т.с.с.» сөздердің не үшін айтылғаны, қандай жұмыстар сол сөздерге тән екені ашылады. Өзара бағалау барысында оқушылардың сыни ойлау дағдылары дамиды, себебі өзінің ойын айту үшін ол салыстырады, дәлелдер келтіреді, талдайды, жинақтайды, түйіндейді.

Өзара бағалау жұмыстарды талдау, өзінің жұмыстарын басқаның жұмыстарымен салыстыру барысында оқушылардың қызығушылығын, жауапкершілігін және ынтасын арттырады. Бағалау барысында мұғалім тек қадағалаушы ғана емес, осы үдерісті реттеуші, керек кезде сұрақ қоюшы, бағыттаушы рөлді атқарады. Себебі, өзара бағалау барысында бағалау мақсатын оқушылар түсініп, сыныптағы өзара қарым-қатынас мәдениетін сақтау қажет болады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келе, сабақтың нәтижелілігі сабақ барысында қалыптастырушы бағалаудың сапалы жүргізілуіне байланысты. Егер де жоғарыда берілген алгоритммен жүргізілсе, оқушылар жиынтық бағалауда жоғары нәтижелер көрсететін болады, яғни оқу мақсаттарына жетуге бағытталған тапсырмалар (әдіс-тәсілдер, сараланған тапсырмалар т.с.с.) беріліп, оның орындалуын дескрипторлар арқылы өзара, өзін-өзі бағалауы шарт. Ал егер де оқушы жұмыстары оқу мақсаттарына бағытталмай, олардың өзара, өзін-өзі бағалауы тек бас бармақтың, күлегештердің (смайликтердің), бағдаршамдардың т.с.с. қалыптастырушы бағалау техникаларының деңгейінде болатын болса, онда жиынтық бағалауда сапа төмен көрсеткішті көрсетеді. Жиынтық бағалау қалыптастырушы бағалауда алған білім, білік, дағдының деңгейін көрсетеді. Қалыптастырушы бағалау қалай жүргізілсе, сондай нәтиже алынады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Негізгі және жалпы орта мектеп мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау бойынша нұсқаулық: Оқу-әдістемелік құрал. / О. И. Можеева, А. С. Шилибекова, Д. Б. Зиеденованың редакциялауымен. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2017. – 7–10 б.

2 **Камалова, С. Т.** Сыныпта оқушылардың оқу нәтижелерін бағалау, оқу әдістемелік құрал, «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2014. – 6 б.

3 **Уильям, Д., Томсон, М.** 5 основных стратегий для формативного оценивания. – 2007. – 15 с.

4 **Ибраева, А. Р.** Мұғалімнің өз тәжірибесін бағалауы, Әдістемелік құрал, «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2017. – 6 б.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

A. R. Ibrayeva¹, A. K. Satynskaya²

Роль дескрипторов на уроке

^{1,2}Инновационный Евразийский университет,
Павлодар, 140003, Республика Казахстан.
Материал поступил в реакцию 11.12.19.

A. R. Ibrayeva¹, A. K. Satynskaya²

The role of descriptors at the lesson

^{1,2}Innovative University Eurasia,
Pavlodar, 140003, Republic of Kazakhstan.
Material received on 11.12.19.

В данной статье рассматривается важность применения дескрипторов в организации формативного оценивания на уроке. Даны определения основным составляющим формативного оценивания: цель обучения, критерий оценивания, задание, дескриптор, обратная связь. Кроме этого, в статье в схемах представлены алгоритмы планирования и проведения формативного оценивания. Даны рекомендации и пошаговые инструкции к составлению дескрипторов. Информация, представленная в этой статье может быть использована учителями, работающими в условиях обновления содержания среднего образования при планировании и проведении формативного оценивания.

This article shows the importance of using descriptors in organizing formative assessment at the lesson. The definitions of the main components of formative assessment are given: learning objective, criteria based assessment, task, descriptor, feedback. In addition, the article presents

steps for planning and conducting formative assessment in the schemes. Recommendations and step-by-step instructions for writing descriptors are given. The presented information can be used by teachers working with updated curriculum when planning and conducting formative assessment.

ГРНТИ 19.45.91 14.27.05

С. Т. Игликов

аспирант, Омская гуманитарная академия, г. Омск, 644000,
Российская Федерация
e-mail: indigo_2030@mail.ru

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ РЕГИОНАЛЬНЫХ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ

Система СМИ с позиций системного концептуально-интегративного диалектического подхода представляет собой органичную, самостоятельную, быстро адаптирующуюся систему, постоянно и активно действующую в обществе, и имеющую значительный воспитательный потенциал. Научно-методические основания реализации воспитательного потенциала СМИ – общепедагогическое, социально-философское, культурологическое, феноменологическое, социально-психологическое и информационно-техническое позволяют рассматривать систему СМИ, представленную триадой Коммуникатор-СМИ-продукт как субъект педагогического взаимодействия с социумом, что, в свою очередь, позволяет ему как воспринимателю продукции СМИ эффективно и плодотворно педагогически взаимодействовать с системой СМИ и самостоятельно выстраивать свои отношения с ними. В статье рассматривается воспитательный потенциал на информационном уровне – познавательная функция, на эмоциональном – эмоционально-ценностные отношения.

Ключевые слова: воспитательный потенциал, средства массовой информации, модернизация общественного сознания, национальное самосознание, эмоционально-ценностное отношение.

ВВЕДЕНИЕ

На наших глазах мир начинает новый исторический цикл. Занять место в передовой группе, сохраняя прежнюю модель сознания и мышления, невозможно. Поэтому важно сконцентрироваться, изменить себя и через адаптацию к меняющимся условиям взять лучшее из того, что несет в себе новая эпоха.

В чем был главный недостаток западных моделей модернизации XX века применительно к реалиям нашего времени? В том, что Запад переносили свой уникальный опыт на все народы и цивилизации без учета их особенностей. Даже в значительной степени модернизированные общества содержат в себе коды культуры, истоки которых уходят в прошлое. Первое условие модернизации нового типа – это сохранение своей культуры, собственного национального кода. Без этого модернизация превратится в пустой звук. Но это не значит консервацию всего в национальном самосознании – и того, что дает нам уверенность в будущем, и того, что ведет нас назад. Новая модернизация не должна, как прежде, высокомерно смотреть на исторический опыт и традиции. Наоборот, она должна сделать лучшие традиции предпосылкой, важным условием успеха модернизации. Без опоры на национальные корни модернизация повиснет в воздухе.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Республика Казахстан, вступив в новый исторический период, начала Третью модернизацию. И это не только политические реформы и модернизация экономики, это модернизация общественного сознания. Программная статья Елбасы Республики Казахстан «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» расставила приоритеты в сохранении и развитии духовности и прагматизма нашего народа [1].

Особенно важна людей, непосредственно занимающихся воспитанием и образованием молодежи. Она станет отличным ориентиром в программировании и целеполагании воспитательной работы. Краеугольным камнем в формировании НОВОГО подрастающего поколения стало сохранение культуры собственного национального кода, исторический опыт и традиции нашего народа.

Педагогов и психологов глубоко взволновали ключевые позиции, обозначенные в статье. Особо хочется обратить внимание на такие базовые понятия, как общественное сознание, национальное самосознание и национальная идентичность.

Если говорить о национальных особенностях общественного сознания, следует начать с ментальности.

Ментальность – это система образов, которые лежат в основе человеческих представлений о мире и о своем месте в этом мире и, следовательно, определяют поступки и поведение людей, своеобразное миропонимание, присущее этнической общности в ту или иную эпоху. Однако при определении этноса как группы, главной характеристикой которой является осознание людьми своей к ней принадлежности, именно – ментальность должна стать основным предметом этнопсихологического и этносоциологического изучения. «Менталитет – это глубинный уровень коллективного и индивидуального сознания, включающий и бессознательную совокупность установок, предрасположенностей индивида или социальной группы действовать, мыслить, чувствовать и воспринимать мир определенным образом.

Менталитет формируется в ходе длительного исторического развития данного этноса и определяет национальный характер, национальную модель экономического и социального поведения» [2].

Менталитет как потаенный слой образов и представлений может оставаться неизменным, сохраняя свои основные параметры, даже когда одна идеология сменяет другую.

Менталитет как способ осознания своего природного и социального окружения является фундаментом всей системы индивидуального менталитета на уровне конкретного на уровне групп, коллективов, сообществ, отличающихся по национально-этническим, классовым, возрастным, профессиональным признакам, а также менталитет социума – на уровне интегрально понимаемого общества, всего народа, проживающего на данной исторически сложившейся территории, в конкретной социально-государственной среде и непрерывно воспроизводимого в сменяющихся друг друга поколениях.

Менталитет можно рассматривать как наиболее константную, глубинную часть социальной информации. Эта часть наименее подвержена изменениям и детерминирована в большей степени традицией и культурой, чем наличными производственными отношениями и социальным строем.

И тем не менее следует констатировать, что под влиянием идеологии и общественного строя ментальность (национальная психология) менялась в рамках даже одного поколения: нацизм в Германии, коммунистический атеизм в СССР.

В психологии, а точнее в этнопсихологии, используется понятие национального самосознания, которое и является центральным компонентом национального сознания.

Национальное самосознание чаще трактуется как осознание людьми своей принадлежности к определенной социально-этнической общности и ее положения в системе общественных отношений, национальное самосознание

определяется еще тем, насколько нация способна и готова взять на себя ответственность за тех, кто проживает рядом, за представителей другой национальности, и, пожалуй, самое главное осознание и понимание того, какое место нация занимает в развитии мировой цивилизации.

Национальное сознание – сложная совокупность социальных, политических, экономических, нравственных, эстетических, философских, религиозных и других взглядов и убеждений, характеризующих определенный уровень духовного развития нации.

Планку развития этого уровня и определил Глава Государства. Целью модернизации должна стать открытость сознания, включающей:

- понимание того, что творится в большом мире, что происходит вокруг твоей страны, что происходит в твоей части планеты;

- открытость сознания - это готовность к переменам, которые несет новый технологический уклад. Он изменит в ближайшие 10 лет огромные пласты нашей жизни - работу, быт, отдых, жилище, способы человеческого общения. Нужно быть готовым к этому;

- способность перенимать чужой опыт, учиться у других. Две великие азиатские державы, Япония и Китай – классическое воплощение этих способностей;

- открытость и восприимчивость к лучшим достижениям, а не заведомое отталкивание всего «не своего» – вот залог успеха и один из показателей открытого сознания и истинного патриотизма.

Когда речь идет о воспитании патриотизма, понятно, что это долговременный перманентный процесс, истоки которого в малой родине. Место проживания, регион, как тот самый исток, который способен превратиться в большую реку, а именно сформировать отношение к большой родине, к своей стране. Уместно процитировать И. Г. Песталоцци «Духовные силы ребенка не должны быть увлекаемы в далекие, чуждые пространства, прежде чем они не окрепли и не просветлели, упражняясь на близком, окружающем, родном» [3].

Создание положительного отношения к тому, что рядом должны, собственно, заниматься СМИ. И здесь необходимо выработать стратегии формирования имиджа своего региона:

- ренейминг (использование) звучного названия региона «Сарыарка» вместо безличного «Павлодарская область»;

- экономическая роль региона как «энергетической столицы Казахстана»;

- Баянаул – как туристический бренд красоты и уникальности края, в контексте которого отражается специфика этнографического, спортивного, просветительского направления в туризме;

- территориальная идентичность населения: многонациональность, уважение и принятие культуры разных национальностей, бережное отношение к истории, верность традициям.

Воспитательный потенциал имиджа региона заложен в структурных элементах: на информационном уровне реализуется познавательная функция, на эмоциональном – формирование эмоционально-ценностного отношения.

Согласно О. В. Прасоловой, можно выделить компоненты структуры имиджа региона [4].

Таблица 1 – Содержание компонентов структуры имиджа региона.

Вертикальные компоненты структуры	Горизонтальные компоненты структуры
Политический Инвестиционно-экономический Историческо-культурный Социальный	События Хроника Люди (персоны) Достопримечательности

С целью выяснения реального положения СМИ в формировании имиджа региона была разработана анкета, и как следствие выявлено эмоционально-ценностное отношение к региону. Выявились интересные направления жизни, полнота и всесторонность отражения памятных дат, событий. Знакомств с известными гражданами, насколько внимательно СМИ к проблемам: экономическим, экологическим, социальным, образования, медицины.

ВЫВОДЫ

Как показали результаты, налицо необходимость систематизированной и планомерной работы по формированию положительного отношения к родному краю, региону.

Этапы формирования эмоционально-ценностного отношения к региону могут быть следующими:

- Исследование информационного поля, включающее анкетирование, экспресс-опросы, фокус-группы и т.п.;

- Стратегическое планирование: определение принципов, приоритетов, направлений для конкретной целевой аудитории;

- Практическая реализация;

- Оценка результатов на основе мониторинга средства социологических исследований и на основе результатов - необходимая коррекция.

Можно думать, что вдумчивая планомерная работа на познавательном и эмоционально-ценностном уровне позволяет сформировать объективный

и, хотелось бы, положительный образ родного края. Так и только так можно говорить о национальном самосознании, что станет основой модернизации общественного сознания.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Назарбаев, Н. А.** Взгляд в будущее: Модернизация общественного сознания. Республика Казахстан. – Астана, 2017. – 53 с.

2 Философская энциклопедия (в 5 томах, 1960-1970). Под редакцией Ф. В. Константинова, 1960–1970 года.

3 **Песталоцци, И. Г.** Его жизнь и педагогическая деятельность. // Составление и общая редакция Н. Ф. Болдырева – «Урал LTD», 1997.

4 **Прасолова, О. В.** Формирование имиджа региона в средствах массовой информации (на примере Ханты-Мансийского автономного округа-Югры) [Текст]: автореф. дис. ... канд. фил. наук : 10.01.10 / О. В. Прасолова, Россия. – Воронеж, 2010. – 22 с.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

C. T. Iglikov

Бұқаралық ақпарат құралдары аймағының тәрбиелік әлеуеті

Омбы гуманитарлық академиясы,
Омбы қ., 644000, Ресей Федерациясы.
Материал 11.12.19 баспаға түсті.

S. T. Iglikov

Educational potential of the region mass media

Omsk Humanitarian Academy,
Omsk, 644000, Russian Federation.
Material received on 11.12.19.

БАҚ жүйесі жүйелі концептуалды-интегративті диалектикалық көзқарас тұрғысынан органикалық, дербес, тез бейімделетін, қоғамда үнемі және белсенді әрекет ететін және айтарлықтай тәрбиелік әлеуеті бар жүйе болып табылады. БАҚ-тың тәрбие әлеуетін жүзеге асырудың ғылыми-әдістемелік негіздері-жалпы педагогикалық, әлеуметтік-философиялық, мәдениеттанушылық, феноменологиялық, әлеуметтік-психологиялық және ақпараттық-техникалық триадамен ұсынылған бақ жүйесін қарастыруға мүмкіндік береді. Мақалада өңірдің имиджінің ақпараттық деңгейде

– танымдық функциясы, эмоциялық – эмоционалдық-құндылықтық қарым-қатынастағы тәрбиелік әлеуеті қарастырылады.

The media system is an organic, independent, rapidly adapting system, constantly and actively operating in society, and having a significant educational potential from the standpoint of the system conceptual-integrative dialectical approach. Scientific-methodical bases of realization of educational potential of mass media – general pedagogical, socio-philosophical, cultural, phenomenological, socio-psychological and information technology allow us to consider the media system presented by the triad Communicator-Media-Product – as a subject of pedagogical interaction with society, which in turn allows him, as the perceiver of media products effectively and pedagogically fruitful to interact with the media system and to build a relationship with them. The article considers the educational potential of the image of the region at the information level-cognitive function, at the emotional level-emotional-value relations.

ГРНТИ 37.378

**Д. Т. Идрисова¹, С. Ж. Ибадуллаева², Н. Д. Андреева³,
Е. Ж. Шорабаев⁴**

¹докторант, 3 курс, специальность 6D011300 – Биология, Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, 120014, Республика Казахстан;

²д.б.н., профессор кафедры «Биология, химия и география», Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, 120014, Республика Казахстан;

³д.п.н., профессор, зав. кафедрой «Методика обучения биологии и экологии», Российский государственный педагогический университет имени А. И. Герцена, г. Санкт-Петербург, 191186, Российская Федерация;

⁴к.б.н., директор, ТОО «Промышленная микробиология», г. Алматы, 050000, Республика Казахстан

e-mail: ¹dia88@inbox.ru; ²salt_i@mail.ru; ³naandreeva@yandex.ru;

⁴eshorabaev@mail.ru

ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В КУРСЕ «МИКРОБИОЛОГИЯ И ВИРУСОЛОГИЯ»

В данной статье рассматриваются вопросы, связанные с учебно-исследовательской деятельностью студентов, раскрываются исследовательские умения студентов, готовых анализировать сущность педагогического явления с методологических и научно-теоретических позиций, а также разрабатывать пути и способы совершенствования учебно-воспитательного процесса. Нужно отметить, что формируемая в процессе организации учебно-исследовательской работы студентов учебно-исследовательская культура как свойство индивида существует в различных формах – как высокая степень умений, как способ личностной самореализации (привычка, способ жизни, увлечение); как некий итог саморазвития индивида, как форма проявления способности и индивидуального стиля учебной работы.

Общеизвестно, что учебно-исследовательская культура есть сложный синтез когнитивного, предметно-практического и личностного опыта и что ее нельзя сформировать, дав обучающимся учебное задание или включив его «в деятельность». Обучающийся

должен пройти через последовательность ситуаций близких к реальности и требующих от него все более компетентных действий, оценок, рефлексии приобретаемого опыта.

Таким образом, природа учебно-исследовательской культуры такова, что она хотя и является продуктом обучения, но не прямо вытекает из него, а является, скорее, следствием саморазвития обучающегося, в нашем случае студента, причем не столько «технологического», сколько личностного роста, целостной самоорганизации и синтеза своего деятельностного и личностного опыта.

Ключевые слова: образование, педагогика, учебно-исследовательская работа, микробиология, деятельность студента.

ВВЕДЕНИЕ

Развитие современного образования, непрерывное повышение квалификации, переквалификация кадров и дальнейшее процветание культуры народов Казахстана является одним из важнейших и долгосрочных направлений государственной политики. Общеизвестно, что учебно-исследовательская культура есть сложный синтез когнитивного, предметно-практического и личностного опыта и что ее нельзя сформировать, дав обучающимся учебное задание или включив его «в деятельность». Нужно отметить, что формируемая в процессе организации учебно-исследовательской работы студентов учебно-исследовательская культура как свойство индивида существует в различных формах – как высокая степень умений, как способ личностной самореализации (привычка, увлечение); как некий итог саморазвития индивида [1].

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Одной из наиболее важных составляющих в подготовке будущих специалистов в настоящее время является включенность студентов в научно-исследовательскую деятельность, которая позволяет развивать творческие способности, побуждает к поиску и углублению знаний, формирует профессиональные и личностные качества. Нельзя не согласиться с тем, что «в последние годы научно-исследовательская подготовка студентов оставляет желать много лучшего, что значительно ослабляет влияние этого фактора на их профессиональное становление». Именно поэтому проблема вовлечения студентов в научно-исследовательскую деятельность сегодня актуальна как никогда [2].

Учебно-исследовательская работа студентов (УИРС) выполняется в отведённое расписанием занятий учебное время каждым студентом по

специальному заданию под руководством научного руководителя (преподавателя кафедры). Основной задачей УИРС является обучение студентов навыкам самостоятельной научной работы, ознакомление с реальными условиями труда в лабораториях, в научных коллективах. В процессе выполнения исследований будущие специалисты учатся пользоваться приборами и оборудованием, самостоятельно проводить эксперименты, обрабатывать их результаты, применять свои знания при решении конкретных задач.

Для проведения учебно-исследовательской работы студентам отводится рабочее место в лаборатории, выдаются необходимые материалы и приборы. Тема и объём работы определяются индивидуально научным руководителем. Кафедра, включающая в свой учебный план УИРС, заранее разрабатывает тематику исследований, определяет состав соответствующих руководителей, готовит методическую документацию, рекомендации по изучению специальной литературы [3]. На сегодняшний день существует большое количество способов вовлечения студентов в научно-исследовательскую деятельность.

В последние годы количество студентов, участвующих в научно-исследовательской работе в образовательных учреждениях высшего профессионального образования снизилось. Многие студенты (бакалавры), имеющие желание и интерес заниматься научно-исследовательской работой откладывают ее на более поздние курсы, а некоторые отказываются вовсе, в связи с большой учебной нагрузкой, поэтому у значительной части студентов за время обучения не сформированы умения исследовательской деятельности.

Овладение опытом учебно-исследовательской деятельности для современного специалиста означает развитие «способностей, позволяющих легко приспособиться к окружающей среде, воспользоваться ее выгодами и преимуществами и устроить себе комфортную и обеспеченную жизнь». Основными принципами организации учебно-исследовательской деятельности студентов при формировании конкурентоспособности являются:

- развитие потребности в творческой самореализации в рамках учебно-исследовательской деятельности;
- закрепление фундаментальных теоретических знаний;
- формирование навыков обработки информации;
- формирование основ учебно-исследовательской деятельности как составляющей общих компетенции [4].

В качестве анализируемых материалов послужили данные исследований, анализ микробиологической, научно-методической, психолого-педагогической и специальной литературы по проблеме исследования (рассматриваемой ниже), а также организация учебно-исследовательской работы студентов в высшем учебном заведении в курсе «Микробиология». Основными методами

исследования стали: наблюдение за деятельностью студентов в процессе изучения микробиологии а также анализ опубликованных данных по работе с организацией учебно-исследовательской деятельности студентов в отечественной и зарубежной литературе.

Известный педагог А. И. Кочетов справедливо утверждает, что стать исследователем нельзя иначе, как непрерывно совершенствуя свою повседневную жизнь и самого себя на основе изучения педагогической науки и внедрения ее идей в практику. Составной частью профессиональной подготовки будущего педагога, специалиста в течение всего времени обучения в вузе является учебно-исследовательская (УИРС) и научно-исследовательская работа (НИРС). Учебно-исследовательской работой, как правило, управляют кафедры вуза, ориентируя преподавателей на реализацию исследовательского подхода в учебно-воспитательном процессе при использовании активных методов обучения с целью выработки у будущих специалистов умений исследования и научного поиска [5]. В научной литературе широко освещены вопросы организации учебно-исследовательской деятельности студентов такими учеными, как В. Б. Бондаревский, И. М. Грушко, Л. Г. Квиткина и другими. Педагоги-дидакты раскрывают проблемы активации учебно-исследовательской деятельности студентов, ее влияние на профессиональную подготовку конкурентоспособного специалиста [6]. Используя литературу отечественных и зарубежных авторов, предлагаем рассмотреть понятие «учебно-исследовательская деятельность»:

– это процесс освоение практического опыта использования знаний, умений и навыков на основе развития индивидуальных природные задатки способности с целью удовлетворения познавательного интереса той или иной отрасли науки и практики продуктивной, созидательной, творческой деятельности [7].

Преподаватель должен выступать не столько в роли интерпретатора науки и носителя новой информации, сколько умелым организатором самостоятельной систематической поисковой деятельности учащихся по получению знаний, приобретению умений и навыков и усвоению способов умственной деятельности.

В процессе исследовательской деятельности обучающиеся овладевают некоторыми навыками наблюдения, экспериментирования, сопоставления и обобщения фактов, делают определенные выводы. Необходимо создавать условия, способствующие возникновению у обучающихся познавательной потребности в приобретении знаний, в овладении способами их использования и влияющие на формирование умений и навыков творческой деятельности. На основании вышеизложенного, основными видами учебно-исследовательской работы студентов нами были выделены следующие:

– проблемно-реферативный: аналитическое сопоставление данных различных научных источников с целью освещения проблемы и проектирования вариантов ее решения;

– аналитико-систематизирующий: наблюдение, фиксация, анализ, синтез, систематизация количественных и качественных показателей изучаемых процессов и явлений;

– диагностико-прогностический: изучение, отслеживание, объяснение и прогнозирование качественных и количественных изменений изучаемых систем, явлений, процессов, как вероятных суждений об их состоянии в будущем;

– изобретательно-рационализаторский: усовершенствование имеющихся, проектирование и создание новых устройств, механизмов, приборов;

– экспериментально-исследовательский: проверка предложений и подтверждений или опровержений гипотезы;

– проектно-поисковый: поиск, разработка и защита проекта;

– выступления на научно-практических конференциях, опубликование результатов исследовательской работы в научных изданиях.

Принцип управляемости, предполагает реализацию со стороны преподавателя функций управления (планирования, организации, контроля и регулирования) процессом учебно-исследовательской работы студентов.

На основе выделенной закономерности и принципов нами была разработана структурно-содержательная модель организации учебно-исследовательской работы студентов вуза.

В соответствии с основными концептуальными положениями, разработанная структурно-содержательная модель организации учебно-исследовательской работы студентов, которая включает в себя:

1) социально-образовательные потребности и профессионально-ценностные ориентации вуза и личности студента;

2) принципы организации учебно-исследовательской работы студентов при изучении курса «Микробиология»;

3) содержание и педагогические условия организации учебно-исследовательской работы в курсе «Микробиология»;

4) качественные и количественные результаты данного процесса.

Проанализировав работу по организации учебно-исследовательской работы студентов, нами были учтены психологические особенности. Выделяют три уровня: праксиологический, технологический, методологический. При этом деятельность студента и деятельность преподавателя на каждом уровне системы обучения имеет свои содержательные и процессуальные особенности. Организация учебно-исследовательской работы в трехуровневой системе обучения является одним из условий эффективного развития. Особенность

взаимосвязей всех уровней системы обучения состоит в том, что каждый предшествующий обуславливает основные характеристики последующего, его направленность и качество [8].

Курс «Общая микробиология» методологически подготавливает будущего микробиолога к профессиональной деятельности. В ходе изучения дисциплины студенты осваивают теоретические и методологические основы микробиологической науки, формы и методы контроля производства, оборудование и средства работы. Методика обучения микробиологии устанавливает обучение микробиолога, рассматривает процесс исторического развития микробиологии, связанные с ним методические идеи, а также современное состояние микробиологии в вузе.

Целью изучения курса «Общая микробиология» является формирование системы профессиональных знаний, опыта организации контроля производства и осуществления выпуска качественной продукции; усвоение методов в области микробиологии; развитие у студентов интереса к избранной профессии.

Задачи дисциплины:

– освоение современных технологии производства, методик контроля;

– освоение содержания и структуры курса «Общая микробиология»;

– определение объема знаний по микробиологическому контролю производства;

– ознакомление с инновационными подходами в обучении микробиологии;

– выбор наиболее целесообразных методов, приемов и форм организации учебного процесса при изучении микробиологии;

-теоретические и практические разработки по организации работы в микробиологической лаборатории;

Основными направлениями исследований считаем следующее:

– актуальные проблемы обучения общей микробиологии в связи с модернизацией вузов;

– формы, методы, современные технологии обучения микробиологии.

Лекционный курс определяет теоретическую основу содержания дисциплины «Общая микробиология», знакомит студентов с фундаментальными положениями и общими закономерностями обучения микробиологии в вузах. В логике построения и содержания лекционного курса предусмотрено их соответствие основным принципам обучения, в том числе фундаментальность, а также отражение в курсе «Общая микробиология» современных достижений науки.

Целью лабораторно-практических занятий является освоение методики микробиологического контроля на производстве. В процессе этой работы проводится ознакомление студентов с конкретными формами контроля

на производстве, с особенностями микробиологического эксперимента, с организацией и методикой проведения контроля качества продукции, технологий производства. По каждому разделу общей микробиологии со студентами необходимо провести лабораторные и практические работы [9].

ВЫВОДЫ

Таким образом, перед преподавателем встает проблема поиска эффективных форм и способов учебной деятельности обучающихся, которые бы не просто вовлекали бы их в исследовательскую работу, но и способствовали обучению самой этой деятельности. В конечном счете, необходимо так организовать познавательную деятельность студентов, чтобы процедура учебного исследования усваивалась ими вместе с тем содержанием, на котором оно осуществляется.

Исходя из вышесказанного, под учебным исследованием понимается такой вид познавательной деятельности обучающихся, который способствует формированию следующих умений: добывать новые предметные знания, приемы и способы действий; самостоятельно организовывать поиск; достигать поставленных целей обучения; формировать мыслительные операции, такие как аналогия, классификация, обобщение и т.п.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы, 14 декабря 2012 г.

2 **Аксенова, Л. Н.** Учебно-исследовательская работа студентов : Учебно-методическое пособие для студентов специальности 1-08 01 01 «Профессиональное обучение» / Л. Н. Аксенова. – Минск : БНТУ, 2010. – 52 с.

3 **Щастный, А. Т., Коневалова, Н. Ю., Луд, Н. Г., Городецкая, И. В., Кугач, В. В., Кабанова, С. А., Васильев, О. М.** Учебно-исследовательская работа студентов. // Вестник ВГМУ. – 2018. – Том 17. – № 1. – С. 107–112.

4 **Бычкова, Т. Г., Смирнов, В. В.** Роль учебно-исследовательской деятельности в формировании профессиональных компетенций будущих специалистов. // Научный вестник. – 2014. – № 1(1). – С. 68–78.

5 **Гребенкина, А. К.** «Организация учебно-научно-исследовательской деятельности будущих учителей» // Педагогика и психология. – С. 109–113.

6 **Князева, Н. Г.** Организация учебно-исследовательской деятельности студентов в процессе подготовки специалистов среднего звена // Теория и практика общественного развития. – 2014. – № 2. – С. 225–226.

7 **Пиявский, С. А.** Исследовательская деятельность учащихся. Том 2. Практика организации. – М. : Изд. дом «Зимородок», 2007. – 496 с.

8 **Галиуллина, Ф. Ш.** Научно-исследовательская деятельность студентов как фактор формирования профессиональной компетентности // Вестник ТГГПУ. – 2011. – № 3(25).

9 **Темзокова, Н. М.** Общая микробиология: методика и опыт // Вестник Адыгейского государственного университета. – 2005. – С. 160–161.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Д. Т. Идрисова¹, С. Ж. Ибадуллаева², Н. Д. Андреева³, Е. Ж. Шорабаев⁴
«Микробиология және вирусология» курсында студенттердің оқу-ғылыми-зерттеу жұмысын ұйымдастыру

^{1,2}Қорқыт ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті, Қызылорда қ., 120014, Қазақстан Республикасы;

³А. И. Герцен атындағы Ресей мемлекеттік педагогикалық университеті, Санкт-Петербург қ., 191186, Ресей Федерациясы,

⁴ЖШС «Өндірістік микробиология», Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

D. T. Idrisova¹, S. Zh. Ibadullayeva², A. D. Andreeva³, E. Zh. Shorabaev⁴
Organization of teaching and research work of students in the course «Microbiology and Virology»

^{1,2}Korkyt Ata Kyzylorda State University, Kyzylorda, 120014, Republic of Kazakhstan,

³A. I. Herzen Russian State Pedagogical University, St. Petersburg., 191186, Russian Federation,

⁴«Industrial Microbiology» LLC company, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

Бұл мақалада студенттердің оқу-зерттеу жұмыстарымен байланысты мәселелер талқыланып, педагогикалық феноменнің мәнін методологиялық және ғылыми теориялық ұстанымдары талданған, сонымен қатар оқу үдерісін жетілдірудің жолдары мен құралдарын зерттейтін студенттердің зерттеу мәселелері қаралған. Студенттердің оқу және ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру барысында қалыптасқан оқу және зерттеу мәдениеті

әртүрлі нысандарда жеке меншік ретінде - жеке өзі жүзеге асыру қабілетін қалыптастыру (әдеттері, өмір салты, белгілі нәрсемен айналысу) ретінде жоғары деңгейде екендігін атап өткен жөн.

Оқу және зерттеу мәдениеті когнитивтік, тәжірибелік және жеке тәжірибенің кешенді синтезі болып табылады және оқушыларды оқыту тапсырмасын беру немесе оны «қызметке қосу» арқылы қалыптастыру мүмкін емес. Студент шындыққа жақын бірқатар жағдайларды дәйектеуі керек және оған көбірек құзыретті әрекеттер, бағалау, алынған тәжірибенің көрсетілуі қажет.

Осылайша, оқыту мен зерттеу мәдениетінің сипаты білім алудың нәтижесі болғанымен, ол тікелей емес, бірақ студенттің өзін-өзі дамытудың нәтижесі болып табылады, біздің жағдайда студент емес, сондай-ақ «технологиялық» жеке осу емес, тұтас өзін-өзі ұйымдастыру және олардың қызметі мен жеке тәжірибесін синтездеу.

This article discusses the issues related to the teaching and research activities of students, reveals the research skills of students who are ready to analyze the essence of the pedagogical phenomenon from methodological and scientific theoretical positions, as well as to develop ways and means of improving the educational process. It should be noted that the learning and research culture formed in the process of organizing the educational and research work of students exists as an individual property in various forms – as a high degree of skills, as a way of personal self-realization (habit, way of life, passion); as a result of self-development of the individual, as a form of manifestation of the ability and individual style of academic work.

It is well known that teaching and research culture is a complex synthesis of cognitive, practical and personal experience, and that it cannot be formed by giving students a learning task or incorporating it «into activity». The student must go through a sequence of situations close to reality and requiring from him more and more competent actions, assessments, reflection of the acquired experience.

Thus, the nature of teaching and research culture is such that although it is a product of learning, it does not directly follow from it, but is rather the result of the student's self-development, in our case a student, and not so much «technological» as personal growth, holistic self-organization and synthesis of their activity and personal experience.

ГРНТИ 14.35.07

А. Т. Каббасова

докторант, Педагогический факультет, Павлодарский государственный педагогический университет, г. Павлодар, 140002, Республика Казахстан
e-mail: tanad@inbox.ru

ПРОБЛЕМЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБУЧЕНИЯ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

В статье рассматриваются вопросы, связанные с иноязычной подготовкой будущих учителей. В настоящее время считается, что на качество обучения иностранному языку влияет не только знание языка и методики преподавателем, но и понимание современных тенденций, помогающих надлежащим практическим изменениям. Факторы, влияющие на успех или неудачу, могут различаться относительно каждого отдельного студента. Влияние может быть оказано различными условиями, начиная от таких, как уровень подготовки, темп и интенсивность в изучении иностранного языка, заканчивая такими, как важные события, происходящие в жизни студента. В статье проводится анализ факторов, влияющих на результативность обучения иностранному языку в педагогическом университете. Подчеркивается необходимость учета интересов современной школы. Автором отмечается, что преподаватель в университете способен прогнозировать результаты развития личности будущего педагога, если будет проводиться мониторинг формирования общепрофессиональных и специальных компетенций.

Ключевые слова: иноязычное образование, профессиональная подготовка, качество образования, будущие учителя, компетенции.

ВВЕДЕНИЕ

Проблема качества иноязычного обучения активно исследуется в связи с современными потребностями школы в педагогических кадрах, имеющих высокий уровень иноязычной подготовки. Общей целью, объединяющей педагогов всех ступеней образования является эффективное преподавание. Педагоги высшей школы несут ответственность за подготовку будущих учителей, которые придут в школы и, в свою очередь, будут нести ответственность за результаты своего труда.

Понимание этой ответственности побуждает преподавателей иностранного языка в педагогическом университете искать пути решения проблемы эффективного иноязычного обучения. Надо отметить, что это не только задача, связанная с преподаванием, обучение является нормативной деятельностью, которая регламентируется стандартами образования, требованиями образовательной программы. Реформирование, касающееся содержания подготовки, напрямую влияет на качество образования.

Изменения, которые постоянно вносятся в образовательные программы, имеют основания и оказывают существенное влияние на повышение качества подготовки, тем не менее есть некоторые аспекты, которые касаются только деятельности преподавателя. Таким образом, общий вклад, который вносится как в плане нормативной деятельности, так и через индивидуальную работу педагога высшей школы, способствует повышению качества иноязычной подготовки. В статье анализируются эти два аспекта иноязычного профессионального образования будущих педагогов.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Рассматривая нормативный аспект иноязычной подготовки важно обратить внимание на логику разработки образовательных программ. Обычной практикой в построении образовательной программы является разделение ее на три основные части: общеобразовательные дисциплины, базовые дисциплины, профилирующие дисциплины. Эти части тесно связаны между собой, между ними не может быть жестких ограничений. Такого рода совокупность может быть построена различными способами, и ее можно назвать базовым уровнем педагогического образования. Такое нормирование в распределении содержания позволяет стандартизировать требования к подготовке будущего учителя. Рассматривая логику построения образовательных программ на примере Павлодарского государственного педагогического университета, можем отметить, что иноязычная подготовка будущих учителей вне зависимости от профиля будущей профессиональной деятельности представлена, например, в модуле «Информационно-коммуникативный» через дисциплину «Иностранный язык» (10 кредитов), которая изучается как общеобразовательная дисциплина обязательного компонента программы на 1 и 2 семестре и через дисциплину «Профессионально-ориентированный иностранный язык» (5 кредитов), базовая дисциплина вузовского компонента. Кроме того, некоторые специальности по программе развития полиязычия включают в образовательные программы курсы специальных дисциплин, которые преподаются на иностранном (английском языке). Для студентов этих групп предлагаются и дополнительные курсы. Так, например, с 23.10.2017 г. по 08.12.2017 г. в ПГПУ были организованы курсы

для студентов выпускных курсов и ППС педагогических специальностей по направлению «Трехязычное образование» (24 ч.) по программе «Обучение отечественными и иностранными специалистами по педагогическим специальностям на основе лучших международных стандартов в области менеджмента и сфере подготовки кадров», организованного Высшей школой образования Назарбаев Университета (NUGSE). Такие курсы и тренинги дают выпускникам возможность изучения лидирующих технологий, приобретение практических навыков и готовят студентов к реалиям современной жизни, расширяя и дополняя теоретический фундамент. Организация учебного процесса во многом зависит от того насколько продуманы процедуры, связанные с реализацией цели и задач образовательной программы. Этот аспект эффективности иноязычной подготовки обеспечивается усилиями всех структурных подразделений университета.

Мы придерживаемся такой логики в решении проблем качества образования: факторы, связанные с улучшением организации учебного процесса, в том числе условия, связанные с обновлением образовательных программ, факторы, связанные с преподаванием, в том числе развитие мотивации студента и его образовательных компетенций, совершенствование подходов к обучению преподавателя.

Обращаясь к проблеме качества образования, чаще всего исследователи направляют внимание на преподавание. Исследования, касающиеся качества образования, еще несколько десятилетий назад имели несколько другой характер. Качество изучалось почти исключительно в связи с отбором содержания, методическими средствами и применяемыми методами, т.е. было направлено на выявление специфики качества преподавания [1].

Итак, в настоящее время качество образования связано не только с преподаванием иностранного языка. Это педагогическое явление связано с выявлением факторов, влияющих на результативность обучения. Рассматривая эффективность обучения иностранному языку в этом ключе, мы не можем игнорировать условия, связанные с индивидуальностью студента.

Мотивация является важной частью для изучения любого иностранного языка. С трудностями изучения иностранного языка сталкиваются студенты, изучавшие его в течение нескольких лет, и студенты, которые только приступили к освоению языка. Некоторые студенты могут преодолеть эту проблему, потому что хотят выучить новый язык. Многие студенты хотят сдать экзамен или получить хорошие оценки. Оба типа таких студентов могут быть успешными, но личная заинтересованность человека более важна для изучения языка. Мотивация рассматривается как важный элемент успеха любой деятельности. Это играет решающую роль в достижении желаемых целей в преподавании,

так как мотивация является неотъемлемой частью овладения иностранным языком. Понятие мотивации является сложным, и эта сложность заключается не в отсутствии теорий и моделей для объяснения механизмов мотивации, а в их изобилии. По мнению исследователей существует два типа мотивации, которые следует учитывать при обращении к проблеме качества освоения иностранного языка. Это мотивация изучения языка и мотивация обучения в группе (в аудитории). Мотивация к изучению языка относится к мотивации к приобретению навыков использования второго языка, и рассматривается в модели социального контекста, в модели самоопределения. Это общая форма мотивации, актуальная в любом контексте изучения иностранного языка. Мотивация обучения в группе (аудитории) – это то, что будет зависеть от множества факторов, связанных как с образовательным, так и с культурным контекстом [2]. Например, важно формировать у студентов компетенции, связанные с навыками работы с различными инструментами для освоения иностранного языка. Роль преподавателя состоит в том, чтобы предоставить студенту возможность широкого выбора таких инструментов.

Преподавание иностранного языка происходит через использование проверенных технологий, стратегий и действий. Сочетание традиционных методов обучения с инновационными является более продуктивным. Учебный процесс обогащен огромным количеством современных технических средств, и таким образом он стал более привлекательным. Нынешнее преподавание иностранного языка отличается современными активными подходами, усилением роли групповой работы студентов. Эта форма обучения увеличивает шанс студентов освоить навыки общения на иностранном языке. Различные имитационные занятия, которые относятся к числу инновационных форм организации обучения, позволяют развивать языковые навыки, укреплять социальные связи студентов, их общие и специальные компетенции, а также их навыки обучения.

Когда говорят о качестве обучения иностранному языку, очень часто указывается, что основой успеха является личность преподавателя. Ответственность преподавателя иностранного языка в университете заключается отборе содержания, в подборе интересных упражнений, представлении материала для усвоения, в организации языковой среды для общения, в применении оптимальных методов контроля, в мотивации студентов к активному обучению. В иноязычной подготовке будущих учителей важен еще один аспект: знание иностранного языка необходимо для конкретных профессиональных целей. В своей будущей профессиональной деятельности учитель будет пользоваться знанием иностранного языка как инструментом в продвижении своих учеников. Этот момент важно учитывать преподавателю

иностранного языка при отборе содержания образования. В обычной практике преподаватель ориентируется на стандарты специальности, изучает типовые программы по основным дисциплинам, анализирует специфику подготовки по каждой отдельной специальности. Например, для будущих учителей биологии важны темы, связанные с биологическими системами, для будущих учителей математики и физики темы, ориентированные на освоение современных научных теорий в соответствующей области. Учет межпредметных связей, которые есть как внутри специальности, так и те, которые обнаруживаются в процессе общепедагогической подготовки студентов, могут повысить качество преподавания иностранного языка. Преподаватель иностранного языка на своем предмете должен демонстрировать способы эффективного преподавания, показывать, каким образом лучше организовать преподавание школьного предмета на иностранном языке. В этом аспекте есть проблемы. Преподаватели в педагогическом университете практически игнорируют эту задачу иноязычной подготовки, направляя усилия на формирование навыков общения, чтения на английском языке. Разработки, направленные на методическую подготовку будущих учителей для практического использования иностранного языка, не ведутся. Получившая широкое распространение среди действующих учителей методика CLIL, к сожалению, практически не используется в высшей школе.

Данная методика считается перспективной в преподавании иностранного языка. В CLIL важно учитывать междисциплинарный аспект, так как технология CLIL считается необходимым инструментом для преподавания предметов на иностранном языке. Если традиционные уроки направлены на решение общих образовательных задач путем предоставления обучающимся базовых знаний и использовании традиционной разъяснительной методике работы, интегрированные уроки основаны на сочетании различных методов и инструментов обучения, а также способствуют решению задач обучения предметам, например, естественного цикла и английского языка. В процессе интеграции используются интерпретация, визуализация, методы исследования, дебаты, различные источники знаний, телевизионные программы, видеоклипы, мультимедийные курсы, интернет-технологии, другие методы преподавания и обучения. В то же время широко используются индивидуальный, групповой, парный, коллективный виды работ. Такие формы и методы работы решают учебные задачи, создают возможности, позволяющие обучающимся реализовать свой творческий потенциал

Еще одним выгодным сочетанием изучения иностранного языка и любой другой дисциплины является реальное использование четырех видов языковой деятельности (прослушивание, говорение, чтение, письмо). В контексте преподавания естественных наук основным языком в Казахстане является язык

обучения (казахский, русский), а в интегрированном обучении основное место занимает английский язык, что означает, что английский язык важен в любых дисциплинах. Принимая во внимание тот факт, что изучение языка происходит в любой предметной области, CLIL – это не урок иностранного языка, а урок, который преподается на английском языке. В целом, междисциплинарное обучение в сочетании с обучением иностранному языку и определенной дисциплине предоставляет прекрасную возможность для когнитивного развития. Первый шаг в стремлении учащегося к обучению – начать с формирования когнитивного восприятия. Внедрение интегрированного обучения в учебный процесс в первую очередь направлено на способность развивать преподавание с учетом психологического состояния обучающегося. Интегрируя английский в естественные науки, студенты могут повысить свой интерес к обучению, развить свои навыки научного языка, использовать не только свой родной язык, но и их эквивалент на английском языке, а также грамотно развивать свои знания на английском языке в рамках национального проекта «Трёхязычия». Кроме того, эта методика не только позволяет обучающимся сосредоточиться на потребностях и возможностях межличностного общения на иностранном языке, но также позволяет им одновременно решать учебные задачи данной дисциплины.

Говоря о видах работ, которые могут быть использованы для интеграции английского языка с дисциплинами естественно-научного цикла, мы можем назвать следующие примеры.

На организационном этапе можно применять навыки иноязычной речи для создания особой позитивной атмосферы, продемонстрировав готовность к восприятию через прослушивание или исполнение отрывка из песни на английском языке.

На основном этапе преподаватель может предложить ряд заданий, связанных с использованием медиа-ресурсов, например, это может быть фрагмент фильма, снятого National Geographic.

В групповой работе можно использовать темы для дискуссий, предложенных современными изданиями. Например, изданием «Guardian» поднималась проблема сохранения климата и участия в этом процессе подростков и молодежи. В посте в Instagram от 16 марта 2019 г редакторы «Guardian» обратились к подписчикам: «Thousands of young people around the world went on strike on Friday to demand world leaders take stronger action on climate change. Did you join them?» (В пятницу тысячи молодых людей по всему миру объявили забастовку, требуя от мировых лидеров принимать более решительные меры в связи с изменением климата. Ты присоединился к ним?). Освещая реальные события, которые происходят в данный момент в мире, издание привлекает внимание к

глобальным проблемам человечества. На уроках, посвященным экологическим проблемам, можно создать темы для дискуссий, обращая внимание не только на непосредственные проблемы защиты окружающей среды, но и формируя гражданскую позицию по отношению к жизненно важным вопросам.

Несомненно, можно повысить познавательный интерес обучающихся, внедрив логику «мозгового штурма» как при введении новой темы, так и при работе над каким-то проектом.

Осуществление интерактивного общения студентов через индивидуальный или групповой проект, в свою очередь, является не только стратегией, которая способствует развитию профессиональных навыков, но и отличной языковой практикой.

Адаптация различных терминов на иностранном языке с точки зрения предмета не только обогащает словарный запас студентов, но также способствует достижению образовательных целей, поставленных педагогом. Основным преимуществом изучения и преподавания английского языка посредством интегрированного обучения является то, что он важен не только как инструмент для межличностного и межкультурного общения, но и как профессиональный язык. При этом использование визуальных средств, например презентаций, способствует пониманию и закреплению новых понятий, терминов. При преподавании предмета на иностранном языке так легче найти эквивалент новых слов и фраз на русском языке, которые получены с использованием различных изображений. Кроме того, такая работа позволяет определить границы контента в английском языке и естественных науках.

Работа с новыми текстами, которые предлагает современная наука, позволяет быть в курсе открытий, которые совершаются в мире, чаще всего первые публикации осуществляются на английском языке. Преобразование и расширение объема используемой информации может повысить интерес обучающихся к иностранному языку, расширить их мировоззрение и даже привести к новым подходам.

Проведение различного рода соревнований, конкурсов позволяет студенту ориентироваться на лучшие образцы использования языка, видеть и корректировать свои ошибки, повышать мотивацию к изучению иностранного языка.

Организация работы соревновательного характера позволяет студентам расширять участие в международных проектах, устанавливать и укреплять научные контакты с иностранными партнерами, а также получать доступ к источникам информации на иностранных языках и делать их более доступными для своих учеников в будущем.

Этап рефлексии будет более результативным, если педагогом предлагаются оптимальные формы контроля и анализа. Разнообразие форм, которые может использовать преподаватель иностранного языка, зависит от того, насколько серьезно и ответственно относится к своей работе, предвидит результаты труда, анализируя продвижение студентов в изучении языка. Мониторинг развития навыков иноязычной речи осуществляется преподавателем через общепринятые, традиционные методы, формы контроля и анализа. Вопрос качества напрямую зависит, насколько индивидуализирован подход преподавателя к вопросам мониторинга развития студента: его навыки иноязычной речи, мотивация к работе, способы продвижения. Использование современных технологий оценивания в данном случае может сослужить хорошую службу в методическом плане. Студент, который привык к критериальному оцениванию в процессе собственного обучения, сможет в своей будущей деятельности в качестве учителя без труда готовиться к урокам, ориентироваться на конкретный результат, как собственный, так и своих учеников.

ВЫВОДЫ

В этой статье представлен анализ вопросов, связанных с актуальной проблемой иноязычной подготовки будущих учителей. Рассмотрены ведущие идеи иноязычного обучения на стыке педагогики высшей и общеобразовательной школы, а также особенности интеграции содержания предметов, связанных с изучением иностранного языка.

Иноязычное образование в педагогическом университете – это средство педагогической профессиональной подготовки, требующее принимать во внимание изменения в структуре, содержании и организации образовательного процесса, которое будет более полно учитывать интересы реформирования общеобразовательной школы. Это связано с тем, что одной из задач профессиональной педагогической системы образования Республики Казахстан является формирование адаптивной среды для реализации образовательных программ, учитывающих потребности современной общеобразовательной школы.

Компетенции в использовании иностранного языка в профессиональных целях позволят будущим педагогам создавать условия для учеников в соответствии с их интересами и намерениями продолжать обучение. В преподавании иностранного языка в педагогическом университете важно применять современные способы отбора содержания образования, учитывать при этом идею интеграции предметов, использовать инновационные формы, методы и стратегии обучения, обеспечивать адекватную современным требованиям систему контроля и анализа результатов.

Обеспечивая организацию обучения, удовлетворяющую потребности всех субъектов образовательного процесса, можно совершенствовать качество подготовки будущих учителей. Иноязычное обучение в этом процессе на данном этапе развития системы профессионального образования, является важным аспектом для формирования готовности студентов работать в обновленной школе.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Hubackova, S.** Factors influencing the quality of teaching and the foreign language knowledge // *Procedia – Social and Behavioral Sciences* – 2015. – № 197. – P. 1952–1956.

2 **Эшбоева, Д. А.** Роль мотивации в изучении иностранного языка // *Образование и воспитание*. – 2015. – № 3. – С. 18–19.

3 **Хуторской, А. В.** Метапредметный подход в обучении : Научно-методическое пособие / А. В. Хуторской. – М. : Эйдос : Изд-во Ин-та образования человека, 2012. – 50 с.

4 **Краевский, В. В., Хуторской, А. В.** Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В. В. Краевский, А. В. Хуторской. – Педагогика. – 2003. – № 2. – С. 3–10.

5 **Лазарев, В. С., Конопина, Н. В.** Деятельностный подход к проектированию целей педагогического образования / В. С. Лазарев, Н. В. Конопина. – М. : Педагогика, 1999. – С. 12–22.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

А. Т. Каббасова

Болашақ мұғалімдерді дайындау барысында шетел тілін оқытудың тиімділік мәселелері

Педагогикалық факультеті,
Павлодар мемлекеттік педагогикалық университет,
Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы.
Материал 11.12.19 баспаға түсті.

A. T. Kabbasova

Problems of efficiency of foreign language training in preparing future teachers

Faculty of Pedagogics,
Pavlodar Pedagogical State University,
Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan.
Material received on 11.12.19.

Мақалада болашақ мұғалімдердің шет тілінде оқыту дайындығын мәселелері қарастырылады. Қазіргі уақытта шет тілін оқытудың сапасы мұғалімнің тіл мен әдістеме туралы білімі ғана емес, сондай-ақ тиісті практикалық өзгерістерге ықпал ететін ағымдық үрдістерді түсіну арқылы әсер етеді деп саналады. Табысқа немесе сәтсіздікке әсер ететін факторлар әр студентке қатысты әртүрлі болуы мүмкін. Шетел тілін меңгерудегі дайындық деңгейін, жылдамдығын және қарқындылығын, студенттің өміріндегі маңызды оқиғалардың аяқталуына байланысты әртүрлі жағдайларға әсер етуі мүмкін. Мақалада педагогикалық жосары оқу орындарында шет тілін оқытуға әсер ететін факторлар талданады. Тәжірибенің талаптарымен қарым-қатынасты көрсетеді. Заманауи мектептің қызығушылығын ескеру қажет. Авторлар университеттегі мұғалім жалпы кәсіби және арнайы құзыреттілік қалыптасқан жағдайда бақыланатын болса, болашақ мұғалімнің әсеке тұлғаның дамуының нәтижелерін болжай алатындығын атап көрсетеді.

The article deals with issues related to the foreign language training of future teachers. Nowadays, there is a belief that knowledge of the language and methods of the teacher, are important as well as an understanding of current trends, which will contribute to appropriate practical changes. Factors affecting success or failure could vary according to the student psycho type. Influence can be exerted by various conditions, which means that the level of preparation and intensity in learning a foreign language ends in such important events occurring in a student's life. The article analyzes the factors affecting the performance of foreign language teaching at a pedagogical university, highlights taking into account interests of the modern schools teachers. The author notes that the teacher at the university is able to predict the results of the development of the personality of future teachers, if the formation of general professional and special competences is monitored.

ГРНТИ 14.15.07

Д. М. Калманова¹, Ш. О. Мендалиева²

¹к.п.н., ст. преподаватель, Физико-технический факультет, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана, 010000, Республика Казахстан;

²ст. преподаватель, Факультет инжиниринг, Каспийский государственный университет технологий и инжиниринга имени Ш. Есенова, г. Актау, 130001, Республика Казахстан

e-mail: ¹dinara_kalmanova@mail.ru; ²shinar_78@mail.ru

МООС – ИНТЕНСИФИКАЦИЯ САМООБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматриваются преимущества и недостатки онлайн обучения и МООС, исследования интернет ресурса Class Central, который проводит исследование в области массовых открытых онлайн-курсов, в отчете которых указана и Coursera, как крупнейшая платформа онлайн-обучения по количеству зарегистрированных пользователей, а также крупнейшая российская платформа онлайн-обучения Универсариум. Нами также проведено исследование по освоению данной программы в Республике Казахстан и задачи и перспективы Национальной платформы открытого образования.

Ключевые слова: МООС, дистанционное обучение, online, курсы, самостоятельное усвоение, инновации.

ВВЕДЕНИЕ

Одной из последних инноваций в образовании стала возможность дистанционного обучения посредством электронных курсов в режиме онлайн.

МООС это не просто дистанционные курсы образования, а отдельная методика обучения, включающая в себя большой комплекс разнообразной деятельности.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Что такое МООС?

Аббревиатура МООС состоит из четырех отдельных терминов.

Massive (массовый): данная форма интернет-обучения предполагает большое количество студентов, не ограниченных географическим положением.

Open (открытый): онлайн обучение бесплатно для всех желающих.

(Онлайн): курсы дистанционного обучения проводятся с использованием средств онлайн связи. Все материалы находятся в электронном виде в свободном доступе.

Course (курс): структурированная и упорядоченная подача информации с определенными целями, правилами работы и временными ограничениями, которые, тем не менее, могут изменяться для каждого отдельного участника.

Преимущества онлайн обучения и MOOC.

Интерактивность.

Вопреки распространенному заблуждению, онлайн обучение не означает отсутствия обратной связи со студентом. Напротив, MOOC предполагает наличие многочисленных каналов коммуникации с преподавателем-ведущим курса, а также с остальными слушателями.

Полезные связи.

Студенты имеют возможность организовать сообщество по текущему онлайн курсу, где они будут не только делиться знаниями друг с другом, но и выступать в роли проверяющих. Обычно каждый участник дистанционного образовательного курса должен проверить работы нескольких студентов. В свою очередь, его работа также будет проверена несколькими слушателями. Таким образом, формируется группа из слушателей, заинтересованных в тематике курса и своем профессиональном развитии в обозначенной области. Каждый участник получает уникальный шанс расширить свое представление о выбранном предмете и завести интересные и полезные знакомства, получив информацию «из первых рук».

Быстрая обратная связь и оценка.

После сдачи работ студенты получают оценку своих знаний практически мгновенно. При этом, каждый получатель онлайн образования имеет возможность пересдать экзамен или переписать тест.

Лучшие преподаватели мира.

Онлайн обучение проводится преподавателями самой высокой квалификации из самых известных мировых университетов. И каждый студент дистанционного курса имеет возможность пообщаться с ведущим лично.

Бесплатное онлайн обучение.

Сам термин «ореп», зашифрованный в названии MOOC, означает «бесплатный», или условно бесплатный. Как правило, за само прослушивание курса и участие в заданиях оплата не взимается. Однако, даже при её наличии, расходы на MOOC-курс несравнимы с расходами на очное обучение, и представляют собой символическую плату.

Новейшие специальности.

Рынок труда развивается быстрыми темпами. Уже давно появились и стали востребованы специальности, которым до сих пор не обучают в

обычных университетах. Курсы, проводимые в режиме онлайн, способны быстро реагировать на изменения рынка, предоставляя актуальные обучающие программы.

Свободный график обучения.

Каждый курс ограничен временными рамками, в которых студент может составить удобный для себя график обучения. Лекцию можно посмотреть позже, или пересмотреть несколько раз, если тема непонятна. Домашнее задание также выполняется в любой удобный промежуток времени и в любом темпе.

Смешанная система онлайн обучения.

Процесс дистанционного обучения предполагает использование самых разных материалов. Дистанционные курсы образования MOOC не ограничены видеороликами, они дополняются ссылками на различные источники: текстовые документы, аудиофайлы, обсуждения на форумах и в соц. сетях. Такая система не только повышает восприятие материала, но и развивает способность у слушателей ориентироваться в потоке информации и самостоятельно добывать нужные знания.

Недостатки онлайн обучения и MOOC

В то же время система MOOC нацелена на получение знаний исключительно по инициативе слушателя, и предполагает высокую степень самоконтроля и мотивации. Поэтому к недостаткам онлайн образования можно отнести:

Самостоятельное освоение учебного материала.

Задача дистанционного образовательного курса – снабдить слушателя всей необходимой информацией для ее самостоятельного освоения. В рамках MOOC ограничена возможность обратиться с вопросами напрямую к преподавателю. Один ведущий не в состоянии ответить на вопросы тысячи слушателей.

Отсутствие тотального контроля за выполнением заданий.

Выполнение заданий и итоговая аттестация – целиком и полностью ответственность студента. Обмануть систему не составляет труда, но только слушатель решает, для чего ему необходим сертификат – для профессионального и личностного роста, или же для «галочки».

Ежегодно интернет ресурс Class Central <https://www.class-central.com> проводит исследование в области массовых открытых онлайн-курсов. Class Central является беспристрастным поставщиком услуг MOOC, который стремится охватить все MOOC от основных профессионалов (рис.1).

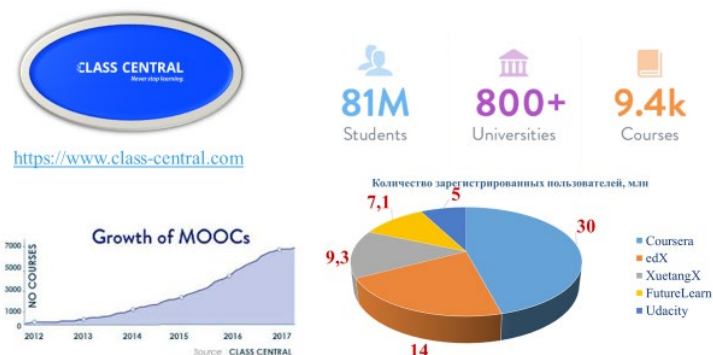

Рисунок 1 – Исследования интернет ресурса Class Central

Согласно их анализа на сегодняшний день количество слушателей достигло 81 миллиона. Более 800 университетов по всему миру запустили хотя бы один онлайн-курс. Общее количество онлайн-курсов составляет более 9400 ресурсов.

Как можно судить по графику, ежегодно наблюдается прирост слушателей. Так, только за 2017 год стало на 20 млн слушателей больше, чем их было в 2016 году.

В отчете также названы крупнейшие платформы онлайн-обучения по количеству зарегистрированных пользователей: Coursera (30 млн), edX (14 млн), XuetangX (9.3 млн), FutureLearn (7.1 млн), Udacity (5 млн).

На протяжении нескольких лет Coursera по-прежнему является самой крупной платформой онлайн-обучения.

Проект запущен в 2012 году. Coursera основана профессорами информатики Стэнфордского университета Эндрю Ыноми Дафной Коллер. В проекте представлены полноценные курсы практически по всем направлениям (физике, инженерным дисциплинам, гуманитарным наукам, искусству, медицине, биологии, математике, информатике, экономике и бизнесу). Продолжительность курсов варьируется от шести до десяти недель, куда входят видео-лекции, презентации, домашние задания и тексты. Предусмотрены чаты с сокурсниками, где можно обсуждать идеи и помогать с решением задач. Курсы можно пройти как на английском, так и на русском языке, зачастую с субтитрами.

Coursera сотрудничает с ведущими университетами мира (Стэнфорда, Принстона, Мичигана, Пенсильвании и многими другими). По окончании

обучения студенты получают соответствующие сертификаты и дипломы. Это может быть степень бакалавра или магистра.

Рисунок 2 – Логотип Coursera

По последним данным, Coursera насчитывает более 25 миллионов пользователей, 149 университетов-партнёров, около 2000 различных курсов по 180 специализациям.

Рисунок 3 – логотип Университета

Университет - крупнейшая российская платформа онлайн-обучения была запущена в 2013 году. Выбор курсов довольно большой: от фундаментальных наук, таких как физика, химия, математика, до нишевых курсов по робототехнике и авиамоделированию. Университет предлагает полноценные бесплатные курсы, выполненные по образовательным стандартам электронного обучения, которые включают видео-лекции, самостоятельные задания, тесты, групповую работу и итоговую аттестацию. Курсы составлены из модулей, где каждый модуль длится одну неделю.

На платформе Университета представлены курсы 46 университетов, включая МГУ, НИУВШЭ, МФТИ и компании Mail.ru. После окончания курса выдается электронный сертификат. Все обучение на платформе бесплатное. У проекта есть мобильное приложение.

Доказательством того, что онлайн-образование развивается во многих странах мира, служит запуск региональных платформ MOOC.

В нашей республике ведущими вузами Казахстана учреждена Национальная платформа открытого образования Казахстана.

Ее основная цель – создание и продвижение открытого обучения как нового элемента, который будет способствовать доступности и повышению качества знаний в системе высшего образования. Современная платформа «Открытое образование» предлагает онлайн-курсы по базовым дисциплинам бакалавриата, изучаемым в высших учебных заведениях Казахстана.

Нацплатформа также сохранила все преимущества MOOC обучения: это онлайн обучение без ограничений в удобное время с целью получения дополнительного образования. Кроме того, предусмотрен перезачет кредитов по результатам обучения. Бесплатное обучение (оплата только за сертификат).

Рисунок 4 – Консорциум Сетевого взаимодействия по реализации ОП

18 августа 2016 года подписано соглашение о сетевом взаимодействии вузов РК в целях повышения качества ОП (рис. 2).

Одной из целей данного соглашения является повышение привлекательности профессионального образования, в том числе обеспечение реализации по индивидуальным образовательным программам и оптимизация использования современных образовательных ресурсов для реализации программ. Участником консорциума сетевого взаимодействия по реализации ОП является и наш университет. Предусмотрены разные формы сотрудничества: совместное создание MOOC, соучастие в развитие технологий и платформы, исследования в области онлайн обучения.

«Мы делаем образование доступным» таков слоган нацплатформы.

Задачи Национальной платформы открытого образования:

- развернуть национальную платформу открытого образования РК для проведения MOOC;
- разработать массовые открытые онлайн курсы в соответствии с требованиями к результатам образовательных программ.

Перспективы для вузов РК

Один ресурс для размещения MOOC.

Каждый вуз разрабатывает и размещает свои MOOC курсы.

Координационно-экспертный совет утверждает список курсов, рекомендуемых к публикации.

Курсы могут быть:

- лицензированные – за оплату выдается сертификат;
- аккредитованные – возможность усваивать кредиты;
- профессиональные – платная регистрация;
- для самостоятельного усвоения – без строго фиксированного времени; для школьной программы.

Ожидаемые результаты расширения MOOC курсов:

- лучшие профессиональные курсы от лучших преподавателей вузов по разным направлениям;
- совершенствование образовательных программ, реализуемых вузами и повышение квалификации ИПС;
- признание специалистов, сертифицированных при обучении MOOC, работодателями;
- получение дополнительного дохода от предоставления профессиональных образовательных услуг.

Освоение MOOC курса на образовательных платформах включено в рабочий учебный план всех специальностей Каспийского государственного университета.

Модуль MOOC в учебных планах всех специальностей Каспийского государственного университета технологий и инжиниринга имени Ш. Есенова запланирован на 7 семестр в объеме 3 кредитов, с учетом того, что к этому времени студенты всех специальностей будут свободно владеть основным прикладным программным обеспечением и способны применять средства обучения, созданные на основе современного информационного и коммуникационного инструментария. Такие образовательные платформы формируют у обучающихся способность ориентироваться в информационных потоках, осознанно воспринимать и анализировать информацию, распространяемую по каналам связи.

ВЫВОДЫ

В этой статье нами отражена сущность дистанционного образования MOOC, все их преимущества, недостатки, ожидаемые результаты. Рассмотрен опыт зарубежных и отечественных онлайн-курсов, а также сделан вывод, что самостоятельное освоение учебного материала обучающимися развивает навыки осмысленной организации своей деятельности, помогает предпринимать практические шаги в саморазвитии и поиске инноваций в профессиональной сфере. Поддерживая тренд «Life long learning» MOOC курсы научат студентов эффективно применять возможности инновационной технологии организации дистанционного обучения в целях повышения квалификации.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

<https://www.class-central.com>. [Электронный ресурс].

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Д. М. Калманова¹, Ш. О. Мендалиева²

MOOC – өз бетімен білім алуды қарқындату

¹Физика-техника факультеті

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы.

²Инжиниринг факультеті

Ш. Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар
және инжиниринг университеті,
Ақтау қ., 130000, Қазақстан Республикасы.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

D. M. Kalmanova¹, Sh. O. Mendaliyeva²

MOOC – intensification of self-forming

¹Faculty of Physics and Technical Sciences,
L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan.

²Faculty of Engineering,

S. Yessenov Caspian State University of Technologies and Engineering,
Aktau, 130000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

Мақалада онлайн-оқытудың және MOOC-тың артықшылықтары мен кемшіліктері, есептеулерде тіркелген қолданушылардың саны бойынша онлайн-оқытудың ауқымды платформасы ретінде Coursera, сонымен қатар ресейлік ауқымды Универсарийум онлайн-оқыту платформасы, жаппай ашық онлайн-курстар бойынша зерттеулер жүргізілетін Class Central интернет ресурсының зерттеулері талқыланады. Біз сондай-ақ осы бағдарламаны Қазақстан Республикасында дамыту және Ұлттық ашық білім беру платформасының міндеттері мен келешегі туралы зерттеу жүргіздік.

The article discusses the advantages and disadvantages of online learning and MOOC, the study of the Internet resource Class Central, which conducts research in the field of massive open online courses, the report also lists Coursera, as the largest online learning platform in terms of the number of registered users, as well as the largest Russian online learning platform Universarium. We also conducted a study on the development of this program in the Republic of Kazakhstan and the tasks and prospects of the National Open Education Platform.

ГРНТИ 14.25.07

Т. О. Каратаева¹, А. Ж. Анесова²

¹м.п.н., ст. преподаватель, Факультет педагогики и филологии, Аркалыкский государственный педагогический институт имени И. Алтынсарина, г. Аркалык, 110300, Республика Казахстан;

²PhD, доцент ПГУ, Гуманитарно-педагогический факультет, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан
e-mail: ¹b_tatuaana@mail.ru; ²anesova_albina@mail.ru

РАЗВИТИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕННОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматривается проблема развития интеллектуально-творческого потенциала младшего школьника в условиях обновления системы образования. Рассматриваются особенности обновления содержания начального образования: цели начальной ступени образования, проектирование содержания предметов, принципы, подходы, компетенции – актуальные для развития интеллектуально-творческого потенциала младшего школьника. Раскрываются особенности развития интеллектуально-творческого потенциала младшего школьника, где отводится огромная роль в его развитии – учителю, с потребностью в достижении высокого уровня профессионального мастерства, углублению опыта и совершенствованию профессиональных умений, личностно-деловых профессионально важных качеств, достижению высокого уровня мотивации деятельности. Автором отмечается важность труда В. Н. Дружинина об основных подходах к проблеме интеллектуальных и творческих способностей.

Ключевые слова: интеллект, творчество, интеллектуально-творческий потенциал, обновление системы образования.

ВВЕДЕНИЕ

Мировой опыт свидетельствует о необходимости опережающих темпов развития среднего образования, обеспечивающего подготовку выпускников для успешного участия в экономической и общественной жизни с учетом постоянного изменения мира. Важно усиление роли школьного образования

в реализации задач личностного развития ученика, его социализации, психического и физического здоровьесбережения. Социальные перемены, глобализация социально-экономических и политических сторон жизни общества диктуют школе как социальному институту требование обновления содержания среднего общего образования с целью предоставления подрастающему поколению возможности получения качественного общего образования.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Обновление содержание образования – это пересмотр самой модели среднего образования, его структуры, содержания, подходов, методов обучения и воспитания, внедрение принципиально новой системы оценивания достижения учащихся [1]. Весь комплекс мероприятий в рамках обновления содержания образования направлен на создание образовательного пространства, благоприятного для гармоничного становления образования направлен на создание образовательного пространства, благоприятного для гармоничного становления и развития личности.

Обновление образования предполагает активное обучение, которое необходимо проводить в условиях создания коллаборативной среды и дифференциации обучения, реализация межпредметных связей. Обязательным является использование ИКТ, диалоговое обучение, изучение потребностей учащихся. Качественные изменения в образовании невозможны без нового взгляда учителя на учебный процесс. Учителя должны:

- создавать позитивную атмосферу обучения, вовлекать всех учащихся;
- воспитывать у учащихся уверенность, ответственность и активность;
- использовать правильные методы и задания, направленные на развитие навыков учащихся;

Необходимо организовывать и планировать групповые (общеклассную работу и в малых группах), индивидуальные или парные задания, эффективно использовать материалы, ресурсы и вспомогательные материалы для проведения запланированных уроков согласно установленным целям;

- использовать при объяснении простой, понятный язык;
- наблюдать за учениками стараться получать отдачу.

Начальная школа играет основополагающую роль в становлении личности ребенка, целостно развития его способностей [2].

Цели начальной ступени образования:

- раскрыть индивидуальные особенности ребенка;
 - осмысление его знаний об окружающей действительности;
 - формирование желания и умения учиться, т.е. познавательной мотивации.
- Учебные программы начальной школы направлены на:

- развитие навыков поиска, анализ и интерпретации информации соответственно возрастным возможностям;
- формирование пропедевтических знаний о человеке, природе и обществе;
- развитие духовно-нравственных ценностей;
- формирование функциональных навыков обучения: считать, читать, писать, логично излагать свои мысли, устанавливать причинно-следственные связи.

Новые учебные программы основаны на компетентностном подходе. Они формируют компетенции, заложенные в основе функциональной грамотности, необходимой для успешной социализации учащихся.

По известной в мировой педагогике теории Б. Блума «Таксономия целей обучения», существующий стандарт позволяет ученику хорошо освоить только два из шести уровней познания: «знать», «понимать». С помощью нового стандарта есть возможность достигнуть оставшихся четырех уровней познания: «применять», «анализировать», «синтезировать», «оценивать».

При проектировании содержания предметов использованы принципы спиральности, сквозных тем. Принцип спиральности позволяет наращивать знания и умения учащихся постепенно – по темам и классам, переходя от простого к сложному. Обеспечивает преемственность в изложении учебного материала и интеграцию предметов для более целостного восприятия окружающего мира.

Сквозные темы помогают установить внутрипредметные связи, формировать знания, умения, ценностные ориентации и нормы поведения в сферах, имеющих точки соприкосновения с учебными предметами.

Обновленное содержание базируется на ожидаемых результатах, которые определяются по образовательным областям. Ожидаемые результаты позволяют оценивать работу учащегося, его достижения.

Школа сегодня отошла от информационной модели образования. Упор делается не на пассивное заучивание информации, или получение ее из уст учителя, а на активное вхождение в проблему, требующее самостоятельных, творческих усилий интеллекта. Задачей учителя сегодня в большей степени является не преподнесение суммы знаний как таковых, а общее развитие учащихся, в частности развитие интеллектуальных и творческих способностей ученика, самостоятельно ставить учебные цели, проектировать пути их реализации, контролировать и оценивать свои достижения, иначе говоря, умение учиться. Роль учителя существенно меняется, требуется искусство организации и развитие активной интеллектуальной и творческой деятельности учащихся.

Один из возможных путей в развитии интеллектуально-творческого потенциала мы связываем с организацией интеллектуальной и творческой

самостоятельных работ в системе развивающего обучения. Интеллектуальная и творческая самостоятельная работа, позволяющая учащимся использовать, проявлять и развивать свои индивидуальные способности и таланты обеспечивает готовность и возможность к саморазвитию и самореализации личности в учебном процессе. Кроме того, организация развития интеллектуально-творческого потенциала способствует разрешению противоречий между потребностью учащихся в самореализации и педагогическим воздействием со стороны учителя. Наша задача, как педагогов, состоит не в передаче некоторой суммы знаний, не в натаскивании, а в том, чтобы создавать благоприятные условия для развития школьника в процессе обучения, нацеливать на активное познание окружающего мира, позволить ему самостоятельно осваивать новые знания.

Решение задачи формирования у младших школьников интеллектуально-творческого потенциала как в рамках учебной деятельности, так и к любой другой полагает, в свою очередь, профессиональную компетентность педагогов, их потребность в достижении высокого уровня профессионального мастерства, углубление опыта и совершенствование профессиональных умений, личностно-деловых профессионально важных качеств, достижение высокого уровня мотивации деятельности.

Интересно позиция В. Н. Дружинина [3, 4], который говорит о том, что существует как минимум три основных подхода к проблеме интеллектуальных и творческих способностей.

1 Как таковых творческих способностей нет. Интеллектуальная одаренность выступает в качестве необходимого, но недостаточного условия творческой активности личности. Главную роль в творчестве играют мотивации, ценности, личностные черты. К числу основных черт творческой личности относят когнитивную одаренность, чувствительность к проблемам, независимость в неопределенных и сложных ситуациях.

Креативный тип личности присущ всем новаторам, независимо от рода деятельности: летчикам-испытателям, художникам, музыкантам, изобретателям.

2 Творческая способность является самостоятельной способностью, независимой от интеллекта. В более «мягком» варианте эта теория гласит, что между уровнем интеллекта и уровнем креативности есть незначительная корреляция, т.е. нет креативов с низким интеллектом, но есть интеллектуалы с низкой креативностью.

3 Высокий уровень развития интеллекта предполагает высокий уровень творческих способностей, и наоборот. Творческого процесса как специфической формы психической активности нет. Эту точку зрения разделяли и разделяют практически все специалисты в области психологии интеллекта, в частности, Г. Айзенк [5].

Однако высокий уровень интеллекта не гарантирует творческих достижений. Можно быть интеллектуалом и не стать творцом.

Диапазон интеллектуальных и творческих задач необычайно широк по сложности – от нахождения неисправности в моторе или решения головоломки до изображения новой машины или научного открытия, но суть их одна: при их решении происходит акт интеллекта и творчества, находится новый путь решения проблемы или создается нечто новое. Вот здесь-то и требуются особые качества ума, такие, как наблюдательность, умение сопоставлять и анализировать, комбинировать, находить связи и зависимости и т.д., – все то, что в совокупности и составляет интеллектуально-творческий потенциал.

Воспитание человека, гражданина готового к саморазвитию и творческой самореализации – задача сложная, многогранная, всегда актуальная. Интеллектуально-творческое развитие – мощный импульс в развитии ребенка. Потенциальная гениальность живет в каждом человеке, и задача учителя – развивать интеллектуально-творческий потенциал в маленьком человеке. Но для интеллектуально-творческой атмосферы необходимы свобода и ощущение уверенности в том, что интеллектуально-творческие проявления будут замечены, приняты и правильно оценены. Надо и самим ребятам учить любить то, что они делают на уроках, относиться к этому уважительно и с достоинством.

К. Э. Циолковский писал: «Сначала я открывал истины, известные многим, затем стал открывать истины, известные некоторым, и, наконец, стал открывать истины, никому не известные» [6]. Видимо, это и есть путь становления творческой стороны интеллекта, путь развития изобретательского и исследовательского таланта.

Для реализации развития интеллектуально-творческого потенциала, формирование интеллектуально-творческой личности младшего школьника возможно только при условии готовности учителя способного развивать необходимые качества, навыки, способности [7]. Учителю недостаточно хорошо знать и излагать свой предмет, необходимо уметь создавать такие психолого-педагогические условия, при которых наиболее полно раскрывался и развивался интеллектуально-творческий потенциал младшего школьника, владеть современными методами, способами и технологиями развития интеллектуально-творческий потенциал младшего школьника. Речь идет о совместном поиске, творчестве. В совместной деятельности развития интеллектуально-творческого потенциала и возможности участников деятельности реализуются наиболее полно: дополняя друг друга, они достигают качественно нового уровня развития. В результате систематической и целенаправленной работы у младших школьников формируется готовность к развитию интеллектуально-творческого

потенциала, развивается воображение, положительная мотивационная направленность на поиск нового, нестандартного, оригинального.

ВЫВОДЫ

Именно обучение в условиях обновления содержания образования позволит наиболее полно учитывать интересы, способности и потребности учащихся, связанные со способностью и готовностью к самостоятельному решению интеллектуальных и творческих задач, обнаруживая при этом и доказывая собственные гипотезы и приходя к некоторому оригинальному, новому результату (решению), что предоставит возможность воспитывать современную личность с развитым интеллектуально-творческим потенциалом.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Сайгимова, Т. Н. «Модернизация общего среднего образования в Казахстане» // Интеграция образования. – 2010. – № 4.
- 2 Александрова, Л. А. Развитие личности школьника в условиях новой образовательной среды. // Образование в современной школе. – 2005. – № 5. – С. 53–56.
- 3 Дружинин, В. Н. Психология общих способностей. – 3е изд. – СПб. : 2007. – С. 199.
- 4 Дружинин, В. Н. Психология творчества. // Психологический журнал. – 2005. – Том. – № 26. – № 5. – С. 101–109.
- 5 Ильин, Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб., 2009. – С. 157.
- 6 Шадриков, В. Д. Введение в психологию: способности человека – М. : Логос, 2002. – 160 с.
- 7 Симановский, А. И. Структура профессионально важных качеств учителя, необходимых для организации творческого обучения. // Мир психологии. – 2002. – № 4. – С. 215–222.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Т. О. Каратаева¹, А. Ж. Анесова²

Жанартылған білім беру жүйесі жағдайында бастауыш сынып оқушысының интеллектуалды-шығармашылық әлеуетінің дамуы

¹Педагогика және филология факультеті,

Бі. Алтынсарин атындағы Аркалымемлекеттік педагогикалық институты,
Аркалық қ., 110300, Қазақстан Республикасы;

²Гуманитарлық-педагогикалық факультеті,

С Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,

Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

T. O. Karataeva¹, A. Zh. Anesova²

Development of intellectual and creative potential of younger pupils in the context of updating the education system

¹Faculty of Pedagogy and Philology,

I. Altynsarin Arkalyk State Pedagogical Institute,

Arkalyk, 110300, Republic of Kazakhstan;

²Faculty of Humanities and Education,

S. Toraighyrov Pavlodar State University,

Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

Мақалада жаңартылған білім беру жүйесі жағдайында бастауыш сынып оқушының интеллектуалды-шығармашылық әлеуетінің даму мәселесі қарастырылады. Бастауыш білім берудегі жаңартылған мазмұнының ерекшеліктері қарастырылады: бастауыш сынып оқушының интеллектуалды-шығармашылық әлеуетінің дамуына өзектілері - білімнің алғашқы баспалдақтарының мақсаттары, пәндердің мазмұнының жобалау, принциптері, жолдары, құзыреттіліктері. Бастауыш сынып оқушының интеллектуалды-шығармашылық әлеуетінің даму ерекшеліктері көрсетіледі, оның ішінде ерекше орын мұғалімге беріледі, кәсіби шеберлігінің жоғары деңгейге жету қажеттілігі, тәжірибені тереңдету мен кәсіби іскерліктерді және жеке-іскерлік кәсіби қажетті қасиеттерді жетілдіру, іс-әрекетке жетудегі жоғары деңгейдегі уәждемесі. Осы мақалада автор В. Н. Дружининнің өз еңбегіндегі интеллектуалды және шығармашылық қабілеттерінің мәселесі жөнінде негізгі тәсілдердегі еңбектің маңыздылығын атап өтеді.

The article considers the problem of developing the intellectual and creative potential of a younger pupil in the context of updating the education system. The article discusses the features of updating the content of primary education: the goals of the initial stage of education, designing the content of subjects, principles, approaches, competencies – relevant to the development of the intellectual and creative potential of a younger pupil.

The features of the development of the intellectual and creative potential of a younger student, which play a huge role in its development, are given to the teacher, with the need to achieve a high level of professional skill, deepen experience and improve professional skills, personal and professionally important qualities, achieve a high level of motivation. The author notes the importance of the work of V. N. Druzhinin on the main approaches to the problem of intellectual and creative abilities.

ГРНТИ 14.35.07

Х. Н. Касенов

докторант PhD, Факультет социальных наук, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, 010000,

Республика Казахстан

e-mail: kh_kasenov@mail.ru

ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ЭТИКО-ДЕОНТОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ ПЕДАГОГА И ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ

В статье рассматриваются вопросы, связанные с этико-деонтологической готовностью педагога, а также анализируются основные этапы ее формирования. Автор статьи последовательно раскрывает принципы, функции деонтологической науки. В процессе исследования в разрезе имеющихся подходов представлен компетентностный подход. Выбранный подход предполагает формирование у педагогов совокупности взаимосвязанных качеств, определяемых содержательным компонентом профессиональной деятельности и процессуальным компонентом профессиональной деятельности. Также в статье выявлены пять этапов формирования этико-деонтологической компетентности.

Ключевые слова: этико-деонтологический, деонтологическая наука, готовность, компетентность, формирование.

ВВЕДЕНИЕ

Передача духовного, социального и производственного опыта последующим поколениям людей была и остается важнейшим условием существования и развития человеческого общества и одной из его существенных функций. Главная задача образовательной политики – обеспечение современного качества

образования на основе сохранения его фундаментальности и соответствия актуальным и перспективным потребностям личности, общества и государства. Качество современного образования определяется не только его содержанием и новейшими образовательными технологиями, но и гуманистической направленностью учебно-воспитательного процесса, компетентностью педагогических работников.

Профессия педагога имеет многовековую историю, изменяющаяся в соответствии с запросами времени. В настоящее время возникла необходимость формирования нового образа компетентного педагога, требующая переосмысления сложившихся педагогических ценностей, введения качественных изменений в профессиональную подготовку педагогов в современных условиях трансформации казахстанского образования.

Исследованием профессиональной деятельности и поведения занимается педагогическая деонтология и профессиональная этика. В педагогической науке одним из первых системно и фундаментально исследовал проблемы педагогической деонтологии доктор педагогических наук, профессор К. М. Левитан. В своей работе «Основы педагогической деонтологии» автор отмечает низкую мотивацию учения и невысокий уровень знаний школьников, разрыв между образованностью и воспитанностью, бедность духовных интересов, средовая и социальная дезадаптация детей. В связи с этим, К. М. Левитан утверждает, что образовательные учреждения испытывают необходимость в привлечении полноценных личностей педагогов [1].

В современной педагогической практике деонтологические аспекты профессиональной деятельности педагогов многогранны и сложны, обусловленные рядом социокультурных, экономических, общественно-политических факторов. Г. М. Коджаспирова считает, что принцип «не навреди!» является деонтологической основой профессиональной деятельности педагога, направленной на гармоничное развитие личности обучающегося при сохранении его физического и психического здоровья [2].

Данный принцип является социально-психологической предпосылкой возникновения и становления педагогической деонтологии как науки. Приложение принципа в профессиональной деятельности педагога состоит в необходимости осуществления социального контроля над действиями и поступками педагога, а также соблюдения психогигиены общения в структуре «педагог – различные субъекты целостного педагогического процесса».

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Современная психогигиена изучает влияние различных условий среды на психику человека, разрабатывает мероприятия по сохранению и укреплению нервно-психического здоровья людей.

Задачи педагогической науки как науки заключаются в выявлении значения профессионального долга педагога, ответственности за результаты профессиональной деятельности, определении системы норм и требования, предъявляемых педагогу в процессе взаимоотношений с обучающимися, их родителями, коллегами, а также в реализации условий их реализации в практической деятельности. По мнению Гребенниковой В. М., педагогическая деонтология призвана разъяснять значение тех или иных действий, поступков, мотивов, характерных личностных качеств педагогических работников, содействовать формированию необходимых для данной профессии нравственных черт, предотвращает их деформацию в результате длительного выполнения профессиональных функций [3].

Исходя из этого, деонтологическая наука выполняет следующие функции: 1) научно-теоретическую, предполагающую изучение сущности профессионального долга педагога, систему деонтологических качеств педагогов; 2) ценностно-смысловую – формирование системы ценностных ориентаций педагогов как устойчивых норм морального сознания и поведения; 3) проективно-преобразовательную – обеспечение создания механизма и функционирования системы выполнения профессионального долга педагогами, создание благоприятного морально-психологического климата в ходе взаимодействия педагога со всеми участниками образовательного процесса; 4) прогностическую – изучение перспектив развития педагогической деонтологии, ее отдельных направлений.

Определив основные задачи и функции деонтологической науки, возникает необходимость рассмотрения основных подходов по формированию этико-деонтологической готовности педагогов. В связи с этим, в разрезе имеющихся подходов при исследовании этико-деонтологической готовности рассмотрению принадлежит компетентностный подход.

Практическая важность отбора содержания профессиональной подготовки педагога на основе компетентностного подхода обусловлена повышенным вниманием работодателей и выпускников к качеству образовательных услуг, предоставляемых высшей школой. Это связано также с интеграцией отечественного высшего профессионального образования в европейское пространство и необходимостью унифицировать основные методологические подходы к организации специалистов. При данном подходе акцент делается на результатах образования.

Данный подход составляет основу ценностной гуманистической парадигмы образования и служит целям обеспечения качества. Такой подход предполагает формирование у педагогов совокупности взаимосвязанных качеств, определяемых содержательным компонентом профессиональной деятельности

и процессуальным компонентом профессиональной деятельности (совокупность профессиональных умений, навыков, способов деятельности) [4, 5, 6, 7].

Исследователи рассматривают компетентность в качестве уровня подготовленности к профессиональной деятельности, степень овладения знаниями, способами деятельности, необходимыми для принятия эффективных решений [8].

В исследованиях, посвященных компетентному подходу, отмечается практико-ориентированный характер компетентности, обосновывается необходимость выделения универсальных, ключевых, надпредметных компетентностей.

Исследованием компетентности и компетентного подхода в образовании занимались такие ученые, как И. А. Зимняя [9], Дж. Равен [10], Н. В. Кузьмина [11], О. Е. Лебедев [12], М. И. Лукьянова [13], А. К. Маркова [14], Г. С. Трофимова [15], Н. Хомский [16], А. В. Хуторской [17], М. А. Чошанов [18], В. А. Якунин [19] и другие.

Компетентный подход направляет систему образования на обеспечение качества подготовки в соответствии с запросами современного общества, что согласуется не только с потребностью личности интегрироваться в общественную деятельность, но и потребностью самого общества использовать потенциал личности.

С учётом имеющихся позиций и опираясь на проведенные исследования группой ученых Российского государственного торгово-экономического университета определены следующие группы компетенций [20]:

- 1) Ценностно-смысловые компетенции, обеспечивающие механизм самоопределения в ситуациях учебной и иной деятельности.
- 2) Общекультурные компетенции, духовно-нравственные основы жизни человека и человечества, народов, культурологические основы семейных, социальных, общественных явлений и традиций; роль науки и религии; компетенции в бытовой и культурно-досуговой сферах.
- 3) Учебно-познавательные компетенции, включающие элементы логической, методологической, общеучебной деятельности.
- 4) Информационные компетенции.
- 5) Коммуникативные компетенции.
- 6) Социально-трудовые компетенции, выражающиеся при выполнении роли гражданина, наблюдателя, избирателя, представителя, потребителя, покупателя, клиента, производителя, члена семьи.
- 7) Компетенции личностного самосовершенствования, выражающиеся в непрерывном самопознании, развитии необходимых человеку личностных

качеств, формировании психологической грамотности, культуры мышления и поведения.

Основываясь на вышеперечисленных группах компетенций и на анализе теоретических работ, нами выделено пять этапов формирования этико-деонтологической компетентности:

- приобретение профессиональной грамотности, предполагающее наличие элементарных знаний и начальных навыков профессионального поведения;
- приобретение профессиональной обязанности, достаточных профессиональных знаний, овладение общими способами нормативного поведения;
- приобретение значимых личностных и профессиональных качеств, позволяющих полной реализации в конкретной профессиональной сфере деятельности;
- формирование деонтологической культуры, осознание профессиональных ценностей и норм поведения, участие в социальном и культурном развитии общества, трансляция ценностей и норм;
- формирование личностно-профессионального мировоззрения.

ВЫВОДЫ

Проанализировав теоретические работы, посвященные этико-деонтологической подготовке, следует отметить, что в процессе формирования этико-деонтологической компетенции формируется этико-деонтологическая готовность будущего педагога наряду с другими элементами структуры этико-деонтологической готовности. По мнению доктора педагогических наук, профессора Кертаевой К. Б. «этико-деонтологическая готовность» педагога характеризует уровень развития профессиональной компетенции педагога, приоритетность ценностных ориентаций, степень усвоения и соблюдения норм педагогической этики, деонтологии, правил социальной жизни, конституционных и законных актов [21].

Для формирования этико-деонтологической готовности будущих педагогов необходимо наличие потребности у будущих педагогов в общении со всеми стейкхолдерами педагогической деятельности [22]. Интеркоммуникация будущих педагогов способствует развитию и поддержанию положительных взаимоотношений с окружающей эко-системой социального института.

В дополнение к интеркоммуникации как элемента рассматриваемой готовности, ценности, интересы, мотивы, потребности являются также необходимыми составляющими мотивационного компонента в структуре формирования этико-деонтологической готовности будущих педагогов.

Структура этико-деонтологической готовности также включает эмоционально-волевой компонент. В его структуру входят эмоциональные переживания будущих педагогов.

При формировании этико-деонтологической готовности педагога согласно классификации Б. И. Додонова [23], эмоции и чувства могут быть следующих видов: альтруистические, коммуникативные, глорические, практические, пугнические, гностические, эстетические, акизитивные.

Для формирования этико-деонтологической готовности требуется выявить педагогические условия. Прежде всего, необходимо определить психические качества, особенности характера у абитуриентов перед приемом документов для зачисления на педагогические направления.

С целью приобретения обучающимися знаний, умений, компетенций и применения их в практической деятельности, необходимых для формирования этико-деонтологической готовности, в вузовский компонент рабочих учебных планов в разрезе учебных дисциплин нужно ввести темы/семинары с целью воспитания этико-деонтологических качеств будущих педагогов («Основы педагогической деонтологии», «Методы создания психологического комфорта на уроке» и др.).

Проанализировав теоретические работы ученых в области этико-деонтологической готовности и ее формирования можно отметить, что формирование такой готовности происходит в течение всего процесса педагогической деятельности. Этико-деонтологическая готовность рассматривается авторами с позиции структуры педагогической деятельности и структуры личности будущего педагога, так как сложная динамическая структура личности педагога отражает структуру педагогической деятельности, что не является противоречием.

А выбор компетентного подхода в подготовке будущих кадров позволяет производить оценку количественного и качественного уровня сформированности отдельных компетенций и компетентности в целом.

Резюмируя проведенный обзор можно утверждать, что этико-деонтологическая готовность в системе высшего образования является требованием времени, связанным с повышением уровня государственных и общественных установок к уровню профессиональной (в том числе этико-деонтологической) готовности педагога, с повышением уровня конкуренции на рынке педагогического труда.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Левитан, К. М.** Основы педагогической деонтологии : Учеб. пособие для высш. шк. / К. М. Левитан. – М. : Наука, 1994. – 190, [2] с.; 22 см.; ISBN 5-02-011220-8.

2 **Коджаспирова, Г. М.** Педагогическая антропология: Учебное пособие. – М. : Гардарики, 2005. – 287 с. – ISBN 5-8297-0232-0.

3 **Гребенникова, В. М.** Деонтологический подход к развитию профессионально-коммуникативной культуры менеджеров образования: Монография. – М. : Перспектива, 2012 – 197 с.

4 **Загвязинский, В. И.** Методология и методы психолого-педагогического исследования: учеб. пособие для студентов высших пед. учеб. заведений/ В. И. Загвязинский, Р. А. Атаханов. – 2-е изд., стер. – М. : Академия, 2005. – 208 с.

5 **Зеер, Э. Ф.** Психология профессионального развития: учеб. пособие для студентов высших пед. учеб. заведений/ Э. Ф. Зеер. – 3-е изд., стер. – М. : Академия, 2009. – 240 с.

6 **Зимняя, И. А.** Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека [Текст] / И. А. Зимняя // Профессиональное образование. – 2006. – № 2. – С. 18–21.

7 **Сериков, Г. Н.** Основания педагогических исследований / Г. Н. Сериков – Челябинск : Образование, 2005. – 238 с.

8 **Назарова, Н. М.** Специальная педагогика: история развития научного знания и подготовка педагогических кадров: монография/Н. М. Назарова – М. : Спутник+, 2009. – 159 с.

9 **Зимняя, И. А.** Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Авторская версия [Текст] / И. А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.

10 **Равен, Дж.** Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация / Дж. Равен; пер. с англ. – М. : Когнито-Центр, 2002. – 396 с. 283.

11 **Кузьмина, Н. В.** Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища / Н. В. Кузьмина; ВНИИ проф.-техн. образования. – М. : Высш. шк., 1989. – 166, [1] с. : ил.; 21 см.; ISBN 5-06-001476-2 : 30 к.

12 **Лебедев, О. Е.** Компетентный подход в образовании // Школьные технологии. – 2004. – № 5. – С. 3–1.

13 **Лукьянова, М. И.** Психолого-педагогическая компетентность учителя : диагностика и развитие / М. И. Лукьянова. – М. : ТЦ Сфера, 2004 (ГУП Смол.

обл. тип. им. В. И. Смирнова). - 141, [2] с. : ил., табл.; 21 см. – (Педагогическое мастерство.); ISBN 5-89144-497-6 (в обл.).

14 **Маркова, А. К.** Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Междунар. гуманитар. фонд «Знание», 1996. – 308 с.; 21 см.; ISBN 5-87633-016-7 : Б. ц.

15 **Трофимова, Г. С.** Основы педагогической коммуникативной компетентности: Учеб. пособие/Г. С. Трофимова; Удм. гос. ун-т. – Ижевск : Изд-во Удм. ун-та, 1994. – 75, [1] с.; 20 см.; ISBN 5-7029-0123-1.

16 **Хомский, Н.** Аспекты теории синтаксиса / Хомский Н. – Москва: Издательство Московского университета, 1972. – 129. – Режим доступа: <http://www.biblioclub.ru/index.php?page=book&id=53120>. – На рус. яз. – ISBN 9785998950773.

17 **Хуторской, А. В.** Компетентностный подход в обучении. Научно-методическое пособие. – М. : Издательство «Эйдос»; Издательство Института образования человека, 2013. – 73 с. : ил. (Серия «Новые стандарты»).

18 **Чошанов, М. А.** Гибкая технология проблемно-модульного обучения: Метод. пособие / М. А. Чошанов. – М. : Нар. образование, 1996. – 157 с. : ил.; 20 см.; ISBN 5-87953-008-6.

19 **Якунин, В. А.** Педагогическая психология : Учеб. пособие / Якунин В. А. – 2. изд. – СПб. : Михайлов, 2000. – 348 с. : табл.; 24 см. – (Высшее профессиональное образование / Европ. ин-т экспертов); ISBN 5-8016-0213-5.

20 **Федоров, А. Е., Метелев, С. Е., Соловьев, А. А., Шлякова, Е. В.** Компетентностный подход в образовательном процессе. Монография. – Омск : Изд-во ООО «Омскбланкиздат», 2012. – 210 с.

21 **Кертаева, Г. М.** Основы педагогической деонтологии [Текст] : учебное пособие / Г. М. Кертаева. – Павлодар : КЕРЕКУ, 2009. – 286 с.

22 **Дьяченко, М. И., Кандыбович, Л. А., Кандыбович, С. Л.** Психология высшей школы. Учебник. – Минск : издательство БГУ им. В. И. Ленина, 1981. – 383 с.

23 **Додонов, Б. И.** Эмоция как ценность [Текст]. – Москва : Политиздат, 1978. – 272 с.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

X. H. Kasenov

Педагогтің этикалық-деонтологиялық дайындығының негізгі аспектілері және оны қалыптастыру

Әлеуметтік ғылымдар факультеті,
Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы.
Материал 11.12.19 баспаға түсті.

Kh. N. Kassenov

The main aspects of ethical and deontological preparedness of a teacher and its formation

Faculty of Social Sciences,
L. Gumilyov Eurasian National University,
Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan
Material received on 11.12.19.

Мақалада педагогтің этикалық-деонтологиялық дайындығына байланысты мәселелер қарастырылады, сондай-ақ оны қалыптастырудың негізгі кезеңдері талданады. Мақала авторы деонтологиялық ғылымның принциптерін, функцияларын жүйелі түрде ашады. Зерттеу барысында бар көзқарастар тұрғысынан құзыреттілік тәсіл ұсынылған. Таңдалған тәсіл педагогтарда кәсіби қызметтің мазмұндық компонентімен және кәсіби қызметтің іс жүргізу компонентімен анықталатын өзара байланысты қасиеттердің жиынтығын қалыптастыруды көздейді. Сонымен қатар, мақалада этикалық-деонтологиялық құзыреттілікті қалыптастырудың бес кезеңі анықталды.

The article deals with the issues related to ethical and deontological readiness of the teacher, as well as the main stages of its formation. The author of the article consistently reveals the principles and functions of deontological science. In the process of research in the context of existing approaches presented competence approach. The chosen approach involves the formation of teachers set of interrelated qualities determined by the content component of professional activity and the procedural component of professional activity. Also in the article five stages of formation of ethical and deontological competence are revealed.

FTAMP 14.07.05

А. Ж. Куватов

докторант, Гуманитарлық-педагогикалық факультеті, С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы
e-mail: askarkuvatov@mail.ru

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГ МАМАНДАРДЫҢ ДАЙЫНДЫҒЫНДАҒЫ ҚАБІЛЕТТЕР МЕН ӘЛЕУЕТТІҢ ОРНЫ

Мақалада болашақ педагог-психолог мамандардың дайындығындағы қабілеттер мен әлеуеттің алатын орны туралы жазылған.

Кілтті сөздер: болашақ педагог-психолог, қабілет, әлеует, білім беру.

КІРІСПЕ

Жаңа әлеуметтік кез, жаңа әлеуметтік орта, жаңа әлеуметтік шындықтар, қоғамның жаңа идеологиясы мамандарды дайындауда жоғары білімнің алдында жаңа талаптарын қояды. Қазіргі заманда, Қазақстан Республикасында білім беру дамытуының мақсаты мен талаптарын анықтайтын бірнеше мемлекеттік құжаттары бар. Бұлардың қатарына «Білім туралы», «Жоғары және жоғарыдан кейін кәсіби білім туралы», «Жастар және балалардың қоғамдық бірлестіктерді мемлекеттік қолдауы туралы» заңдарын кіргізуге болады. Бұл құжаттарда мамандардың жаңа ұрпақтарын тәрбиелеудегі талапы қойылған және бұл Қазақстанның қазіргі және болашақ сұраныстарынан туындайды. Білім нарықтық игілік болып табылмайды. Қазақстандық білім берудің негізінде сабақтастық, жүйелілік, берікшілік, қолжетімділік және т.б. ұстанымдары жатыр. Оқыту мен тәрбие оның негізгі құрастырушы элементтері болып табылады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Білімнің тиімділігі мен сапасы оқыту мен тәрбиелеу үдерістерінің және өз кезегінде олардың тиімділігі мен сапасынан өзара іс-қимылдардан байланысты. Жоғары оқу орындарында оқыту мен тәрбиелеу үдерісі екі бағытта жүріп келеді:

- оқыту үдерісі кезінде аудиториялық сабақтар арқылы;
- студент пен оқытушының оқу сабақтарынан бос уақыты кезінде аудиториядан тыс жұмысы арқылы.

Бұл бағыттардың мақсаты бір – заманауи жоғары білікті маманды тәрбиелеу. Бұл үшін заманауи маман қандай болу керек екені туралы түсінік

болу керек. Оның жеке және кәсіби сапалары қалай сәйкеседі, оларды қалай қалыптастыру, кім оларды қалыптастыру керек, яғни студентті тәрбиелеудің жаңа заманауи жүйесі, жаңа концепциясы керек. Жоғары оқу орынынның ұжымы іргелі құндылығына сүйене отырып, тәрбиелік ортаны қалыптастырады және болашақ мамандар үшін мәдени, оқу, ғылыми, кәсіби, жастар орталығы болып қалады.

Бұнда орталық бағыты деидеологизация емес, жаңа идеология – жастарды қандай құндылықтарға бағыттауы, өз елінің қандай жетістіктеріне қарап оларды тәрбиелеуі болып табылады. Студенттермен педагогикалық теорияны меңгеру сапасының басты көрсеткіші – тәжірибеде оларды қолдана білуі бағаланатын, теориялық білімдердің әрекеттілігі болып табылады. Білімді тәжірибеде қолдану – күрделі талдаулы-синтетикалық үдерісі, және бұл уақытта педагогикалық білімдерді және біліктіліктерді жеткілікті меңгеруге, оларды түрлі педагогикалық жағдайларда қолдануға болады.

Қабілеттер – бұл адамның психологиялық ерекшеліктері және бұлардан білімдерді, біліктіліктерді, дағдыларды меңгерудің сәттілігі байланысты, бірақ өздері осы білімдер, дағдылар мен біліктіліктер санына жинақталмайды. Кірісінше жағдайда емтихандағы баға, тақта алдындағы жауап, сәтсіз немесе сәтті орындалған бақылау жұмысы адамның қабілеттері туралы соңғы қорытындысын жасауға рұқсат етер еді.

Қабілеттер мен білімдер, қабілеттер мен біліктіліктер, қабілеттер мен дағдылар бір-біріне тепе-тең емес. Қабілеттер – бұл мүмкіндік, ал бір немесе басқа шаруадағы қажетті шеберлік деңгейі – бұл болмыс шындық. Психология, қабілеттер мен әрекеттің аса маңызды компоненттері: білімдер, дағдылар мен біліктіліктердің тепе-теңдігін мойындамау, олардың бірліктігін көрсетеді. Қабілеттер тек қана осы қабілеттерсіз жүзеге аспайтын болмыс шындыққа ғана көзге түседі.

Қабілеттер білімдер, біліктіліктер мен дағдыларда емес, оларды меңгеру динамикасында көзге түседі, яғни түрлі тең жағдайларда бұл іскерлікке аса маңызды білімдер мен біліктіліктердің меңгеру үдерісі жылдам, терең, жеңіл және берік болып жүзеге асады.

Қарастырылған нышандар мен қабілеттердің қатынасы көрсеткендей, қабілеттердің дамуы табиғаттық алғышарттарынан байланысты, және олар түрлі адамдарда бірдей емес, бірақ қабілеттер анағұрлым табиғаттың сыйы емес, соғұрлым адам тарихының өнімі. Әр адамға алда эстафета қабылдауы болады: ол құралдармен, тілмен қолдану білу, көркем шығармашылық шығарларымен ләззат алу керек және т.б.. Тарихи жетістіктер әлемін меңгеруімен, адамдар өз қабілеттерін қалыптастырады. Қабілеттерді көрсетуі қоғамның сұраныстарын

қамту барысында адамдармен тарихи өндірілетін, сәйкес білімдер мен біліктіліктерін қалыптастырудың нақты адамдарынан тікелей байланысты.

Адам, бір іске қабілетті ма, жоқ па екенің білгені туралы байланысты шешуші факторы деп санауға негізі бар, оқыту әдістемесі болып саналады. Ереже ретінде, туғаннан қабілетті туралы сөз көтеріледі, егер оқыту әдістемесі өзінің дәрменсіздігін және әлсіздігін анықтайды. Әрине, әдістеме жетілдіріледі, сондықтан «туғаннан» қабілетті шеңбері амалсыздан көбірек тарылады.

Ақыл-ой әрекетін толықтай қалыптастыруы алты кезеңді дәйекті өтуді талап етеді, ішінен екі кезең алдын ала және төрт кезеңі – негізі болып саналады:

- мотивациялық;
- болжамды;
- материалдық немесе материалданған;
- сыртқы сөйлеулі;
- дыбыссыз ауызша сөз;
- ақыл-ой немесе ішкісөзді әрекеті.

Н. Д. Левитов негізгі педагогикалық қабілеттері сапасында келесілерді бөліп көрсетеді: балаларға білімдерді қысқа және қызықты түрінде беру қабілеті; оқушыларды түсіну қабілеті; дербес және шығармашылықты ойлау қабілеті; тапқырлық немесе жылдам және дәл кеңістікті бағдарлау; ұстаздың өз жұмысын қамтамасыз ету үшін және де жақсы оқушылар ұжымын құрастыру үшін қажетті ұйымдастырушылық қабілеттері [2. с. 85].

Педагогикалық қабілеттер ең жалпылама түрінде В. А. Крутецкиймен ұсынылған болатын, және өздеріне сәйкес жалпы анықтамаларын берген:

- дидактикалық қабілеттері – оқушыларға оқу материалын қолжетімді қылатын, мәселені анық және түсінікті қылатын, пәнге деген қызығушылығын тудыратын қабілеттері;
- академиялық қабілеттері – ғылымға (математикаға, физикаға, биологияға, әдебиетке және т.б.) сәйкес саласына қабілеттері;
- перцепті қабілеттері – оқушының, тәрбиеленушінің ішкі әлеміне өте білу, психологиялық байқағыштық қабілеттері;
- сөз айту қабілеттері – сөз сөйлеу арқылы өз ойлары мен сезімдерін анық және нақты түсіндіре білу қабілеттері;
- ұйымдастырушылық қабілеттері – оқушылар ұжымын ұйымдастыру, оны біріктіру, өз меншікті жұмысын дұрыс ұйымдастыру қабілеттері;
- авторитарлық қабілеттері – оқуларға тікелей эмоционалды-ерікті әсер ету қабілеттері;
- коммуникативті қабілеттері – балалармен қатынасуды білу қабілеттері;
- мұғалім жұмысына аса маңызды назарды бірнеше істер арасында бірауақытта реттеуге қабілеті [3. с. 117].

«Әлеует» (потенциал, Potencia лат. сөзі – күш) өзінде бірауақытта байланыс пен қатынастың үш деңгейін біріктіреді:

1) өткенді көрсететіні: әлеует маманның тұрақтану үдерісі кезінде жиналған және тиімді әрекеті мен дамуының мүмкіндігін шарттайтын шынайы күштердің тұрақты жиынтығын ұсынады. «Әлеует» түсінігіне жақын «ресурс» сөзі. Әлеует дегеніне ресурстардың, мүмкіндіктердің, қабілеттердің бар болуы – барлық фактілердің соммасы, және бұдан бір немесе басқа талаптарын сәтті шешуі байланысты [4. с. 78];

2) қазіргіні қайта көрсететіні: бар мүмкіндіктердің көкейкестілікті үдерісіне және олардың жүзеге аспаған және жүзеге асқан мүмкіндіктерін іскерлі және тәжірибелік қолдануға назар аударылады. «Әлеует» түсінігі өзінің функциясы бойынша өзіне жақын «резерв» түсінігімен сәйкес келеді.

Әлеует құрылысын бұл қалыптан қарастырса, резерв түсінігінде қолданбаған, жүйе функционалдығын өзін-өзі танытуға қабілетін сенімді қамтамасыз ететін, іске қосылмаған «беріктік қоры» мүмкіндігінің мазмұнды түрлігін ескертуі жөн.

Кәсіби-педагогикалық іскерліктің сипаттамасы күрделенуімен, әлеуметтік байланыстар мен қатынастардың диапазоны кеңейісімен, адамның интеллектуалды, психологиялық және рухани ресурстарының алдын ала дамуы мен «жинақталуына» сұраныстары жоғарлайды.

Кесте 1 – «Әлеует» дефинициясы бойынша ой алаңы

Дефиниция	Дәрежелер		Автор
	Мүмкіндіктер	Қабілеттер	
Әлеует	Дереккөздері, мүмкіндіктері, құралдары. Сәйкес бір талапты шешуге, анықталған мақсатқа жету үшін қолданылуы мүмкіндіктер қорлары		Совет энциклопедиялық сөздігі, 1988
Әлеует	Сәйкес бір саладағы мүмкіндіктері, құралдары бар жиынтығы		Шетел сөздерінің сөздігі, 1993
Әлеует	Сәйкес бір қатынастағы дәрежесі. Құралдар мен мүмкіндіктердің жиынтығы		Ожегов С.И., 1990
Әлеует	Өнім саласы ісіндегі негізі, еңбек өнімділігін жоғарлату үшін маңызды, жеке тұлғаның ішкі күштері		Ананьев Б.Г., 1968
Әлеует	Еңбек арқылы жеке тұлғалық күштері мен дарындылықтың барлығын жүзеге асыру қабілеттілігі		Нестеров В.Г. Иванько Л.И., 1987
Жеке тұлғалық әлеуеті	Жұмыскердің арнайы «қолданылмаған» перспективті мүмкіндіктері		Нестеров В.Г. Иванько Л.И., 1987
Әлеует	Жасырын түрде бар және белгілі жағдайларда көрсетілуі мүмкін		Ожегов С.И., 1990
Ресурстар	Құралдар, құндылықтар, қорлар, мүмкіндіктер, құралдардың, табыстардың дереккөздері		Совет энциклопедиялық сөздігі, 1998
Болмыс шындық	Кейбір мүмкіндіктерді жүзеге асырылу нәтижесі ретінде объективті бар заты		Совет энциклопедиялық сөздігі, 1988

Қоғамда өтіп жатқан динамизм үдерістердің стандартсыздығы, іскерлік пен қатынастардың жаңа сипаттамасының бекітілуі, көп деңгейлі білім берудің дамуы, жоғары оқу орындары мен мамандардың ел ішіндегі және халықаралық аккредитациясы заманауи қазақстандық болмыс шындықтың ерекшелігі болып табылады. «Жаңа уақыт» қоғамның әр мүшесіне арнайы сұраныстарын ұсынады: өзін-өзі тану деңгейін жоғарлату, нарық экономикасы шартында өмір сүру мен еңбек етуге дайындығы, тек қана өзінің күшіне, ынталылығына, өзінің мүмкіндіктерін жүзеге асыру белсенділігіне сену. Бұның барлығы – кәсібилікке, жас маман тұлғасына, жоғары оқу орының түлегіне сұраныстарын түбірімен өзгертіп тұр. Бұған байланысты кәсіби білім беру жүйесінің алдында жаңа сапалы, белсенді шығармашылық іске, және жаңа жиі ауысатын, шарттарға жылдам бейімделетін, дайын кадрларды дайындау талапы қойылады. Білім беру саласы мен қоғамда өтіп жатқан өзгертулері оқытушы-педагогтың кәсіби қабілеттерінің жиыны бойынша ойлауды сұраныс етеді. Ұстаздың оқу үдерісіндегі рөлін жанадан қарастыру және түсіну: заманауи педагогикалық жоғары оқу орындарына емес, шығармашылық дербестік, заманауи педагогикалық шындықтардың зерттеуіне, білім беру үдерісімен рефлексивті басқаруды жүзеге асыруға, білім берулік дамытушы жағдайларын модельдеуге қабілетті, заманауи хабарламалы және коммуникативті технологияларын меңгерген шығармашылықты дербестік педагогы керек.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жаңа білім берушілік парадигма контекстінде педагогтың жаңа міндеттемелері қарастырылған: тек білімді ғана тарататын педагог, кәсіби-педагогикалық құзыреттіліктің сұраныстарына сәйкес емес.

Педагогикалық қызмет жеке тұлғалық сапаларын, бастамаларын, шығармашылығын, кәсіби іске жоғары мотивациясы дамуының жоғары деңгейін талап етеді. Осыған байланысты болашақ мамандарды дайындауда студенттерді шығармашылыққа, инновацияға, өзара дамытуға және өзара жетілдіруге ынталандыратын жағдайларды құру маңызды бағыты болып табылады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2000.
- 2 **Левитов, Н. Д.** О психических состояниях человека. – М. : Просвещение, 1964. – 142 с.
- 3 **Крутецкий, В. А.** Психология. – М. : Просвещение, 1986. – 153 с.
- 4 **Ананьев, Б. Г.** О проблемах современного человекознания – М. : Наука, 1977. – 380 с.

5 **Сохань, Л. В., Тихонович, В. А., Донченко, Е. А.** Культура жизни личности. – К. : Научная мысль, 1984. – 189 с.

6 **Ожегов, С. И.** «Словарь русского языка». – М. : Из-во «Советская энциклопедия», 1988. – 900 с.

7 **Нестеров, В. Г., Иванько, Л. И.** Личностный потенциал работника: проблемы формирования и развития. – М., 1987.

8 **Басова, Н. В.** Психология и педагогика. – М., 1984. – 126 с.

9 **Пфейфер, Н. Э., Гущина, Л. Ю.** Структура и содержание образовательного потенциала: учебное пособие. – Павлодар, 2004. – 115 с.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

A. Zh. Kuvatov

Место способности и потенциала в подготовке будущих специалистов педагог-психологов

Гуманитарно-педагогический факультет,
Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова,
г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 11.12.19.

A. Kuvatov

Place of ability and potential in the preparation of future specialists of educational psychologists

Faculty of Humanities and Pedagogy,
S. Toraighyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.
Material received on 11.12.19.

В статье раскрывается место способности и потенциала в подготовке будущих педагог-психологов.

The research examines the place of ability and potential in the preparation of the future educational psychologists.

FTAMP 14.35.01

У. Б. Кусаинова¹, Ж. Сарсенбаева², А. А. Сералиева³

¹т.ғ.м., оқытушы, Инженерлі-экологиялық факультеті, «Ақпараттық жүйелер және информатика» кафедрасы, Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, 020000, Қазақстан Республикасы;

²т.ғ.м., оқытушы, Инженерлі-экологиялық факультеті, «Ақпараттық жүйелер және информатика» кафедрасы, Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, 020000, Қазақстан Республикасы;

³оқытушы, Инженерлі-экологиялық факультеті, «Ақпараттық жүйелер және информатика» кафедрасы, Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті. 020000, Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹ulzhan-92-92@mail.ru; ²doza20102014@mail.ru; ³seralieva_a_a@mail.ru

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ОҚЫТУШЫ: СТУДЕНТТЕРГЕ КӨЗҚАРАС ЖӘНЕ ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Мақалада оқытушылардың университеттегі жұмысының кейбір ерекшеліктері талқыланып, жоғары оқу орнының оқу үрдісіне бағдарланған, оқыту әдістерінің ерекшеліктерін меңгеруге, дидактиканың негіздерін меңгеруге және педагогикалық дағдылар бойынша бастапқы дағдыларды меңгеруге мүмкіндік беретін оқытушыларға арналған жеке ұсынымдар мен кеңестер берілген.

Мақалада «Жоғары оқу орындарының заманауи студенттерге және академиялық пәндерді оқыту технологиясына деген қарым-қатынасы» тақырыбындағы социологиялық зерттеулердің нәтижелері мен талдауы келтірілген. Зерттеуге түрлі жас санаттарының оқытушылар қатысты.

Жоғары оқу орындарының профессорлық-оқытушылар құрамының заманауи студенттерге деген қарым-қатынастарының кейбір тенденциялары көрсетілді. Профессорлық-оқытушылар құрамының білім беру технологияларын жаңартып отырудың өзекті проблемасына, оқыту әдістеріне, оқытушылардың заманауи университеттегі білім беру технологиялары мен технологияларына деген көзқарасына назар аударылады.

Оқытушылардың интерактивті оқыту әдістеріне деген оң көзқарасы анықталды, сондай-ақ оқытушылардың пікірінше,

интерактивті оқыту әдісімен оқушылардың оқу материалын есте сақтау классикалық әдіске қарағанда әлдеқайда жақсы.

Кілтті сөздер: оқытушы, мамандық, техникалық пәндер, университеттер, оқыту әдістері, педагогикалық дағдылар.

КІРІСПЕ

Қазіргі таңда жоғары білім берудегі, білім беру технологияларын, оқыту әдістерін жанарту мәселесі өте өткір болып тұр. Осы жағдайға байланыс бірнеше сұрақтар туындайды:

– ондаған жылдар бойы университеттерде әзірленген академиялық пәндерді оқытудың тәсілдері мен әдістері бар ма?

– классикалық оқыту мектебі ескірген бола ма, әлде ол университеттің ең жақсы ұсынысы болып табылады ма?

Әлеуметтік тәжірибе көрсеткендей, жоғары білім беру стратегиясында оқытушы-студенттің тікелей және аралық қарым-қатынаста қалыптастырылған және қалыптастырылған кәсіби тапсырмаларды тез және тиімді түрде шеше алатын маманның кәсіптік құзыреттілігін дамытуға және дамытуға сапалы және мазмұнды бағдарлану бар. Осыған сүйене отырып, қазіргі заманғы оқытушының профессорлық-оқытушылық құрамындағы басты орын коммуникативтік құзыреттілікке ие болуы керек, ол әлеуметтік-мәдени жағдайларды өзгертудегі педагогикалық мәселелерді тиімді шешуге мүмкіндік береді. Оқытушының қарым-қатынасы (білімнің өздігінен берілуі емес, белгілі бір саладағы кәсіпқойларды оқыту және т.б.) мақсаты, мазмұны және қызмет ету әдісі ретінде әрекет ететіні ескірген жөн, сондықтан коммуникативтік құзыреттілікті дамыту қажет [1].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазақстандық білім беру жүйесін жаңғырту тұжырымдамасында білім берудің сапасын арттыру, жастар топтарының, студенттердің психологиялық және әлеуметтік дамуының кәсіптік бағдар беру жағдайында жүйеге келтіру, кәсіптік қызығушылықтарды, кәсіптік жетілдіруді, кәсіптік жетілдіруді анықтауға және дамытуға бағытталған міндеттердің бірі болып табылады. Жоғарғы оқу орындарында жастар педагогикалық-педагогикалық өзара әрекеттесудің пәндік-тақырыптық форматтары арқылы жүзеге асырылатын құзыретті психологиялық-педагогикалық өзара әрекеттесуден туындаған біліктіліктің бірінші кезеңінен өтеді.

Жоғары оқу орындарында және нақты оқытушылық тәжірибеде екі психологиялық-педагогикалық өзара іс-қимылдың қазіргі заманғы классикалық идеялар тез өзгертін әлемде олардың психологиялық табиғатын өзгерту,

уақыттың талабына және талаптарға сай келетін жаңа дыбыс сатып, және педагогикалық процесінің барлық субъектілерінің әріптестік сипатқа ие. Мұндай қарым-қатынастардың мәні студенттің және оқытушының тең құқылы қатысушылары, білім беру саласындағы әріптестері болып табылады. Оқытушы-студенттік жүйедегі қарым-қатынастың бұл сипаты білім берудің біртүрлі емес бағдарланған моделі шеңберінде оқытушының үстемдік ететін дәстүрлі қатынастардың антигезі болып табылады [2].

Білім беру мекемелерінің өзгермелілігі, мазмұнын әртараптандыру, инновациялық процестерді кеңейту арқылы анықталған қазіргі заманғы білім беру міндеттерін өзгерту тұрғысынан оқытушының кәсіптік-педагогикалық қызметінің ерекшелігін жаңадан қарастыруға тура келеді. Бүгінгі күні маман психологиялық және педагогикалық технологиялардың алуан түрлілігімен жақсы білуге, өз пікірін білуге және өз пікірлерін қорғауға, олардың жеке қабілеттерін дұрыс бағалауға, жауапты шешімдер қабылдауға дайын болуына және олардың салдарларын көруге тиіс [3].

Жоғары білімді мамандардың заманауи ұрпағын дайындау студенттердің көпфункционалды дамуын жүзеге асыратын тұтас және өте күрделі педагогикалық процесс болып табылады. Бұл үдерісте болашақ мамандардың кәсіби қабілеттері, білімі, дағдылары мен қабілеттері ғана емес, сонымен қатар олардың негізгі, маңызды әлеуметтік қасиеттері қалыптасады, мұның өзі педагогикалық процесті қамтамасыз етудің кешенді, жүйелі тәсілін қажет етеді, мұның өзі университет оқытушылары ерекше рөл атқаруы тиіс [4].

Байланыстың жағымды жағы өте маңызды – кейде адамның беті туралы көбірек біле алады, ол тілейді немесе айтқысы келеді, және уақытында күлімсіреу, өзін-өзі сенімділік білдіру, қарым-қатынасқа бейімділік байланыстарды орнатуда үлкен көмек көрсетеді.

Мимикалық қозғалыстардың шексіз әртүрлілігі және олардың комбинациясы оқытушыға белгілі бір студентке де, тұтастай алғанда студенттік топқа де эмоционалды күйін және қарым-қатынасын білдіруге мүмкіндік береді [5].

Бірқатар зерттеулер оқытушыларға сыртқы эмоционалдылықтың жоғары дәрежесі бар оқытушыларды бет-әлпетті жақсы білдіруді ұнататынын көрсетеді. Көздің немесе тұлғаның бұлшық еттерінің шамадан тыс қозғалуы, сондай-ақ олардың статикалық табиғатының жансыздығы студенттермен қарым-қатынас жасауда маңызды проблемаларды тудырады.

Қазіргі заманғы студенттер классикалық дәрістерге бағдарланбайды, интерактивті сыныптың пайдасына сүйенеді. Алайда, көптеген оқытушылар оқыту әдісін өзгерткісі келмейді немесе өзгерте алмайды. Академиялық топтар оқыту әдістерін өзгерту мәселесін көтергеннен кейін, жауап дереу

пайда болады: «...оқытушылар оқуды қаламайды, олар нашарлайды, оқығанды ұнатады, классикалық дәрістерге барады және семинарларға дайындалады, ал қазіргі заманғы студенттер үнемі жана, дәстүрлі емес, интерактивті құралдарды қажет етеді» [6].

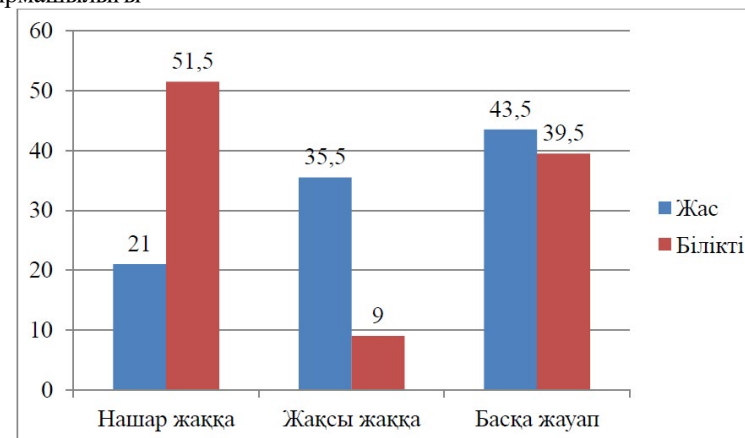
Өткенге шынымен ностальгия ма? Немесе студенттер неғұрлым нашарлады? Оқу әдістерін өзгерту керек пе? Бұл сұрақтарға жауап беру үшін жоғарғы оқу орнында студенттер мен оқытушылар бойынша ауқымды зерттеулер жүргізу керек. Біздің зерттеуімізді шектеулі өз жоғарғы оқу орнында алдық.

Профессор-оқытушылар құрамының сауалнамасы өткізілді, оған 15 адам қатысты: 7 оқытушы 35–50 жас аралығындағы, 8 адам және 51 жастан 70 жас аралығындағы. Бірінші топты «жас» деп атаймыз, екіншісі – «білікті» [7].

Зерттеудің негізгі сұрақтары 20 жыл бұрынғы студенттер мен бүгінгі студенттерді салыстыру мәселелері, сондай-ақ оқытушылардың академиялық пәндерді оқыту әдістемесіне деген көзқарасын анықтау болды.

Зерттеу нәтижесі көрсеткендей, «20 жыл бұрын оқытушылардан, бүгінгі оқытушыла айырмашылығы бар ма?» деген сұраққа жауап берудің жалпы үрдісі көрсеткендей, оқытушылардың көпшілігі студенттердің қазіргі ұрпағы өздерінің алдыңғы студенттерден гөрі «нашар» деп жауап берді.

Диаграмма 1 – Қазіргі студенттердің 20 жыл бұрынғы оқытушылардан айырмашылығы

Студенттер, осындай оқытушылардың пікірі бойынша, тар көзқарасымен, өмірге деген тұтынушылық көзқарасымен, интеллекттің төменгі деңгейімен, тарихты нашар білумен және негізгі білімнің жеткіліксіздігімен ерекшеленеді.

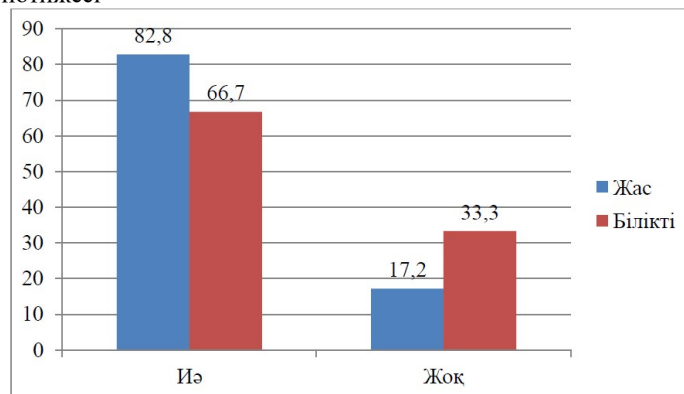
Оқуға көп күш жұмсамайтын және оған бей-жай қарамайтын оқушылар көп. Көптеген адамдарда оқуға деген мотивациясы жоқ, олар әрдайым «студент-оқытушы» жүйесінде қашықтықты сезінбейді, олар өздерінің нақты қабілеттеріне қатысты кем сынға түседі, олар нәресте, аз жауапты. Жалпы алғанда, оқытушылардың бұл тобы заманауи студенттерді әлсіз және аз ынталандырады.

«Жас» оқытушылардың 35,5 % және «білікті» оқытушылардың 9 % ғана жақсы жаққа өзгерді деп санайды.

Оқытушылардың «Жас» оқытушылардың 43,5 % және «білікті» оқытушылардың 39,5 %, заманауи студенттердің барлығы әртүрлі деп есептейді: олар өткен жылдардағы студенттерге қатысты жақсы және нашар үшін өзгерді. Студенттер өздерінің қарым-қатынастарында тәуелсіз, еркін және ашық қарым-қатынаста болды, олар білім алуға және олардың болашақ мамандығына үлкен қызығушылық танытып, заманауи ақпараттық технологияларда жетілдірілуде. Бірақ, дүниетаным, интеллектуалдық қасиеттер және оқытудың жалпы деңгейі айтарлықтай төмендеді.

Сауалдамадағы келесі сұрақ: заманауи оқыту әдісі 20 жыл бұрын әдісімен ерекшеленеді ме, егер болса, онда? Талдау нәтижесі көрсеткендей (2-сурет), әртүрлі жас топтары мен жоғары оқу орындарынан келген оқытушылардың жауаптарында елеулі айырмашылық жоқ: адамдардың басым көпшілігі оқыту әдістерінде қатты ерекшеленетіндігін атап өтті.

Диаграмма 2 – Заманауи оқыту әдісі 20 жыл бұрын әдісімен ерекшеліктерінің талдау нәтижесі

Білім берудің тәсілдері мен әдістері өзгерді:
– инновациялық әдістер енгізілуде;

- интерактивті сабақтар өткізіледі;
- білім бақылау нысандары өзгерді;
- тестілеу, топтық жұмыс формалары кеңінен қолданылады;
- өте кең қолданылатын компьютерлік технология.

Дегенмен, кейбір оқытушылардың талаптары төмендейді, студентке барлық жағынан қызмет етуі және оған жағымды болуы қажет клиент ретінде қатынасы.

ҚОРЫТЫНДЫ

Осылайша, біз қазіргі студенттің нашарламағанын көріп отырмыз, ол жай ғана өзгеше, жаңа басымдықтар, жағдайлар, тәсілдер мен әдістер пайда болды. Бүгінгі күні жоғары оқу орындарында академиялық пәндерді оқыту әдістемесі өте өткір. Соңғы жылдары «классикалық» оқыту әдісімен қанағаттанбайтын жаңа ұрпақ өсіп келеді. Оқу түрлерінің қайсысы ең жақсы болып табылатыны туралы сұраққа оқытушылардың көпшілігі жауап береді: топтық жұмыспен интерактивті сабақтар, шағын дәрістер топтық талқылаумен және практикалық мәселелерді шешумен, мысалдармен жұмыс жасайтын талқылаулар. Саздылық, студенттердің бейресми қарым-қатынастары көбінесе белгілі бір пәннің оқыту әдістерін қазіргі білім беру және ақпараттық тәсілдерден оқшаулаумен анықталады. Біздің студенттеріміз 21-ші ғасырдың өнімі болып табылады, олар ата-аналарынан гөрі өз уақыттарына ұқсас, және де оларды оқыту инновациялық тәсілдер мен әдістерді талап етеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Ситаров, В. А., Шутенко, А. И., Шутенко, Е. Н.** Психологические особенности социокультурного облика студенческой молодежи. Знание. Понимание. Умение.– 2009. – № 2. – С. 66–72.
- 2 **Субочева, А. О.** Социально-экономические основы совершенствования системы подготовки специалистов по управлению персоналом в налоговых органах. – М., 2005.
- 3 **Манухина, С. Ю.** Формирование социально-профессионального самоопределения молодежи в условиях непрерывного образования. – М., 2012. – 207 с.
- 4 **Ширванов, Р. А.** Применение информационных технологий для управления компетенциями в процессе обучения. Акмеология. – 2014. – № 3–4. – С. 196–197.
- 5 **Блинов, В. И., Виненко, В. Г., Сергеев, И. С.** Методика преподавания в высшей школе. – М. : Издательство Юрайт, 2014. – 315 с.

6 **Кох, М. Н., Пешкова, Т. Н.** Методика преподавания в высшей школе. – Краснодар : КубГАУ, 2011. – 150.

7 **Губайдуллина, Г. Н.** Педагогиканы оқыту әдістемесі. – Өскемен : С. Аманжолов атындағы ШҚМУ баспасы, 2012. – 242 с.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

U. B. Kussainova¹, Zh. Sarsenbaeva², A. A. Seralieva³

Современный преподаватель: взгляд на студентов и методики преподавания в вузе

^{1,2,3}Инженерно-экологический факультет,
Кокшетауский университет имени Абая Мырзахметова,
г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 11.12.19.

U. B. Kussainova¹, Zh. Sarsenbaeva², A. A. Seralieva³

Modern teacher: a look at students and methods of teaching in high school

^{1,2,3}Faculty of Engineering and Ecology,
Kokshetau University of Abai Myrzahmetov,
Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan.
Material received on 11.12.19.

В статье рассматриваются некоторые особенности работы преподавателя в высшем учебном заведении, а также даются индивидуальные рекомендации для преподавателей, которые ориентированы на процесс обучения в высшем учебном заведении, осваивают особенности методики преподавания, основы дидактики и педагогических навыков.

В статье представлены результаты и анализ социологического исследования на тему «Отношение профессорско-преподавательского состава высшего учебного заведения к современным студентам и технологиям преподавания учебных дисциплин». В исследовании участвовали преподаватели различных возрастных групп.

Показаны некоторые тенденции отношения профессорско-преподавательского состава высшего учебного заведения к современным студентам. Рассмотрены отношение профессорско-преподавательского состава к актуальной проблеме обновления образовательных технологий, методики преподавания, отношение

преподавателей к изменению подходов и технологиям образования в современном высшем учебном заведении.

Выявлена общая тенденция положительного отношения преподавателей к интерактивной методике преподавания, а также мнение преподавателей, что при интерактивной методике обучения восприятие и запоминание учебного материала студентами значительно лучше, чем при классической методике.

The article discusses some features of the work of a teacher at the university, and also gives individual recommendations and recommendations for teachers who are focused on the teaching process at the university, master the features of teaching methods, master the fundamentals of didactics and master the fundamentals of pedagogical skills.

The article presents the results and analysis of the sociological study on «Attitude of faculty members of universities to modern students and technology teaching». The study involved teachers of various age groups.

Shows some trends in the attitudes of faculty members of universities to modern students. Consider the ratio of teaching staff to the topical problem of educational technology, methods of teaching; teachers' attitudes to the changing approaches and technologies of education in the modern University.

Revealed a General trend of a positive attitude of teachers to interactive teaching methods, as well as the views of teachers, interactive teaching methods perception and memorization of learning material by students is significantly better than the classical method.

Э. О. Куткельдиева¹, А. Қ. Қозыбай²

¹докторант, Математика, физика және информатика институты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., А05Н1У7, Қазақстан Республикасы

²п.ғ.д., профессор, Математика, физика және информатика институты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., А05Н1У7, Қазақстан Республикасы

e-mail: ¹elzira_87@mail.ru; ²k.anarbek@gmail.com

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Осы ғылыми мақалада техникалық және кәсіптік жоғары оқу орындарында физика пәнін оқытуда инновациялық технологияларды қолдану ерекшеліктері мен артықшылықтары қарастырылады. Физика сабағында ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы студенттің ақпараттық күзиреттілігін қалыптастыру қазіргі заман талабына сай ақпараттық технологияларды, электрондық оқулықтарды және интернет ресурстарды пайдалану оқушының білім беру үрдісінде шығармашылық қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Физика пәнінен сабақ оту кезінде виртуалды құралдардың басқа электронды оқу қорларынан ерекшелігі арнайы программалық қамтамасыздандырудың бар болуында. Осындай виртуалды құралдар мен технологиялар негізінде жасалған лабораториялық жұмыстар оқу формасын ұйымдастырудың күрделі түрін, ол жаңа ақпараттық технологиямен жабдықталған оқу үрдісінің инновацияланған формасы екенін қарастырған. Сонымен қатар, физика сабақтарында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдаланудың тиімділігі көрсетілген.

Кілтті сөздер: ақпараттық технология, электронды оқулық, виртуалды-анимациялық технология, виртуалды зертханалық жұмыс, эксперимент, физикалық құбылыстар.

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі білім беруді дамыту концепциясында «Жоғары білім берудің негізгі тенденциясы болып мамандар даярлау сапасын арттыру, даярлаудың жаңа бағыттарын қамтамасыз ету,

инновациялық даму, қарқынды ғылыми-зерттеушілік әрекеті бар интеграция, білім беру және ақпараттық технологияларды жақсарту нәтижесінде жоғары оқу орындары зерттеу жұмыстарының қоғамдық қажеттіліктермен тығыз байланыста болып табылады» – деп жазылған [1].

Қазақстан Республикасының қазіргі білім жүйесінің стратегиялық мақсаты жоғары білімді бәсекелестік қабілеті мол шығармашыл тұлға қалыптастыру үшін қолайлы жағдайлар жасау болып табылады. Білім беруді дамытудың жалпы тенденциялары білім алушылардың білім мен біліктерін елеулі түрде көтерумен шектелмейді, сонымен қатар, олардың мәдениетін, қабілетін барынша дамытуды, бала денсаулығын сақтап, нығайтуды, адамгершілік құндылықтар жүйесін қалыптастыруды көздейді.

Қазіргі таңда еліміздің білім беру жүйесіндегі реформалар, өзгерістер мен жаңалықтар әрбір педагог қауымының ойлауына, өткені мен бүгінгі, келешегі мен болашағы жайлы толғануына, жаңа идеялармен, жаңа жүйелермен жұмыс жасауына негіз болып отыр. Оқу-тәрбие үрдісінде оқушылардың оқу-танымдық белсенділіктері мен оқуға деген көзқарастары өз дәрежесінде емес. Осы проблеманы жаңа ақпараттық технологияны тиімді пайдалану арқылы шешуге болады.

Осыған орай, егеменді еліміздің бүгінгі таңдағынегізгі міндеттерінің бірі – жан-жақты дамыған, алдыңғы қатарлы елдермен теңесу. Ал оған жетудің басты жолдарының бірі – әлемдік білім кеңістігінен орын алу. Мұның өзі ұлттық білім беру жүйесінің даму бағыттарын айқындап, оны тың арнаға, жаңа сапаға жеткізу қажеттілігін міндеттейді. Сондықтан да білім мазмұнын байыту, оқыту үдерісін жетілдіру, инновациялық технологияларды дүниеге әкелу, жан-жақты дамыған, рухани бай, өз елін, халқын жанымен сүйетін тұлға қалыптастыру өз шешімін қажет ететін, кезек күттірмей, іс жүзіне асыратын мәселе болып отыр.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазіргі қоғамдағы білім жүйесін дамытуда ақпараттық - коммуникациялық технологиялардың маңызы зор. Білім беруді ақпараттандыру және пәндерді ғылыми-технологиялық негізде оқыту мақсаттары алға қойылуда. Ақпараттандыру технологиясының дамуы кезеңінде осы заманға сай білімді, әрі білікті жұмысшы мамандарын даярлау оқытушының басты міндеті болып табылады. Қоғамдағы ақпараттандыру процестерінің қарқынды дамуы жан-жақты, жаңа технологияны меңгерген жеке тұлға қалыптастыруды талап етеді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 11-бабының 9 тармағында оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде кәсіптік білім беру бағдарламаларының қоғам мен еңбек нарығының өзгеріп отыратын қажеттеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік, қашықтан оқыту,

ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану міндеті қойылған [2].

Ал Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығымен Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы қабылданды. Бағдарламада «E-learning» электронды оқыту жүйесі бойынша білім беру сапасын және басқару тиімділігін арттыру үшін оқу процесін автоматтандыру, педагогтар мен білім алушыларды ең жақсы білім беру ресурстарына және технологияларына тең қол жеткізуін қамтамасыз ету мақсаты атап көрсетілді [3].

Дамыған елдердегі білім беру жүйесінде ерекше маңызды мәселелердің бірі – оқытуды ақпараттандыру, яғни оқу үрдісінде ақпараттық – коммуникациялық технологияларды пайдалану. Қазіргі таңда елімізде білім беру жүйесінде жаңашылдық қатарына ақпараттық кеңістікті құру енгізілді. Ақпараттандыру жағдайында студенттер меңгеруге тиісті білім, білік, дағдының көлемі күннен күнге артып, мазмұны өзгеріп отыр. Білім беру саласында ақпараттық – коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы білімнің сапасын арттыру, білім беру үрдісін модернизациялаудың тиімді тәсілдері пайдаланылуда және одан әрі жетілдірілуде.

Физика сабақтарында ақпараттық – коммуникациялық технологияларды пайдаланудың тиімділігі:

- студенттің өз бетімен жұмысы;
- аз уақытта көп білім алып, уақытты үнемдеуі;
- білім-білік дағдыларын тест тапсырмалары арқылы тексеру;
- шығармашылық есептер шығару кезінде физикалық құбылыстарды түсіндіру арқылы жүзеге асыруы;
- қашықтықтан білім алу мүмкіндігінің туындауы;
- қажетті ақпаратты жедел түрде алу мүмкіндігі;
- экономикалық тиімділігі;
- іс-әрекет, қимылды қажет ететін пәндер мен тапсырмаларды оқып үйренуі;
- қарапайым көзбен көріп, қолмен ұстап сезіну немесе құлақ пен есту мүмкіндіктері болмайтын табиғаттың таңғажайып процестерімен әр түрлі тәжірибе нәтижелерін көріп, сезіну мүмкіндігі;
- студенттің ой-өрісін дүниетанымын кеңейтуге де ықпалы зор.

Физикалық процестер мен құбылыстарды модельдеу оқу процесін дамыту мен жетілдірудің болашағы болып табылады, әсіресе оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыруда, зерттеу жұмыстарын дамытудағы ролі ерекше. Физикалық эксперименттерді модельдеу – оқытушыға сабақта физикалық ұғымдардың мағынасын тереңірек ашуға, оқушыларды физиканың

қазіргі эксперименттік базасымен таныстыруға, физикалық құбылыстармен зерттеу әдістерін толық түсіндіруге мүмкіндік береді [4].

Еліміздің ғылыми және техникалық дамуы, өркениетке жол бастауы – техникалық пән болып табылатын физиканың еншісінде. Сондықтан физиканы сапалы оқыту және оқыту барысында оқу практикумы арқылы – эксперименттік қойылымдар мен тәжірибелерді меңгеру, теория мен практиканы ұштастыра оқыту ең маңызды заман талабы болып табылады. Жалпы физика курсының міндеттері мен талаптары – сапалы білім беру, ғылым құндылығын және оқу біліктілігін, дағдысын арттыру қажеттілігін қанағаттандыру, болашақтағы кез-келген маманның кәсіби жетілуі мен мамандануы үшін қажет талаптарды орындау.

Елімізде оқытудың жаңа технологияларын пайдалану барысында, яғни жалпы білім беретін орта мектептер мен техникалық және кәсіптік білім беру жүйесінде, сондай-ақ, жоғары оқу орындарында (ЖОО) білім беруді жаңарту жобасы оқыту шеңберінің аясында жалпы физика курсы арнайы бағдарламалар көмегімен компьютерде виртуалды-зертханалық, мультимедиялық және көрнекілік түрдегі анимациялар көмегімен оқыту, демонстрациялық анимация жасау, физикадан виртуалды лабораториялық жұмыстарын орындаудың мүмкіншіліктері жаңа әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайларға қарай бейімделіп келеді. Интернет желісінің білім туралы сайттарын оқығанымызда оқытудың жаңа технологиялары мен факторлары, ақпараттық қажеттіліктің әр түрлі қайшылықтары мен үйлесімділік жүйесін анықтайды. Осындай бағыттағы жаңа зерттеулердің даму деңгейі ғылым мен практиканың және виртуалды зертханалық жұмыстардың қажеттіліктерін жоғары деңгейде толығымен жеткілікті дәрежеде қанағаттандыра алмайды. Оның негізі – оқу және оқыту үрдістерін жаңа технологиялармен ақпараттандыру болып табылады.

Қазіргі таңдағы заманауи компьютерлер арнайы математикалық бағдарламалар көмегімен ақпараттық модельдерді құруға мүмкіндік береді. Оларды әр түрлі пәндер бойынша білім сапасын тексеру және бағалау мақсатында немесе жаңа ақпараттарды үйретуге, көрнекі түрде физикалық құбылыстарды көрсету мақсатында қолдануға болады. Бірақ-та компьютерлік модельдердің мультимедиялық технологиялары, виртуалды-анимациялық технологияға негізделген ерекше түрі, ғылымда және білім беру жүйесінде қолданылатын әртүрлі құралдардың арнайы моделі болып табылады. Мұндай виртуалды лабораториялық жұмыстар нақты зертханалық құралдарды ауыстыру үшін қолданылады және мұғалімнің қол жетімділігінде жоқ болып тұрған, бірақ-та тақырып бойынша солармен көруді қажет ететін жағдайларда қолданылады. Көптеген жағдайларда, оқу орындарының оқыту зертханасында қарапайым физикалық құралдар, сонымен қатар олардың дайын компьютерлік моделдері де

қолданылады. Мұндай көрнекі физикалық құралдарды пайдалану көптеген оқу орындарындағы пәндерді оқыту сапасының жағдайларын анағұрлым дәрежеде арттыруға әкелетініне көзіміз жетеді. Мұндай пәндер қатарына ЖОО-дағы жалпы физика курсы айтуға болады.

Болашақ инженер-техник және медицина саласындағы мамандарға физикалық білім беруде ақпараттық технологиялар (АТ) мен бірге жаңа педагогикалық технологияларды (ЖПТ), виртуалды зертханалық жұмыстарды (ВТЖ), физикадан тәжірибелер мен процесстерді компьютер көмегімен модельдеп оқыту анағұрлым болашағы бар актуалды мәселелердің бірі болып табылады. Виртуалды–анимациялық компьютерлік модельдер мұғалімге компьютер экранында көптеген физикалық эффекттерді көрсетуіне мүмкіндік береді, дәстүрлі сабақтармен кедергісіз қатарластырылады, сонымен қатар, студенттердің жаңа дәстүрлі емес оқу іс-әрекетін ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Студенттер оқытушының жетекшілігімен немесе өздігінен физика сабағынан зертханалық жұмыстарды орындау кезінде физикалық шамаларды өлшеу әдістерімен, тәжірибелер мен процесстерді зерттеумен, өз бетімен физикалық құралдарды пайдалануда және оларды құрастыру жолдарымен танысады, өздігінен тәжірибе жұмысын жүргізуге мүмкіндік алады. Қазіргі таңда дәрістік және зертханалық сабақтардың көбі физиканы үйренуге арналған әртүрлі педагогикалық бағдарламалық құралдарды (ПБК) немесе физика бойынша виртуалды зертханалық жұмыстарды жетілдіруге бағытталған болып табылады және олар компьютерлік бағдарламалардың көмегімен өткізіледі. Заманауи ғылымның даму сатысында оның әдістемелік бағытталуы ғылыми ойлау стилінің беделді ерекшелігі болып келеді. Есептеу құралдармен ПБК-ның қарқынды дамуына сай, қазіргі таңда физика бойынша кейбір зертханалық жұмыстар, программаланған виртуалды – анимациялық технологиялармен жүргізіледі [5].

Сондай-ақ, кәсіптік-техникалық және жоғары оқу орындарында физика бойынша білім берудің жаңа әдістемесінің дамуы мен жаңалануы әртүрлі бағыттарда жүргізіліп келеді. Бір-бірінен көлемі, құрылымы мен мазмұны бойынша ерекшеленетін әртүрлі бағдарламалардың пайда болуы, заманауи ақпараттық технологиялар мен жаңа педагогикалық технологиялар оқу процесін компьютерлендіру идеясы физикадан білім беру әдістемесіне өз әсерлерін тигізеді. Дегенмен, виртуалды зертханалық жұмыстар толығымен шынайы физикалық зертхананы ауыстыра алмайды, бірақ бірін-бірі өздігінен толықтырады. Оларды орындауға көп уақыт кетпейді, сондықтан белгіленген тақырыптағы шынайы эксперименттерге, виртуалды-анимациялық түрдегі жұмыс, қосымша тапсырма ретінде де ұсынылуы мүмкін.

Қазіргі заманғы физикалық білім беру әдістемесі табиғат туралы білімнің модельдік сипатымен сипатталады, себебі физикалық білім тікелей шынайы

нысандармен, үрдістер немесе құбылыстармен емес, сол нысандардың моделімен байланыстырылған. Дегенмен, қолданыстағы физика бойынша жасалған бағдарламалар, заманауи жоғары оқу орындарының оқулықтары мен құралдары, физика мұғалімдеріне арналған әдістемелік әдебиеттер, сондай – ақ, жоғары оқу орнында физика практикасын өткізу құралдарының талдауы мынаны көрсетеді: жалпы алғанда, білімнің әдістемелік құраушысы өзінің ғылымдағы ролінде дұрыс келтірілмеген. Жоғары оқу орнында физиканы оқыту әдісі мен тәжірибесінде концепция мен физикалық құбылыстарды, процесстерді модельдеу әдістемесін жүйелі сипаттау мәселесі толығымен жасалмаған, соның ішінде физика бойынша теориялық материалды меңгеру кезінде жасалатын зертханалық жұмыстар да бар [6].

ҚОРЫТЫНДЫ

Инновациялық технологиядағы педагог жұмысы мына функцияларды қамтиды:

– оқу процесін тұтас топ, тұтас пән деңгейінде ұйымдастыру (оқу процесінің графигі, ішкі диагностика, қорытынды бақылау);

– топ ішіндегі белсенділік пен үйлесімділікті, жұмыс орындарын орналастыруды, нұсқаунаманы, топ ішіндегі желіні басқаруды және т.с.с. ұйымдастыру;

– білім алушыларды жекке бақылау, жеке көмек көрсету, баламен жеке «адамдық» байланыс орнату. Компьютер көмегімен визуалды жеке есту бейнелерін қолданатын жеке оқытудың идеалды варианттарына қол жеткізуге болады;

– ақпараттық желі компоненттерін (әртүрлі оқу, демонстрациялық жабдықтар, дербес компьютерлік бағдарламалық құралдар мен жүйелер, оқу-көрнекі құралдар және т.с.с.), олардың пәндік мазмұнының белгілі оқу курсымен байланысын дайындау.

Сонымен қатар, қазіргі таңда оқыту барысында заманауи ақпаратты – коммуникациялық технологияны қолдану – білім сапасының артуына көмектесуі айқын. Заман талабына сай жас ұрпаққа сапалы білім беруде ой – өрісі дамыған шетелдік білім жүйесінен қалыспайтын білім беру жолындағы ортақ міндетті өз мәнінде жүргізу қажет деп ойлаймыз.

ПАЙДАНЫЛҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі білім беруді дамыту концепциясы

2 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы

3 Қазақстан Республикасы білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы

4 «Физика және астрономия» журналы. – № 4. – 2007.

5 Сапарбаев, Т., Күткелдиева, Э. О. Физика курсының «Тұтас орта механикасы негіздері» тарауын оқытудың жаңа технологиялары. – Абай атындағы ҚазҰПУ хабаршысы, 2016.

6 Сапарбаев, Т., Бижанов, Е., Куткелдиева, Э. О. Физиканы оқытуда электронды оқулықтарды қолданудың әдістері.-VI халықаралық ғылыми практикалық интернет конференция: Жаһандану үрдісінде ғылым мен білімнің келешегі мен даму тенденциясы. – Переяслав-Хмельницкий, 2015. – № 6. – 50 б.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

Э. О. Куткелдиева¹, А. К. Козыбай²

Инновационные технологии обучения физике в высших учебных заведениях

^{1,2}Институт математики, физики и информатики,

Казахский национальный педагогический университет имени Абая,

г. Алматы, А05Н1У7, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

E. O. Kutkeldiyeva¹, A. K. Kozybay²

Innovative technologies of physics training in higher educational institutions

^{1,2}Institute of Mathematics, Physics and Informatics,

Abai Kazakh National Pedagogical University,

Almaty, A05N1U7, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

В этой научной статье рассматриваются особенности и преимущества использования инновационных технологий в преподавании предмета «Физика» в техническом и профессиональном учебных заведениях. Формирование информационной компетентности учащегося с использованием информационных технологий на уроке физики позволяет использовать современные информационные технологии, электронные учебники и интернет-ресурсы для развития творческих способностей учащегося в учебном процессе. Когда дело доходит до физики, виртуальная реальность отличается от других ресурсов электронного обучения в присутствии специального программного обеспечения. Лабораторные исследования, основанные

на этих виртуальных инструментах и технологиях, показали, что наиболее сложная форма обучения – это инновационная форма образовательного процесса, оснащенного новыми информационными технологиями. А также показана эффективность использования информационно-коммуникационных технологий на уроках физики.

This scientific article discusses the features and benefits of the use of innovative technologies in the teaching of the subject «Physics» in technical and vocational schools. Forming a student's information competence using information technologies in a physics class allows using modern information technologies, electronic textbooks and Internet resources to develop a student's creative abilities in the learning process. When it comes to physics, virtual reality is different from other e-learning resources in the presence of special software. Laboratory studies based on these virtual tools and technologies have shown that the most complex form of education is an innovative form of the educational process, equipped with new information technologies. And also shows the effectiveness of the use of information and communication technologies in physics lessons.

М. А. Маретбаева¹, А. К. Алпысбаева²

¹ф.ғ.к., доцент, Қарағанды медицина университеті, Қарағанды қ., 100008, Қазақстан Республикасы;

²магистр, аға оқытушы, Қарағанды медицина университеті, Қарағанды қ., 100008, Қазақстан Республикасы

e-mail: jarasai160515@mail.ru

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ

Оқу үдерісін ұйымдастыру мен жүргізуде студент пен оқытушыға бірдей қолайлы жағдай тудызу – қазіргі оқыту технологияларын қолдану арқылы жүзеге асады. Жаңа әдістемелер мен технологиялардың негізінде оқу үдерісін жүйелі құру студенттердің танымдық шығармашылық қабілеттерін арттырады.

Мақалада білім алушылардың коммуникативтік қабілеттерін дамытуда оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін қолдану қарастырылды. Тиімді әдіс-тәсілдерді сабақта ұтымды қолдану білім алушылардың қызығушылығын тудызып, тілді игеру қабілетін, өзіндік ізденістерін дамытуға ықпал ететіні туралы баяндалды.

Кілтті сөздер: жаңа технологиялар, қарым-қатынас, оқу үдерісі, коммуникативтік қабілет, модульдік оқыту, тілді үйрету.

КІРІСПЕ

Коммуникация адамдардың танымдық үдерісінде өзара қарым-қатынас жасау формасының ерекше түрі болып табылады. Адамдар арасындағы қарым-қатынас тіл арқылы жүзеге асады.

Тілді оқыту әдістемесінің әлемдегі даму жолы түрліше. Тілді үйрету мен арнайы оқытуда әрбір жаңа кезеңде жаңа әдістер қосылып, тіл білімінің, педагогиканың, психологияның, техниканың дамуындағы жаңалықтар да өз әсерлерін тигізіп жатады.

Әдіскер-ғалымдардың елеулі еңбектерінің арқасында қазақ тілін оқыту әдістемесін жетілдіру әлемдік стандартқа сай икемделуде.

Жаңа әдістемелер мен технологиялардың негізінде оқу үдерісін жүйелі құрып, студенттердің танымдық шығармашылық қабілеттерін арттыру үшін тиімді әдіс-тәсілдерді әрбір оқытушы ұтымды қолдана білуі керек. Осы жағдайларды ескере және тіл үйрету мақсатын алға қоя отырып, сабақта

коммуникативтік технологиялар қолданылады. Коммуникативті әдісті ұстанған әдіскерлер Е. И. Пассов, А. А. Леонтьев, В. Г. Костомаров, Г. А. Китайгородов т.б. бұл әдістің ғылыми-теориялық және әдістемелік тұрғыдан тиімді екенін дәлелдеген.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Оқытушының тиімді әдістерді таңдауы білім алушылардың қазақ тіліне деген қызығушылығын арттырып, олардың жақсы оқуына, оқу материалын жақсы ұғып алуына ықпал жасайды. Таңдаған әдісі студент санасына дарып, оның білім алуына жағдай жасаса, оқытушының еңбегі нәтижелі болатыны сөзсіз. Оларға қазақ тілін үйрету арқылы дүниетанымын кеңейтіп, рухани дамытып, жан-жақты білім беруде коммуникативтік жаттығулардың алатын орны ерекше. Тіл үйренушілердің қазақша сөйлеу тілін коммуникативтік тұрғыдан дамыту олардың мемлекеттік тілде еркін сөйлеп, пікірлесуіне мүмкіндік жасайды, пәнге деген қызығушылығын арттырады. Коммуникативтік бағыт тілді оқытуда қарым-қатынасты сөйлесім әрекеттері арқылы жүзеге асыруды көздейді, сөйлесім біліктілігін арттырады.

Қарым-қатынас түрлері көп. Тілдік қатынас тіл арқылы байланыс, сөйлеу тілі арқылы адамдардың бір-бірімен қарым-қатынас жасауы, қоғамдық, ұлттық тіл арқылы ұғынысу, түсіну, яғни, «адамзаттың тіл арқылы қатынасқа түсуі тілдік қатынас» дегенді білдіреді [1].

Сабақта тілдік қатынас үш түрлі жолмен іске асырылады:

а) жұптық

ә) топтық

б) ұжымдық

Қарым-қатынастық қатыспен тіл үйретуде функционалдық жұмыстар жүргізіледі. Себебі тілдік қызмет қарым-қатынас кезінде кейбір функцияларды атқарады. Студент сөздерді білсе де, грамматикалық форманы біле тұра, сөйлесе алмайды. Оның себебі, үйрену кезінде тілдік қызметтің функциялары алшақтанып, бөлек қалады. Коммуникативтік технологияның негізгі принципі функционалдық болып табылады.

Функционалдық принцип қарым-қатынасқа керек материалды жинақтайды. Коммуникативтік әдіс ситуация арқылы жүзеге асырылады. Бұл үшін студенттерді оқу үдерісіне белсенді түрде қатыстырылатын әрекет түрлері ұйымдастырылады. Мысалы, бұйрық рай категориясын қарастыру кезінде өмірде жиі қолданылатын жағдаяттар (ситуация):

– Өтініш жасау

– Бұйрық беру

– Рұқсат беру

Бұл жағдаяттарды жұптық, топтық, ұжымдық жолмен жүзеге асыруға болады. Біздің мақсатымыз уәждеме (мотивация) туғызу арқылы грамматикалық дағдыны қалыптастыру болғандықтан, жағдаятты түрлендіре отырып, студенттерді сөйлету арқылы дағдыландыра аламыз:

– Досынан кітап беруін өтіну, уақыттың неше екенін сұрау, оны үйіне шақыру.

– Берілген ақпаратты қайталап сұрау, түсіндіруін өтіну.

– Достарын қонаққа шақыру.

Сондай-ақ, студенттердің мамандықтарына байланысты ситуациялық ойын түрінде келесі тапсырмалар беріледі:

– Науқастың жүрегін, өкпесін тыңдап, қан қысымын өлшеуіңіз керек.

Науқас адаммен араңызда қандай сұхбат болады?

– Тісі ауырып келген науқаспен арадағы сұхбат.

– Ауру сәбидің анасымен сұхбат.

Бұл форма студенттердің естерінде жақсы сақталу үшін:

– Сау бол/ыңыз.

– Хош бол/ыңыз, – деп күнде қоштасқанда айтылатын сөздер де осы бұйрық рай формасында екеніне назар аударылады. Грамматикалық форманы таныстыру тіл үйренушінің белсенді қатысуымен, таңдаулары негізінде жүргізіліп, қорытынды жасаумен аяқталады.

Студент пен оқытушыға бірдей қолайлы жағдай тудырушы оқу үдерісін ұйымдастыру және жүргізу - бірлескен педагогикалық әрекетті жобалаудың жан-жақты ойластырылған үлгісі.

Қазіргі кезде жаңа оқыту технологияларының ішінде модульдік технология көп таралуда. Әдіскер ғалымдар Г. М. Кусаиновтың «Новая педагогическая технология: методология, теория и практика»,

Ж. Қараеваның «Денгейлеп оқыту технологиясы» атты еңбектерінде модуль-блок жүйесіне негізделген технологияның ерекшелігі мынадай жалпы санына қарамастан, кіріспе және қорытынды бөлімдерге 1–2 сағат беріледі де, ал қалғаны сұхбаттасу бөліміне тиесілі болады [2].

1 Кіріспе бөлімінде студенттер оқу модулінің жалпы құрылымымен, оның мақсат-міндетімен танысады. Оқу материалы қысқаша сызба, кесте және т.б. сүйене отырып беріледі.

2 Сұхбаттасу бөлімі шағын топтарға бөлу арқылы, негізінен студенттердің өзара әрекет етуіне сәйкес құрылған. Оқу материалын қайта жаңғырту, білім, білік және дағды қалыптастыру мақсатында алған білімдерін талдау, оқытуды ойын түрінде ұйымдастыру, пікірталас, топтық жұмыс оқытудың міндетті шарты деуге болады.

Қазақ тілін дамымалы технология әдісімен оқытуда орындалатын тапсырмалар мен жаттығулар студенттің ойлау, есте сақтау қабілетін дамытатын болуы тиіс. Бұл орайда деңгейлік тапсырмалардың атқаратын қызметі зор. Өйткені деңгейлік тапсырмалар жеңілден қиынға, қарапайымнан күрделіге қарай сатылы түрде орындалатын, ізденушілікке, шығармашылыққа баулитын жұмыстар.

Тағы бір ерекшелігі тұлғаның танымдық қабілетін дамытуға, сондай-ақ тұлғаның шығармашылығын арттыруға, сөздік қорын дамытуға бағытталуы.

1 Модульдік технологияның негізгі идеялары:

2 Модульдік оқыту іс-әрекеттік ұстанымға негізделеді.

3 Модульдік технология дамытып оқыту идеясының негізінде құрылады.

Модульдік технология негізінде бағдарламалап оқыту әрекеттердің нақтылы және логикалық болуы, студенттердің белсенділігі мен өздік әрекеті, жұмыстың дара қарқыны, қорытындыларды үнемі тексеру (аралық және қорытынды бақылаулар), өзін-өзі бақылау және өзара бақылау бұл бағдарламалап оқытудың қасиеттері.

4 Технологияның интенсивті сипаты оқыту үдерісін оптимизациялау талабын, яғни өте жақсы нәтижеге күш, уақыт және құралдардың ең аз жұмсалуды арқылы жетуді қажет етеді.

Сонымен модульдік технология төмендегі бес қадамға байланысты ұйымдастырылады:

– модульдің интеграциялау мақсатын анықтау;

– сабақ типінің логикасына байланысты оқу элементтерін бөлу;

– әр оқу элементінің мақсатын қалыптастыру;

– әр оқу элементінің мазмұнын анықтау;

– электрондық оқулықтар арқылы нұсқаулар мен кеңестерді құрастыру.

Электрондық оқулық оқу пәнінің негізгі ғылыми мазмұнын қамтитын компьютерлік технологияға негізделген оқыту, бақылау, модельдеу, тестілеу т.б. бағдарламалардың жиынтығы.

Электрондық оқулықтың жетістіктері мыналар болып табылады: шұғыл кері байланысты қамтамасыз етеді; дәстүрлі оқулықта көп іздеуді қажет ететін ақпаратты тез табуға көмектеседі; гипермәтінді түсіндірмелерді бірнеше рет қарап шығу барысында уақытты анағұрлым үнемдеуге мүмкіндік береді; қысқа мәтіндермен қатар көрсетеді, әңгімелейді, жобалайды; әрбір студентке дербестік тұрғыдан қатынас жасауға мүмкіндік беріп, олардың өз бетінше білім алуын қамтамасыз етеді; белгілі бір бөлім бойынша білімді тексеруге мүмкіндік туады [3].

Қазақ тілін оқыту үдерісін жандандыратын, сапасын арттыратын әдістің бір түрі технологиялық оқу құралдары. Сондай-ақ, көрнекілікті қолдану

нәтижесінде студенттің қабылдағыштығы артады. Мұның өзі білімнің терең болуына әсер етеді. Техникалық құралдарды қолданудағы мақсаттың бірі студенттердің қазақша сөйлеуіне эталон болатын дыбыстық айтылу бейнесін жасау. Қазіргі компьютерлік технологиялардың даму барысы кезеңінде мультимедиялық бағдармалар мен электрондық оқулықтардың кең көлемде қолданылуы заман талабына сай құбылыс деуге болады.

Компьютердің көрсетуі бойынша әр студент өз жұмысын дер кезінде түзеп отырады. Әрбір тапсырманы орындаған сайын, оның қаншалықты табысты өтіп жатқандығы туралы компьютер мәлімет беріп отырады. Дұрыс нәтижеге өзі ойланып, еңбектеніп, қателерін түзей отырып жететіндіктен, тілдік материалдың қандай жағдайда дұрыс қолданылатынын студент нақты ұғынады. Сонымен, тілді үйретуде компьютердің маңызы зор. Компьютер студенттің өз бетінше жұмыс істеуіне, олардың танымдық белсенділігін арттыруына үлкен көмек көрсетеді.

Оқу материалдарының меңгерілу деңгейін анықтауға мүмкіндік беретін тәсілдің бірі тест жұмыстары. Тест арқылы бағалау студенттер үшін де, оқытушы үшін де өте қолайлы.

Коммуникативтік қабілетті дамыту дегеніміз тіл үйренушінің қазақ тілін қолдана отырып, тұрмыстық, оқу, кәсіби, мәдени өмірінде өзіне өзекті болып табылатын қазақша тілдік міндеттерді шеше алуы; қазақ тілінің нормасына сай қазақша сөйлеу және жазу, тыңдау-түсіну, оқу-түсіну міндеттерін шеше алуы. Коммуникативтік қабілет адамның жеке тұлғалық қасиетіне бірден айналмайды, ол қазақша қарым-қатынас жасау барысында ғана танылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақ тілін коммуникативтік тұрғыдан оқыту дегеннің өзі функционалдық-мағыналық тұрғыдан меңгеруді білдіреді. Коммуникативтік технология, негізінен, сөйлеу әрекетінің есту, сөйлеу, оқу, жазу түрлерінің өзара біртұтас байланыстағы кешенді оқытуға сүйенеді. Коммуникативтік технология жүйесімен оқыту арқылы оқушыға қазақ тілінің түрлі салада қызмет ету тетіктері түсіндіріледі және қолдану дағдылары меңгеріледі [4].

Қазіргі қоғам талабына сай оқыту процесін тиімді ұйымдастыру үшін жаңа технологияларды қолдану мемлекеттік тілді үйрету саласында ғылыми негізделген жаңа көзқарастардың, жаңа ағымдардың пайда болуына ықпал етеді. Оқытушының әдістеме түрлерін әр сабақтың қоятын мақсатына сай талғап, шеберлікпен тиімді қолдануы студенттердің қызығушылығын арттырып, тілге қабілетін, өзіндік ізденістерін дамытады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Қадашева, Қ.** Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы : Мұрагер, 2005. – 119 б.

2 **Ерназарова, З. Ш.** Көпұлтты қоғамда қазақ тілін оқытудың әдіснамалық негіздері. // «Қазақ тілі: әдістеме» журналы. – 2006. – № 6.

3 **Сариева, К.** Жаңа технологияны қолдану жолдары. // «Қазақ тілі: әдістеме» журналы. – 2001. – № 7.

4 **Құрман, Н. Ж., Әбушәріп, Ә.** Оқытудың инновациялық технологиялары. Монография. – Астана, 2014. – 140 б.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

М. А. Маретбаева¹, А. К. Алтысбаева²

Развитие коммуникативных способностей обучающихся

^{1,2}Медицинский университет Караганды,
г. Караганда, 100008, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

М. А. Marethaeva¹, А. К. Alpysbaeva²

Development of learners' communication abilities

^{1,2}Karaganda Medical University,
Karaganda, 100008, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

Создание благоприятных условий для студентов и преподавателей при проведении и организации учебного процесса осуществляется с применением современных технологий обучения. Создание учебного процесса на основе новых методик и технологий повышает творческие и познавательные способности студентов.

В статье рассмотрены применение эффективных способов и методов обучения в развитии коммуникативных способностей слушателей. При этом отмечено, что эффективное применение методов и способов во время уроков повышает интерес слушателей, способность изучения языка, и развития самооценки.

Creating favorable conditions for students and teachers when conducting and organizing learning process is carried out using modern teaching

technologies. Creating a learning process based on new methods and technologies increase creativity and cognitive abilities of students.

The article looks at the application of effective techniques and teaching methods in the development of students' communication skills. It also discusses the effective application of methods and techniques during lessons, increases interest of students to the subject, their ability to learn the language, and self-esteem.

FTAMP 15.21.51

Б. А. Матаев¹, Г. М. Тулекова²

¹психология магистрі, 6D010300 «Педагогика және психология» мамандығының PhD докторанты, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы
²Доктор PhD, С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹mataev_berik@mail.ru

«МЕН» КОНЦЕПЦИЯ ПСИХОЛОГИЯДАҒЫ ЗЕРТТЕУ ПӘНІ РЕТІНДЕ

Психологиялық ғылымдағы «Мен» концепцияны зерттеудің теориялық және әдіснамалық аспектілеріне талдау жасалды. «Мен» концепция ұғымымен қатар қолданылатын өзін-өзі тану, өзіндік сана, өзін-өзі бағалау түсініктерін анықтаудың әртүрлі тәсілдеріне және психологиялық теориялар мен тұрғыларға шолу жасала «Мен» концепцияның тұлға дамуындағы ролі айқындалды.

Сондай-ақ, мақалада отандық, ресейлік және алыс шетелдік зерттеушілердің «Мен» концепциясына теориялық шолуы барысында анықталған сипаттамалары мен зерттеулерінің ерекшеліктері қарастырылады. Тұлғаның даму ерекшеліктері мен оның қоғамдағы қалыптасуы туралы сөз қозғалып, «Мен» концепцияның құрылымы ашып көрсетіледі.

Кілтті сөздер: «Мен» концепция, өзіндік сана, өзін-өзі бағалау, өзін-өзі тану, өзіне қатынас, эго-бірегейлік, «Мен» жүйе.

КІРІСПЕ

Ғылыми әдебиеттерде «Мен» концепция ұғымы тұлғаның психикалық және психологиялық құрылымдары мен процестерін сипаттау және зерттеу

қажеттілігімен пайда болды. Ол «Мен», өзіндік сана, өзін-өзі тану, өзін-өзі бағалау, өзі туралы көзқарас және басқа да ұғымдармен кейде бірге қолданылады.

«Мен» концепция ұғымының мазмұны мен мәселесі қазіргі уақытқа дейін аз зерттелген және пікірталаста. Бұл феноменді зерттеуге «Мен», өзіндік сана, өзін-өзі бағалау, өзін-өзі тану және т.с.с. мәселелерді баяндаған, оны әртүрлі көзқарастар мен тұғырлар арқылы зерттеген көптеген ғалымдар үлесін қосты.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

«Мен» мәселесін алғашқы зерттеуші және негізін қалаушы У. Джеймс деп санауға болады. Жаһандық тұлғалық «Мен»-ді, ол екі жақты білім ретінде қарастырып, «Мен» саналы және «Мен» объект бірігеді. Бұл бір тұтастықтың екі жағы және әрдайым бір уақытта байқалады. Олардың бірі таза тәжірибе, ал екіншісі – осы тәжірибенің мазмұны» – дейді [1].

Мәселен, XX ғасырдың басында «Мен» әлеуметтану аясында Ч. Х. Кули [2] және Дж. Г. Мид [3] зерттеді. Авторлар «айналы мен» теориясын дамытып, онда қоғам «Мен» дамуын және «Мен» мазмұнын да айқындайды деген пікірді ұстанады. «Мен» дамуы сенсорлық сигналдардың екі түрі негізінде жүреді: тікелей қабылдау және адам өзін сәйкестендіретін адамдардың дәйекті реакциялары. Бұл ретте «Мен» орталық функциясы ол топ мүшесі болып табылатын индивид мәртебесінен шығатын қоғамдағы генерализацияланған ұстаным ретіндегі бірегейлік болып табылады.

Психоаналитикалық мектепте, атап айтқанда З. Фрейд «Мен» дене уайымымен тығыз бірлікте қарап, адамның психикалық дамуында басқа адамдармен қарым-қатынас және әлеуметтік байланыстардың маңыздылығын көрсетеді, сонымен бірге барлық психикалық актілерді дененің биологиялық табиғатынан шығарады [4].

Классикалық психоанализдің ізбасарлары Э. Эриксонның психоәлеуметтік концепциясында, Г. Салливанның тұлғааралық қатынастар мектебінде, Х. Кохуттың жеке «Мен» теориясында биологиялық рөлінің қоғамға әсерін зерттеуге арналған «Мен» концепциясының проблемасын ашудағы екінің екінін ығыстырды. Осы «Мен» концепцияларындағы адамның әртүрлі жазықтықтағы биологиялық тіршілік пен қоғамның өзара іс-қимылын талдау шеңберінде қарастырылады. Нәтижесінде «Мен» туралы түсініктердің эволюциялық, динамикалық және құрылымдық теориялары қалыптасты.

К. Хорни концепциясында «өзекті», немесе эмпирикалық «Мен» – идеалданған «Меннен», бір жағынан, және нақты «Мен» – екінші жағынан бөлінеді. Өзекті «Менді» К. Хорни сол уақытта адам (дене, жан) болып табылатын және қамтитын ұғым ретінде анықтады. Идеалданған «Менді» «иррационалдық қиял» арқылы сипаттайды. Жеке өсу және өзін-өзі жүзеге

асыру, невроздан толық сәйкестендіру және еркіндік бағытында әрекет ететін бастапқы күшті, К. Хорни нақты «Мен» деп атады, ал идеалданған «Менді» қарсы және оған жету мүмкін емес, – делі [5].

Дж. Лихтенберг «Менді» төрт сатылы өздік «Меннің» даму сызбасы ретінде қарайды. Бірінші элемент – өзін-өзі дифференциациялау деңгейіне дейін дамыту (алғашқы тәжірибені қалыптастыру), екінші элемент өзі туралы көзқарастың реттелген топтарының бірігуімен, үшіншісі - өзі туралы барлық дене түсініктерінің «Мені» байланысқан және аса үлкен «Мен» бейнелерінің бірігуімен, төртіншісі - психикалық өмірде байланысты «Мен» ретке келтірумен және оның эго-ға ықпалымен ұсынылған [6].

Дж. Марсиа «Мен» бірегейлігін қалыптастыру барысында индивидтің өзін-өзі тану дәрежесіне байланысты анықталатын оның төрт мәртебесі бөлінетінін нақтылады:

- қол жеткізілген сәйкестілік (өзін іздеу және зерделеуден кейін белгіленген);
- сәйкестендіру мораторийі (ұқсас дағдарыс кезеңінде);
- төленбеген сәйкестік (өзін-өзі тану процесінсіз басқалардың ұқсастығын қабылдау);
- диффузды сәйкестік (біреу алдындағы қандай да бір ұқсастықтан немесе міндеттемелерден айырылған) [7].

Классикалық психоанализде сана мен өзіндік сана бір жазықтықта болатын және бейсаналық тартымдылық пен импульстердің әсерін сезінетін құбылыс ретінде қарастырылады. Өзіндік сана бір жағынан, танылмайтын жыныстық тартылымдардың үздіксіз қысымымен және екінші жағынан, шындық талаптарының қысымында болады. Өзіндік сана психологиялық қорғаудың ерекше механизмдерінің (ығыстыру, проекция, сублимация және т.б.) көмегімен өз қызметін сақтай отырып, осы екі жазықтықтың арасында «буфер» болып табылады. Психодинамикалық тәсіл шеңберінде тұлғаның «Мен» құрылымдық түсініктері ашылады, бұлар «Мен» конструктор, «Мен» объект, «Мен» шын мәнінде, «Мен» құрылымындағы тұлғааралық жанжалдың мазмұны сипатталады. «Мен» туралы қазіргі заманғы ұғымдардың маңызды элементтерін құрайтын психологиялық қорғау механизмдерінің жіктелуі баяндалады. Алайда психодинамикалық тәсіл субъектінің барлық мәндерінің динамикасын және құрылымын ашпайды, оларды қайта құруға жанама қатысатын тетіктер ғана сипатталады.

Когнитивті психология аясында «Мен» тұлғаның өзін-өзі тануын сипаттайтын үдерістерге («Мен» үдерістері) жатады. «Мен» концепциясының тұтастығы бұл ретте теріске шығарылады, өйткені тұлға көптеген «Мен» концепциялары мен өзін-өзі бақылау процестеріне ие және жағдайға қатысты

уақыттың әр сәтінде өзгеруі мүмкін деп саналады. «Мен» құрылымында осы бағыттың өкілдері, атап айтқанда Х. Маркус, «Мен» сызбалар – когнитивті құрылымдар, өткен тәжірибе негізінде құрылып, «Мен» байланысты ақпаратты қайта өңдеу процесін бағыттайтын және реттейтін өзіне қатысты жалпыламаға бөлінеді [5].

Психологиядағы гуманистік бағыт өкілдері «Мен» бейнесін өзін-өзі қабылдау жүйесі ретінде қарастырады және өзі туралы түсініктердің дамуын индивидтің тікелей тәжірибесімен байланыстырады. Бұл ретте ағзаның тұтастығы, ішкі қызмет етудің өзара байланысы және қызметтің бірыңғай өрісі шеңберінде ортамен өзара іс-қимыл туралы тезис ұсынылады. Бұл тәсілдің ерекше сипаттамасы ретінде адам тәжірибесінің даралылығы туралы ережелерді әзірлеуді және оның өзін-өзі белсендіруге ұмтылысын атауға болады. Гуманистік психологияда алғаш рет «Мен» концепция (Self conception) ұғымы енгізілді және оның «Мен» бейнелерінің модальдылығы анықталды. «Мен» концепция ұғымы: «Мен» субъект және «Мен» объект қасиеттерінің көріністерінен, сондай-ақ осы қасиеттердің басқа адамдарға қатынасын қабылдаудан тұратын құрастырылған бейне ретінде қарастырылады. К. Роджерс бойынша «Мен» концепциясының функциялары мінез-құлықты бақылау мен түсіндіру, оның адамға өз белсенділігін таңдауына әсері болып табылады және бұл позитивті немесе жағымсыз «Мен» концепциясының даму ерекшеліктерін тудыруы мүмкін. Психологиялық дезадаптация «Мен» бейнесі мен нақты тәжірибе арасындағы келіспеушілік салдарынан болуы мүмкін. Мұндай жағдайда психологиялық қорғау механизмдері тікелей тәжірибе мен өзі туралы түсінік арасындағы диссонансты жеңу үшін қолданылады. Жалпы индивидтің мінез-құлқы К. Роджерспен «Мен» келісімділігіне қол жеткізу әрекеті ретінде, ал оның дамуы когнитивті өзін – өзі бағалау нәтижесінде өзіндік сана аймақтарын кеңейту процесі ретінде түсіндіріледі. Адамның мінез-құлқы, өзін-өзі қабылдау сипаты мен «Мен» концепциясының әр түрлі компоненттерінің арасындағы байланысты дәл гуманистік тұғыр айқындады [8].

«Мен» зерттеулерімен тәжірибе жүйесі ретінде Дж. Келлидің тұлғалық конструкт теориясы байланысты, мұнда адам ойлап тапқан шындықты түсіндірудің тәсілі ретінде тәжірибе бірлігі ретінде конструктың түсінігімен әрекет етеді. Адам тәжірибесі осылайша жеке конструкторлар жүйесі негізінде қалыптасады. Нақты мағынада жеке конструкторлар деп субъект өзін және басқа адамдарды санаттау үшін пайдаланатын бинарлық оппозициялар жүйесі түсініледі. Мұндай қарама-қайшылықтардың мазмұны тіл нормаларымен емес, зерттелушінің өзінің «тұлғаның имплицитті теориясымен» анықталады. Тұлғалық конструкторлар, өз кезегінде субъекті тұлға аралық қабылдауды жүзеге асыратын субъективті категориялар жүйесін анықтайды [5].

Зерттеудің жеке бағыты «Мен» бейнесінің когнитивтік процестердің түрлі сипаттамаларына – жадыны ұйымдастыруға, когнитивтік күрделілікке, сондай-ақ басқа бейненің құрылымына, жеке сипаттамаларға әсерін зерттеумен ұсынылған. Л. Фестингердің когнитивті диссонанс теориясында өзін-өзі тану процесіндегі тұлға өзін зерттей отырып, ішкі когнитивті келісімге жетеді [9]. Ч. Осгуд пен П. Танненбаум конгруэнттілік теориясында екі объект – ақпарат пен коммуникатор тұлғаның ішкі когнитивті құрылымын салыстыруда туындайтын қатынас зерттеледі [7].

«Мен» концепциясын зерттеушілер арасында Р. Бернсті айтпауға болмайды [10]. Оның «Мен» түсінуі өзін-өзі бағалау туралы «өзіне» қондырғылардың жиынтығы ретінде және тұлғаның өзі туралы барлық көріністерінің жиынтығы ретінде ұғымдармен байланысты. Бұл Р. Бернстің пікірінше, «Мен» сипаттамалық және бағалау құрамдастарын бөліп алу керек. Сипаттамалық құрамдас бөлігі «Мен» бейне, ал өзіне немесе өзінің жеке қасиеттеріне қатысты құрамдас бөлігі – «өзін-өзі бағалау» немесе «өзін қабылдау» терминіне сәйкес келеді. Э. Бернаның пікірі бойынша, «Мен» индивидтің не екенін ғана емес, сонымен қатар, ол өзі туралы өзінің іс жүзіндегі басы мен болашақта даму мүмкіндіктеріне қалай қарайды деп ойланғаны», – дейді [11]. Р. Бернс «Мен» концепциясының құрылымын қарастыра отырып, «Мен» концепция мен өзін-өзі бағалау тек шартты тұжырымдамалық ажыратуға ғана берілетінін атап өтті, өйткені психологиялық тұрғыдан олар өзара тығыз байланысты.

Р. Ассаджолидің өзіндік сана концепциясында – «персонализация» (дербестендіру) және құрылым – жиынтығы «субперсона», немесе «субтұлға» процесіне бөледі [12]. Бұл ретте тұлғаның «Мен» концепциясы құрылымдық өзгерістері «персонификация» және «персонализация» процестерінің салдары болып саналады. Мұндай өзгерістер, өз кезегінде, адамның өзін-өзі теңесу және өзін-өзі қабылдау ерекшеліктерімен байланысты. «Субличность» - бұл салыстырмалы тәуелсіз өмір сүруге ие тұлғаның динамикалық подструктурасы. Адамның ең типтік «субличность» - бұл отбасылық немесе кәсіби қызметіндегі рөлдерге байланысты психологиялық білім. Персоналды «Мен» өзіне адам өмірде ойнайтын рөлдермен өзін сәйкестендіру нәтижесінде пайда болатын «Мен» динамикалық бейнелерді (субтұлғаларды) қамтиды. Психосинтездің «Мен» ұғымының дамуына психологияның бір бағыты ретінде маңызды үлесі жеке сәйкестендірілген «Мен» персоналды «Мен» бейнесіне сәйкестігі туралы, сондай-ақ кез-келген субтұлғалар оған үстемдікке жол бермеу болып табылды.

«Мен» ақпаратты динамикалық қайта өңдеу бойынша өзіндік құрылғы ретінде қарастыруды В. Мишель мен С. Морф ұсынды, «Мен» жүйе ақпаратты оның негізінде жүйенің «Мен» және басқа когнитивті процестердің қызмет етуі туралы идеясы жатыр. Мұндай «Мен» жүйе коннекционистік үлгілерге

сүйенеді, онда ақпаратты өңдеу параллелі, бір мезгілде, көпше процесс ретінде қарастырылады. Негізгі мәселе біріктіруші «Мен» сипаттамаларды анықтау емес, ал ақпаратты сан алуан бір-бірімен байланысты бірліктерді іздеу және ақпаратты әртүрлі көптеген өңделу процесін қамтамасыз ететін болып табылады. Бұл ретте В. Мишель мен С. Морф «Мен» жүйеден екі кіші жүйені бөліп көрсетеді:

1) «Мен» динамикалық ұйымдастырылған когнитивті – аффективті – атқарушы кіші жүйе ретінде;

2) «Мен» менталды репрезентативті тұлғааралық қарым-қатынастың кіші жүйесі ретінде [7].

Құрылымдық-динамикалық тұрғыдан «Мен» басқа адамдармен, канондармен және қоғамда қабылданған әлеуметтік мінез-құлық нормаларымен өз мотивтерінің, мақсаттары мен нәтижелерінің бағалаушы қатынасының ықпалымен қалыптасатыны туралы түсінік басым. «Мен» құрылымдық білім, ал өзіндік сана - оның динамикалық сипаттамасы болып табылады. Өзіндік сана ұғымы арқылы оның әр түрлі жағдайларда қалыптасу көздері, кезеңдері, деңгейлері мен динамикасы қарастырылады. Сана мен іс-әрекет, тарих, даму және т.б. қағидалар негізге алынады. Өзіндік сана мен кәсіби «Мен» дамуы адамның тұлға ретінде қалыптасуының және оның кәсібилігінің нәтижесі ретінде қарастырылады [11].

Е. Т. Соколова [13], Ф. Патаки [14] «Мен» концепциясын интегративті нұсқаулы білім ретінде қарастырады және ол келесі компоненттерді қамтиды:

1) когнитивті – өз қасиеттерінің, қабілеттерінің, мүмкіндіктерінің, әлеуметтік маңыздылығын, келбетін және т. б. бейнелер;

2) аффективті – өзіне деген көзқарас (өзін-өзі құрметтеу, өзін-өзі сүйу, өзін-өзі кемсіту және т. б.) және оның ішінде осы қасиеттердің иесі ретінде;

3) мінездік – мінез-құлық актілерінде тәжірибе жүзінде мотивтер мен мақсаттарды жүзеге асыру.

«Мен» концепцияның түсінігін аша отырып, индивидке өзін сезінуге ғана емес, сонымен қатар өз қызметін саналы түрде бағыттауға және реттеуге мүмкіндік беретін белсенді шығармашылық, интегративті бастама ретінде, И. С. Кон бұл ұғымның екілік екенін атап өтеді [15]:

1) «Мен» ойлау субъектісі мен рефлексивті «Мен» ретінде (белсенді, іске асырушы, субъективті, экзистенциалды «Мен» немесе эго);

2) «Мен» қабылдау және ішкі сезім объектісі ретінде (объектілік, рефлексивтік, феноменалдық, категориялық «Мен» немесе «Мен» бейнесі).

Бұл ретте И. С. Кон «Мен» концепциясы – бұл тек ойлар немесе ұғымдар түріндегі психикалық көрініс емес, сонымен қатар тұлғаның өзіне қатынасы арқылы шешілетін әлеуметтік қондырғы, – дейді.

Өз кезегінде В. В. Столин [16] «Мен» концепцияда үш деңгейді бөліп отыр:

1) «Мен» физикалық бейне (дене сұлбісі), яғни ағзаның әл-ауқатын жақсартуға байланысты қажеттіліктер;

2) әлеуметтік бірегейлік - адамның қоршаған ортаға тиесілі қажеттілігімен байланысты және осы ортада болуға ұмтылуымен байланысты;

3) «Мен» саралаушы бейнесі - басқа адамдармен салыстырғанда өзі туралы білімді сипаттайтын, өзінің бірегейлігін сезінетін және өзін-өзі анықтау мен өзін-өзі жүзеге асыруға қажеттілікті қамтамасыз етеді.

Бұл ретте В. В. Столин өзіндік сананың қортынды өнімдерінің талдауы «Мен» немесе «Мен» концепция бейнесі туралы түсініктерді құруда көрінетін «Мен» түрлері мен классификациялары немесе өлшеулер іздеуде, яғни осы бейненің мазмұндық параметрлерін жүзеге асырылатынын атап өтті.

Бұрын басқа авторлар өзіндік сана құрылымында қарастырған өзін-өзі тану және өзіне қатынас ұғымдарын В. В. Столин өзіндік сананың көлденең құрылысына жатқызып, өзіндік сананың тік құрылымы ұғымын енгізеді және оған белсенділіктің үш түріне сәйкес ол өзіндік сана дамуындағы үш: ағзалық, жекелік және тұлғалық деңгейлерді атап өтті [16].

Өз кезегінде В. С. Мухина өзіндік сананың құрылымдық бірліктері ретінде өзін-өзі танудың құрылымдық буындарын толықтыратын құндылықтық бағдарлардың төмендегідей жиынтығын есептейді [17]:

1) өзінің ішкі психикалық мәні мен сыртқы физикалық деректерін тануға бағдарлау;

2) өз атын тануға бағдарлау;

3) әлеуметтік тануға бағдарлау;

4) белгілі бір жыныстың физикалық, психикалық және әлеуметтік белгілеріне бағдарлау;

5) өткен, қазіргі, болашақта маңызды құндылықтарға бағдарлау;

6) қоғамдағы құқық негіздеріне бағдарлау;

7) адамдар алдындағы борышқа бағдарлау.

Өзіндік сана психологиялық құрылым ретінде көрінеді, ол белгілі бір заңдылықтар бойынша дамиды буындардың бірлігін білдіреді.

Адам психикасының мәдени-тарихи детерминациясы теориясының ережелерін дамытуда тұлғаның өзіндік сана мәселелерін зерттеудің дербес дәстүрлері қалыптасты. Мұндай зерттеулерде өзіндік сана сананың дамуы кезені ретінде қарастырылып, мұнда сөйлеудің дамуымен және дербестіктің өсуімен және айналадағылармен өзара қарым-қатынастағы өзгерістермен дайындалған. Тұлғаның өзіндік санасы өз табиғатын түсіну үшін негіз қалаушы қағидат және оның әлеуметтік детерминациясы болып табылады. Бұл ереже Л. С. Выготскийдің психиканың дамуының мәдени-тарихи тұжырымдамасында,

А. Н. Леонтьевтің іс-әрекет теориясында және С. Л. Рубинштейннің зерттеулерінде жұмыстарынды көрсетілген.

Қ. Қ. Шалғынбаеваның: «Мен-тұжырымдамасы» кейде жеке адамның өзін-өзі ұғыну қызметінің нәтижесінде алынған өзін рефлексивті анықтау ретінде қарастырылады. Автор оның құрамындағы үш құрылымдық құрамдастарды белгілейді: 1) когнитивті құрамдас – «Мен бейнесі», оған өзі туралы көріністер мазмұны кіреді; 2) өзін-өзі бағалау жүйесі; 3) мінез-құлықтағы когнитивтік және бағалаушы көріністерді сипаттайтын мінез-құлықтық құрамдас [18].

ҚОРЫТЫНДЫ

Тұлғаның қалыптасуы басқа адамдардың және іс-әрекет ықпалымен жүреді деп саналады. Басқа адамдардың бағалауы тұлғаның өзі-өзі бағалау жүйесіне енгізіледі. Бұдан әрі өзіндік сана субъектіні объектіден, «Мен» бейнесін «Мен» емес; келесі элемент мақсатты болжауды қамтамасыз ету және бұдан әрі – заттар мен құбылыстардың салыстыруға, байланыстарына, түсіністікке және эмоциялық бағалауларға негізделген қатынастағы тағы бір элементі ретінде табылады. Адамның қызметі арқылы өзіндік сана (сана) қалыптасады, ол одан әрі әсер етеді және оны реттейді. Өзіндік сана, сондай-ақ «Мен» бейнесінің когнитивті компоненттерін «түзетеді», оларды тұлғаның жоғары құндылық бағдарларының деңгейіне бейімдейді. Өзінің нақты мінез-құлығында адамға, бұл жоғары факторлар әсері ғана емес, олармен бірге төменгі факторларда әсерін туғызады; жағдайлар ерекшеліктері, кездейсоқ эмоциялық импульстер және т.б. Бұл өзіндік сананы тұлғаның мінез-құлық негізінде болжауды өте қиындатады, сондықтан кейбір жағдайларда «Мен» реттеуші функциялары скептикалық қатынасқа ие болады.

«Мен» концепциясының категориялары топшілік ұқсастықты және топаралық айырмашылықтарды қабылдауға кез келген санаттандыру жүйесіне ұқсас негізделеді. Олар иерархиялық классификация жүйесінде ұйымдастырылған және абстрагирлеудің әртүрлі деңгейлерінде бар: мәндердің үлкен көлемін санат қамтыса, соғұрлым абстрагирлеу деңгейі жоғары және әрбір санат, егер ол ең жоғары болмаса, қандай да бір басқа санатқа енгізілген. Қорта келе біз «Мен» концепция мен өзіндік сана бір-біріне ұқсайды, бір құбылысты анықтайды, идентификация процесін бағыттайды және психологияда тұлға бойында көрінеді.

«Мен» концепциясы келесі жағдайларға негізделеді:

1) Мінез-құлық индивидтің қабылдау еңбегі болып табылады, ол өз алдында феноменологиялы: индивидтің психологиялық шынайы өмірі – бұл жалпы объективті өмір емес, оның мінез-құлық жағдайындағы субъективті қабылдауының нәтижесі.

2 Индивидтің орталық, интеграциялайтын феноменалды жазықтығының нүктесі – «Мен» концепциясы оның манайында қабылдаудың барлық бейнелері қалыптасады.

3 «Мен» концепциясы бір мезгілде қабылдау жемісі және де әлеуметтік мәдени ортадан алынған құндылықтары бар ұғымдарының жиынтығы болып табылады.

4 «Мен» концепциясы құрылуымен мінез-құлық оған толығымен бағына бастайды.

5 «Мен» концепциясы уақытпен және жағдайлық контекспен санасады, бұл оның болжамдық құндылығы болып табылады.

6 Басқа адамдардың оңды қатынасын қажетсіну «Мен» концепциясының құрылуымен параллельді жүреді. Өзіне деген оңды көзқарасты қажетсіну басқа адамдардың өзін оңды бағалау тәжірибесін игеру арқылы қалыптасады.

7 Нақты өтіп жатқан өмір тәжірибесі мен «Мен» концепциясы арасындағы қайшылықтарға қарсы түрлі қорғаны стратегиялары қолданылады.

8 Адамның негізгі маңызды мотивациялық түрткісі – өзіңді белсендендіруге деген қажеттілік, өзінің «Мен» концепциясырының құндылықтарын жоғарылату және жоғалтпау.

Осылайша, ғылыми әдебиетті талдаудың жоғарыда көрсетілген нәтижелері, «Мен» концепцияны зерттейтін көптеген тұғырлар мен теориялар бар екеніне көз жеткіздік және бұл мәселені тұлға дамуындағы процестегі өзіндік сана, өзін-өзі танумен, өзін-өзі бағалаумен т.с.с. тығыз байланыста, кейде бұл тұғырлар мен теориялар өзара байланыста, кейде бір-біріне қарама-қайшы болып келеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Психология самосознания: Хрестоматия / ред.-сост. Д. Я. Райгородский. – Самара : Издательский дом «Бахрах-М», 2003. – 303 с.

2 **Кули, Ч. Х.** Человеческая природа и социальный порядок / Ч. Х. Кули. – М. : Идея- Пресс: Дом интеллектуальной книги, 2000. – 312 с.

3 **Мид, Дж. Г.** Избранное / Дж. Г. Мид; пер. В. Г. Николаева. – М., 2009. – 290 с.

4 **Фрейд, З.** Введение в психоанализ: Лекции / З. Фрейд; пер. с нем. Г. В. Барышниковой; под ред. Е. Е. Соколовой, Т. В. Родионовой. – М. : Азбука-Аттикус, 2011. – 480 с.

5 **Хьелл, Л.** Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер; пер. с англ. С. Меленевская, Д. Викторова. – СПб. : Питер Пресс, 1997. – 608 с.

6 **Лихтенберг, Дж. Д.** Клиническое взаимодействие: Теоретические и практические аспекты концепции мотивационных систем / Дж. Д. Лихтенберг,

Ф. М. Лачманн, Дж.Л. Фосседж; пер. с англ. А. М. Боковикова. – М. : Когито-Центр, 2003. – 368 с.

7 Интегральная индивидуальность, Я – концепция, личность / под ред. Л. Я. Дорфмана. – М. : Смысл, 2004. – 319 с.

8 **Роджерс, К. Р.** Становление личности: Взгляд на психотерапию / К. Р. Роджерс. – М. : Эксмо-Пресс, 2001. – 416 с.

9 **Фестингер, Л.** Теория когнитивного диссонанса / Л. Фестингер. – СПб. : Речь, 2000. – 320 с.

10 **Бернс, Р.** Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс. – М. : Прогресс, 1986. – 422 с.

11 **Берн, Э.** Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений / Э. Берн. – М. : Директмедиа Пабблишинг, 2008. – 302 с.

12 **Ассаджолли, Р.** Психосинтез / Р. Ассаджолли. – М. : Рефл-бук, 1997. – 316 с.

13 **Соколова, Е. Т.** Психотерапия. Теория и практика / Е.Т. Соколова. – М. : Академия, 2010. – 368 с.

14 **Патаки, Ф.** Некоторые когнитивные процессы Образа Я / Ф. Патаки // Психологические исследования познавательных процессов и личности / отв. ред.: Д. Ковач, Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1983. – С. 45–51.

15 **Кон, И. С.** В поисках себя: личность и её самосознание / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 335 с.

16 **Столин, В. В.** Самосознание личности / В. В. Столин. – М. : Просвещение, 1983. – 288 с.

17 **Мухина, В. С.** Возрастная психология. Феноменология развития / В.С. Мухина. – М. : Академия, 2009. – 640 с.

18 **Шалғынбаева, Қ. Қ.** Өзін-өзі тану негіздері: Оқу құралы. – Қарағанды : «АҚНҰР» баспасы, 2017. – 158 б.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

Б.А. Матаев¹, Г. М. Тулекова²

«Я» концепция как предмет исследования в психологии

¹Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, 010000, Республика Казахстан.

²Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

B. A. Matayev¹, G. M. Tulekova²**«Self» concept as a subject of research in psychology**¹L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan.²S. Toraighyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

Автором в статье проведен анализ теоретических и методологических аспектов исследования «Я» концепций в психологической науке. Наряду с понятием «Я» концепция, рассмотрены часто используемые вместе понятия, как самопознание, самосознание, самооценка в различных психологических теориях и подходах, также определена роль «Я» концепции в развитии личности.

В статье рассматриваются особенности в области предмета исследования «Я» концепции в работах отечественных, российских и зарубежных исследователей. Затронута структура «Я» концепции и ее роль формирования личности в социуме.

The author of the article analyzes the theoretical and methodological aspects of the «Self» concept study in psychological science. Along with the concept of «Self», often used together concepts such as self-knowledge, self-awareness, self-esteem in various psychological theories and approaches are considered, the role of the «Self» concept in the development of personality is also defined.

The article discusses the features of the subject of the «Self» concept study in the works of domestic, Russian and foreign researchers. The structure of the «Self» concept and its role in the formation of personality in society are touched upon.

FTAMP 14.25.01

И. С. Мусатаева¹, Ә. Ж. Жамбулатова²¹п.ғ.к., доцент м.а., кафедра меңгерушісі, «Медицинадағы IT технологиялар» кафедрасы, Семей медициналық университеті, Семей қ., 071400, Қазақстан Республикасы;²магистрант, II курс, Жаратылыстану-математика факультеті, «Ақпараттық технологиялар және информатика» кафедрасы, Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті, Семей қ., 071400, Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹botagoz_malika@mail.ru; ²zhambulatovaa@mail.ru**ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУ ҚЫЗМЕТІН ДАМУ –
БІЛІМ РЕФОРМАЛАРЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МІНДЕТІ**

Мақалада оқушылардың ғылыммен айналысуы үшін, оларда зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру қажеттілігі туралы айтылады. Зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру үшін, қалыптастыру әдістерін (тәсілдерін), сондай-ақ олардың қалыптасуын диагностикалау тәсілдерін меңгеру керек. Зерттеу құзыреттілігіне анықтама беріледі. Құзыреттіліктің типологиясы бойынша ғалымдардың пікіріне сүйене отырып, зерттеу құзыреттілігінің төрт тобын бөліп көрсетілген: зерттеулерді ұйымдастыру және жүргізу, жеке зерттеу қызметі, зерттеу қызметінің түрлі субъектілерінің өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін, өзін-өзі жетілдіру. Әр топ атауларына тізбелер берілген. Мақалада «Құзыреттіліктің қалыптасуының көрсеткіші – бұл «оқу қызметі субъектісінің мінез-құлқында тұлғалық, когнитивтік, атқарушылық құзыреттіліктердің құрамдастарының болуын объективті білдіретін қасиеті» – деп анықтама берілген. Зерттеу барысында аталған топтардың әрқайсысы үшін оқушылардың зерттеу құзыреттіліктерінің қалыптасу көрсеткіштерінің тізбесі бөлініп қарастырылды. Л. Г. Смышляеваның зерттеу материалдары негізге алына отырып, әзірлемелер кесте түрінде жасалынды.

Кілтті сөздер: зерттеушілік құзыреттілігі, тұлғалық құзыреттілік, атқарушылық құзыреттілік, когнитивтік құзыреттілік, құзыреттіліктің қалыптасуының көрсеткіші, зерттеу қызметі, зерттеуді ұйымдастыру.

КІРІСПЕ

Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың 2018 жылдың 5 қазан күнгі «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» атты жолдауында «... Ең алдымен, «болашақтың экономикасының» баламалы энергетика, жана материалдар, биомедицина, үлкен деректер, заттар интернеті, жасанды интеллект, блокчейн және басқа да бағыттарын ілгерілетуді қамтамасыз ету қажет. Еліміздің жаһандық әлемдегі орны мен рөлі келешекте нақ осыларға байланысты болады.....» деп елімізді инновациялық жағынан дамытуға ерекше көңіл бөлді [1].

Қазіргі уақытта отандық білім беру жүйесінде білімнің мазмұнын, құрылымы мен сапасын жаңартуға байланысты ауқымды жаңғырту процесі жалғасуда.

Елімізде білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты ұстаздар алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білу міндеті тұр. Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты - білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериялды бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді. Жаңартылған білім беру бағдарламасының ерекшелігі – спиральды қағидатпен берілуі. Бағалау жүйесі де түбегейлі өзгеріске ұшырап, критериялдық бағалау жүйесіне өтуде. Критериялды бағалау кезінде оқушылардың үлгерімі алдын ала белгіленген критерийлердің нақты жиынтығымен өлшенеді. Критериялдық бағалау жүйесі әлемнің Филиппин, Сингапур, Жапония, Франция, Финляндия сынды дамыған елдерде пайдаланылады. Бұл бағалау жүйесінің артықшылығы, баланың ойлау қабілетін дамытып, ғылыммен айналысуына ықпалын туғызады [2]. Ал, оқушылар ғылыммен айналысып кетуі үшін, алдымен олардың зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру қажет.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Оқушылардың зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру үшін құзыреттілікті қалыптастыру әдістерін (тәсілдерін), сондай-ақ олардың қалыптасуын диагностикалау тәсілдерін меңгеру қажет. Осылайша, педагог оқушыларда құзыреттіліктің қалыптасуын қамтамасыз ету және оны диагностикалау үшін диагностикалық құралдарды игерген жөн. Диагностикалық құралдарды талдау үшін жалпы құзыреттіліктерді жіктеу қажеттілігі туындайды. Жалпы білім беретін мекеме оқушыларының зерттеу құзыреттілігін жинақтауды қамтамасыз ететін құзыреттілікті зерттеу құзыреттілігі деп атаймыз. Ал бұл жерде зерттеу құзыреттілігі «оқушылардың зерттеу қызметін жүзеге асыру қабілетін

дамытуға, оның мәні мен ерекшелігін түсінуге бағытталған негізгі білім беру құзыреттіліктерінің қажетті құрамдас бөлігі» ретінде қарастырылады [3].

Жалпы білім беретін мекеме жағдайында зерттеу құзыреттілігін қалыптастырудың оқыту тәртібі туралы болғандықтан, және сол құзыреттіліктің типологиясы бойынша ғалымдардың пікіріне сүйене отырып, зерттеу құзыреттілігінің төрт тобын бөліп көрсетуге болады:

- 1) зерттеулерді ұйымдастыру және жүргізу;
- 2) жеке зерттеу қызметі;
- 3) зерттеу қызметінің түрлі субъектілерінің өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін;
- 4) өзін-өзі жетілдіру (өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі басқару) (кесте 1).

Кесте 1 – Зерттеу құзыреттілік топтары

Топ атауы	Тізбесі
Жеке зерттеу қызметінің құзыреттілігі	Зерттеу қызметіне бағдарлану; Білім менеджментінің (оқу құзыреттілігі – «оқуға деген қабілеттілігі») болу; Ақпараттық технологияны жетік меңгеру
Зерттеулерді ұйымдастыру және жүргізу құзыреттілігі	Талдауға және синтездеуге қабілеттілігі; Әдістемелік ұғымдарды, терминдерді қолдана алу; Түрлі зерттеу әдістерін сауатты пайдалана алу; Зерттеу қызметінің түрлі процедураларын дұрыс жүзеге асыру қабілеттілігі; Сыни ойлау қабілеттілігі.
Зерттеу қызметінің түрлі субъектілерінің өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін құзыреттілік	Әр түрлі қатысушылармен ынтымақтастықта бола алуы; Командада (топта) өнімді жұмыс істей алу;
Өзін-өзі жетілдіру (өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі басқару) құзыреттілік	Рефлексиялық; Жұмысты өз бетінше орындау қабілеті; Мүқият, талпыныспен жұмыс істеу; Уақытты тиімді басқара алу

Құзыреттіліктің қалыптасуының көрсеткіші – бұл «оқу қызметі субъектісінің мінез-құлқында тұлғалық (тұлғалық қасиеттері, құндылық бағдарлары), когнитивтік (танымдық, түсінушілік), атқарушылық (білімді практика жүзінде қолдану) құзыреттіліктердің құрамдастарының болуын объективті білдіретін қасиеті [4; 5; 6]. Зерттеу барысында аталған топтардың әрқайсысы үшін оқушылардың зерттеу құзыреттіліктерінің қалыптасу көрсеткіштерінің тізбесі бөлініп қарастырылды. Л. Г. Смышляеваның зерттеу материалдары негізге алына отырып, келесідей әзірлемелер кесте түрінде жасалынды [7].

Кесте 2 – Құзыреттіліктің қалыптасқанның көрсеткіштері және зерттеуді ұйымдастыру мен оны жүргізу

Құзыреттіліктер (К – когнитивті; А – атқарушылық; Т – тұлғалық)	Көрсеткіштері
Талдауға және синтездеуге қабілеттілігі / А	Тұтасты бөліктерге бөліп және керісінше бөліктерді тұтас ретінде қарастыра алу; Ақпаратты құрылымдай білу; Жіктей алу; Бастапқы қажетті мен қосымшаны бөліп қарастыра алу; Пікірді тұжырымдай білу
Әдістемелік ұғымдарды, терминдерді қолдана алу/А	Негізгі әдістемелік ұғымдарды білу; Әдістемелік ұғымдарды қолдануды қамтамасыз ететін көрсеткіштер: Қарама-қайшылықтарды көре алу және тұжырымдай білу; Зерттеу мәселесін көре алу және тұжырымдай білу; Зерттеу тақырыбын тұжырымдай білу; Зерттеу нысанын ерекшелей алу; Зерттеудің мақсатымен міндеттерін қоя білу; Гипотезаны тұжырымдай алу; Зерттеудің практикалық маңыздылығын анықтай алу
Түрлі зерттеу әдістерін сауатты пайдалана алу / К-А	Зерттеу қызметінің мөнін түсіну; Зерттеу қызметінің әдістерін білу; Нақты бір зерттеу мәселелерін шешуде зерттеу қызметінің әдіс-тәсілдерін сауатты түрде пайдалана білу
Зерттеу қызметінің түрлі процедураларын дұрыс жүзеге асыру қабілеттілігі / А	Зерттеу қызметінің түрлі процедураларын дұрыс жүзеге асыру білу. Зерттеу қызметінің түрлі процедураларын дұрыс жүзеге асыруға қажетті дағдылар: Өз жұмысын жоспарлау; Теориялық және эмпирикалық талдай алу; Эмпирикалық материалдарды жинай алу; Материалдарды өңдеуде қажетті әдістерді дұрыс талдау; Жұмыстың нәтижесін сауатты түрде рәсімдеу; Зерттеу нәтижесін дұрыс ұсыну қабілеттілігі
Сыни ойлау / Т-А	Сындарлы сынның ережелері мен этикалық нормаларын білу; Сыни пайымдауларды дәлелді түрде тұжырымдай білу.

Кесте 3 – Жеке зерттеу қызметінің құзыреттілігі қалыптасқанның көрсеткіштері

Құзыреттіліктер (К – когнитивті; А – атқарушылық; Т – тұлғалық)	Көрсеткіштері

Білім менеджментінің (оқу құзыреттілігі – «оқуға деген қабілеттілігі») болуы / А	Білімнің құндылығы тұлғалық табысқа жетудің факторы ретінде; Ізденіс және танымдық белсенділіктің жоғары деңгейі (білім алуға деген құштарлық, оқуға мотивациялық дайындық)
Зерттеу қызметіне бағдарлану / Т	Тәуелсіз қызметке ұмтылу (зерттеуге қатысуға саналы ниет білдіру); Зерттеу іскерліктері мен әдістерін меңгеру; зерттеу міндеттерін тәуелсіз талдауға ұмтылу); Өзін-өзі танытуға ұмтылу (зерттеу жұмыстары конкурстарына, ғылыми конференцияларға, семинарларға қатысуға ниет білдіру); Өзін-өзі ұйымдастыруға ұмтылу (зерттеу жобаларының нәтижелерін талқылауға белсенді қатысу)
Ақпараттық технологияны жетік меңгеру / А	MSWindows операциялық жүйесінде, MSWord мәтіндік редакторында жұмыс істеудің базалық дағдылары; MSExcel кесте редакторында негізгі жұмыс дағдыларын, электрондық кестелердің жұмыс істеу технологиясының негіздерін білу; Ақпараттық-құқықтық жүйелердің көмегімен ақпарат іздеу іскерлігі; Internet желісінде жұмыс істеудің базалық дағдылары: практикалық тапсырмаларды шешу үшін Internet-тің ақпараттық және коммуникациялық қызметтерін пайдалану; MSPowerPoint-те презентациялар жасау алу

Кесте 4 – Зерттеу қызметінің түрлі субъектілерінің өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін құзыреттіліктің қалыптасқанның көрсеткіштері

Құзыреттіліктер (К – когнитивті; А – атқарушылық; Т – тұлғалық)	Көрсеткіштері
Әр түрлі қатысушылар мен ынтымақтастықта бола алу / А-Т	Өз көзқарасын дәлелдей білу; Басқа оқушының пікірін тыңдай білу; Логикалық дәлел көмегімен қайшылықтарды шеше білу; Әрқашан диалогқа дайын болу
Командада (топта) өнімді жұмыс істей алу / А-Т	Командада өнімді өзара қарым-қатынастың принциптері мен ндістерін білу; командада өзара әрекеттестіктің этикалық нормаларын білу және оларды ұстану: эмпатия, коммуникабельділік, тілектестік және әдептілік

Кесте 5 – Өзін-өзі жетілдіру (өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі басқару) құзыреттілігінің қалыптасқанның көрсеткіштері

Құзыреттіліктер (К – когнитивті; А – тқарушылық; Т – тұлғалық)	Көрсеткіштері
Рефлексиялық / Л –Д	Барлық жеке мәселелерді перспективалық тұрғыдан ойлау; Өзін-өзі жетілдіру контекстінде өзін-өзі тануға бағдарлану; Себеп-салдардың өзара байланысын орнату қабілеті, түрлі мақсаттарға жету үшін қажетті құралдарды табу қабілеті
Жұмысты өз бетінше орындау қабілеті /А	Өзіндік жұмысты оңтайлы ұйымдастырудың принциптері мен тәсілдерін білу; Өз жұмысын мақсатты түрде, сыртқы әсерсіз ұйымдастыра білу; Өз бетінше шешімді қабылдай және әрекет ете білу
Мүқият, талпыныспен жұмыс істеу / Т-А	Зерттеу қызметін оңтайлы ұйымдастырудың принциптері мен әдістерін білу; Табандылық; Шыдамдылық; Тәртіптілік; Нәтижеге бағдар
Уақытты тиімді басқара алу / К-А	Уақытты тиімді басқару принциптері мен әдістерін білу; Уақытты жоспарлау және тиімді бөлу

ҚОРЫТЫНДЫ

Зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру процесіте оқушылардың білім беру нәтижелерін сипаттайтын алдын ала белгіленген нормалар ретінде зерттеу құзіреттіліктерін меңгеру арқылы жүзеге асырылады. Зерттеу құзыреттілігінің қалыптасуы (немесе қалыптасу деңгейін көтеру) – бұл оқушылардың жеке тұлғалық өзгерістерінің болуын (оларда мотивациялық-құндылықтық қондырғылар мен жеке қасиеттер жиынтығы жүйесінің болуы; зерттеудің жалпы әдіснамалық негізі ретінде зерттеу қызметін жүзеге асыру процедураларының ерекшеліктері мен негізгі әдіснамалық ұғымдар мен қағидаттарды түсіну), олардың атқарушылық-операциялық қабілеттерін (зерттеу дағдыларын меңгеру, зерттеуді жүргізетін әдістері мен тәсілдерін меңгеру) дамытуды көздейтін зерттеу құзыреттілігін меңгеруі.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Назарбаев, Н. Ә.** Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» - 2018 жылғы 5 қазан
2 <https://infourok.ru/zhaartilan-bilim-beru-badarlamasi-zhaa-bilim-berudi-mazmni-3309773.html>. [Электронды ресурсы].

3 **Александрова, Н. А.** Развитие исследовательских компетенций учащихся средствами историко-родословного краеведения : п.ғ.к. дәрежесін алу үшін жазылған диссертация – М., 2011. – 24 с.

4 **Байденко, В. И.** Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения: әдістемелік нұсқаулық / В. И. Байденко. – М. : Исследоват. центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 72 с.

5 **Кон, И. С.** Психология старшеклассника / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1982. – 207 с.

6 **Смышляева, Л. Г.** Дидактическая концепция модернизации дополнительного профессионального образования муниципальных служащих в России / Л. Г. Смышляева. – Томск : Изд-во Том. ун-та, 2011. – 248 с.

7 **Ушаков, А. А.** Развитие исследовательской компетентности учащихся общеобразовательной школы в условиях профильного обучения : п.ғ.к. дәрежесін алу үшін жазылған диссертация / Ушаков Алексей Антонинович. – Майкоп, 2008. – 26 с.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

И. С. Мусатаева¹, А. Ж. Жамбулатова²

Формирование исследовательской компетенции – актуальная задача реформ образования

¹Медицинский университет Семей, г. Семей, 071400, Республика Казахстан;

²Государственный университет имени Шакарима города Семей, г. Семей, 071400, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

I. S. Musatayeva¹, A. Zh. Zhambulatova²

Students' research competence development as the goal of education reforms

¹Semey Medical University, Semey, 071400, Republic of Kazakhstan.

²Shakarim State University of Semey, Semey, 071400, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

В статье говорится о необходимости формирования у учащихся исследовательской компетенции, чтобы они занимались наукой. Для формирования исследовательской компетенции необходимо изучить методы (приемы) формирования, а также методы диагностики их формирования. Дано определение исследовательской компетентности. Опираясь на мнение ученых по типологии выделено четыре группы исследовательских компетенций: организации и проведения исследований; самостоятельной исследовательской деятельности; обеспечивающие взаимодействие различных субъектов исследовательской деятельности; самосовершенствования. В названиях каждой группы представлены перечни. В статье дается определение, что «показатель сформированности компетенции – это «свойство (характеристика) субъекта учебной деятельности, объективно выражающее наличие в его поведении определенных составляющих компетенции: личностных, когнитивных, деятельностных, которые необходимо учитывать для разработки системы показателей сформированности компетенций». В ходе исследования разработаны перечни показателей сформированности исследовательских компетенций учащихся для каждой из вышеуказанных групп. За основу разработки взяты материалы исследований Л. Г. Смышляевой.

The article deals with the need to develop students' research competence so that they are engaged in science. For the formation of research competence it is necessary to study the methods (techniques) of formation, as well as methods of diagnosis of their formation. The definition of research competence is given. Based on the opinion of scientists on the typology four groups of research competencies are identified: the organization and conduct of research; independent research; ensuring the interaction of different subjects of research; self-improvement. The names of each group contain lists. The article defines that «the indicator of competence formation is» a property (characteristic) of the subject of educational activity, objectively expressing the presence in his behavior of certain components of competence: personal, cognitive, activity, which must be taken into account to develop a system of indicators of competence formation». The study developed lists of indicators of formation of research competencies of students for each of the above groups. The basis of the development taken from research materials of L. G. Smyshlyeva.

FTAMP 14.01.11

А. О. Мухаметжанова¹, К. Т. Кошкумбаев², С. К. Ксембаева³

¹п.ғ.к., доцент, «Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» кафедрасы, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ., 100026, Қазақстан Республикасы;

²педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, «Бейнелеу өнері және дизайн» кафедрасы, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ., 100026, Қазақстан Республикасы;

³п.ғ.к., профессор, «Педагогика және психология» кафедрасы, С.Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы

e-mail: ¹aigul_mo@mail.ru; ²mikalasoni@mail.ru

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРІН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИННОВАЦИЯНЫ ПАЙДАЛАНУҒА ДАЯРЛАУ ӘДІСТЕМЕСІ

Мақалада білім сапасын көтеру, жоғары оқу орнының білім беруі, болашақ педагогты даярлау мәселесі қарастырылады. Аталмыш мәселеде педагогикалық инновацияны пайдалану проблемасы болашақ педагогтерін даярлаудың аспектісі ретінде алынды. Бұл процесс мұғалімнен ерекше назар аударуды талап етеді. Педагогикалық инновацияларды енгізу – қазіргі заманғы кәсіптік мектепте студенттерді даярлауды жетілдірудің маңызды бағыттарының бірі. Мақалада болашақ мұғалімнің жалпы кәсіби дайындық деңгейі мен педагогикалық дағдыларды қалыптастыру деңгейі арасындағы байланыс қарастырылады, өйткені маман жалпы кәсіби дағдыларды еркін қолдана білген жағдайда кәсіби іс-әрекеті неғұрлым табысты болмақ. Болашақ педагогтардың педагогикалық инновацияларды пайдалану әдістемесі қарастырылған. Онда болашақ мұғалімдерді даярлауда педагогикалық инновацияны пайдаланудың мазмұны, мақсаты, міндеттері мен құрылымы сипатталған. Оқу процесінде аталмыш әдістеменің енгізу нәтижелері ұсынылған.

Кілтті сөздер: педагогикалық инновация, болашақ маманды даярлау, білім беру, жоғары оқу орнындағы білім беру, оқу процесі.

КІРІСПЕ

Мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік жетістіктері, ең алдымен, олардың білім жүйесімен, азаматтардың білім деңгейімен анықталатыны белгілі.

XXI ғасыр – жаһандық жаңалықтар мен білімнің дәуірлеу ғасыры, өйткені ол қазіргі кезде мемлекеттің тұрақты дамуын қамтамасыз етуде, сондай-ақ әлемдік нарықтағы, әлемдік қоғамдастықтағы орнын айқындап халықтың өмір сүру сапасы мен деңгейін көтеруде айырықша маңызды рөл атқарады.

Көп жылдар бойы білімді кәсіптік білімнің негізгі көрсеткіші деп бағалау теория мен тәжірибе жұмысы дайындығы арасындағы табиғи байланысқа мән берілмеуіне, мамандарды кәсіпке дайындауда білім қорының жеткілікті болмауына әкеліп, кейбір студенттердің оқуға, одан кейін болашақ кәсібіне деген біліктілігінің төмендеуіне әсерін тигізді. Жоғары мектептің білім беру барысындағы осы мәселені шешу жолының бірі - студенттердің кәсіби біліктілігін қалыптастыруды қайта бағдарлау арқылы оларды таңдаған кәсіби саласында өз білімдерін, іс-тәжірибелерін, мақсаттарын толықтай жүзеге асыруға тұлғалық құлшыныстарын ынталандыру. Кәсіби біліктілік – ол маманның таңдаған кәсіби алдындағы талаптарды, міндеттерді және оған сәйкес көзқарастарды, пікірлерді, нұсқауларды барынша қабылдау деген сөз.

Елімізде және шетел педагогикасында мамандардың кәсіби дайындығын зерттеу мәселесі көптеп талданып, қарастырылған. Зерттеулер кәсіби білім, саяси-қоғамдық және психологиялық-педагогикалық білім саласында жеткілікті. Соның ішінде болашақ мамандарды ғылыми теория және іс-тәжірибе бағытында дайындауға ғылыми еңбектер педагогика ғылымдарында кездеседі. Атап айтқанда:

– теория және әдістемеді (Г. А. Ахметова, Т. М. Мамаджанова, Ю. А. Самарина, А. Е. Әбілқасымова, И. Д. Зверева, Ж. А. Караев, Н. Д. Хмель және т.б.);

– педагогика тарихы мен білім (А. Н. Ильясова, К. К. Құнантаева, В. Г. Храпченков және т.б.);

– оқу теориясы мен тәжірибе (В. С. Безрукова, С. Я. Батышев, К. С. Успанов, Г. А. Уманов және т.б.);

– әлеуметтік бағыт (К. К. Жампейісова, А. Г. Қазмағанбетов, А. А. Калюжный, З. У. Кенесарина, Л. К. Керимов, Г. Ж. Меңлібекова, С. А. Ұзақбаева, А. Н. Тесленко, В. В. Трифонов және т.б.);

– кәсіптік білім мазмұны мен технология (В. С. Леднев, Қ. М. Арынғазин, Б. А. Әбдікаримов, А. Ш. Абдраман, Б. А. Альмухамбетов, С. А. Абдыманапов, Б. З. Баталханов, Н. А. Завалко, Ж. Ж. Наурызбай, Г. К. Нұрғалиева, Б. К. Момынбаев, М. С. Молдабекова, А. П. Сейтешев, К. Н. Үстеміров, Н. Р. Шаметов, Г. Т. Хайруллин, Н. Н. Хан және т.б.);

– зерттеу (З. А. Исаева, Ш. Т. Таубаева және т.б.) ғалымдардың ғылыми еңбектерін айтуға болады.

Кәсіби бағыттылықты дамыту мақсаты – маманды кәсіптің ерекшелігімен, олардың мазмұны туралы толық біліммен қаруландыру, әр кәсіптің олардың жеке қасиеттеріне қоятын талаптарымен таныстырумен бірге, таңдап алған кәсібіне деген терең қызығушылығын сезіндіру, маңыздылығын түсіндіру, оның қоғамдық өмірдегі әлеуметтік беделін көрсету. Әсіресе студенттердің болашақ кәсібіне байланысты мәселелерді шешу барысындағы олардың шығармашылық іс әрекет қабілеттерінің маңызы ерекше. Бастапқы кезеңде бірқатар студенттер өз мамандықтары бойынша жұмыс істеуді жоспарламайды, сондықтан олардың оқуға жағымды көзқарасын тудыру арқылы болашақ кәсібіне қызығушылығын қалыптастыру қажет [1].

Осы ерекшеліктерді ескере отырып болашақ бастауыш сынып мұғалімін қазіргі заман талабына сай етіп даярлау бүгінгі күннің көкейкесті мәселесі болып отыр.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Жоғары оқу орнынан болашақ маман рухани дамыған, шығармашылықпен жұмыс істей алатын, кәсіби дағдыларды, педагогикалық дарындылықты бойына сіңірген және жаңашылдыққа құштарлығы басым маман болып шығуы тиіс; әлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдасу мақсаты қойылып отырған қазіргі кезде білім беруші, пәнді оқытушы мұғалімінің орнына жаңа педагогикалық технологияларды, оқытудың ақпараттық құралдарын, тәрбиенің жаңа нысандарын, зерттеушілік және ізденушілік қызмет дағдыларын меңгерген кәсіби білікті педагог келуге тиісті.

Бүгінгі күнгі республикалық білім беру орындары ұсынып отырған көп нұсқалы оқыту технологиялары оқу процесіне енуде. Бұл бағытта білім берудің әртүрлі нұсқадағы мазмұны, құрылымы, ғылымға және тәжірибеге негізделген жаңа идеялар, жаңа жобалар, жаңа технологиялар бар. Сондықтан әртүрлі оқыту технологияларын, оқу мазмұны әрбір білім алушының жас және жеке дара психологиялық ерекшеліктеріне орай таңдап, тәжірибеде сынап қараудың маңызы зор. Ғылыми-педагогикалық, психологиялық әдебиеттерде іс жүзінде анықталып табылған оқыту процесінің нәтижесін көретін әдіс-тәсілдері, түрлері көбіне жаңашыл, инновациялық болып табылады.

Бұл қарастырылып отырған мәселеде педагогикалық инновацияны пайдалану проблемасы болашақ педагогтерін даярлаудың аспектісі ретінде алынды. Дәл осы процесс мұғалім тарапынан ерекше назар аударуды және біліктілікті қажет етеді.

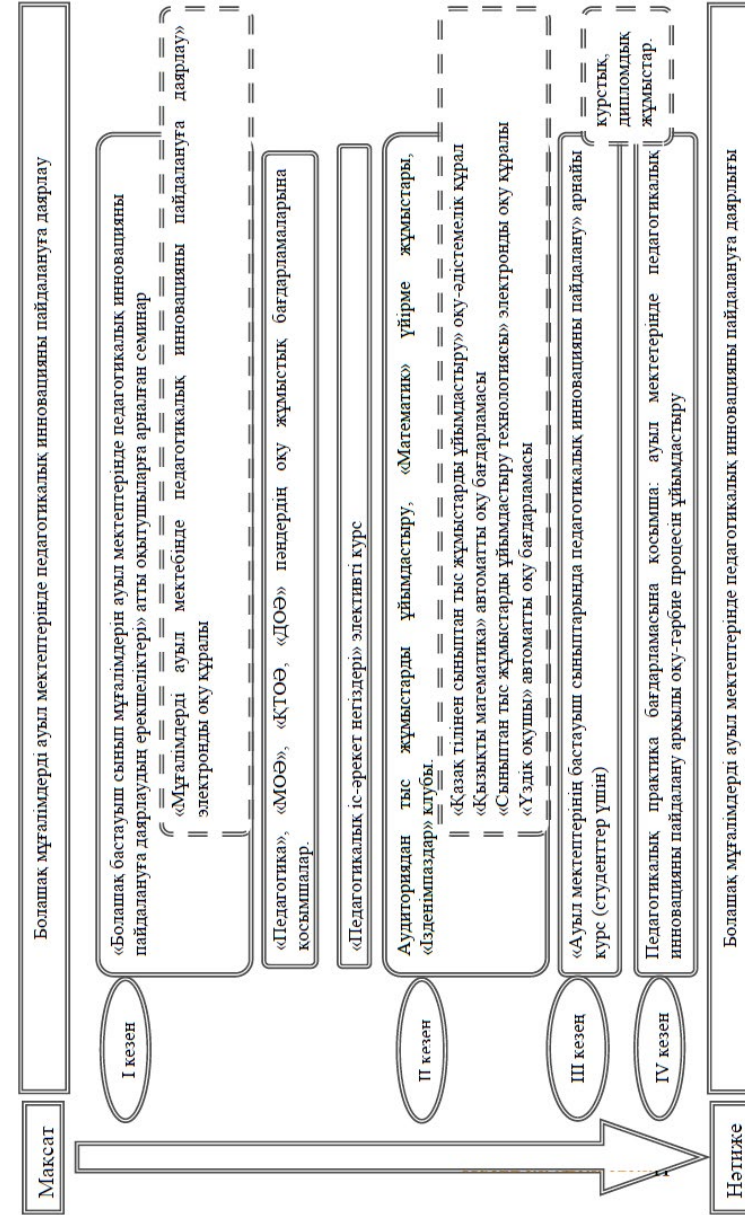
Болашақ мұғалімдерін ауыл мектептерінде педагогикалық инновацияны пайдалануға даярлаудың алғышарттарының анықталуы мен бүгінгі күні болашақ маманның ауыл мектебінде педагогикалық инновацияны пайдалануға даярлау

мәселесі көкейкесті болып отырғандығын және оған даярлаудың ерекшеліктерін анықталып, қазіргі жағдайын сараптаудың маңыздылығы дәлелденді. Болашақ мұғалімдерін ауыл мектептерінде педагогикалық инновацияны пайдалануға даярлаудың ерекшеліктерін анықтау үшін, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерге, ғылыми еңбектерге талдау жүргіздік.

Тәжірибелік-эксперименталды жұмысты жүргізбес бұрын, бірқатар жұмыстар жүргізілді. Онда зерттеліп отырған мәселе ғылыми еңбектерде, психологиялық, педагогикалық әдебиеттерде, ресми құжаттарда толық қарастырылмағанын көрсетті, оқытушыларға арналған зерттеу проблемасы бойынша семинар, арнайы курс бағдарламасы қамтылмаған, оқу бағдарламалары мен оқулықтарды талдау барысында аталмыш мәселе жүйелі зерттеліп қарастырылмағандығын көрсетті.

Біз әзірлеген диагностикалық бағдарлама арқылы тексерілген даярлықтың бастапқы жағдайының нәтижесі педагогикалық инновацияны пайдалану бойынша білімдер мен біліктерді қолдану қажеттілігі және оны білімдік процесте тиімді қолдана алуға деген даярлықтың жоқтығын көрсетті. Көптеген мұғалімдерде педагогикалық инновацияны пайдалануға деген мотивациялық көрсеткіш басым, бірақ процестегі білік пен мазмұндық білім жеткіліксіз.

Мұндай даярлық жағдайындағы олқылықтың себебін анықтауды жөн көрдік. Соның негізінде жоғары оқу орнында оқылатын пәндерге арналған бағдарламалардың және бастауыш сынып оқытудың жалпы білім бағдарламасының мазмұны мен құрылымына, сапалық деңгейіне талдау жүргізілді. Қорытындылай келе педагогикалық инновацияларды пайдалануға болашақ мамандарды даярлау материалдары жеткіліксіз екендігіне көзіміз жетті. Сондықтан, мұндай олқылықтың орнын толтыру үшін болашақ мұғалімдерін ауыл мектептерінде педагогикалық инновацияны пайдалануға даярлаудың әдістемесін жасау қажеттігі туындады (Сурет 1).

Сурет 1 – Болашақ мұғалімдерді ауыл мектептерінде педагогикалық инновацияны пайдалануға даярлаудың әдістемесі

Жасалған әдістеменің құрамдас бөліктерін қарастыратын болсақ, оның ішінде, ең бастысы, мақсаттың басымдылыққа ие болатынын атап көрсетуге тиістіміз. Қойылған мақсатқа жету үшін төрт кезең арқылы жүргізілетін нәтижеге жету жолдары көрсетілген.

Демек, қалыптастырушы эксперимент төрт кезенді қамтыды, яғни әдістемемізде осы төрт кезең бойынша жасалды. Бірінші кезең бірінші курс студенттерімен жүргізілді, алдымен қарастырылып отырған мәселе туралы теориялық білім бермес бұрын, оқытушыларға арналған «Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ауыл мектептерінде педагогикалық инновацияны пайдалануға даярлаудың ерекшеліктері» атты семинар ұсынылды.

Арнайы семинардың мақсаты – оқытушыларды болашақ маманның ауыл мектептерінде педагогикалық инновацияны пайдалануға даярлаудың ерекшеліктерінің мазмұнымен және оны пайдаланудың әдістемесімен таныстыру.

Оқытушылардың педагогикалық инновацияны ауыл мектептерінде пайдаланудың мазмұны туралы теориялық білімдерін жетілдіру үшін, электронды оқу құралдарын, әдістемелік нұсқауларды енгізуге болады. Мысалы: «Мұғалімдерді ауыл мектебінде педагогикалық инновацияны пайдалануға даярлау» атты электронды оқу құралы жасалды.

Келесі бір жасалған қомақты жұмысымыздың бірі «Педагогика», «Математиканы оқыту әдістемесі», «Қазақ тілін оқыту әдістемесі», «Дүниетануды оқыту әдістемесі» пәндерінің оқу бағдарламаларына қосымшалар және «Педагогикалық іс-әрекет негіздері» атты элективті курс ұсынылды.

Нәтижеге жету жолдарының екінші кезеңінде аудиториядан тыс жұмыстар, «Математик» үйірме жұмысы, «Ізденімпаздар» атты ғылыми-әдістемелік клуб құрайды. Бұл іс-әрекет студенттердің бастауыш мектеп оқушыларын оқытуға даярлығын қалыптастыруға бағытталып, игі нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Және бұл кезеңде ақпараттық әдістемелік кешен қолданылды. Оған «Қазақ тілінен сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру» атты оқу-әдістемелік құралы, «Қызықты математика» атты автоматты оқу бағдарламасы, «Сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру технологиясы» атты электронды оқу құралы жатады. Ақпараттық әдістемелік кешеннің мақсаты – студенттердің педагогикалық инновацияны пайдалану бойынша көзқарастарын кеңейту және білімдерін жоғарлату.

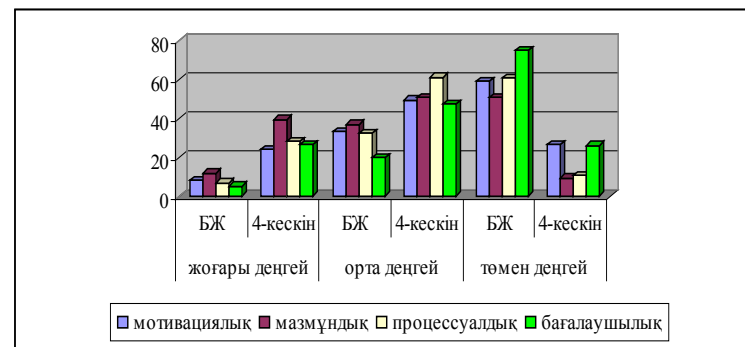
Зерттеу жұмысымыздың үшінші кезеңі үшінші курс студенттерімен жүргізілді. Оқу үдерісіне «Ауыл мектептерінің бастауыш сыныптарында педагогикалық инновацияны пайдалану» атты арнайы курс енгізілді.

Арнайы курстың мақсаты – болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ауыл мектептерінде педагогикалық инновацияны пайдалану жөнінде теориялық

білімді беру және сол алған білімдерін мектептердегі оқыту үдерісінде нәтижелі пайдалана білу біліктерін қалыптастыру.

Жоғары оқу орындарында мамандардың даярлығын жетілдірудің қорытынды кезеңі – педагогикалық практика. Бұл жұмысты жоспарлы ұйымдастыру мақсатында біз педагогикалық практиканың бағдарламасына қосымша болатын тапсырмалар жүйесін құрдық. Бұл даярлау әдістемеміздің төртінші кезеңінде жүзеге асырылды. Зерттеу жұмысы барысында ауыл мектептерінде педагогикалық инновацияны пайдалану арқылы оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыру әдістері, жолдары, түрлері талданып қарастырылды.

Болашақ мұғалімдерінің ауыл мектептерінде педагогикалық инновацияны пайдалану даярлығының бастапқы және соңғы нәтижесі қорытынды кескін арқылы тексерілді. Қорытынды кескін нәтижесі диагностикалық бағдарламадағы әдістемелік кешен арқылы шығарылды (Сурет 2).

Сурет 2 – Болашақ мұғалімдердің педагогикалық инновацияны пайдалану даярлығының қорытынды динамикасы

Шығарылған қорытынды кескіннің нәтижесі бойынша болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ауыл мектептерінде педагогикалық инновацияны пайдалануға даярлық деңгейі мен біз ұсынып отырған даярлау әдістемесін енгізу арасындағы дәлелді байланысты көрсетеді.

Бұл әдістеменің мақсаты алға қойған болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ауыл мектептерінде педагогикалық инновацияны пайдалануға даярлығының нәтижесін берді есептейміз.

ҚОРЫТЫНДЫ

Түйіндей келе, ұсынылған даярлау әдістемесі жалпы ғылыми талаптарға сай келеді, жеткілікті түрде негізделген және қол жетерлік болып табылады,

өйткені ол жүйелі жасалып, компоненттердің өзара байланысының логикалық түріне құрылған. Осы негізде біз оның жүзеге асуы болашақ мұғалімнің даярлығына тиімді болатынына сенеміз.

Талданып отырған даярлау әдістемесін эксперименттен өткізу кезінде қорытындылар алынды:

педагогикалық инновацияны пайдалану туралы білім деңгейі жоғарылады; кәсіби іс-әрекетке ауыл мектептерінде педагогикалық инновацияны пайдалану бойынша саналы түрде қажетті білім және білік қажеттілігі туындады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Рыскельдина, А. А.** Кредиттік оқыту жүйесі жағдайында тіл маманы студенттерінің кәсіби бағыттылығын дамыту : пед. ғыл. канд. ... автореф. : – Алматы, 2010. – 20 б.

2 **Мухаметжанова, А. О.** Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін ауыл мектептерінде педагогикалық инновацияны пайдалануға даярлау: пед. ғыл. канд. ... дисс. : – Қарағанды, 2010. – 200 б.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

А. О. Мухаметжанова¹, К. Т. Кошкумбаев², С. К. Ксембаева³

Методика подготовки будущих учителей к использованию педагогической инновации

^{1,2}Педагогический факультет,

Карагандинский государственный университет имени Е. А. Букетова,
г. Караганда, 100026, Республика Казахстан;

³Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова,
г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

A. O. Mukhametzhanova¹, K. T. Koshkumbaev², S. K. Ksembaeva³

Methods of training future teachers to use pedagogical innovation

^{1,2}Department of Pedagogy and Methodology of Primary Education,

E. A. Buketov Karaganda State University,
Karaganda, 100026, Republic of Kazakhstan;

³Department of Psychology and Pedagogy,
S. Toraigyrov Pavlodar State University,

Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

В статье рассматриваются актуальные проблемы повышения качества, образование вуза, подготовка будущих учителей. В данной ситуации применение педагогической инновации обучения рассматривается как один из аспектов в подготовке будущих учителей. Именно этот процесс требует от учителя повышенного и особого внимания. Внедрение педагогических инноваций – одно из важнейших направлений совершенствования подготовки студентов в современном профессиональном учебном заведении. В статье рассматривается взаимосвязь между уровнем общепрофессиональной подготовки будущего учителя и уровнем сформированности педагогических умений, т.к. чем свободнее специалист использует систему общепрофессиональных умений, тем более успешной является его профессиональная деятельность. Рассматривается методика подготовки будущих учителей к использованию педагогических инноваций. Описывается содержание, цель, задачи и структура использования педагогической инновации в подготовке будущих учителей. Представлены результаты внедрения данной методики в учебный процесс.

The article deals with topical issues of improving the quality, education of the university, the training of future teachers. In this situation, the use of pedagogical innovation of learning is considered as one of the aspects in the training of future teachers. It is this process that requires special attention from the teacher. The introduction of pedagogical innovations is one of the most important directions for improving the preparation of students in a modern vocational school. The article discusses the relationship between the level of general professional preparation of the future teacher and the level of formation of pedagogical skills, because the freer the specialist uses the system of general professional skills, the more successful is his professional activity. The technique of training future teachers to use pedagogical innovations is considered. The content, purpose, objectives and structure for the use of pedagogical innovation in the preparation of future teachers are described. Presents the results of the implementation of this methodology in the educational process.

FTAMP 14.25.09

Е. Мухтар¹, Г. Р. Аспанова²¹магистрант, Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы;²PhD, доцент, Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹mika_e_ano@mail.ru; ²gulmiraramazanovna@bk.ru**БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ФОРМАЛАРЫ РЕТІНДЕ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНІ БОЙЫНША СТАНДАРТТАН ТЫС САБАҚТАР**

Бұл мақалада авторлар жаратылыстану-ғылыми білім берудің өзектілігін айқындайды. Жаратылыс ғылымы бойынша білім беру сапасын көтеру қажеттілігін атап көрсетеді. Жаратылыстану бойынша кіші жас оқушыларын оқытуды ұйымдастырудың ең тиімді формаларын анықтайды. Жаратылыстану пәні бойынша оқытуды ұйымдастырудың тиімді формалары түрінде стандарттан тыс сабақтарды ажыратады. Аспанова Г.Р., Мухтар Е. стандарттан тыс сабақтарды ұйымдастырудың ерекшеліктерін сипаттады. Стандарттан тыс сабақтарды ұйымдастырудың технологиясы атап көрсетіледі.

Мақалада стандарттан тыс сабақтардың белгілері сипатталған. Олар келесідей болып жіктеледі: жаңаның элементтері, бағдарламадан тыс материалды қолдану, ұжымдық қызметпен аралас жеке жұмыс жасауды ұйымдастыру; сабақты ұйымдастыру үшін әр түрлі мамандықтағы адамдарды тарту; кабинетті безендіру арқылы оқушылардың эмоционалды көңіл-күйлерін көтеру; шығармашылық тапсырмаларды орындау; сабаққа дайындалу кезінде, сабақта және сабақтан кейін өзіне-өзі талдау жасау; сабаққа дайындалу үшін оқушылардан уақытша бастамашы топты құрастыру; алдын ала сабақты жоспарлау; нақты үш дидактикалық міндетті анықтау.

Кілтті сөздер: жаратылыстану-ғылымы, бастауыш сынып, дәстүрден тыс сабақтар, ынта, қызығушылық, әдіс-тәсілдер, шығармашылық ізденіс.

КІРІСПЕ

Жаратылыстану-ғылыми білім беру өскелең ұрпақты өздігінен өмір сүруге дайындау компоненттерінің бірі болып табылады. Гуманитарлық, әлеуметтік-экономикалық және математикалық компоненттермен қатар, ол мектептегі оқытылу және тәрбиелену кезіндегі бала тұлғасының жан-жақты дамуына жағдай жасайды. Білімді тұлғаның және құзыретті маманның дамуы - еліміздің байлығы, дамуының тұрақтылығы болып табылады.

Жиырмамыншы жүзжылдықтың ғылыми-жаратылыстану зерттеулерінің жетістіктері өте зор, ол өркениет пен қоғам өмірін өзгертті. Машина жасау, ғарышкер, ракета жасау, байланыс құралдары, теледидар, электроника, өндіріс, химиялық өндірістің дамуы-бұның бәрі жаратылыстану ғылымдарының жетістіктері, 21 ғасырдағы заманауи өмірдің бастылары.

Қазіргі таңда мектептегі білім беруді реформалау үдерісі салдарынан, өкінішке орай, жаратылыстану-ғылымибілім беру сапасының біртіндеп төмендеуі байқалады.

Жаратылыстану-ғылымибілім беру -адамның өздігінен өмір сүруінің ең басты және ауыстыруға келмейтін компоненті; оған бастауыш мектептен дайындалу қажет. Бастауыш мектеп мектептегі оқытудың бірінші кезеңі, толыққанды адамның қалыптасу негізі, сондықтан оқытуды нәтиже мен жетістік алу үшін және ол бүкіл өмірінде қажет болатындай құрастыру қажет.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Бастауыш мектеп (1–4-сыныптар) оқытудың бірінші сатысы, бұл кезең неғұрлым жауапты, себебі көрнекті педагогтердің көбі: (Д. Б. Эльконин, В. В. Давыдов және т.б. [1, 2]), ол білім берудің негізі болып қызметін атқарады, одан әрі қарай білім мен дағдылары қалыптасады деп белгіледі. Бұл кезең жаратылыстану курсының оқудың неғұрлым қолайлысы болып табылады, жартылыстану курсының меңгеру нәтижесінде балада қиялы, зейіні, жады, сөйлеу қабілеті, өздігінен ойлау, түйінді ұсыну, аналогтар өткізу, теорияларды растау немесе жоққа шығару, қадағалау қабілеттері пайда болады [3]. Ол әлемдік ғылыми-жаратылыстану бейнесі қалыптасуының бастапқы кезеңі, табиғаттағы болып жатқан құбылыстар мен ұғымдар түсінігінің пайда болуы болып табылады. Бастауыш сынып оқушылары орта буын мен жоғарғы сыныптарында оқытылатын табиғаттағы көптеген құбылыстарды сапалы деңгейінде түсінуге дайын.

№ 2 ЖОМ базасында өткізілген зерттеулер негізінде жаратылыстану пәнін оқытудың түрлі формаларын қолданумен бастауыш сыныптан бастау қажеттілігі анықталды. Олардың ішінде ең тиімдісі стандарттан тыс сабақтар болып табылады.

И. П. Подласова анықтағандай, дәстүрлі емес (стандарттан тыс) сабақ- бұл «экспромттысабақ, стандарттан тыс (белгіленбеген) құрылымы бар сабақ» [4]. Стандарттан тыс сабақтар құрамына оқу жұмысын ұйымдастырудың сыныптан тыс формаларынан алынған сабақтардың типтері кіреді. Педагогтердің сабақтарды осындай формада өткізуге әртүрлі көзқарастары бар: біреулер мектепті демократиялаудың дұрыс жолы деп көрсе, басқалары, керісінше, бұл сабақтарды дидактикалық қағидаттарды бұзушы, сабақ құрылымын бұрмалау деп санайды.

Ерекше ойластырылған және дәстүрлі емес түріндегі ұйымдастырылған сабақтар, қатаң құрылымы мен қалыптасқан жұмыс тәртібіндегі сабақтарға қарағанда, оқушыларға көбірек ұнайды. Осындай сабақтар, кіші жас оқушыларына тек қуаныш қана емес, сонымен қатар, белгілі дәрежедегі қызығушылықты оятатын, өз күштеріне сенімділік пен мүмкіндік оятатын ынталандыру негізінде қызмет атқарады. Дәстүрлі емес сабақтар оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеріп, олардың дамуына пайдалы. Бастауыш сынып оқушыларының бұл сабақтарда алатын тапсырмалары (сауалнама толтыру, жарнама құрастыру, сұхбат алу, баяндама дайындау, экскурсия өткізу), бұл әрекеттер оларға шығармашылық ізденіс атмосферасында өмір сүруге көмектеседі, балаларға шабыт беріп, үнемі олардың сөйлеу қабілетін дамытады.

Т. Б. Кропачева ойы бойынша, дәстүрден тыс сабақ, бастауыш мектепте айналамен танысу сабақтарында қолданылу қажет. «Бастауыш сынып оқушыларында спецификалық жас ерекшеліктері: тұрақсыз зейін, көрнекі-бейнелі ойлау басымдау, жоғары қозғалыс белсенділігі, ойын қызметіне ұмтылу, танымдық қызығушылықтың әртүрлілігі бар. Бұның бәрі мұғалімнің жұмысын қиындатады. Сабақ барысында оқушылардың зейінін сабаққа аудару үшін, ойлау қызметінің белсенді және қызық түрлерін ұйымдастыру қажет. Бұнда дәстүрлі емес сабақтар көмекке келеді» [5].

Дәстүрден тыс сабақтар қарапайым сабақтар арасында оларға нақты орын тапқаннан кейін ғана пайда әкеледі. Ағымдағы оқу жылында оқытылатын бүкіл материалға пән бойынша талдау жасап, мұғалім қай сабақтарды мақсатты түрде дәстүрлі емес формада өткізу керек екенін шеше алады. Жиі дәстүрлі емес сабақтар оқушылардың білімін тиянақтап, тексергенде септігін тигізеді. Бірақ олардың кейбірін (саяхат сабақтары, біріктірілген сабақтар, ертегі сабақтары және т.б.) жаңа материалды оқыту кезінде пайдалануға болады.

Дәстүрден тыс сабақтар тоқсанына бір-екі реттен көбірек өткізілмейді, әдетте айналамен танысу пәнінің қандай да бір бөлімін аяқтаған кезінде қолданған дұрыс, сондықтан оларды сабақ кестесі бойынша соңғы сабақтарға қойған дұрыс, себебі балалар ойынға қызығып, ол келесі сабақтарға бөгет жасайды.

Осындай сабақтың түріне тек мұғалім ғана дайындалмай, сонымен қатар, бүкіл сынып дайындалады, ал кейбір кезде ата-аналар да дайындалады.

Дәстүрден тыс сабақтардың белгілері:

- жаңа элементтермен, сыртқы жақтары, өткізілу орны өзгереді;
- бағдарламадан тыс материал пайдаланылады, жеке жұмыспен қатар, ұжымдық қызмет ұйымдастырылады;
- сабақты ұйымдастыру үшін сабаққа әр түрлі мамандықтағы адамдар жұмылдырылады;
- кабинетті безендіру арқылы оқушылардың эмоционалдық көңіл-күйі көтеріледі;
- шығармашылық тапсырмалар орындалады;
- сабаққа дайындалу кезінде, сабақта және сабақтан кейін өзіне-өзі талдау жасалады;
- сабаққа дайындалу үшін оқушылардан уақытша бастамашы топты құрастырылады;
- алдын ала сабақ жоспарланады;
- нақты үш дидактикалық міндет анықталады.

Әрбір педагог өзіне тиімді, оқушылардың жеке ерекшеліктеріне сәйкескелетін педагогикалық технологияларды таңдауға құқылы:

- а) авторлық;
- б) авторизацияланған;
- в) новаторлық;
- г) дәстүрлі;
- д) дәстүрден тыс сабақтарды қолдану.

Педагогикалық әдебиетке талдау жасау, дәстүрден тыс сабақтардың бірнеше ондығын ажыратуға көмектесті. Олардың кейбір аттары осындай сабақтардың өткізілу әдістемесі, мақсаттары, міндеттері туралы хабар береді. Дәстүрден тыс сабақтарынан ең танымалын атап көрсетейік.

Дәстүрден тыс сабақтарды келесі топтарға жіктеуге болады: жарыс және ойын түріндегі сабақтар: викторина, әзіл тапқырлар клубы, байқау және басқалар.

Әзіл тапқырлар клубы-сабағы командалар арасында жарыс түрінде өткізіледі. Сабақ кезеңдері командаларға тапсырмаларды беру болып табылады: сәлемдесу, жаттығу, үй тапсырмасы, тәжірибелік тапсырмалар, басшылардың жарысы және т.б.. Сұрақтар мен тапсырмалар мазмұны жағынан танымдық, оқытушылық, мәселелік сипатта, ал форма жағынан қызық, әзіл, ойын түрінде болуы мүмкін.

Викторина сабағыоқушылардың жеке жұмысын қамтиды, әзіл тапқырлар клубы-сабағы түрінде өткен материалды қайталау ретінде жеке жұмыс болып табылады.

Ойын сабақтары «Не? Қайда? Қашан?», «Ғажайыптар өрісі», «Сәтті жағдай», «Жұлдызды сәт» теледидарлық ойындары және т.б. негізінде құрастырылуы мүмкін. «Крестики-Нолики» ойыны да қызық. Бұл сабақтардың оқу міндеті- жалпылау және білімді жүйелеу.

Қарым-қатынас жасау түріндегі сабақтары: сұхбат, аукцион, конференция, телебағдарлама және т.б.

Мекеме және ұйым қызметі негізіндегі сабақтар: сот, тергеу.

Саяхат сабақтары.

Қиялға сүйенетін сабақтар: ертегілер. Дәстүрлі емес сабақтардың осы түрін 1–2-сыныптарында өткізген жөн. Ол В. Бианки, М. Пришвина, Н. Сладкованың орыс халқының ертегілері негізінде өткізіледі, сонымен қатар, мұғалім ертегіні өзі құрастыра алады. Кез келген ертегідегідей бұл сабақтарда жақсы және жаман кейіпкерлер болу керек. Ертегіде байланыс, шарықтау шегі және шешуі болуы қажет.

Құрастырылған сабақтарда сабақтың дәстүрлі емес болуы негізінде оқу қызметі жоғарылайды (бұл ерекше, сондықтан қызық), пәндердің әр түрлі салаларында қарастырылатын ұғымдар, ойлау әрекеттерімен мақсатты жұмыс: салыстыру, жалпылау, жүйелеу, талдау, синтез т.б., пәнаралық байланыс және әр түрлі есептерді шығаруда оларды қолдану.

Құранды сабақтарда балалар жеңіл және қызығушылықпен жұмыс жасап, көлемді материалды меңгереді. Алған білімдері мен дағдыларын оқушылар тәжірибелік қызметте қолдана алады, сонымен қатар, шығармашылықтың, зияткерлік қабілеттерінің пайда болуына септігін тигізеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Сонымен дәстүрлі емес сабаққа жоғары деңгейдегі дайындық қажет. Біріншіден дәстүрлі емес сабағына тәжірибелік құндылығы жоқ тақырыбы бойынша күш пен уақытты жұмсау қажеттілігін анықтау қажет.

Дәстүрлі сабақты өткізудегі сыныпты таңдау, оның қабілеттеріне: оқытылу деңгейіне, еңбекқорлығына, ұйымдастырылуына және т.б. тәуелді. Бір сыныпта мұғалім өз еңбегіне шығармашылықпен қарап, өзінің қабілеттерін, жаңа идеялар мен ойларын жүзеге асырып, жеңіл және қызық жұмыс жасай алады. Бұндай сыныпта сабақты кез келген дәстүрлі емес формада өткізуге болады.

Басқа сыныпта сабаққа дайындығы мен оқытылуы деңгейінде дәстүрлі емес сабақтарын қолдану, оқушыларда сабаққа деген қызығушылықтарын оятып, мұғалімге оқытудағы және тәртіптегі мәселелерді шешуге мүмкіндік береді.

Жаңа, продуктивті оқу технологияларын әзірлеу, жоғары деңгейдегі назарды қажет етеді, себебі оқытудың әдістерін, мазмұнын жанартпай, заманауи мектептер алдындағы мәселелерді шешу мүмкін емес.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 Мышление младшего школьника // Очерки психологии детей. – М., 1951.
- 2 **Давыдов, В. В.** Проблемы развивающего обучения. – М. : Педагогика, 2016.
- 3 **Семичаевская, Д. Н., Ситнова, Е. В.** Технология обучения естествознанию детей младшего школьного возраста // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 5.
- 4 **Подласова, И. П.** Педагогика в двух томах. – 2016.
- 5 **Кропачева, Т. Б.** Родной край : учеб. пособие для учащихся начальных классов. – Новокузнецк : КузГПА, 2017. – 136 с.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

Е. Мухтар¹, Г. Р. Аспанова²

Нестандартный курс естествознания как эффективная форма обучения в начальной школе

^{1,2}Павлодарский государственный педагогический университет,
г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Е. Mukhtar¹, G. R. Aspanova²

Non-standard natural science course as an effective form of elementary school education

^{1,2}Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan

Material received on 11.12.19.

В данной статье авторы обозначили актуальность естественнонаучного образования. Подчеркивают необходимость повышения качества образования по естественнонаучному направлению. Определяют наиболее эффективные формы организации обучения детей младшего школьного возраста по естествознанию. Выделяют нестандартные уроки как эффективные формы организации обучения по предмету естествознания.

Аспанова Г. Р., Мухтар Е. описали особенности организации нестандартных уроков. Подчеркивается технология организации нестандартных уроков.

В статье описаны признаки нестандартных уроков, такие, как: элементы нового; использование внепрограммного материала, организация коллективной деятельности в сочетании с индивидуальной работой; привлечение для организации урока люди разных профессий; достижение эмоционального подъема учащихся через оформление кабинета; выполнение творческих заданий; проведение самоанализа в период подготовки к уроку, на уроке и после его проведения; создание временной инициативной группы из учащихся для подготовки урока; планирование урока заранее; четкое определение трех дидактических задач.

In this article, the authors identified the relevance of natural science education. They emphasize the need to improve the quality of education in the field of natural science. Determine the most effective forms of organization of education of primary school children in natural science. Non-standard lessons are singled out as effective forms of organization of teaching on the subject of natural science.

Aspanova G. R., Mukhtar E. described the features of the non-standard lessons organization. The technology of organization of non-standard lessons is emphasized.

The article describes the features of non-standard lessons, such as: elements of the new; the use of extracurricular material, the organization of collective activity in combination with individual work; involvement of people of different professions; for the organization of the lesson achieving emotional uplift of students through the design of the office; performing creative tasks; conducting self-analysis in preparation for the lesson, at the lesson and after it; creating a temporary initiative group of students to prepare the lesson; planning the lesson in advance; clear definition of three didactic tasks.

FTAMP 14.35.07

А. М. Мухтарханова

п.ғ.к., доцент, Филология факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы
e-mail: ainagul_mukhtark@mail.ru

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА СТУДЕНТТЕРДІҢ СӨЙЛЕУ ШЕБЕРЛІКТЕРІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Мемлекеттің халықаралық қатынастарының кеңеюі мен сапалы өзгеруі, қоғамдық өмірдің барлық салаларының галамдануы бүгінгі күні қай сала болмасын мамандардың ағылшын тілін жоғары деңгейде меңгеруі қажеттілігін тудырып отыр. Осыған орай, жоғары оқу орындарында ағылшын тілін оқытудың тиімділігін арттыру жолдары әлі де зерттелуде. Сөйлеу қарым-қатынас жасаудағы қажетті төрт дағдының бірі. Ұсынылып отырған мақалада жоғары оқу орындарында ағылшын тілін оқытуда студенттер сөйлеу барысында қандай кедергілер мен қиыншылықтарға кездесетіндігі сөз болады. Оларды жою үшін қажетті шарттар айқындалып, сол шарттар негізінде әзірлеме ұсынылады. Материалдың проблемалық тапсырмаларды қамтуы мен түрлілігі студенттердің пәнге қозғарасы мен белсенділігін арттырады.

Кілтті сөздер: ағылшын тілін оқыту, студенттердің сөйлеу шеберліктерін арттыру, сөйлеудегі қиындықтар, сөйлеуді меңгертуге қажетті шарттар.

КІРІСПЕ

Жоғары оқу орындарында ағылшын тілін оқытуда кешенді қадам құпалады: сөйлеу, оқу, жазу, тыңдау. Өйткені, қатысымдық әдіс – «сөйлеуге оқытудың құралы» болса, «сөйлеу – қарым-қатынас құралы» [1]. Қарым-қатынас ауызша және жазбаша түрде жүзеге асады. Ауызша қарым-қатынаста сөйлеуші сөйлеу әрекеттерінің түрі ретінде қарым-қатынас құралдары-сөйлеу мен тыңдауды меңгеруі керек. Жазбаша қарым-қатынаста жазу мен оқуды меңгеру қажет. Сөйлеу әрекеттері барысында сөйлеу тетіктері: тыңдау, оқу, жазу, айту қалыптасады. Ағылшын тілін үйренуде оқу-танымдық әрекеттер қалыптасады, оның барысында оқушы тіл үйренеді, қарым-қатынас жасайды. Тілдік әрекеттердің нәтижесі ретінде диалогтар, әңгіме, мәтіндер, ауызша,

жазбаша сөйлеу тапсырмалары жүзеге асады. Сөйлеу әрекеттеріне дағды мен шеберліктер арқылы қол жеткізіледі. Сондықтан, студентке ағылшын тілін үйрету сөйлеу әрекеттері: сөйлеу, оқу, жазу, тыңдаусыз мүмкін емес [2].

Қарым-қатынас жасаудың төрт маңызды әрекеттерінің бірі сөйлеу – ауызша ақпарат берудегі ауызша қатысым шеберлігі мен дағдысы. Сөйлеу – ауызша сұхбаттың интегративті бөлігі. Сөйлеу жанрларына: суреттеу (description), әңгімелеу (narration), пікір айту, дәлелдеу (reasoning), анықтау (identification likes and dislikes), түсіндіру (comment), шешім іздеу және пікірталастыру (debate and argument), шешім қабылдау (decision making) т.б. жатады. Аталған жанрларды меңгеру қабілеттілігі студенттің сөйлеу шеберлігінің деңгейін анықтайды. Сөйлеуді меңгеруде қатысымдық жаттығулар: қатысымдық ойындар, жобалар (projects), талқылаулар (discussions), презентацияның (presentation) маңызы ерекше. Орта мектепте бірнеше жыл оқып келген білім алушы ағылшын тілінде сөйлеу барысында бірқатар қиыншылықтарға байланысты сөйлеуге жасқанады. Олар қандай қиыншылықтар? Оның қандай жолдары бар? Ағылшын тілі сабақтарында студенттердің сөйлеу шеберліктерін арттыруда қандай қажетті шарттар тиімді? Осы сұрақтардың жауабын айқындау үшін бірқатар ғалымдардың зерттеулері сараланып, студенттермен бейресми сауалнама жүргізілді. Алғашқы зерттеу нәтижелері сөйлеуге сенімді түрде, жүйелі ой-пікір білдіруге жетелейтін сабақ әзірлемесін дайындауға негіз болды. Әзірлеменің әлеуетін арттыру үшін оқытудың классикалық қатысымдық бағыты және оқыту ұстанымдары негізге алынды. Қысқаша зерттеу нәтижесі студенттердің сөйлеу шеберліктерін арттырып, оқытушыларға қосымша кеңестер береді.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қарым-қатынастың мотивациялық негізі Е. А. Маслыканың айтуынша, сөйлеуге қажеттіліктің пайда болуы, сөйлесу ниеті және ойы, мақсаты болады. Студенттер ағылшын тілі сабақтарында мынадай жағдайларда сөзге араласады: қосыла іс-әрекетті орындау барысында (рөлдік ойындар, талқылау т.б.); сұхбаттасушыға қалай-да ықпал ету мақсатында; қарым-қатынас барысында эмоционалды қажеттілікті қанағаттандыру үшін. Аудиториядағы қарым-қатынас оқытушы мен студенттердің ой білдіру мақсаттары мен міндеттерін жүзеге асыратын қатысымдық үдеріс. Сұхбаттасушыға қалай-да ықпал ету студенттердің өздері құрастырған диалогтар немесе берілген тақырыпқа талқылау жүргізу т.б. жұмыс түрлері арқылы жүзеге асады. Алайда, Е. А. Маслыканың пікірінше ондай диалогтарда сұхбаттасушыға шынайы сөйлеу, ортақ қызығушылық, ситуативтілік жетіспей жатады [3]. Сондықтан қарым-қатынастың мотивациялық негізі – іріктелген материалдарға, шынайы, әлеуметтік жағдаяттарға негізделген оқу материалы деп ойлаймыз.

Шетел тілі сабақтарындағы қатысымдық жағдай студенттердің ойлау, эмоционалды белсенділігі, сабақтағы түсіністік, сенім арқылы суреттеледі. Осының барлығына, біріншіден арнайы тәсілдер, ойындар арқылы; екіншіден қарым-қатынасқа бағыттау факторлары арқылы; үшіншіден студенттердің және оқытушының қатысымдық әрекеттері арқылы қол жеткізіледі. Арнайы тәсілдерге студенттердің қысылмай сөйлеуге оқытушының ықпал етуі, жоғары әдістеме, ұсынылған материалдың қызықтылығы жатса, қарым-қатынасқа бағыттау факторларына топшадағы студенттер көлемі, қарым-қатынас мазмұны жатады. Студенттердің және оқытушының қатысымдық әрекеттеріне оқытушының студентті сөйлеуге тарта білуі, студент жіберген қатені орынды түзей білуі және студенттердің тілдік әрекеттерін жүйелендіре білуі жатады З. К. Исаева, Т. И. Раздина қарастырған [4].

Ағылшын тілінде студенттің сөйлеу шеберліктерін арттырудың ұтымды жолдарының бірі, студенттердің ағылшын тілінде ойлауы жағдайын туғызу [5]. Қарым - қатынас жасауда студенттердің ағылшын тілінде ойлауы жағдайын қалыптастыру негіздеріне автор келесі факторларды жатқызады: оқытушымен ағылшын тілінде сөйлесуді әдеттендіру; оқытушының сөйлеуі үлгі ретінде дұрыс, эмоционалды тұрғыдан түсінікті болуы керек. Осылайша, оқыту жағдайында оқытушының міндеті ағылшын тіліндегі қарым-қатынасты басқарушы ретінде қатысымдық қажеттілікті қалыптастырушы және қолдаушы болуы тиіс.

Жоғарыдағы авторлардың пікіріне қосыла отырып, ағылшын тілі сабақтарында қарым-қатынас жасауды меңгертуге қажетті шарттарды мұқият ұйымдастыру арқылы оқу сабағының тиімділігі артады деп есептейміз.

Ағылшын тілін оқыту барысында мәтінмен жұмыс, түрлі жаттығуларды орындау, слайд жасау, көрсету, әңгімелеу, талқылау т.б. жұмыс түрлері жүзеге асады. Студенттердің сыни ойлау дағдыларын дамыту мақсатында қорытындылау, ақпаратты синтездеу, түрлі ой-пікірге реакция сияқты тапсырмалар қолданылады. Мұндай тапсырмалар арқылы студенттің сөйлеу дағдылары дамиды. Сонымен қатар, болжау, негізгі ойды анықтау, презентация жасау, сөз қорын молайту сияқты шығармашылық тапсырмалар студенттердің ауызша сөйлеу мүмкіндіктерін кеңейтеді. студенттің ауызша және жазбаша сөйлеу білімін толықтырады. Д. Кластер [6] сыни ойлаудың бес түрлі сипатын ұсынады: біріншіден, сыни ойлау дербес, тәуелсіз пікір, баға, сенім, жеке ойлау болып табылады. Мысалы, белгілі бір кітап немесе құбылыс туралы мәтіннен ақпарат алу мен ол еңбектің өзін түпнұсқада оқу екітүрлі нәрсе, өйткені еңбекті түпнұсқада оқыған соң студенттің өзінің жеке, дербес пікірі қалыптасуы мүмкін.

Екіншіден, сыни ойлау шешілетін мәселені қоюдан басталады. Студент танымдық әрекеттің субъектісі ретінде мәселе төңірегінде пайда болған

қызығушылық пен қажеттіліктерді өтеу үшін өзін қоршаған шексіз мәселелерді көре білуі керек.

Үшіншіден, сыни тұрғыдан ойлау сұрақтар қойып, шешімін табуы қажет ететін мәселені анықтаудан басталады. Бұл жерде таным үдерісі өзінің кез-келген кезеңінде мәселелерді шешу мен өзінің жеке қызығушылығы мен қажеттіліктерінен пайда болатын сұрақтарға жауап беруге деген талпыныспен сипатталады.

Төртіншілен, сыни ойлау басқаларды сендіретін аргументациядан тұруы керек. Аргументацияның негізі пайымдау болады, ол бірнеше дәлелдемелермен, олар нақты дәлелдермен және соңында негіздемемен бекітіледі.

Бесіншіден, сыни ойлау әлеуметтік ойлау болып табылады. Өйткені, сыни ойлау жұппен, топпен жұмыс арқылы орындалады және оның ішінде талқылау, түрлі жазбаша жұмыстар барысында мәселенің шешімі ұсынылады. Д. Клустер өнімді пікір алмасуға қажетті бірнеше қасиеттерді атайды: шыдамдылық, басқаны тыңдай білу дағдысы, өз пікіріне жауапкершілік [6]. Оқытушы оқу үдерісін осылайша, шынайылыққа жақындатады.

Ғалымдардың еңбектерін талдай келе, ағылшын тілі сабақтарында сөйлеуді меңгертуге қажетті шарттар төмендегідей және осы шарттар жүйелі ой-пікір білдіруге жетелейтін сабақ әзірлемесін дайындауға негіз болады:

- а) сөйлеудің мотивациялық негізін қалау;
- ә) аудиториядағы қатысымдық жағдайды ұйымдастыру;
- б) студенттердің ойлау, эмоционалды белсенділігі, сабақтағы түсіністік, сенім арқылы суреттеледі;
- в) студенттердің ағылшын тілінде ойлауы жағдайын туғызу;
- г) оқу материалына студенттің сыни ойлау қабілеттерін және ізденімпаздық-шығармашылық дағдысын дамытатын тапсырмалар енгізу қажет деп есептейміз.

Зерттеу барысында студенттермен сауалнама, сұрақ-жауап жүргізілді және оның қорытындылары талданды. Сауалнама мен сұрақ-жауапқа барлығы 22 студент қатысты. Ақпарат семестр көлемінде, нормативтік құжаттарға [7] сәйкес, В² деңгейіндегі білім алушылардан жинақталды. Келесі студенттердің сөйлеуде кездесетін кедергі, қиыншылықтарын айқындау үшін, «Ағылшын тілінде сөйлеу барысында қандай қиыншылықтар кедергі жасайды?» – деген сұраққа студенттер жауап берді және семестр барысында өткен тақырыптарға еркін сөйлеу, пікір білдіру ұсынылды. Нәтижесінде студенттердің жауаптары талданып, әсіресе сөйлеу мазмұны, айтылу, сөздерді қолдануы талданды.

Студенттермен жүргізілген «Ағылшын тілінде сөйлеу барысында қандай қиыншылықтар кедергі жасайды?» сауалнама қорытындысы келесі кестеде ұсынылған (Кесте 1).

Кесте 1 – Студенттермен жүргізілген сауалнама қорытындысы

№	Сұрақтар	Саны	%
1	Сөздік қордың аздығы, ойымды еркін жеткізу қиын	12	54.5
2	Бастапқы білім беру базасы болмағандықтан, өте қиынға соғып жатыр	4	18.1
3	Қызығушылық жоқ	1	4.5
4	Қиындық жоқ	1	4.5
5	Ережені білмегендіктен немесе ұмытып қалғандықтан, сөздерді байланыстыру қиын	2	9.09
6	Түсіне алмаушылық, түсінбеушілік, сөздерді ұмытып қалу	2	9.09
		22	100

Сауалнама нәтижесінде, сұралған студенттердің 57,1 % сөйлеуге үлкен кедергі жасап, жасқантатын сөздік қордың жетіспеушілігі деп есептейді. Студенттердің 19 % – бірден-бір себеп, бастапқы базаның болмауы деп есептесе, 9,5% – ереже білмеу, ұмытып қалу себептерін атаған. Қалған 4,7 % – қызығушылық жоқ десе, келесі 4,7 % – ешқандай жасқанбайтындығын атаған.

Екіншіден, жоғарыдағы сұрақтың жауабын тереңдете білу үшін, семестр барысында өткен тақырыптарға еркін сөйлеу, пікір білдіру барысы жазылып, талданды. Зерттеу нәтижесі төмендегідей бірнеше кедергілерді анықтауға мүмкіндік берді: студент сөздің айтылуынан қате жіберемін деп жасқанады, грамматикалық қате жіберіп қоямын деген қорқыныш және үлкен кедергінің бірі сөз қорының жетіспеушілігі екендігі анықталды. Тағы бір байқалғаны, студенттердің тақырып бойынша жаттанды жауап беруі. Байқалған қорқыныштар мен кедергілерді жою үшін бұған дейін талданған ағылшын тілі сабақтарында сөйлеуді меңгертуге қажетті шарттар негізінде әзірлеме дайындалып, студенттермен сабақта сыналды. Әзірлеме тақырыбы ретінде «Money» алынды. Студенттің сөйлеуге мотивациясын тудыру үшін, бірнеше суреттер көрсетілді.

I Look at the photo. And discuss these questions.

- a) What is the connection between millionaires and this picture?
- b) Do you think the person in the second picture is a rich man?
- c) Read the title of the unit. What does it mean? What is money for you?
- d) Give some adjectives to describe Millionaires.

Which of these areas would you like to be a millionaire? Why?

- Construction;
- Tourism;
- Retailing;
- Banking/Finance;

- Electronics/IT;
- Food and drink;
- Transport;
- Other.

Мұндай сұрақтардың тиімділігі, сұрақтардың келелілігі және шынайылығы. Студенттің тікелей жеке пікірін талап етуінде. Сабақтың мәтінінің не туралы болатындығын алдын-ала болжау студенттің өзінің тіл, қарым-қатынас, тақырып жөнінде қаншалықты көп білетіндігіне сенімділігін арттырады; студенттің білімінде қандай қателіктер бар екендігін анықтауға көмек бола алады, соған орай оқытушы сабақ барысын студенттің біліміне сәйкес ұйымдастырады; студенттің тілге қызығушылығын арттырады, мысалы, студенттер болжап пікір айтқан соң, мәтінді оқыған кезде өздерінің тұжырымдарының дұрыстығына көз жеткізу үшін мәтінді мұқият оқиды.

Келесі аудиториядағы қатысымдық жағдайды ұйымдастыру мақсатында келесідей тапсырмалар ұсынылды:

Discuss the following excerpts from the text in pairs.

- 1 'I needed to focus on my passion, not on the paycheck'.
- 2 'A little moonlighting cash really can grow into a million?'
- 3 What is 'wealth' for you?

4 Having read the article, did you find a lot of things different/in common? Give the examples.

5 Do these secrets of becoming a millionaire work in our country? Give your opinion.

Group work.

- 1 What is the power of knowledge? Make a formula of an educated person.
- 2 What do you associate with Kazakhstani millionaire?
- 3 Wanting to be wealthy is a crucial first step. 'Think big, and you'll achieve big things'.

4 Name the secrets of becoming a millionaire.

Do this task in groups.

Make up a business plan.

Make up the plan of 'educating yourself'

Speak on quotes about money:

1 How little a thing can make us happy when we feel that we have earned it.

Mark Twain.

2 The superior man understands what is right; the inferior man understands what will sell. Confucius

3 In this world nothing can be said to be certain, except death and taxes. Benjamin Franklin

4 Continuous effort - not strength or intelligence - is the key to unlocking our potential. Winston Churchill

5 Let us not be satisfied with just giving money. Money is not enough, money can be got, but they need your hearts to love them. So, spread your love everywhere you go. Mother Teresa

Comment on the following excerpt:

Thousands of us avoid investing because we just don't get it. But to make money, you must be financially literate. «It bothered me that I didn't understand this stuff», says Steve, «so I read books and magazines about money management and investing, and I asked every financial whiz I knew to explain things to me».

Бұл тапсырмалардың тиімділігі студенттердің ойлау, эмоционалды белсенділігі, сабақтағы түсіністік, сенімділігін тудыруында. Ұсынылған тапсырмалар студенттердің ағылшын тілінде ойлауы жағдайын тудырады. Жүппен, топпен жасалатын жұмыстар бір-бірінен пікір сұрап, сұрақтың жауабын талап етуге жетелейді. Өзара жұмыс болғандықтан, студенттер ойларын еркін жеткізеді, қате жіберемін деп қысылмайды. Бұл әзірлемедегі тапсырманың барлығы студенттің сыни ойлау қабілеттерін және ізденімпаздық-шығармашылық дағдысын дамытатын тапсырмалар деп есептейміз. Өйткені бұл тапсырмалардың барлығы ойлауды, ойды әрі қарай дамытуды қажет етеді, сұрақтардың жауабы дайын, мәтін ішінде емес. Студенттер пікірлерді саралап, талдайды, болжайды, салыстырады және өз пікірін береді. Ұсынылған жаттығулар тапсырманы шығармашылық тұрғыдан орындау іскерліктерін қалыптастыруға бағытталған. Бұл студенттің ұсынылған материалға танымдық қызығушылығын тудыруға себеп болады, лексиканы қолдану шеберліктерін дамытады.

Сонымен қатар, студенттердің сөздік қорын молайту үшін, төмендегі тапсырмалар ұсынылды:

Now guess the meaning of the following sentences using examples from the text:

- 1) Set your sights on where you're going.
- 2) Passion pays off.
- 3) No guts, no glory.
- 4) When money started trickling in, he squirreled it away, putting it all back into the business.
- 5) «I can't believe we used to call you the black sheep!»
- 6) They never bought on impulse, always negotiated better deals.
- 7) I was setting the bar too low.

Match the verbs with the noun phrases to form expressions from the article.

to make ..., foot ..., make ..., quit the bill, extra money, smb.'s job, point

Match the expressions from the article with definitions.

- 1) to get somebody through something
- 2) to be eager to do something
- 3) to stick with smth.
- 4) to live below their means to remain with or faithful to or honest budget; b. to help somebody to be successful in something; c. very keen to do something, a person who really wants to do something; d. hold to something, not leave or change or give up.

With your conversation partners, classmates, discuss the following statements. Use in your speaking: on the other hand, as if, after all, by contrast, in particular, consequently, as for me, however.

Соныменқатар, Give definitions to the following words, Find synonyms, Describe, Make up a picture of a millionaire т.б. тапсырмалар студенттердің сөздік қорын молайтуға үлес қосады. Соңында аталған “Money” тақырыбы бойынша, материал ішінен меңгерген сөздер мен дағдыларды қолдана отырып, еркін сөйлеу ұсынылды. Тексеру барысында студенттердің тақырып бойынша аса белсенділікпен, аздаған лексикалық, грамматикалық қателер кетсе де еркін сөйлегендіктері байқалды.

ҚОРЫТЫНДЫ

Ағылшын тілі сабақтарында сөйлеуді меңгертуге қажетті шарттардың студенттердің жүйелі ой-пікір білдіруге жетелейтіндігі расталды. Өйткені ұсынылған сабақ әзірлемесін орындау барысында студенттер жасқанбай сөйлеуге тырысып, сыни пікір, қорытындылау, талдау сияқты жұмыс түрлерін белсенді түрде, ерекше ынтамен орындады. Студенттердің сөйлеу барысында қызығушылықтары пайда болып, тапсырмаларды шығармашылықпен орындауға тырысқандықтары байқалды. Ұсынылған тақырып тәңірегінде көптеген сөздерді есте сақтап, сөйлеу барысында қолдана білді.

Зерттеу нәтижесінде студенттердің сөйлеу шеберліктері мен дағдыларын қалыптастырып, жасқанбай белсенді сөйлеу үшін:

- 1) ағылшын тілі сабақтарында қарқынды қатысымдық бағыт (сөйлеу) басым болуы;
- 2) сабақ материалы шынайы өмірге қатысты ақпаратқа негізделуі қажет;
- 3) студенттердің сыни ойлау қабілеттерін және ізденімпаздық-шығармашылық дағдысын дамытатын түрлі тапсырмалар енгізу қажет екендігіне тағы да көз жеткіздік.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Гальскова, Н. Д., Гез, Н. И.** Теория обучения иностранным языкам: Лингво-дидактика и методика. – М.: Академия, 2004. – 336 с.

2 **Мильруд, Р. П.** Методика преподавания английского языка. English Teaching Methodology. – М.: Дрофа, 2005. – 253 с.

3 **Маслыко, Е. А., Бабинская, П. К., Будько, А. Ф., Петрова, С. И.** Настольная книга преподавателя иностранного языка: справочное пособие. – Минск: Вышэйшая школа, 1999. – 522 с.

4 **Аракин, В. Д.** Речевая единица-основа обучения устной речи. – М., 1965. – 178 с.

5 **Исаева, З. К., Раздина, Т. И.** Коммуникативный аспект номинативных функции английского глагола // Иностранные языки в школе. – 1987. – № 19. – С. 92–93.

6 **Клустер, Д.** Сыни тұрғыдан ойлау дегеніміз не? Әрекеттегі RWCT философиясы мен әдістері. – Редакциялаған С. Мирсеитова, Ә. Іргебаева. – Алматы: ТОО Верена, 2009. – Б. 106–116.

7 Концепция развития иноязычного образования Республики Казахстан до 2015 г./ под ред. д.ф.н., проф. Кунанбаева С. С. – Алматы, 2004. – 20 с.

Материал 11.12.19 басаға түсті.

А. М. Мухтарханова

Способы улучшения говорения студентов в обучении английскому языку в ВУЗ-ах

Филологический факультет,
Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,
г. Нур-Султан, 010000, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

А. М. Mukhtarkhanova

Ways of improving students' speaking skills

Faculty of Philology,
L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

Расширение и качественное изменение международных отношений государства, глобализация всех сфер общественной жизни обуславливает необходимость освоения английского языка специалистами во всех сферах деятельности. В связи с этим, способы улучшения преподавания английского языка все еще изучаются в высших учебных заведениях. Говорение как вид речевой

деятельности является одним из средств общения. В данной статье рассматривается, с какими препятствиями и трудностями сталкиваются студенты во время говорения и определяются условия их устранения и предлагается разработка на основе этих условий. Разнообразие проблемных и ситуативных заданий в материале улучшает отношение и активность обучающихся к учебному предмету.

Broadening and qualitative change of the international relations of the country, globalization of all spheres of public life today demand the necessity of mastering of the English language by specialists in all branches. In this regard, the ways of improving English language teaching are still being studied in higher education institutions. One of the four skills required to communicate is speaking. The article suggests that in teaching English at universities, students face obstacles and difficulties during their speech. The necessary conditions for their removal are identified and developed on the basis of those conditions. A variety of problematic and situational tasks in the material improves the students' attitude to the school subject.

ГРНТИ 14.01.11

Б. А. Нурмагамбетова¹, З. Ш. Шавалиева², Г. М. Тулекова³

¹к.п.н., доцент, кафедра «Педагогика», Павлодарский государственный педагогический университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан

²к.п.н., асоц. профессор (доцент), кафедра педагогики, Павлодарский государственный педагогический университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан

³доктор PhD, асоц. профессор (доцент), кафедра «Психологии и педагогики», Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан

e-mail: ¹botagoz_2211@mail.ru; ²Zulyas580plm@mail.ru; ³Cessen@mail.ru

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА – ПЕДАГОГИКА СВОБОДЫ

В статье внимание уделено проблеме педагогической поддержки, технология которой относится к культуре воспитания, вырастающей на внутренней свободе, творчестве, действительном демократизме и гуманизме взаимоотношений взрослого и ребёнка. Рассмотрены основные ключевые понятия педагогической поддержки, а также современный взгляд на педагогику свободы.

Ключевые слова: педагогическая поддержка, педагогика свободы, культура воспитания, парадигма воспитания, принципы педагогической деятельности.

ВВЕДЕНИЕ

Среднее образование будет направлено на укрепление нравственных ценностей, национально-культурных традиций и обеспечения преемственности поколений, а также становления личности, способной нести ответственность за свою Родину. В условиях ценностного образования школа обеспечит вклад в реализацию общенациональных идей, консолидирующих народ Казахстана, прививая патриотические чувства и способствуя воспитанию их открытыми, доброжелательными гражданами своей страны [1].

В этих условиях смена парадигмы воспитания, его направленность на укрепление нравственных ценностей, национально-культурных традиций и обеспечения преемственности поколений требует поиска новых подходов и технологий обучения и воспитания. Педагогическая поддержка, будучи высокотехнологичной, психолого-педагогической деятельностью даёт

возможность педагогам выявлять и развивать способности и личностный резерв каждого ребенка в решении задач, поставленных перед обществом.

Остановимся подробно на понятии «педагогическая поддержка». Понятие «педагогическая поддержка» вошло в активный словарь педагогики сравнительно недавно вместе с другими терминами, выражающими идеи гуманистически ориентированного образования.

В настоящее время в сфере педагогической теории и практики происходит переоценка многих, казавшихся ранее безусловными теорий, фактов и отдельных понятий, и появляются новые понятия, требующие научного осмысления. Недостаточная разработка, отсутствие точности и однозначности определения понятия «педагогическая поддержка» затрудняет процесс познания сущности этого явления, приводит к противоречивому толкованию самого термина и требует, поэтому, специального рассмотрения и анализа.

В то же время в педагогической науке, в теории и практике школы интерес к содержанию и формам педагогической поддержки растет. Появилось много работ, развивающих концепцию О. С. Газмана, в частности Т. В. Анохиной, В. П. Бедерхановой, Н. Б. Крыловой, Н. Н. Михайловой, Т. В. Фроловой, С. М. Юсфина и других [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9].

Одновременно развиваются направления, рассматривающие педагогическую поддержку в широком педагогическом контексте (в работах Е. В. Бондаревской, С. В. Кульневича, А. В. Мудрика, И. Д. Фрумина, И. С. Якиманской) [10].

Наряду с этим рассмотрим современный взгляд на эту проблематику. В-первых, личностная ориентация образования не отказывается от социальной детерминации и конечных целей обучения. В то же время предусматривает особую важность обеспечения процесса собственного личностного роста ученика, полноценного свободного и творческого проживания детства и юности как самоценных и социально значимых периодов жизненного утверждения человека [11].

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Постепенно идеи поддержки и родственные ей понятия заботы, защиты, помощи, взаимодействия, сотрудничества образовали особое пространство педагогики, которое характеризуется повышенным вниманием к различным проявлениям самости ребенка (самоопределению, самоорганизации, самооценке, самореализации, саморазвитию).

Многие авторы определяют поддержку как принцип педагогической деятельности в реализации гуманистического подхода к взаимодействию взрослых и детей (Е. В. Бондаревская, Л. И. Новикова, А. В. Мудрик,

Ш. А. Амонашвили и др.) [10]. Ребенок является объектом педагогического взаимодействия. В то же время он – субъект самовоспитания, саморазвития. Суть педагогической поддержки ребенка в том, чтобы помочь преодолеть ему препятствия, трудности на пути саморазвития.

О. С. Газман указывал: «взрослое общество, если оно сознает свою ответственность перед подрастающим поколением, не может оставить его без поддержки и помощи в трудный период самоопределения» [2].

Ребенку нужна педагогическая помощь и поддержка. Поддержка выражает существо гуманистической позиции педагога по отношению к ребенку. Ш. А. Амонашвили считает, что поддержка основывается на трех принципах педагогической деятельности: любви к детям, очеловечивания среды, в которой они живут и проживания педагогом в ребенке своего детства [12].

Вместе с тем, одним из ключевых понятий педагогической поддержки, является «проблема», точнее «преодоление» препятствий (проблем) (О. С. Газман) [2].

Кроме того, предметом педагогики свободы, в отличие от предмета педагогики необходимости, являются способы изучения человеком самого себя, а не только естественнонаучной картины мира. Изучая мир таким, «каков он есть», как он представлен наукой, педагогика необходимости не ставит перед собой задачу развития у детей способности к самопознанию – это не ее предмет, если она и изучает человека, то в качестве всеобщей, а не частной, личностной данности, категории. Педагогика свободы, изучая человека как субъекта выбора (отсюда еще одно ключевое понятие данной концепции – самоопределение), имеет в виду то, что человек делает этот выбор по отношению к себе. Следовательно, без самопознания свобода невозможна.

Педагогика свободы рассматривается как теория и практика деятельности профессионалов, ориентирующихся на ученика как на уникальную, духовную «самость». Она понимает ученика не как индивидуальную возможность, а как индивидуальную действительность. Это снимает для нее проблему «человека как объекта воспитания» (предмет социализации) и ставит задачу помощи ребенку как субъекту свободного сознания (самосознания), свободной деятельности (самодейтельности), свободного выбора (самоопределения).

В связи с вышеизложенным, позитивные изменения в нашей стране нашли свое отражение в воспитательном процессе организаций образования. Примером может служить то, что здесь создаются условия для возрождения интеллектуального, духовного и творческого потенциала нации с учетом общеказхастанского менталитета, культурных, национально-исторических традиций.

В системе образования Казахстана реализуется программа нравственно-духовного образования «Самопознание» (автор идеи Программы – С. А. Назарбаева), имеющая позитивный метапредметный и воспитательный потенциал. Программа охватывает все сферы воспитательной работы в организациях образования и при должной её реализации будет выполнять роль сильного катализатора механизмов возрождения национальных и общечеловеческих ценностей в их единстве.

Основанная на многовековом опыте народной педагогики с использованием вдохновляющих идей самых современных воспитательных теорий, программа нравственно-духовного образования «Самопознание» не имеет аналогов в мировом образовательном пространстве. Она обеспечивает непрерывность и преемственность всех уровней образования в нравственно-духовном воспитании детей и учащейся молодежи. Данная программа, основанная на вечных общечеловеческих ценностях, способствует воспитанию достойных граждан, обладающих благородным характером, нравственными качествами и является ведущим механизмом реализации Концептуальных основ воспитания.

Анализ нормативно-правовой базы свидетельствует о широком использовании понятий «свободное развитие личности», «права человека», «интересы личности» и других. Данные формулировки предполагают демократизацию, прежде всего, на первичном уровне образовательных организаций. Как приоритетные ценности выделяются индивидуальное саморазвитие, успешная самореализация и самоопределение.

ВЫВОДЫ

Нами была разработана Примерная программа воспитания и социализации обучающихся, которая является концептуальной и методической основой для разработки и реализации организацией образования собственной программы воспитания и социализации учащихся.

Нравственно-духовное образование является неотъемлемой частью общего учебно-воспитательного процесса, осуществляемого в системе образования. Традиционная педагогика считает необходимым целенаправленное развитие у человека проявлений духовности, а точнее – ее светлой стороны, ориентированной на доброту, любовь, истину, уважение к другим людям, сострадание, сочувствие, что соответствует нравственным ценностным ориентациям.

Главным образом, следуя логике наших рассуждений, раскроем еще одно ключевое понятие педагогической поддержки – защита, которое предполагает обеспечение физической, психологической, моральной безопасности ребенка, отстаивание его интересов и прав.

И, наконец, самостоятельность – результат совместной деятельности взрослого и ребенка, выражающийся в способности последнего без посторонней помощи и контроля решать собственные проблемы.

Изучив понятие педагогической поддержки, мы пришли к выводу, что суть педагогической поддержки заключается в трёх понятиях: проблема, защита, самостоятельность.

Таким образом, педагог, осуществляющий поддержку, – это защитник интересов ребёнка. Педагогическая поддержка становится принципом и направлением его педагогической деятельности. И тогда педагог с позиции «борьбы с..» переходит на позицию: «я помогу тебе...».

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Государственная программа развития образования на 2016-2019гг. // Интернет-журнал – «Просвещение», 2016.

2 **Газман, О. С.** Неклассическое воспитание. От авторитарной педагогики к педагогике свободы. – М., 2002.

3 **Анохина, Т. В.** Педагогическая поддержка как реальность современного образования // Класный руководитель. – 2000. – № 3. – С. 63–81.

4 **Бедерханова, В. П.** Педагогическая поддержка индивидуализации ребенка. // Класный руководитель. – 2000. – № 3. – С. 39–49. – С. 41.

5 **Крылова, Н. Б.** Педагогическая, психологическая и нравственная поддержка как пространство личностных изменений ребёнка и взрослого // Класный руководитель. 2000. – № 3. – С. 92–103.

6 **Михайлова, Н. Н., Юсфин, С. М.** Процесс совместного преодоления, или педагогическая поддержки ребенка как предмет управления // Директор школы. – 1997. – № 2. – С. 3–13.

7 **Юсфин, С.** Педагогическая поддержка в школе // Нар. образование. – 1998. – № 6. – С. 112–115.

8 **Михайлова, Н. Н., Юсфин, С. М.** Педагогическая поддержка. Учебно-методическое пособие. – М. : МИРОС, 2001. – 208 с

9 **Фролова, Т. В.** Индивидуальная поддержка школьников / Воспитательная система школы: проблемы управления: очерки прагматической теории. – М., 1997. – С. 39–46.

10 **Попова, С. И.** Педагогическая поддержка в работе учителя и классного руководителя. – М., 2005.

11 **Михайлова, Н. Н. и др.** Педагогическая поддержка ребёнка в образовании. – М., 2006.

12 Амонашвили, Ш. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. – Минск : Университетиздат, 1990.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Б. А. Нурмагамбетова¹, З. Ш. Шавалиева², Г. М. Тулекова³

Педагогикалық қолдау – еркіндік педагогикасы

^{1,2}Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті,
Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы.

³С. Торайғыров атындағы мемлекеттік университеті,
Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

B. A. Nurmagambetova¹, Z. Sh. Shavaliyeva², G. M. Tulekova³

Pedagogical support – pedagogy of freedom

^{1,2}Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan.

³S. Toraigyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

Мақалада ішкі бостандығы, шығармашылық, демократия және гуманизм негізіндегі ересек пен бала арасындағы қарым-қатынаста осы келе жатқан, технологиясы тәрбие мәдениетіне қатысты педагогикалық қолдау мәселеге ерекше назар аударылады. Педагогикалық қолдаудың негізгі ұғымдары, сондай-ақ бостандық педагогикасына қазіргі заманғы көзқарасы қарастырылған.

In the article attention is paid to pedagogical support issue, which relates to the technology of the culture of education grows on the inner freedom, creativity, real democracy and humanism, adult and child relationship. The basic key concepts of educational support, as well as modern view of the pedagogy of freedom.

ГРНТИ 14.25

К. А. Нурумжанова¹, А. А. Кисабеков²

¹д.п.н., ассоц. профессор, Павлодарский государственный университет имени С. Торайғырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан;

²магистрант, Павлодарский государственный университет имени С. Торайғырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан
e-mail:

ИЗ ОПЫТА КОНСТРУИРОВАНИЯ КОГНИТИВНОЙ ТЕХНОЛОГИИ ИЗУЧЕНИЯ ЭЛЕКТРОМАГНИТНЫХ ВОЛН В КОЛЛЕДЖЕ НА ОСНОВЕ ПЕРЦЕПЦИИ

В данной статье приведен опыт разработки инновационной технологии изучения электромагнитных волн оптического диапазона в колледже на основе когнитивной перцепции. Технология изучения физики в колледже на основе когнитивной перцепции является технологией активного обучения. Разработанная нами технология предполагает применение принципа интегрированного подхода к организации занятий в коллаборативной среде. Групповая работа учащихся в коллаборативной среде обеспечивается на основе перцепции, а психологическая логика усвоения знаний обеспечивается переложением идей когнитивного подхода к изучению физики в колледже. В статье приведен опыт изучения темы «Электромагнитные волны оптического диапазона». Результаты исследования доказывают эффективность более углубленной конкретизации психологических идей переложением на частно-методическую методологию конкретных учебных дисциплин.

Ключевые слова: коллаборативная среда, когнитивизм, перцепция, образовательная технология, электромагнитные волны, оптический диапазон, колледж.

ВВЕДЕНИЕ

Казахстанская система образования находится в состоянии динамичной модернизации не только содержания образования, но и вместе с содержанием модернизируются все базисные основы этой системы. Обновления носят глобальный характер, поэтому изменяются миссия, цели, задачи, ценности, темпы и социально-экономические роли образования. Базисная основа образования и науки стала более прагматичной и прикладной.

Центральное место в процессах модернизации занимают инновационные образовательные технологии, и мы явно ощущаем новый технологический уклад. Именно технологии являются основными инструментами модернизации.

Актуальной задачей для социума становится проблема разработки технологий эффективного обучения, соответствующих современным прагматическим задачам образования. Конструирование технологии обучения обычно начинается с отбора содержания обучения в соответствии с содержанием образования по изучаемой теме. Обновленное содержание образования определяется не только типовыми программами по дисциплине, но и уровнем, целью и задачами образовательной программы и проектируемой специализацией студентов.

Целью данного исследования является создать опыт конструирования образовательной технологии, способной зафиксировать в сознании студентов общие стороны в приемах осознанного усвоения содержания разных дисциплин. Эти обобщенные методы и правила изучения должны отложиться в сознании студентов как подходы, пригодные для использования на практике.

Основная задача при конструировании технологии заключается в решении вопроса оптимизации учения с опорой на когнитивное продуктивное мышление и целенаправленное осознанное, т.е. перцепционное сотрудничество на занятии.

Как известно, конструирование учебного процесса в современной педагогической практике осуществляется либо на основе обучения через информацию, либо на основе обучения через деятельность. Мы считаем, что информация должна быть организована по обобщенным логическим правилам, соответствующим содержанию информации, а процесс активного учения организован как сотрудничество в коллаборативной среде занятия.

Когнитивный подход к учению является интегративным процессом по усвоению и обмену информацией на основе мыслительных познавательных процессов восприятия, осознания, осмысления запоминания, воспроизведения и применения усвоенной информации на практике в активной деятельности. При этом в обучении когнитивные процессы сопровождаются специальной системой дидактических заданий, обеспечивающих логическую переработку информации. Причем правила логической переработки информации должны быть известны всем учащимся, чтобы обеспечить перцепцию для продуктивного общения в коллаборативной среде занятий.

В статье представлен опыт конструирования технологии изучения темы «Электромагнитные волны оптического диапазона» на основе когнитивной перцепции. В исследовании традиционная формулировка темы «Световые волны» изменена и приобрела обобщенный характер «Электромагнитные волны

оптического диапазона». Известно, что оптическая область спектра включает видимое, инфракрасное и ультрафиолетовое излучение.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Конструирование когнитивной технологии на основе перцепции проходило в несколько этапов. Как показала констатирующая часть нашего эмпирического исследования, во-первых, уровень субъектности познавательного процесса у студентов вузов и колледжей превышает уровень когнитивной субъектности школьников. Все-таки, большинство студентов колледжей и вузов интуитивно осознают необходимость функциональной конкретизации содержания и технологий подготовки для будущей специальности; во-вторых, известно, что обучаемость субъекта учебной деятельности проявляется в когнитивных стилях и, так называемых, «когнитивных запасах». «Понятие «когнитивный запас» включает в себя способность человеческого мозга к созданию новых нервных проводников, а также нервных соединений любого рода, которые могут служить ментальными накопителями, т.е. резервом, который может быть задействован по мере необходимости», эти психологические характеристики влияют на ход познания, включением не только разных психических закономерностей (памяти, мышления, речи, внимания, воображения), как у школьников, но и характеристики профессиональной составляющей познания. Профессиональная обучаемость в структуре субъектности студентов выполняет смыслообразующую и побудительную функцию студента на усвоение компетенций, связанных с конкретными рабочими местами.

В-третьих, в ходе эмпирического исследования состояния проблемы конструирования новых технологий обучения обнаружили следующее противоречие между хорошей изученностью психологических закономерностей когнитивного процесса [1, 2, 3, 4] и неэффективным применением этих закономерностей в процессе изучения различных дисциплин в практической деятельности школ, колледжей и вузов. То есть исследование выявило низкий организационно-технологический уровень когнитивного процесса на занятиях. Это на практике значило, что преподаватели при проектировании и проведении занятий следовали логике когнитивного процесса без учета особенностей изучаемого предмета и темы, а также мало внимания уделялось психологии общения и групповой динамике. На основе этих исследований мы пришли к выводу о необходимости конструирования технологии обучения, имеющей, по крайней мере, две главные теоретико-методологические основы: 1) как эффективно управлять мыслительными процессами и закономерностями учения, как деятельности учащегося и 2) как управлять психологическими

закономерностями групповой динамики общения [5, 6] при организации сотрудничества учащихся в учении.

Учитывая эти задачи, мы сформулировали теоретико-методологическую основу экспериментальной технологии обучения, как когнитивно-перцепционную, используя закономерности когнитивной дидактики и перцепцию при общении [5, 6, 7]. Учение, организованное на основе когнитивной перцепции, является мыслительной познавательной деятельностью в коллаборативной среде совместной деятельности учащихся между собой и учителем. При этом цель совместной коллективной работы учащихся на уроке состоит в том, чтобы каждый член группы выигрывал от сотрудничества с другими, ценно умение объяснять и главное, обеспечить понимание знания для других членов коллектива. Обучение наиболее эффективно при объяснении другим через определенную систему кодирования информации. «Перцепция» предполагает обмен информацией, знаниями в общении через систему кодирования, которая должна быть хорошо известна всем участникам. В качестве системы кодирования мы предлагаем использовать известные в методике преподавания физики правила изучения различных научных категорий физики.

В данной статье это физическое явление «электромагнитные волны оптического диапазона». Категория «физическое явление», как известно, изучается по следующей обобщенной схеме (код информации, соответствующий дескрипторам результатов изучения данной категории):

1) знать определение понятия (род и видовое отличие) о данном физическом явлении;

2) понимать, почему «волны» являются явлением или процессом;

3) внешние признаки явления, по которым оно обнаруживается?

4) условия протекания явления;

5) сущность явления, механизм его протекания (с позиций научной теории);

6) факторы, от которых зависит протекания явления;

7) применение явления или процесса на практике;

8) применять знания и понимание в решении практических и других задач.

Как было указано выше, управление перцепционным общением обусловлено опорой на мотивационно-смысловую структуру, в данном случае, когнитивной деятельности.

Когнитивная система человека рассматривается как система, имеющая устройства ввода, хранения, вывода информации с учетом её пропускной способности.

Технология обучения представляет собой методическую систему, элементами которой являются алгоритмические действия (шаги), выполнения

которых приведет к достижению цели, то есть к усвоению предоставляемой информации.

Как происходит обучение? В когнитивном подходе структурировано и последовательно, в нашем случае принципом структурирования информации является схема изучения на основе поэлементного анализа учебного материала как категориального элемента физической науки. А последовательность обеспечивается закономерностями процесса усвоения знаний. Факторами влияния в когнитивном подходе являются существующие структуры элементов знаний как категорий науки. Как осуществляется передача информации?

В когнитивном подходе к учению соблюдаются принципы активного учения, в котором учащийся является субъектом процесса, самостоятельно выполняя задания, но в отличие от конструктивизма, в когнитивном подходе – более высок уровень влияния учителя и технологии, так как поиск ответов, познание осуществляется копированием конструктов знания из опыта «знающего», это могут быть тексты, задания, задачи, проекты для самостоятельной работы.

Термин «перцепция» в обучении ввел американский психолог Джордж Брунер для обозначения факта общественной обусловленности восприятия, его зависимости от прошлого опыта субъекта, его знаний, мотивов, намерений. Таким образом, первым шагом в алгоритме действий в процессе изучения темы «Электромагнитные волны оптического диапазона» в колледже будет выяснение категории данного элемента знаний.

Код 1. Текст для восприятия и осознания темы с встроеной, закодированной схемой изучения элемента знания-темы «Электромагнитные волны оптического диапазона» «Сегодня на уроке мы изучим новое физическое явление «электромагнитная волна». Попробуем разобраться в ее природе и выясним какие физические величины характеризуют данное явление? Для этого выполните: *Задание 1. Изучить следующий текст и устно объяснить почему в тексте подчеркиванием выделены эти предложения:* Электромагнитные волны – физическое явление или процесс, как и любой физический процесс электромагнитные волны имеют качественные свойства и количественные характеристики, которые выражаются в терминах, называемых физическими величинами.

Источником электромагнитных волн являются движущиеся с ускорением заряженные частицы. Обнаруживаются электромагнитные волны, в конечном счете, по их действию на заряженные частицы. В вакууме излучение любой длины волны распространяется со скоростью 300 000 км/с. Границы между отдельными областями шкалы излучений весьма условны. Излучения различной длины волны отличаются друг от друга по способу их получения (излучение

антенны, тепловое излучение, излучение при торможении быстрых электронов и др.) и методам регистрации.

Основными физическими характеристиками электромагнитных волн являются частота колебаний ν , длина волны λ , которые связаны между собой следующей формулой $\nu = \frac{c}{\lambda}$, где c – скорость света в вакууме. Электромагнитные волны отличаются между собой длинами волн и частотой.

Ниже приведена таблица электромагнитных волн и соответствующее им электромагнитное излучение.

Таблица 1 – Электромагнитные волны

Название диапазона	Длины волн, λ	Частоты,	Источники
Радиоволны	Более 10 м до 0,1 мм	менее 30 кГц	А т м о с ф е р н ы е и магнитосферные явления. Радиосвязь.
И н ф р а к р а с н о е излучение	1 мм -780 нм	300 ГГц - 429 Гц	Излучение молекул и атомов при тепловых и электрических воздействиях.
Видимое излучение	780 нм-380 нм	429 ТГц-750 ТГц	
Ультрафиолетовое	380 нм – 10 нм	7,5·10 ¹⁴ Гц -3·10 ¹⁶ Гц	Излучение атомов под воздействием ускоренных электронов.
Рентгеновские	10 нм- 5 пм	3·10 ¹⁶ Гц -6·10 ¹⁹ Гц	Атомные процессы при воздействии ускоренных заряженных частиц.
Гамма	менее 5 пм	более 6·10 ¹⁹ Гц	Ядерные и космические процессы, радиоактивный распад.

Видимое, инфракрасное и ультрафиолетовое излучения составляют оптическую область спектра в широком смысле этого слова.

Код 2 Обеспечить перцепцию. Проверить все ли учащиеся смогут осознанно с пониманием читать и слушать других учащихся.

Задание 2: Повторить, что надо знать о физическом явлении? Схема перед вами. Дать определение электромагнитной волны: по схеме: что это и какой?

Видимое излучение – единственный диапазон электромагнитных волн, воспринимаемым человеческим глазом. Световые волны занимают достаточно узкий диапазон: 380–780 нм ($\nu = 400$ ТГц до 800 ТГц). Частоты волн оптической области спектра сравнимы с собственными частотами атомов и молекул, а их длины с молекулярными размерами и межмолекулярными расстояниями. Благодаря этому в этой области становятся существенными явления, обусловленные атомистическим строением вещества. По этой же причине, наряду с волновыми, проявляются и квантовые свойства света.

Источником видимого излучения являются валентные электроны в атомах и молекулах, изменяющие свое положение в пространстве, а также свободные заряды, движущиеся ускоренно. Эта часть спектра дает человеку максимальную информацию об окружающем мире. По своим физическим свойствам она аналогична другим диапазонам спектра, являясь лишь малой частью спектра электромагнитных волн. Излучение, имеющее разную длину волны (частоты) в диапазоне видимого излучения, оказывает различное физиологическое воздействие на сетчатку человеческого глаза, вызывая психологическое ощущение света. Цвет - не свойство электромагнитной световой волны самой по себе, а проявление электрохимического действия физиологической системы человека: глаз, нервов, мозга. Приблизительно можно назвать семь основных цветов, различаемых человеческим глазом в видимом диапазоне (в порядке возрастания частоты излучения): красный, оранжевый, желтый, зеленый, голубой, синий, фиолетовый.

Задание 3 После ознакомления с текстом, ответить на вопросы:

- 1 Что является источником электромагнитных волн?
- 2 Каков механизм образования электромагнитной волны?
- 3 Какой факт является доказательством что свет – электромагнитная волна?
- 4 Какие физические величины характеризуют электромагнитную волну?
- 5 Назовите источники инфракрасного, видимого и ультрафиолетового излучения.

Задание 4. Обеспечит систематизацию и понимание сущности содержания темы. Задания на установление соответствия

Установите соответствия между диапазоном, длиной волны и частотой излучения, а также расположите их по убыванию длины волны:

Таблица 2

Диапазон волн	Длина волны	Частота излучения
Видимое излучение	1 мм -780 нм	300 ГГц - 429 Гц
Ультрафиолетовое	780 нм-380 нм	более 6·10 ¹⁹ Гц
Инфракрасное излучение	380 нм – 10 нм	7,5·10 ¹⁴ Гц -3·10 ¹⁶ Гц
Радиоволны	10 нм- 5 пм	менее 30 кГц
Рентгеновские	менее 5 пм	3·10 ¹⁶ Гц -6·10 ¹⁹ Гц
Гамма	Более 10 м до 0,1 мм	ТГц-750 ТГц

Задание 3. Для конкретизации знаний: Сравните механические и электромагнитные волны.

Задание 4. Решение качественных и количественных задач.

№ 1 Почему с помощью микроскопа нельзя увидеть атомы?

№ 2 Имеется ли в спектре электрической лампочки накаливания ультрафиолетовая часть?

№ 3 Почему лампы ультрафиолетового излучения делают не из обычного стекла, а из кварцевого?

№ 4 При какой температуре возникает инфракрасное излучение? От чего зависит его интенсивность?

№ 5 Глаз таракана (*Blatella*) лучше всего реагирует на зеленый цвет длина волны, которого равна 510 нм, и ультрафиолетовый длина волны которого равна 360 нм. Определите, частоту излучения, соответствующую указанным длинам волн.

Задание 5. Заполните таблицу:

Вид излучения	Длина волны	Частота излучения	Источник	Применение

ВЫВОДЫ

В данном исследовании нами создан опыт конструирования технологии изучения темы «электромагнитные волны оптического диапазона» в колледже. Излучение оптического диапазона возникает, в частности, при нагревании тел (инфракрасное излучение называют также тепловым) из-за теплового движения атомов и молекул. Чем сильнее нагрето тело, тем выше частота, на которой находится максимум спектра его излучения. Единой физической теории объяснения механизма излучения нет. Но явление по параметрам строго соответствует решениям системы уравнений Максвелла.

Главным результатом исследования является обеспечение познавательной активности студентов в коллаборативной среде занятия. Коллаборация когнитивного процесса в группе была обеспечена перцепцией. Эксперимент доказал, что благодаря когнитивной перцепции, учащиеся группы выстраивают знания по теме на основе восприятия, анализа и обобщения ранее изученного. Воздействуют на анализаторы: слуховые, зрительные и самое главное - мышление. Перцепция рассматривается нами как своеобразная форма сенсорного отображения. Знания при этом имеют также следующие важные характеристики:

- осознанность, выражающуюся отношением к деятельности познания как к объективному процессу, имеющему свои закономерности;

- адекватным выражением известными правилами и понятийными средствами не только содержания изучаемой темы, но и метода изучения;

- возможностью использования знаний в любых ситуациях, обеспечивающих решение различных познавательных задач: обобщение, систематизации и конкретизации знания, относящихся к данной теме;

– знания о предмете наиболее полно выражают его как качественно определенную систему правил.

Усвоенный ими метод приобретения, присвоения знаний становится способом организации мысли о предмете, выражая такое психологическое образование, как базальные оперативные схемы. Продуктивность, присущая творческому мышлению, выступает результатом воспитанности мышления определенным образом исследовать объект, отражая в нем системные связи и отношения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Солсо, Р.** Когнитивная психология / Солсо Р. – 6-е изд. – СПб. : Питер, 2006. – 589 с: ил. – (Серия «Мастера психологии») – ISBN 5-94723-182-4

2 **Бершадский, М. Е.** Когнитивная технология обучения: теория и практика применения // Библиотека журнала «Директор школы». – М. : Сентябрь, 2011. – № 7 – 256 с. – ISBN 9785-88753-131-1

3 **Бьюзен, Т. Б.** Супермышление / Т. и Б. Бьюзен; пер. с англ. Е. А. Самсонов. – 4 – е изд. – Мн. : «Попурри», 2007. – 115 с.

4 **Бершадский, М. Е.** Уровни усвоения школьниками физической информации и их диагностика в процессе обучения. – В кн.: Инновационные процессы в профессионально-педагогическом образовании /Материалы Международной конференции. – М. : МПГУ, 1995. – С. 141–148.

5 **Anil Pathak** / Collaboration and Group Dynamics / (Book 6 in the Series ‘Fundamentals of Effective Communication’)

6 **Sweet, M. & Michaelsen, L. K.** How Group Dynamics Research Can Inform the Theory and Practice of Postsecondary Small Group Learning // Educational Psychology Review, – March 2007, Volume 19, Issue 1, pp 31–47, URL:<https://doi.org/10.1007/s10648-006-9035-y>

7 **Muhammad Azeem Qureshi** / Group Dynamics and Peer-Tutoring a Pedagogical Tool for Learning in Higher Education, School of Business, Oslo, Norway URL: <http://dx.doi.org/10.5539/ies.v5n2p118>

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

К. А. Нурумжанова¹, А. А. Кусабеков²

Когнитивті перцепция бойынша колледжде оптикалық диапазондағы электромагниттік толқындар тақырыпты оқыту тәжірибесін құрастыру

^{1,2}С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

K. A. Nurumzhanova¹, A. A. Kisabekov²

From the experience of designing a cognitive technology for studying electromagnetic waves of the optical range in a college based on perception

^{1,2}S. Toraigrov Pavlodar State University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

Бұл мақалада конструктивтік технологияның перцепция негіздері бойынша колледжде оптикалық диапазондағы электромагниттік толқындар тақырыбы сабақтарында коллаборативтік ортада оқып үйренудің тиімді әдістемесі берілген. Негізінде, мақалада физика курсында белгілі бір тақырыпты зерттеудің жеке-әдістемелік деңгейіне көшу арқылы педагогикадағы өзара әрекеттесу мен когнитивизмнің жалпы педагогикалық идеяларын біріктірудің жаңа принципі сипатталады. Оқушылардың бірлескен ортадағы перцепция әрекеті когнитивті технологиясын қолданумен өзара әрекеттесуге негізделген іс-әрекеттер алгоритміне сәйкес ұйымдастырылады. Зерттеудің нәтижелері нақты білім беру пәндерінің нақты әдіснамалық методологияға көшу арқылы психологиялық идеяларды тереңірек сипаттаудың тиімділігін дәлелдейді.

This article presents the experience of developing an innovative technology for studying electromagnetic waves in the optical range at a college based on cognitive perception. The technology of studying physics in a college based on cognitive perception is a technology of active learning. The technology developed by us involves the application of the principle of an integrated approach to the organization of classes in a collaborative environment. The group work of students in a collaborative environment is provided on the basis of perception, and the psychological logic of learning is provided by the transposition of the ideas of a cognitive approach to studying physics in college. The article presents the experience of studying the topic «Electromagnetic waves of the optical range». The results of the study prove the effectiveness of more in-depth specification of psychological ideas by shifting to the particular methodology of specific educational disciplines.

FTAMP 14.07

K. O. Orazbaeva¹, T. B. Begimbay²

¹PhD доктор, ғылыми жетекші, Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы; ²магистрант, «БМ010100-Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» мамандығы, Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹guldarhan-711@mail.ru; ²togzhan96.01@mail.ru

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ЖАҢАНДЫҚ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бұл мақалада бәсекеге қабілетті дамыған мемлекеттің сауатты, кәсіби тұрғыдан жан-жақты, рухани дүниесі бай шығармашыл тұлғасын қалыптастыру үшін білім жүйесіндегі қазіргі заманғы жоғары білімнің мақсаты мен басты стратегиялық бағдары айтылған, онда білімге бағытталған мазмұнды құзыреттілік, яғни нәтижеге бағдарланған білім мазмұнына алмастыру қажеттілігі көрсетілген.

Отандық және шетелдік ғалымдар, педагогтар, психологтар еңбектерінде көрініс тапқан студенттердің кәсіби құзыреттілік мәселелері туралы пікірлері және оқыту үрдісіндегі құзыреттілік ұғымына, терминіне берілген анықтамалар туралы баяндалған.

Кілтті сөздер: құзырет, құзыреттілік, кәсіби құзыреттілік.

КІРІСПЕ

Еліміздің саяси, экономикалық, мәдени, қоғамдық өміріндегі өзгерістерге сай білім беру ұйымдарының үлкен жауапкершілікті сезініп, білікті, өз ісінің шебері, бәсекеге қабілетті, кең ауқымды, жан-жақты дамыған маман дайындауға ұмтылуы, өзінің бүкіл қызметін осы бағытта құруы заңды құбылыс, себебі қоғам өзінің әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының мазмұны мен сипатының өзгеруіне және еңбек сапасына талаптың жоғарылауына байланысты өз ісін жетік білетін, кәсіби білімі мол мамандарды қажет етеді.

Сонғы жылдары болашақ мамандардың құзыреттілігі туралы пікірлер кәсіби маман даярлау мәселелері жайлы көптеген пікірлер айтылып жүр. Соларға сүйене отырып, мұның өзі болашақ мамандарды қаршаған дүниені, табиғатты, қоғамдық өмірдің құбылыстарын тану, әлеуметтік-экономикалық даму мәселелерін пайымдау, талдау, маңыздысын ажырата білуге, адамдармен

қарым-қатынастағы жоғары мәдениеттілікке үйренуге мүмкіндік береді. Еліміздің әлеуметтік-экономикалық өміріндегі қазіргі қоғам мен құрылымдық өзгерістер қазіргі заманғы мектепте, оның ішінде оның бастапқы кезеңінде білім беру үдерісін ұйымдастыруға қойылатын жаңа талаптарды қажет етеді. Қазіргі уақытта XXI ғасыр педагогының тұлғасы мен қызметін жүйелі түрде ұғыну, оның Қазақстан және әлемдік қоғамдағы орнын объективті бағалау, сондай-ақ оның білім беру жүйесін одан әрі реформалауға дайындық дәрежесін анықтау үшін жаңа теориялық-әдіснамалық негіздер талап етіледі. Жаңа ғасырда «жаһандану» және «жаһандық білім» сияқты ұғымдар үнемі естіледі, олар ұлтаралық қарым-қатынас жағдайында ерекше мәнге ие болады, онда адамның әлемдік қоғамда өзара іс-қимылына үлкен көңіл бөлінеді.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Мектепке дейінгі ұйым педагогының алдында Қазақстан азаматы тәрбиелеу міндеті түр: біздің еліміздің азаматы бүкіл әлемдік қоғамдастық алдында өзінің жауапкершілігін сезінуі тиіс.

Елбасы Н. Ә. Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында «Білім және кәсіби машық - заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағдары. Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет», – деп атап көрсетті [1]. Олай болса, Республика оқу орындарының алдында жан-жақты дамыған, саяси сауатты, терең теориялық біліммен қаруланған, адамдармен қарым-қатынас мәдениетін меңгерген маман дайындау міндеті түр.

Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту Тұжырымдамасында құзырлы орта білім берудің мақсаты ретінде «... терең білім мен кәсіби дағдылар негізінде еркін бағдарлай білуге, өзін-өзі іске асыруға, өзін-өзі дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан шешім қабылдауға қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру» – деп көрсетілді.

Осылайша, дамушы қоғамға заманауи білімді, адамгершілік, іскер адамдар қажет, олар таңдау жағдайында өз бетінше жауапты шешімдер қабылдай алатын, олардың ынтымақтастыққа қабілетті ықтимал салдарын болжай отырып, мобильділікпен, серпінділікпен, конструктивтілікпен ерекшеленеді, ел тағдыры үшін жауапкершіліктің дамыған сезіміне ие. Мұндай қасиеттерге тек құзыретті және өз күшіне сенімді адам ие бола алады.

Жас маман үшін «құзырет» және «құзыреттілік» ұғымдарын нақты ажырату маңызды. Олар психологиялық-педагогикалық қызметте қолданылады, бірақ әлі күнге дейін бұл терминдердің мәні түсіндірілген жоқ.

А. А. Деркач, И. А. Зимняя, Н. В. Кузьмина, А. К. Маркова, Н. В. Мясищев, Л. А. Петровская және басқа да ғалымдар құзыреттіліктің әртүрлі жіктелерінің авторлары болып табылады.

Құзыреттілік (лат. *competentia*) – бұл адам жақсы білетін, білімі мен тәжірибесі бар, демек, белгілі бір сала туралы негізді түрде айтуға және онда тиімді әрекет етуге мүмкіндік беретін тиісті білім мен қабілеттерге ие болатын сұрақтар шеңбері.

Шетел сөздігінде құзыреттілік (лат. *competere*-қол жеткізу, сәйкес келу, сәйкес келу):

1) заңмен, Жарғымен немесе өзге де актімен нақты органға немесе лауазымды адамға берілген өкілеттіктер шеңбері;

2) белгілі бір саладағы білім, тәжірибе [2].

Л. В. Занина және Н. П. Меньшикова «құзырет» және «құзыреттілік» ұғымдарының синонимикалық айырмашылықтарын қарастырады:

– құзырет-өздеріне қатысты сапалы, өнімді қызмет үшін қажетті заттар мен процестердің белгілі бір шеңберіне қатысты қойылатын жеке тұлғаның (білім, білік, дағды, қызмет тәсілдері) өзара байланысты қасиеттерінің жиынтығын қамтиды;

– құзыреттілік-адамда тиісті құзыреттіліктің болуы, өз-өзіне және белгілі бір қызмет мәніне жеке қарым-қатынасы кіреді [3].

Білікті маман болу үшін, соның ішінде педагогикалық қызметте оның негізгі құзыреттіліктерін - базалық және арнайы құзыреттіліктерін игеру қажет деп саналады.

Базалық құзыреттілік – белгілі бір кәсіби салада, ал арнайы – нақты педагогикалық іс-әрекетті орындау, нақты проблеманы немесе кәсіби міндетті шешу кезінде көрінеді.

А. К. Маркова құзыреттілікті белгілі бір кәсіп талаптары ретінде анықтайды. Ол әр түрлі құзыреттілікті ажыратуды көздейді:

– арнайы құзыреттілік - өз кәсіби қызметін жоғары деңгейде меңгеру, өзінің әрі қарай кәсіби дамуын жобалау қабілеті;

– әлеуметтік құзыреттілік-бірлескен (топтық) кәсіби қызметті, сондай-ақ осы кәсіпте қабылданған кәсіби қарым-қатынас тәсілдерін меңгеру; өзінің кәсіби еңбегінің нәтижелері үшін әлеуметтік жауапкершілік;

– жеке құзыреттілік – жеке тұлғаның өзін-өзі көрсету және өзін-өзі дамыту тәсілдерін, тұлғаның кәсіби деформациясына қарсы тұру құралдарын меңгеру;

– индивидуалды құзыреттілік-кәсіп шеңберінде өзін-өзі жүзеге асыру және даралықты дамыту тәсілдерін меңгеру, кәсіби өсуге дайындық, жеке өзін-өзі сақтау қабілеті [4].

Педагогтың құзыреттілігі (белгілі бір жағдайларда) қызметті ұзақ орындау процесінде дамиды. Кәсіпқойлықтың қалыптасу бағыттары-бұл мұғалімнің құзыреттілігін дамыту болып табылады [5].

ҚОРЫТЫНДЫ

«Педагогтың кәсіби құзыреттілігі» ұғымы оқытушының, мұғалімнің, тәрбиешінің жеке қасиеттерін білдіреді, ол өзі немесе білім беру мекемесінің әкімшілігі тұжырымдаған педагогикалық міндеттерді өз бетінше және тиімді шешуге мүмкіндік береді. Педагогикалық құзыреттілігі деп біз педагогтың кәсіби қызметін жүзеге асыруға теориялық және практикалық дайындығының бірлігін түсінеміз.

Міне, осындай маңызды мәселелерді шешуде жас ұрпақты сапалы да саналы ой еңбегіне тәрбиелеуде мұғалімнің жанашылдығы яғни қазіргі терминмен айтар болсақ, құзіреттілігінің алатын орны ерекше. Ал, құзіреттілік – тұлғаның теориялық білімі мен практикалық тәжірибесіне сай белгілі бір міндеттерді орындауға дайындығы.

Жаһандану жағдайында болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілік өз мәдениетінің нағыз өкілі бола тұрып, көптілділікті меңгерген, соның негізінде мәдениаралық қарым-қатынас біліктері қалыптасқан тұлға басқалармен бірлесе өмір сүруде қиындыққа тап болмайды, әлемдік ақпараттарды талдауға үйренген жастардың, айналадағыны танып білу, одан қорытынды жасау мүмкіндігі молаяды, болашақ мұғалімдер бойындағы жергілікті және ғаламдық жауапкершілікке қатысты қабілеттері, өмір сүрудің жолдарын дұрыс тандауға ықпал етеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасы Президенті Н. Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана, 2012, 14 желтоқсан.

2 Шетел сөздері мен сөйлемдер сөздігі / авт.-сост. Е. С. Зенович. – М., 2000. – С. 299.

3 **Занина, Л. В., Меньшикова, Н. П.** Педагогикалық шеберлік негіздері: оқу құралы. – Ростов Н/Д. : Феникс, 2003. – 288 б.

4 **Маркова, А. К.** Психология труда учителя. – М. : Просвещение, 1993. – 192 с.

5 Педагогикалық құзыреттіліктің қалыптасуының теориялық мәселелері. Самара, 2001. – 132 с.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

К. О. Оразбаева¹, Т. Б. Бегімбай²

Проблемы формирования глобальной профессиональной компетентности будущих учителей

^{1,2}Кокшетауский государственный университет имени Ш. Валиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан. Материал поступил в редакцию 11.12.19.

К. О. Orazbaeva¹, Т. В. Begimbay²

Formation problems of global professional competence of future teachers

^{1,2}Sh. Ualikhanov Kokshetau State University, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan. Material received on 11.12.19.

В предлагаемой статье рассматриваются некоторые аспекты формирования компетентности студентов вуза в контексте модернизации высшей школы. Авторы раскрывают основные составляющие данного понятия, которое связано с личностным образованием будущих специалистов, обладающих широким кругозором, специальными компетенциями и рациональным стилем информационной и коммуникационной деятельности. В статье анализируются сопряженные понятия «компетентность», «коммуникационная компетентность», предлагаются авторские определения понятия «информационно-коммуникационная компетентность». Практическая реализация формирования данной компетентности представляет собой один из актуальных вопросов образовательной практики высшей школы, поскольку ее результаты углубляют, расширяют и конкретизируют современные представления об информационных и коммуникационных возможностях познавательной деятельности студенческой молодежи.

The present article discusses some aspects of the formation of competence of university students in the context of the modernization of higher education. The authors reveal the basic components of this concept, which is associated with personal education of future specialists, open-minded, special competencies and management style information and communication activities. The article analyzes the associated concept of «competence», «communication competence», the author proposed a definition of «information and communication competence». Practical implementation of the formation of this competence is one of the pressing issues of educational practice in high school, since its results deepen, extend and concretize the idea of modern information and communication capabilities of the cognitive activity of students.

**N. Uy. Pigovayeva¹, N. E. Pfeifer², Ye. I. Burdina³,
R. Zh. Aubakirova⁴**

¹Doctor PhD, Associate Professor (docent), Faculty of Humanities and Education, S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan;

²Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Faculty of Humanities and Education, S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan;

³Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Faculty of Humanities and Education, S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan;

⁴Doctor of Pedagogical Sciences of the Russian Federation, Professor, Faculty of Humanities and Education, S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan;

e-mail: ¹mega.nelly@list.ru; ²n.e.pfeifer@mail.ru; ⁴kama_0168@mail.ru

**PRECONDITIONS OF STABILITY OF PERFORMING
ACTIONS OF STUDENTS-MUSICIANS**

This article considers the «activity» as the difficult process, which has common features with its numerous kinds. The detailed analysis of evaluative action problems in musical pedagogy is given. As well as the article considers «correct» and «wrong» actions in the system of teaching of students – musicians. Using neuropedagogical knowledge in the process of teaching musical-performance disciplines will help teachers – musicians to find effective receptions and methods of training, which promote the fast professional growth of pupils.

One of the conditions of stability of performance, exactly, performing actions (not only technical, but also emotional stability) is an optimal interaction of mental and physical functions that is achieved under various types of preconditions.

It is difficult to identify these preconditions, divide into negative and positive as their influence is not unequivocal, it is not always shown in the obvious form, appreciable both for the subject, and for the detached onlooker – teacher. Therefore we shall name their circumstances rendering appreciable influence for work of mental and physical functions of executor.

Keywords: preconditions, stability, actions, performing skills, rationalization conditions, reflexive abilities.

INTRODUCTION

One of the conditions of stability of performance, exactly, performing actions (not only technical, but also emotional stability) is an optimal interaction of mental and physical functions that is achieved under various types of preconditions. Their analysis, creation of favorable, stimulating and neutralization of negative, braking preconditions – is an essential part of work of the teacher on prevention of erroneous actions of the all levels.

It is difficult to identify these preconditions, divide into negative and positive as their influence is not unequivocal, it is not always shown in the obvious form, appreciable both for the subject, and for the detached onlooker – teacher. Therefore we shall name their circumstances rendering appreciable influence for work of mental and physical functions of executor.

MAIN PART

Mental susceptibility is various in the work, because there are no means, enough reliable and harmless to make this or that activity of person irrespective of inherent in the given moment of sympathy. The original cause of negatives is covered, certainly, outside of skills of learners to dispose his inherent opportunities, control them in full degree. If there is no illness or insufficiency of skills and abilities at the heart of adverse creative state of health of the executor, these phenomena can have only psychological source – shyness before the teacher, excitement during performance and etc. Successful performance is always resulting whenever possible full realization of creative achievements of the executor, i.e. actions in border with technical opportunities and emotional feedback at the breaking point [1].

The executor should become an owner of such realization. Duly total mobilization of his opportunities should become norm of his actions. It is not enough only to work. It is necessary to realize the reasons of casual erroneous actions, to develop ability to resist them. Belief in success, appearing already at individual good luck, should be fixed. Doubts in success create an additional problems even prior to the beginning of action, hence, stimulate occurrence of mistakes. Therefore V. Bardass wrote: «Who does not trust in success of his work that will not find means to improve this work. And who will not find individual ways suitable to work, that never will achieve confidence of work. But, certainly, only believe is not enough;

Confidence in success as mental condition, favorable to work, is reached under observance of the following conditions:

– clear comprehension of the level of those actions which provide successful solution of the given problem and that circumstances, that these actions constantly are at disposal of executor;

– Sensation of reliability of skills which is born from an opportunity of repeated and exact recurrence of successful solutions of the arisen problems;

– Clear understanding of sources of failure, so far as it arises, those ways and those changes in operation which are necessary not to repeat.

Correct and erroneous actions should be explained almost equally thoroughly, at least, by teacher. It is very irrational to repeat actions at random, not analyzing a result; – it can turn out a correct action, but erroneous also can be fixed. The degree of full confidence of the actions can be defined as an ability of executor deliberately and arbitrarily to make both correct, and erroneous actions. Let's remember a well-known: it is casually possible to execute poorly, but casually it is impossible to execute well [2].

One of the reasons of uneasiness of the executor consists in uncertainty, unpredictability of reaction of listeners. In some cases this exaggerated fear of negative estimation of any concrete person (an examiner known for severity and captiousness, preconception of judges, unready condition of public etc.). In other cases - too sharp desire of certainly outstanding success, at last, memoirs on the last negative experience – discrepancy of value judgment of performance with reaction of public. Professor N. E. Erelman has noticed: «Uncertainty of variety result – a trouble and the privilege of the executor. A trouble - because it is a source of eternal alarm; the privilege - it contains constant and secret belief in a miracle» [3].

Special attention is also paid to age of the executor. It is known, that children in the age of 6–10 years do not have most evident displays of excitement by virtue of not formed consciousness and small life experience, absence of concepts of prestige and own importance. Awkward age is a time of formation of self-affirmation, a sharp aggravation of sensitivity to estimation from side against a background of searches of measure of personal claims. It is possible of imposition of many factors at once: physiological (not comfortable condition of an organism), organizational (new stage, unusual light exposure, noise and other handicaps, etc.), situational (bad weather, deficiency of time for preparation) and so on. Summing it up, they influence upon a performance, resulting to frustration of the strongest skills, leveling the highest achievements, transforming in torture favorite business.

On the other hand, the certain degree of excitement on a stage is simply necessary. It strengthens an emotional saturation of performance, moves apart dynamic borders, increases contrast of expressive means, and strengthens opportunities of influence on students. Namely the skill of overcoming an excitement and using its power and empathy potential gives rise to the best level of virtuosity – an inspired creativity.

We come to a conclusion that it is necessary to bring up in the young musician:

– Skill clearly and distinctly to think, discipline consciousness during employment to pawn in subconsciousness only the «cleared» knowledge and skills;

– Skill to own the emotions, is skilful directing them only in a channel of stimulation of activity, avoiding spontaneous braking, preparing for the emotional sphere to an optimum condition even prior to the beginning of performance;

– Desire closely to observe the world, surrounding validity, otherwise, propensity to natural process of the doctrine «on another's mistakes», that will help to avoid the if to remember about original «catching» erroneous actions;

– Original «noise stability» from external preventing and distracting factors, it is especial in stressor situations of public performance, simultaneously going deep in the actions, sensitively to catch all significant signals from the outside, never disconnecting «feedback»;

– Psychological endurance without which there is no opportunity to execute product of the large form to conduct active performing activity .

The role of the teacher - the original controller, the judge and the instructor as about 50 % of occupations in musical institutions passes in individual classes is very important. The teacher should not show each time before the pupil the own person for it is a way of authoritative training, and being as though dissolved in the pupil (paraphrasing of K. S. Stanislavskiy's known statement) to bring it to mastering and assimilation of the certain skills, aesthetic views not imposing of the ideas, not installation «to live and feel as I », but roundabout and imperceptible ways «to direct to itself» [4].

The materialistic sight at unity of consciousness and activity allows to find the certain laws most contradictory mental processes, to subject to scientific determination most, apparently, isolated and insignificant attributes and phenomena and on this basis to construct convincing enough theory estimations of actions as trainees during training, and actions of the teacher (providing and stimulating, but sometimes and provoking or ambiguous), that is not less important. Unfortunately, in practice frequently it is necessary to collide with theories teacher, at least the one who is the author given theory, a technique or using others, but quite authoritative sources.

As a rule, the teacher insist on unconditional performance of the installations as guarantees of correctness of educational actions and seldom analyze the reasons and the circumstances provoking a lot of erroneous actions in all their variety, from changeability and unpredictability, in all blaming the «careless» pupil. On the other hand, anyhow, but to mistakes in educational the figuratively trainees, to their analysis, classification and the reasons has arisen separate sections of the Russian and foreign psychological-pedagogical researches which each time strictly order to avoid researched lacks are devoted, it is possible more strictly to follow manuals and rules.

Only in distant the trainee with surprise realizes, that the maximum art not in strict observance of rules, and in their skilful violence. Whether for this reason there are not enough works of «mistakes» directly studying all variety, and also «nonsense», «strangeness», «unexpectedness», «surprises», etc.

At analysis of the erroneous actions having the psychological nature of an origin, it was already emphasized, that methods of struggle against occurrence of a similar sort of mistakes are also in the field of mental activity of the person. But erroneous action was made, not on occupation, and at examination, during a concert, etc. This one of distinctive actions of the executor on public performances from class works where it is considered the major revealing all mistakes, their analysis, etc.

One of the ways of perfection of process of teaching musical - performance disciplines is use of achievements of neuropedagogics, directed on optimal and creative solution of pedagogical tasks taking into account the features of brain organization of the highest mental functions of man. «Neuropedagogics can be defined as a science of using knowledge of differential psychophysiology, neuropsychological skills, data about brain organization of processes, possessing different kinds of teaching material, account of compatibility of variants of individual structures of pupils and teachers laterality in educational process». «American neuropedagogues are convinced, that training without neuropsychological principles – is a «blind» training which can bring to weakening or violation of natural mechanisms of activity of pupils' brain» [5].

Any executor, not losing self-control, should neutralize any oversight or technical «incident» was able, and even use for success or disguise in such a manner that erroneous action passes in the category of «a variant of correct action». The syndrome of «fear of a stage» under all other conditions is formed and from erroneous actions of a teacher. Constant strict «disassemblies» after displays, prevalence of negative reactions to actions of the trainee, race behind the best results and as consequence, absence «rights on a mistake» promote at executors (especially talented, with the aggravated sensitivity) to occurrence unconquerable fear before display. Preparation not only the trainee, but also psychological preparation of the teacher is necessary.

The brain of every person is unique; it has individual characteristics - volume and speed of processing information, prevalence of any kind of memory, flexibility of thought processes. One of the major properties of individuality is functional asymmetry of brain: it defines features of perception, storing, strategy of thinking, emotional sphere of person. In result each of us has an individual style of doctrine, own understanding of outward things, original mentality. The right hemisphere is a base of concrete – creative thinking; the left hemisphere is a base of logic abstract thinking. In XIX century neurophysiologists have found out that processes of musical thinking proceed in the right hemisphere of person's brain. The right hemisphere lives and feels, left side observes and draws conclusions. The right side accepts information

basically from the left side, and left – from the right side. «The right hemisphere thinking identifies the various phenomena on line of properties, in consequence of what arise out of musical associations at perception of music» [6].

CONCLUSION

Professionally to dose out a measure and a way of influence: whether there will be this categorical instruction or only the advice correctly focusing the trainee, on what way it is necessary for it to move, that itself and with the best success to find a variant of «correct», rational, creative achievement of an object in view.

The most exact and deep analysis of mental processes, provoking mistakes of the certain kind, is described in 3rd works of Freud. The first part of the lectures «Introduction in psychoanalysis» named as – «Erroneous actions». Unfortunately, it is not an advantage of sufficient attention in a pedagogical science.

Any pedagogical process is bilateral. Its success equally depends both on teacher, and pupil, and functional organization of brain. During training it is necessary to consider the features of thought processes of pupils, pupils with different interhemispheric asymmetry make different quantitative and qualitative mistakes. If the ways of teaching do not coincide with psychophysiological opportunities of pupil, there is an internal conflict, cognitive dissonance: the way of stating information does not coincide with type of perception of this information by pupil. Using neuropedagogical knowledge in the process of teaching musical-performance disciplines will help teachers - musicians to find effective receptions and methods of training, which promote the fast professional growth of pupils.

REFERENCES

- 1 «Вопросы воспитания музыканта-исполнителя» [Текст] : научное издание / Сборник трудов. Выпуск 68 / государственным музыкально-педагогический институт им. Гнесеных; ответственный редактор кандидат педагогических наук Б. Л. Кременштейн. – М. : Издание Гос. муз.-пед ин-та им. Гнесеных. 1983. – 168 с.
- 2 «Вопросы музыкального исполнительства и педагогики» [Текст] : научное издание / Труды ГМПИ им. Гнесеных, выпуск XXIV. – М. : Печатник, 1976. – 290 с.
- 3 Вопросы музыкально-исполнительского искусства» [Текст] : научное издание / Выпуск 4. / редактор Екатерина Сазонива. – М. : Музыка, 1967. – 374 с.
- 4 **Назаров, И.** Основы музыкально – исполнительской техники и метод ее совершенствования [Текст] : научное издание / И. Назаров. – Л. : Музыка, 1969. – С. 88–93.

5 **Чахвадзе, В.** О научном подходе в музыкальной педагогике [Текст] / В. Чахвадзе // Сб. : Вопросы музыкальной педагогики – М. : 1973. – С. 51–65.

6 **Челышева, Т.** Музыкальная педагогика и музыкальная психология [Текст] : / Т. Челышева Т. // Сб. : Спутник учителя музыки. – М. : 1993. – С. 76–80.

Material received on 11.12.19.

Н. Ю. Пиговаева¹, Н. Э. Пфайфер², Е. И. Бурдина³, Р. Ж. Аубакирова⁴

Студент-музыканттардың орындаушылық іс-әрекетінің тұрақтылығының алғышарттары

^{1,2,3,4}Гуманитарлық-педагогикалық факультеті,

С.Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,

Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

Н. Ю. Пиговаева¹, Н. Э. Пфайфер², Е. И. Бурдина³, Р. Ж. Аубакирова⁴

Предпосылки стабильности исполнительских действий студентов-музыкантов

^{1,2,3,4}Гуманитарно-педагогический факультет,

Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова,

г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Баяндамада «әрекет», оның көп түрлерімен жалпы ерекшеліктері бар, қиын процесс ретінде қарастырылған. Музыкалық педагогикада мәселелердің бағалау әрекеттердің нақты талдау берілген. Сонымен қатар музыкамен айналысатын жүйеде студенттердің «дұрыс» және «дұрыс емес» әрекеттері қарастырылған.

В данной статье рассматривается «деятельность», как сложный процесс, имеющий общие особенности с ее многочисленными видами. Дается четкий анализ проблем оценочных действий в музыкальной педагогике. Рассматриваются «правильные» и «ошибочные» действия в системе обучения студентов – музыкантов.

FTAMP 14.01.45

Ш. Ж. Сағимбаева¹, А. Е. Әбдрахманов²

¹ф-м.ғ.к., доцент, Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе қ., 030000, Қазақстан Республикасы

²магистрант, «Физика-6М011000», Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе қ., 030000, Қазақстан Республикасы

e-mail: ¹shynar_06@mail.ru; ²azamat_2906@mail.ru

ФИЗИКАНЫ ОҚИТУДА ВИРТУАЛДЫ ЗЕРТХАНАЛЫҚ ОРТАНЫ ҚОЛДАНУДАҒЫ ӨЗЕКТІЛІК

Бұл мақалада инновациялық оқыту технологиясы яғни физика пәнін оқытуда пайдаланудың маңыздылығы қарастырылады. Виртуалды әлем – компьютерлік техниканың негізінде кеңістік-уақыттық континуумды адами сұраныстарға сай өзгертіп, жаңа әлемді, шындықты қолдан жасалған құрылымды қалыптастыру мүмкін әлемге енеді де, ол жерде виртуалды түрде көзбен көріп, сезіне және әрекет ете алады. Қазіргі кезеңде оқыту үрдісінде физикалық эксперименттерді арнайы бағдарламалармен оқыту негізгі мәселе болып табылады.

Кілтті сөздер: физикалық эксперимент, виртуалды зертхана, оқу эксперименттері, арнайы бағдарлама, физикалық құбылыстар.

КІРІСПЕ

Қазіргі білім беру сапасы деңгейін көтеруге бағытталған позитивті тенденциялар білімге деген жаңа бағыттарды дамыту және адами капиталды қалыптастыру болып отыр. Осыған орай білім беру үдерістердің тиімділігін арттыру мәселелерін шешудің негізі білім алушылардың оқу-танымдық қызметін жандандыру болып табылады. Мемлекет басшысы Н. Ә. Назарбаев «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Ең алдымен, білім беру жүйесінің рөлі өзгеруге тиіс. Біздің міндетіміз – білім беруді экономикалық өсудің жаңа моделінің орталық буынына айналдыру. Оқыту бағдарламаларын сыни ойлау қабілетін және өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау қажет», – екендігіне баса назар аударып отыр [1]. Бұл білім алушылардың оқу-танымдық қызметін жетілдіруге, яғни өздігінен жұмыс жасауға, шығармашылық қабілетін дамытуға, ақпараттық қызметті тиімді қолдануға үйретуді талап етеді.

Білім алушылардың оқу-танымдық қызметін жетілдіру негізінен болашақ мұғалімдердің шығармашылық қабілетімен тығыз байланысты.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Оқу үрдісінде виртуалды модельдерді қолдану материалды түсіндіруде оның көрнекілігі мен теориялық деңгейін арттыру міндеттерімен байланысты. Виртуалды модельдерді пайдалану кезінде оқушы зерттеу және шығармашылық іс-әрекет үшін көбірек мүмкіндіктер алады, бұл алынған материалды терең меңгеруге көмектеседі. Осындай мысалдардың бірі виртуалды зертханаларды әзірлеу болып табылады. Виртуалды зертхана компьютерлік бағдарлама немесе кейбір процестерді компьютерлік моделдеуді жүзеге асыруға байланысты бағдарлама кешені болып табылады. Жаратылыстану-ғылыми және техникалық пәндерді, мысалы, физиканы оқыту кезінде осындай виртуалды зертханалық орталарды қолдану ерекше рөл атқарады.

Физиканы қазіргі оқу бағдаламасында өте күрделі ғылыми мәселелерді түсіндіру қиындық туғызуда. Мұндай мәселелерді зерделеудің ең сенімді тәсілі нақты физикалық жабдықтармен физикалық құбылыстарды көрсету болып табылады. Алайда, реалды физикалық қондырғыларды пайдалану мүмкіндігі көбінесе кейбір оқу орындарын қаржыландырудың болмауына байланысты қолжетімсіз болып тұр.

Виртуалды зертханалар – бұл нақты қондырғының болмауы жағдайында эксперимент жүргізуге мүмкіндік беретін аппараттық-бағдарламалық кешен. Виртуалды зертханаға компьютер, соның ішінде бірқатары интернет көмегімен қол жеткізуге болады.

Виртуалды зертхана қазіргі таңда өте тиімді бағдарлама десек те артық айтпаймыз. Өйткені, әлемнің бір жағында отырып екінші жағына байланысқа шығуға мүмкіндік те береді. В. В. Трухинаның пайымдауы бойынша, виртуалды зертхана программалық – аппараттық комплексті ұсынады. Сонымен қатар, ол тоқсыз және шынайы құрылғыларсыз зертханаларды жүзеге асыруға көмектеседі.

Виртуалды зертхана программалық-аппараттық комплекстердің екі түрлі ұсынады:

- Дистанционды зертхана;
- Виртуалды зертхана;

Қазіргі таңда виртуалды проекттер өте көп. Виртуалды білім беру физикадан басқа биология, химия, экология, механика салаларында кең қолданылады.

Сурет 1 бойынша реалды зертханалық жұмыстармен салыстырғандағы виртуалды зертханалық жұмыстар бірқатар артықшылықтарына жеке тоқталар болсақ:

– біріншіден, физикалық процестерді егжей-тегжейлі зерттеу үшін қымбат тұратын жабдықтар мен қауіпті радиоактивті материалдарды сатып алудың қажеті жоқ. Мысалы, кванттық, атомдық немесе ядролық физика бойынша зертханалық жұмыстар үшін арнайы жабдықталған зертханалар қажет.

– екіншіден, реалды зертханалық жағдайларда көрсетуі мүмкін емес процестерді модельдеу мүмкіндігі пайда болады. Атап айтқанда, молекулалық физика және термодинамика бойынша дәстүрлі зертханалық жұмыстардың көпшілігі жабық жүйелер болып табылады, олардың шыққан мәндерінде электр шамаларының кейбір жиынтығы өлшенеді, одан кейін электродинамика және термодинамика теңдеулері көмегімен қорытынды шамалар есептеледі. Физиканың осы бөлімдері бойынша виртуалды зертханалық жұмыстарды орындау барысында студенттер анимацияланған үлгілердің көмегімен нақты экспериментте бақылауға болмайтын, зерделенетін физикалық құбылыстар мен процестердің динамикалық иллюстрацияларын бақылай алады. Сонымен қатар, эксперимент жүрісімен бір уақытта физикалық шамалардың тиісті тәуелділіктерінің графикалық құрылысын бақылау мүмкіндігі пайда болады

Сурет 1 – Виртуалды зертханалық жұмыстардың бірқатар артықшылығы

– үшіншіден, виртуалды зертханалық жұмыстар дәстүрлі зертханалық жұмыстармен салыстырғанда физикалық немесе химиялық процестердің

көрнекі визуализациясына ие. Мысалы, электр тогын туғызатын зарядталған бөлшектердің қозғалысы немесе р-п-өтудің жұмыс істеу принципі сияқты физикалық процестерді толығырақ және көрнекі түрде зерттеу мүмкіндігі пайда болады. Сонымен қатар, физикалық құбылыстарды компьютерлік модельдеу секундтың үлесінде болатын немесе бірнеше жыл бойы орындалатын процестерге мысалы, орталық дененің тарту өрісінде планеталардың қозғалысын зерттеу жасауға мүмкіндік береді

– төртіншіден, маңызды фактор – қауіпсіздік. Нақты зертханалық жабдықтарды қолданумен салыстырғанда процестерді зерттеу үшін виртуалды зертхананы пайдалану оқытудың қауіпсіз тәсілі болып табылады. Атап айтқанда, виртуалды зертханалық жұмыстарды пайдалану жоғары кернеумен немесе қауіпті химиялық реактивтермен жұмыс істейтін жағдайларда жақсы ақталып отыр.

– бесіншіден, физикалық процестерді модельдейтін бағдарламалық өнімдер әртүрлі бағдарламалау тілдерінде және әр түрлі аспаптық өңдеу құралдарын пайдалана отырып жазылуы мүмкін. Бұл ретте студенттердің өздері оларды әзірлеу кезінде тікелей қатыса алады. Физика бойынша виртуалды зертханалық жұмыстарды орындау кезінде студент параметрлерін өзгертіп, нәтижелерді ала отырып, әр түрлі құбылыстарды зерттей алады, оларды салыстыра және талдай алады, қорытынды жасай алады.

Бүгінгі таңда виртуалды зертханалардың бірнеше түрі бар: STAR, VirtualLab, Algodoo, Phet және тағы басқалары. Колорадо Боулдер университетінде орналасқан Phet Interactive Simulations жобасы. Білім алушылардың танымдық қызығушылығын арттыру мақсатында PhET симуляциясы келесі конструкция принциптерге сүйене отырып өз жобасын құрған:

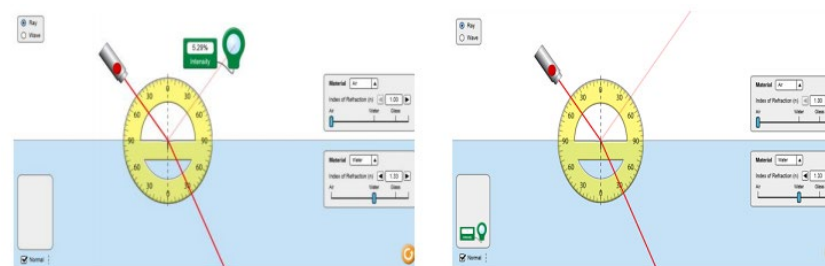
- Ғылыми зерттеулерді көтермелеу
- Интерактивтілікті қамтамасыз ету
- Көрінбейтін көрінеді
- Көрнекі ментальды модельдерді көрсету

Бірнеше көріністерді қамтиды (мысалы, объектінің қозғалысы, графиктер, сандар және т. б.).

- Нақты қосылыстарды пайдалану
- Әрбір виртуалды зертханалық жұмыс біркелкілік болмас үшін әр түрлі безендірілген бірнеше бөлімдерден тұрады.

Бұл бағдарлама іс жүзінде физика заңдары мен физикалық қасиеттерімен толық көрсетеді. Бағдарлама арқылы жасалған физикалық әлем өзгермелі, қозғалмалы бола алады және солай жасалуы керек, оны физикалық объектілердің шындықтарының көмегімен қалпына келтіруге болады.

Кіріс нысандарына параметрлерді экспериментке дайындық кезінде де үзіліс кезінде де, тіпті жолда да орнату мүмкіндігі бар. Сіз материалдың салмағын, көлемін, жылдамдығын табиғатын, серпімділігін, беріктігі мен ұзындығын орната аласыз.

Сурет 2 – Жарықтың сыну көрсеткішін зерттеуге арналған Phet симуляциясы

Жарық бір ортадан екінші ортаға өткенде жарықтың сыну құбылысы бақыланады. Мұның себебі – әр түрлі орталарда жарықтың таралу жылдамдығы түрліше болады. Сыну заңы бойынша: $n = \frac{\sin \alpha}{\sin \beta}$ болатынын терия бойынша білеміз. Осы оптикалық құбылысты реалды зертханалық жұмыста зерттесек те болады, алайда виртуалды зертханалық ортада қарастырған әлдеқайда сенімдірек болады. Phet симуляциясымен жұмыс барысында әр түрлі сыну көрсеткіштері бар екі орта арасындағы жарықтың сынуын зерттеуге болады (сурет 2). Ауадан суға, шыныға сыну бұрышын өзгерте аламыз. Әртүрлі формадағы призмаларды пайдаланып, жеті түрлі түс кемпіркосакты жасауға болады. Оқушылар келесідей нәтижеге қол жеткізеді:

- Екі ортадағы бөлменің шекарасында жарық сынып, ол бұрыштын не екенін түсіндіре алады;
- Әр түрлі ортадағы жарық толқынының жылдамдығы мен ұзындығы қалай өзгередінін сипаттай алады;
- Толқын ұзындығы өзгеруінің сыну бұрышына әсерін сипаттай алады.

Болашақта бұдан да көп виртуалды зертханалар пайда болады деген ойдамын. Жалпы алғанда, виртуалды зертхана адамды объектімен тікелей байланыстырады. Мысалы, оқытушы немесе оқушы тіркегіш құралмен жабдықталған арнайы қолғап арқылы компьютер жадында сақталған электрондық объектіні монитор экранынан қолымен ұстап көреді және материалдық объектіні монитор экранынан қолмен ұстап көреді және материалдық объектіні ұстағандай әсерде қалады. Виртуалды зертханалар студенттің қабылдау, түйсіну механизмдерін арттырады. Бұл кезде

оқушылардың ақпаратты қабылдау процесі тек көру, есту арқылы ғана емес, жұмыс жасап та өз білімдерін жетілдірген дұрыс. Көлемі үлкен, салмағы ауыр және бағасы қымбат кондырғыларға қарағанда, виртуалды зертхана тиімдірек деп санаймын. Өйткені қауіпсіз әрі тиімді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Осылайша, білім беру жүйесіндегі заманауи әлемдік үрдіс виртуалды компьютерлік технологияларды кеңінен қолдану болып табылады. Компьютер экранында сәнделген физика бойынша виртуалды эксперименттер білім алушылардың назарын күрделі мәселелерді зерттеу үшін аударуға мүмкіндік беретін және оқу процесін ұйымдастыруда жақсы әдістемелік қолдау деп санаймын.

ПАЙДАЛАҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 31.01.2017. – [Электронды ресурс]. <http://www.akorda.kz>

2 **Daineko, Ye. A., Ipalakova, M. T., Dmitriyev, V. G.** Using the information technologies for the Development of Virtual Physical Laboratory // The 12th international conference information technologies and management 2014, April 16-17, Riga, Latvia. – 2014. – P. 105–106.

3 Компьютерные методы и моделирование физических процессов : Для спец. – Алматы : КазНТУ, 2013.

4 https://phet.colorado.edu/sims/html/bending-light/latest/bending-light_en.html. – [Электронды ресурс].

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

Ш. Ж. Сагимбаева¹, А. Е. Абдрахманов²

Актуальность применения виртуальных лабораторных занятий в обучении физике

^{1,2}Актюбинский региональный государственный университет имени К. Жубанова,

г. Актобе, 030000, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Sh. Zh. Sagimbayeva¹, A. E. Abdrakhmanov²

Relevance of the use of virtual laboratory classes in teaching physics

^{1,2}К. Zhubanov Aktobe Regional State University, Aktobe, 030000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

В этой статье обсуждается важность использования инновационных технологий обучения в физике. Виртуальный мир – это мир, где можно преобразовать континент-время в соответствии с потребностями человека, создать новый мир, структурированный искусственный мир, в котором он может виртуально видеть, чувствовать и действовать. В настоящее время проблема обучения физическим экспериментам по специальным программам является одной из ключевых в учебном процессе.

This article discusses the importance of using innovative teaching technology in physics. Virtual world is a world based on computer technology that enters the world where it is possible to transform the space-time continent in accordance with human needs, to create a new world, a structured artificial world, where it can virtually see, feel and act. At present, the problem of teaching physical experiments with special programs is one of the key issues in the learning process.

FTAMP 14.35.09

В. В. Сергеева¹, К. С. Бутенова²

¹п.ғ.к., Инновациялық Еуразиялық университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы;

²п.ғ.м., Инновациялық Еуразиялық университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы;

e-mail: ¹maxwrest@mail.ru; ²butenova1975@mail.ru

ПАТРИОТТЫҚ ТІЛДІК ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ҮЛГІСІ

Мақалада құзыреттілік жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуының, жеке және іс-әрекет тәжірибесін жинақтаудың салдары ретінде қарастырылады. Орыс тілі сабағында коммуникативтік және мәдениеттанушылық құзыреттілікті қалыптастыру ерекшеліктері ашылады.

Кілтті сөздер: құзыреттілік, коммуникативтік-ситуативтік есептер, коммуникативтік көзқарас, патриоттық мәдениет

КІРІСПЕ

Оқыту мақсаттарына сәйкес, ҚР МЖМБС-на сәйкес, жоғарыда көрсетілгендей, оқу үдерісі болашақ педагогке әр түрлі іс-әрекеттер жасауға мүмкіндік беретін білім, білік, дағды және жеке қасиеттерді меңгеруді көздейтін құзыреттілік тәсілді көрсетуі тиіс. Осыған сәйкес оларда коммуникативтік, лингвистикалық (тілдік), тілдік және мәдениеттану құзыреттілігі дамиды және жетілдіріледі.

Патриоттық тілдік тұлғаны қалыптастырудың әдістемелік үлгісі жеке тұлғаның тілдік және сөйлеу мәдениетін құрылымдаудың ерекшеліктерін ескеретін (жеке тәжірибені талдай білу және жалпылай білу, мәдениет фактісі ретінде тілге қатысты) тілді оқытуды ұйымдастырудың нысанын көздейді.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Студенттердің тілді үйренудегі мотивациясын дамытуға, оның ұлттық-мәдени өзіндік ерекшелігі туралы түсініктерін кеңейтуге функционалдық-прагматикалық аспект, детерминирленген әлеуметтік-мәдени шындыққа ықпал етеді: тіл арқылы мәдениеттің ерекшелігін түсіну болашақ маманға көпмәдениетті қарым-қатынас жағдайында икемді, яғни коммуникативтік табысты болуға көмектеседі.

Орыс тілін оқытуды жетілдіру оқылатын тілдің түрлі мәдениеттердің концептосферлерін меңгеруге қабілетті патриоттық тұлғаны біртұтас, кезең-кезеңмен қалыптастырудан тұрады. Бұл ретте, базалық құзыреттілік тәсіл болып табылады, өйткені ол оқытудағы ерекше мақсат қоюға, практикалық-бағытталған құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталған. Осылайша, құзыреттілік индивидтің өзін-өзі дамытуының, жеке және іс-әрекет тәжірибесін жинақтаудың салдары болып табылады. Әрқашан пайдалануға дайын түрде «сақтаулы» білім, білік және дағдыларға қарағанда, құзыреттілік тек оны іске асыру кезінде ғана жиналады, яғни жағдайға жауап ретінде.

Кесте 1 – Коммуникативтік, тілдік және мәдениеттанушылық құзыреттілікті қалыптастыру

Құзыреттер	Оқу қызметінің түрлері	Презентациялар формалары
Коммуникативтік құзыреттілік	Монолог	Сұхбаттасушыға сұрақтар қою. Сұраққа жауап құрастыру
	Диалог	Түйіндеме түріндегі өзін-өзі таныстыру
	Полилог (ұжымдық пікірталас)	Шығарма мәтінін ұсынудың рөлдік формасы
Тілдік құзыреттілік	Хат	Құжаттаманы жасау
	Сөз	Сөйлеу жаттығулары, мәнгерлеп және көркем оқу
	Оқу	Рөлдер бойынша оқу
Мәдениеттану құзыреті	Монолог	Әңгіме
	Диалог	Әңгімелесу
	Полилог (коллективная дискуссия)	Шығарма мәтінін ұсынудың рөлдік формасы

Педагог жоғарыда аталған барлық құзыреттіліктерді қалыптастыруға үнемі назар аударуы тиіс және «орыс тілі» пәнінің мазмұны лингвистикалық ғылым негіздерін, тілдік қарым-қатынас теориясы мен іс-әрекет және қарым-қатынастың әр түрлі жағдайларында тілдік құралдарды нормативтік, мақсатқа сай қолдану іскерлігін қалыптастыру процесінің бүтіндігін, жүйелілігін білдіруіне ұмтылуы тиіс [1].

Біздің зерттеуіміздің ракурсына орыс тілі сабақтарында коммуникативтік және мәдениеттанушылық құзыреттілікті қалыптастыру ерекшеліктерін қарастыру кіреді.

Мәдениеттану құзыреттілігі – бұл тілді ұлттық мәдениетті білдіру формасы ретінде ұғыну, халық тілі мен тарихының өзара байланысы, орыс тілінің ұлттық-мәдени ерекшелігі, орыс тілінің этикет нормаларын, ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетін білу [2].

Коммуникативтік құзыреттілік сөйлеу қызметінің барлық түрлерін ауызша және жазбаша сөйлеу мәдениетінің негіздерін, қарым-қатынастың әртүрлі салаларында және жағдайларында тілді қолдану дағдыларын меңгеруді білдіреді [3, 245 б.].

Орыс тілі сабақтарында қарым-қатынас мүмкіндіктерін құрудың маңызды құралы-нақты өмірлік жағдайларда қарым-қатынастың табиғи жағдайларына жақындауға, оларға бағдарлай білуге, сөйлеу жағдайының ерекшеліктеріне сәйкес келетін тілдік құралдарды таңдауға (неге, кімге, қандай жағдайда бір нәрсе айтылуға тиіс) мүмкіндік беретін коммуникативтік-ахуалдық міндеттерді шешу болып табылады).

Коммуникативтік-ситуациялық тапсырмалар тілдік қарым-қатынас мәдениетінің деңгейін арттыруға мүмкіндік береді, орыс әдеби тілінің нормаларын, сөйлеу тәртібінің этикалық нормалары мен ережелерін сақтауға мүмкіндік береді. Олар сөйлеуге деген құштарлықты, педагог қандай мақсатпен қарым-қатынас жасайтынын ұғындырады.

Коммуникативтік құзыреттілік студенттерде тек егер олар үнемі мәтінмен жұмыс істесе, шығарма жазу барысында мәтін құрастырса, оларды қызықтырған қандай да бір мәселелерді көпшілік алдында талқыласа, егер бұл қажет болса – оның дұрыстығын дәлелдесе, өз көзқарасын білдірсе ғана әзірленеді. Сонымен қатар, болашақ педагогтарда өз қарсыластарын тыңдай білуге, олардың пікірін құрметтеуге, оларды диспут, полемика дағдыларына үйретуге міндетті.

Орыс тілі әдістемесінде бекітілген сөйлеуді дамыту бойынша жұмысқа коммуникативтік көзқарас студенттің сөйлеу жағдайына енгізілуін және онда бағдарлай білуін, яғни сұхбаттасушыны анық елестетуді, сөйлеу шарттары мен қарым-қатынас міндеттерін көздейді. Сондықтан байланысты сөйлеуді дамыту кезінде студенттердің мәтіндік білім алуына жағдай жасауға, сондай-ақ қарым-қатынас жасау мақсатында коммуникативтік-сөйлеу дағдыларын меңгеруге көңіл бөлінеді.

Орыс тілін оқытуда сөйлеу бағытын күшейту қажет етеді:

– мазмұнын қайта ойластыруды;

– орыс тілін оқытудағы әдістер мен тәсілдерді қайта қарау, өйткені оқу бағдарламаларының мазмұнын іріктеу әлі күнге дейін функционалдық принципке емес, жүйелік-сипаттамаға бағынады, оған сәйкес тілдің әрбір құбылысы оның сөйлеуде қолданылуы тұрғысынан қаралуы тиіс.

Коммуникативтік құзыреттіліктің маңызды құрамдас бөлігі-екі деңгейде тілдік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру және дамыту:

– өнімді (әр түрлі стильдер мен жанрлардың мәтіндерін жасау, монолог, диалог және т. б. түрлі түрлерін меңгеру).

Коммуникативтік құзыреттілік келесі бағыттарды жүзеге асыру барысында іске асырылады:

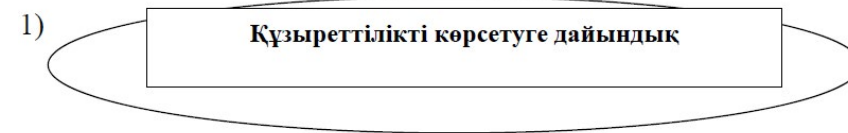
– функционалдық сауаттылықты меңгеру (оқушының мәтіннен ақпарат алу мақсатында оқу және жазу дағдыларын еркін пайдалану қабілеті);

– әр түрлі мәтіндерді түсіну және талдау дағдылары мен іскерліктерін меңгеру;

– ауызша және жазбаша сөйлеудің әртүрлі түрлерінің өнімдік дағдылары мен іскерліктерін меңгеру;

– орфография мен пунктуацияны меңгеру.

Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру кезеңдері

Практикалық қолдану призмасы арқылы теориялық материалды зерттеу

Тілдік материалды бақылау

Эвристикалық әңгіме

Тірек сызбасын модельдеу

Тірек сызбасының моделі

Зат не істейді

Реті Бір мезгілді белгілері

Зат қандай

Мәселе бойынша ойлар...

Неге?

Мәселе бойынша ойлар...

Мәтіннің функционалдық түрлері. Сызбалар және тірек сөздер

Баяндау мәтінінің сызбасы

Оқиғаның басталуы → Оқиғалар дамуы (+кульминация) → соңы, оқиға аяғы.

Тірек сөздер: алдымен, содан кейін, содан кейін, біраз уақыттан кейін, соңында және т. б..

Сипаттама мәтінінің сызбасы

Объектіге жалпы көзқарас → Сипатталатын объектінің басты бөлшегі немесе пәні → басты және бір-бірімен арақатынастағы басқа бөлшектер → Объект шығаратын әсер.

Тірек сөздер: он жақ, сол жақ, қатар, жоғарғы, төменгі, жанында, оның артында, жақын жерде, екі қадамда және т. б..

Талқылау мәтінінің сызбасы

Тезис → Дәлелдемелер (+иллюстрациялар) → Қорытынды.

Тірек сөздер: біріншіден, екіншіден, демек, т.б.

3)

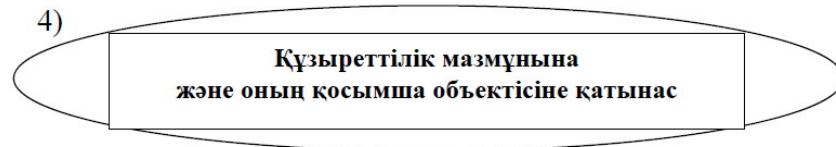

Сөздік жұмыс

Мәтінмен жұмыс

Оқу диалогы

4)

Жасалған мәтін туралы рефлексия

Өзінің сөйлеу тәртібін түзету

Коммуникативтік құзыреттілікті оқытудың мақсаты көп қырлы. Ол ақпаратты беруге ғана емес, ең алдымен адамның сезімдерін, ойларын, ерік-жігерін, ниеттерін білдіруге бағытталған, ол тек басқа тілдік бірліктерді (монологқа қарағанда) ғана емес, сондай-ақ қарым-қатынас болатын экстралингвистикалық жағдайларды да таңдауды талап етеді:

– кім айтады;

– неге айту керек;

– қандай сөйлеу міндеті бар.

Диалогтік сөйлеудің педагогикалық және психологиялық мазмұны әр түрлі жағдайларда қарым-қатынас дағдыларын дамытуға, сондай-ақ патриоттық тұлғаны дамытуға бағытталған.

Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту біздің көзқарасымызша, орыс тілін оқыту процесінде пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру есебінен мүмкін болады:

– әр түрлі сөйлеу жағдайларында бағдарлай білу;

– басқа оқу пәндерінде қолданылатын мәтіндер арқылы диалогтық сөйлеуді құра білу.

Патриоттық мәдениетті қалыптастыру аясында орыс тілі сабағы оқытудың үздіксіз процесі болып табылады. Мәтінмен тұрақты жұмыс істеудің арқасында әрбір сабақта материалдың практикалық бағыты күшейтіледі, алынған білімді қолдану жанданады, тиісті дағдылар мен біліктерді қалыптастыру жеделдетіледі. Келесі уақыт ішінде бұл ұғымдар нақтыланады, олар туралы түсінік жаңа біліммен байытылады.

Студентке міндетті түрде мәтінмен жұмыс істеу кезінде ең бастысы – ол неге солай құрылғанын сезіну және түсіну қабілеті екенін жеткізу керек. Қандай ақпарат көтереді? Неге үйретеді?

ҚОРЫТЫНДЫ

Сонымен, патриоттық тәрбиенің маңызды құрамдас бөлігі студентті ана сөзіне баулу, оның тіл сезімін қалыптастыру болып табылады. Егер біз мәдени, білімді, өз ойын жеткізе алатын педагогтарды дайындағымыз келсе, онда жоғары оқу орындарында оқыту барысында оларды әдемі, сауатты, бай, шырынды сөйлеуде шомылуға; студенттерде қызығушылықты, жанды эмоционалды үнқатысуды және шындыққа оң көзқарасты тудыруға қабілетті материалды сауатты таңдауға тиіспіз.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Нарымбетова, Ж. С.** Формирование лингвокультурологической компетенции будущего учителя иностранных языков в контексте его подготовки к межкультурной коммуникации. / Ж. С. Нарымбетова. – Алматы : Казахский университет международных отношений и мировых языков, 2009. – 23 с.

2 **Альмухамбетов, Б. А.** Эстетическое воспитание учащихся 4–7 классов средствами национального изобразительного искусства: автор. дисс. ... канд пед. наук:13.00.01 – Алматы, 1990. – 31 с.

3 **Воронцов, А. В.** Русский язык: социально-политический контекст / А. В. Воронцов. – СПб. : изд. Знание, 2008. – 421 с.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

V. V. Sergeeva¹, K. S. Butenova²

Методическая модель формирования патриотической языковой личности

^{1,2}Инновационный Евразийский университет,
г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 11.12.19.

V. V. Sergeeva¹, K. S. Butenova²

Methodical model of the formation of a patriotic linguistic personality

^{1,2}Innovative University of Eurasia,
Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan.
Material received on 11.12.19.

В статье рассматривается компетентность как следствие саморазвития индивида, обобщения личностного и деятельностного опыта. Раскрываются особенности формирования коммуникативной и культуроведческой компетенций на занятиях по русскому языку.

The article considers competence as a result of the selfdevelopment of the individual, generalization personality and activity experiences. The features of formation of communicative and cultural competence in the Russian language classes are revealed.

FTAMP 14.35.07

М. Серік¹, Б. А. Серимбетов², Г. Ж. Ерланова³

¹п.ғ.д, профессор, Ақпараттық технологиялар факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы;

²т.ғ.к., кафедра меңгерушісі, Қолданбалы ғылымдар факультеті, Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы;

³докторант, Ақпараттық технологиялар факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы

e-mail: ¹serik_meruerts@mail.ru; ²sba_rnmc@mail.ru; ³gulmirka_78@mail.ru

**ЖОҒАРЫ ӨНІМДІ ЕСЕПТЕУЛЕРДІҢ ҚОЛДАНЫЛУ
ЖАҒДАЙЛАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНЫҢ
ОҚУ ҮДЕРІСІНЕ ЕНДІРУ ТУРАЛЫ**

Қазіргі заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мүмкіндіктерінің артуы ақпарат ағынының үздіксіз өсуіне ықпал жасауда. Осындай ақпарат ағынын игеруді жоғары оқу орнының оқыту үдерісіне ендіру қажеттігі туындап отырғаны белгілі және оны жүзеге асырудың бірі – жоғары оқу орынында білім алушылардың жоғары өнімді есептеулер бойынша білімі мен білігін арттыру болып есептеледі.

Мақалада жоғары өнімді есептеулер ұғымы, олардың қазіргі кезде қолданылу жағдайы және оны жоғары оқу орнының оқу үдерісіне енгізуге арналған теориялық негіздер мен мәселелер қарастырылған. Сонымен бірге, жоғары өнімді есептеулердің қолданылуының кейбір салаларына да тоқталып өтіліп, олар нақты мысалдармен негізделген. Тақырып бойынша зерттеу жұмысының оқыту үдерісіне ендірілу мен оқу үдерісіне ендірілуі бойынша алғашқы алынған нәтижелер келтірілген.

Кілтті сөздер: жоғары оқу орыны, жоғары өнімді есептеулер, оқу үдерісі, суперкомпьютер оқу үдерісінде, ақпараттық технологиялар, бұлттағы жоғары есептеулер.

КІРІСПЕ

Қоғамда болып жатқан әлеуметтік өзгерістер ақпараттық технологиялар мамандарына деген сұраныстың аумағын кеңейтті. Оған дәлел республика бойынша осы мамандықтарды даярлайтын жоғары оқу орындарында түрлі

салалар мен ауқымдары бойынша ақпараттық технологияларға байланысты мамандықтардың ашылуы. Соған сәйкес, қазіргі кезде мамандандырылған бағыттар бойынша даярлау классификаторы ендірілді.

Әр сала бойынша маманның кәсіптік білім мен іскерлігін ақпараттық мәдениеттілігі толықтырып отыруы керек. Сондықтан да мемлекет пен қоғам алдында республиканың зиялылық әлеуетін сақтап қана қоймай, оны еселей түсу, ізгілендіру даярлығы барысында жүзеге асатын кәсіптік шеберлік, имандылық, отаншылдық сияқты қасиеттерді бойына сіңірген ұлттық зияткерлер мен барша азаматтарды даярлауды қамтамасыз ету міндетімен бірге кәсіптік-ақпараттық маман иелерін даярлау түр. Заманауи ақпараттық коммуникациялық технологиялар прогресі логикасын, жалпы адамзат үшін маңызын біз техника мен адамның дамуын біртұтас кұбылыс деп қарастырғанда ғана мойындауға, негіздеуге болады. Жоғары оқу орнында қалыптасқан іс-тәжірибе ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың (АКТ) дамуы мен олардың даму қарқынан кешікпей ілесе жүруді талап етеді.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазіргі кезде ақпараттық коммуникациялық технологиялар саласында бұрыннан келе жатқан салаларды ескерумен қатар, интеллектуалды жүйелер, таратылған деректер, жоғары өнімді есептеулер, үлкен деректер қорлары сияқты салалар бойынша мамандарды даярлауға көңіл бөлініп жүр. Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің информатика мамандығында біз айналысатын осы мәселелердің бірі: таратылған деректер мен жоғары өнімді есептеулер мәселесі.

Жоғары өнімді есептеулер ұғымы қазіргі кезде суперкомпьютерлердегі, параллель есептеулердегі, параллель есептеулер кластерлеріндегі, бұлттағы, GRID-технологиялардағы, 3D-модельдеудегі, GPU-процессорлар негізіндегі, тиімді модельдеу мен алгоритмдер негізіндегі, т.б. деп қарастырылатыны белгілі.

Университеттің ақпараттық технологиялар факультетінің информатика мамандығының профессор-оқытушылар құрамы оқу үдерісіне бірнеше жыл аталған мәселелерді ендіру мен болашақ мамандардың кәсіби даярлығын арттырумен айналысып келеді. Соның ішінде жоғары өнімді есептеулердің мынадай түрлері ендіріліп, нәтижелері алынып жүр:

- параллель есептеулер арқылы жоғары өнімді есептеулер жүргізу;
- параллель есептеулер кластерлерін баптау мен оларды жоғары өнімді есептеулер жүргізуде қолдану;
- GPU-процессорларды қолдану арқылы графикалық есептерді шешуде тиімді пайдалану;

– GPU-процессорларды пайдалануда әртүрлі функциялар мен алгоритмдерді пайдаланып, салыстырмалы нәтижелер алу;

– университеттегі Param-Bilim оқу орталығының негізіндегі суперкомпьютерді пайдаланып, жоғары өнімді есептеулер арқылы нәтижелер алу.

Жоғары өнімді есептеулер немесе High Performance Computing (HPC) әр кезде өзекті тақырып болған, бірақ соңғы жылдары олардың маңызы бұрынғысынан да өсті.

Зерттеуіміздің негізгі тақырыбы жоғары өнімді есептеулерге байланысты болғандықтан, жұмысымызда олардың негіздері мен қолдану салаларының кейбіреулерін мысал ретінде қарастырсақ.

HPC корпоративтік немесе бұлтты есептеулермен салыстырғанда әлдеқайда маңызды болып келеді, өйткені әр түрлі салаларда - химиялық заттар немесе автомобильдер, қаржы нарықтары, компьютерлік визуализация, химиялық реакцияларды модельдеу, ғылым және өнеркәсіп, мұнай және газ өндіру және тағы басқа көптеген модельдеу және дизайн бойынша тапсырмалар - қолданушылардың ноутбуктарымен емес, жоғары өнімді суперкомпьютерлердің көмегімен шешіледі. Мысалы, 25-30 жыл бұрын адамдар суперкомпьютерлерді машиналар мен ұшақтардың аэродинамикалық қасиеттерін талдау үшін қолданды, ал бүгінгі күні барлық жаңа машиналар суперкомпьютерлерде толығымен орындалатын жобалау кезеңі мен апаттық сынақтардан өтеді.

Бүгінгі таңда суперкомпьютердің көмегімен автомобиль дизайнындағы көптеген бөлшектер, яғни интерьер дизайннан бастап жанармай жану цилиндріне дейін модельденеді. Атмосфераға шығатын газдардың шығарылуын азайту мәселесі бүгінгі күні өте маңызды болып отыр – бұл да суперкомпьютер арқылы жүзеге асырылатын мәселе.

Экономикалық тұрғыдан тиімді болғандықтан суперкомпьютерлердегі есептеулер өте танымал болып келеді: ұшақтың мұқият есептелген аэродинамикасы жанармайдың елеулі үнемделуіне әкеледі және әуе компаниялары үшін бұл экономикалық үнемділік жүздеген миллион долларға жетеді. Сонымен бірге ол ұшу сапарының сенімділігін де арттырады.

Қазіргі кезде нанотехнологиялар және наноматериалдар тақырыбы өзекті мәселе болып жүргені айқын. Құрылымдардың кіші мөлшерлері молекулярлық деңгейде күрделі химиялық өзара әрекеттесумен жүзеге асырылатыны белгілі, ал заманауи қуатты есептеуіш құрылғылар оларды шешуде қателіктерді анықтау мен сынақтан өткізу әдістерін қолданбай, күрделі реакцияларды мұқият есептеу мен модельдеу арқылы шешеді.

Бүгінде «бұлтта» есептеулер әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуде қолданылуда, шағын және орта бизнестің қажеттіліктеріне байланысты көптен бері пайдаланып отырғаны бәрімізге белгілі.

Негізінде, бұлттық есептеулер - бұл өздерінің суперкомпьютерін құруға қызығушылық танытпайтын кең ауқымды пайдаланушыларға есептік қуатты жалға берудің нақты бизнес-моделінің бір түрі. Бүгінгі таңда осы нарықта үлкен сұранысқа ие, сондықтан ол одан әрі белсенді дамуда. Алдыңғы қатарлыларына қазір Amazon және Google компаниялары жатады. «Вольфрам» компаниясының «Альфа» жобасы да «бұлтта» жоғары өнімді есептеулер жүргізудің бір мысалы.

Жаңа препараттарды әзірлеуде де жоғары өнімді есептеуішті қолдануға болады. Бұл жүйеде адам жасушаларының кейбір бөліктеріне дәрілердің әсері есептеледі. Осылайша, көптеген виртуалды медициналық эксперименттер жүргізілуі мүмкін. Дәлірек айтатын болсақ, бұл қажетті дәріге арналған формуланы дұрыс таңдау мүмкіндігін береді. Бүкіл жасушамен өзара әрекеттесуді модельдеу үшін, сізге мидың бір жасушасын толығымен есептейтін мындаған есе күшті (эксфлоптың өнімділігімен) жүйе қажет болуы мүмкін. Сол жүйе арқылы барлық ми жасушалары препаратқа қалай әсер ететіні белгілі болады, ал ол жасалып жатқан препараттың сапасын едәуір жақсартады және жанама әсерлерді азайтады.

Онкологиялық ісіктерді модельдеуге және дамуын зерттеуге немесе вирустың ағзада таралуын зерттеуге болатыны туралы айтылып жүр.

Күрделі құрылымдарды модельдеу одан да көп есептеу күштерін қажет етеді, сондықтан жоғары есептеу қуаты кімге қажет деген сұрақтарға да жауап алынар еді. Яғни, егер ғалымдарға есептеулер үшін әлдеқайда қуатты құрал берсе, олар оны орынымен лайықты түрде пайдаланар еді.

Біздің жағдайда, университет қабырғасында оқу кезінде орындалуы біраз уақыт алатын есептерді тез, әрі тиімді етіп есептеу мен оларды білім алушыларға игерту шешімін тауып жүрген үдеріс.

Қолдану саласына қарай НРС-тің экономикалық тиімділігін де есептеуге болады. Ақпарат көздерінде кездесетін біраз мысалдарға да тоқталамыз.

Дәрігерлер мен фармацевтер дәрі-дәрмектерді виртуалды тестілей алса, бұл олардың шығынын азайту мен олардың даму үдерісін жеделдетуге ғана емес, сондай-ақ науқастардың ерекшелігін ескере отырып, жеке дәрілерді жасап шығаруға мүмкіндік береді.

Генге тән препараттар да НРС-ді қолданудың бір саласына жатады. Сонымен қатар, ауыр тұқым қуалайтын ауруларды емдеу әдістерін құрастыруға болады.

НРС-ді қолданудың талдауларынан кейін өнімділігі бір пәтафлоп болатын жүйелердің қолданылатыны белгілі, басқа да көптеген салаларда қолданыс табуға. НРС-жобаларды қолдау мемлекеттік тұрғыда жүргізіледі [1].

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде Қазақстан-Индия ақпараттық-коммуникациялық технологиялар оқу орталығының суперкомпьютері негізіндегі Param-Bilim IKCEICT (India-Kazakhstan Centre of Excellence of Information-Communication Technology) жобасы да осындай жұмыстар нәтижесі. Факультеттердегі жасалып жатқан ғылыми жобалар есептеулері осы орталықта жүзеге асырылуда.

Айта кететін жайт, суперкомпьютерлерді құру қосымша бағдарламалық қамтама жасау, энергетика, т.б. жоғары технологиялық салаларды жетілдіру ғана емес, экожүйе мен оның бағдарламалық қамтама құрумен де байланысты екенін түсінеміз. Осы салада Intel корпорациясы біраз елдерде НРС-тің ілгерілеуіне белсенділік көрсетіп жүргені белгілі.

Суперкомпьютерлер ең жаңа технологияларды ғана емес, сонымен қатар пайдаланушылардың қажеттіліктерін барынша қанағаттандыруға тиіс. Мысалы, Atos компаниясының Bull суперкомпьютерлері процессордың түріне, компоненттерінің байланысуына, салқындату жүйесіне, қуат деңгейіне қарай ең жоғары икемділікке ие және ең кең ауқымды қосымшаларды қолдайды. Олар корпоративтік НРС кластерлерінен әлемдік деңгейдегі суперкомпьютерлерге дейінгі шешімдердің шексіз санын ұсынады [2].

Atos компаниясы ұсынғандай, НРС кластерлерін қолдану қазіргі кездерде маңызды орын алып жүр. Біздің жағдайда, бакалавриатта жоғары өнімді есептеулерді жүзеге асыру үшін аудиторияларда тұрған дербес компьютерлердің микропроцессорларының ядролар санын желілік біріктіріп, жоғары жылдамдықты есептеулерге қол жеткізіп, оларды оқу үдерісінде қолданып жүрміз.

Тақырып бойынша шолуларға талдау жасағанда, соның ішінде жоғары өнімді есептеулерге мүмкіндік беру, GPU-процессорлары, бұлттық деректер қорларын пайдалану, т.б. біздің жағдайда толығымен оқу үдерісінде орын алған.

НРС қосымшалары көбінесе желінің жоғары өнімділігін, жоғары жылдамдықты оқу мен жазу мүмкіндігі бар қоймаларды, үлкен жады сыйымдылығын, үлкен есептеу қуатын қажет етеді немесе осы ресурстардың барлығын бір мезгілде пайдалануы керек болады. Осындай жағдайларға Amazon Web Services (AWS) мысал бола алады. AWS – коммерциялық қоғамдық бұлт, клиенттеріне мынадай қызмет көрсетеді:

- инфрақұрылымдық модельде (виртуалды серверлер, сақтау ресурстары);
- платформалық деңгейде (бұлттық деректер қорлары, бұлттық бағдарламалық жабдықтар, бұлттық есептеулер, әзірлеу құралдары).

Сонымен бірге, AWS зерттеу уақытын қысқартуға және бұлт ішіндегі жоғары өнімді есептеуді іске қосуға және кәдімгі жергілікті ортада қол жетімді емес бірқатар тапсырмаларды тиімді орындау мүмкіндігімен масштабтауға байланысты нәтиже алуды жеделдетуге мүмкіндік береді.

AWS платформасында HPC орындаудың артықшылықтары:

– AWS-де жоғары өнімді есептеудің дереу іске қосылуы мен кеңейтілу (масштабталу) мүмкіндігі; тапсырмаларды тізбектей орындауға байланысты кешіктірулерді жою және есептеуді еркін түрде масштабтау қажеттілігі туындаған кезде, ғылыми материалдарды жариялауға немесе өнімді іске қосу уақытын қысқартуға болатындығы;

– өнімділікті арттыру; инфрақұрылымды жаңарту және қолдау туралы алаңдаушылықтың орнына қолданбалы бағдарламалар мен зерттеулерге назар аудару мүмкіншілігінің бар болуы; AWS өзінің аппараттық құралдарын жаңартқанда, ол бірден қол жетімді болады; тек жаңа есептеуіш қуатын алу үшін оның конфигурациясының файлын қайта жазып және қайта жүктеу мүмкіншілігі;

– икемді архитектуралық мүмкіншілік; AWS нақты қосымшалардың ерекше талаптарына оңтайландырылған HPC жоғары өнімді есептеулерін жасауға мүмкіндік беретін икемді баптаудың параметрлерін ұсынады; бүгінгі күні жұмыс үшін GPU-лар қолданылса, ертең кәдімгі процессорлар қолданылуы мүмкін;

– шешімдердің мол арсеналына қол жеткізу; есептеу, деректер базаларын сақтау және пайдалану сияқты базалы негізгі мүмкіндіктерінен басқа, AWS қауымдастығына кіретін серіктес компаниялардың кең ауқымды қызметтеріне қол жеткізуге болады, бұл жұмыс жүктемелерін оңтайландыруға мүмкіндік береді;

– қауіпсіз ынтымақтастықты кеңейту мүмкіндігі; қауіпсіздікке бой алдырмай, зиян келтірместен бірге жұмыс істеу мүмкіншілігі; әрбір AWS қызметі әр пайдаланушы үшін шифрлауды қамтамасыз етеді; бұл тексерілген пайдаланушылар үшін қажетті деректерді еркін алмастыра алады деген сөз;

– қолдануына қарай пайдалану ақысын төлеу; әрбір төленетін ақы негізгі мақсаттар үшін жұмыс істеуі керек; қолжетімді AWS қызметтерінің тізімінен өзіңізге керегі ғана тандап, тек шын мәнінде сол қолданатын ресурстар үшін төлем төлеу мүмкіншілігі; сіз пайдаланылмайтын есептеу ресурстары үшін ешқашан төлем жасамайсыз, ұзақ мерзімді келісімшарттар жасау немесе күрделі лицензиялау рәсімдерінен өту қажеттігі болмайды [3].

Бұл аталып өткен мәселені біз оқу үдерісінде былайша қарастырып жүрміз. Microsoft компаниясы мен біздің университеттің арасындағы келісімшарт негізінде біз кафедраның IP-адресі арқылы Microsoft Azure-нің бұлттық

ресурстарына рұқсат алып, пайдаланып жүрміз. Сонымен бірге, Microsoft Azure ұсынған серверлердің арасынан біз деректер қорын құру үшін Батыс Европа елдерінің бірінде орналасқан серверін тандап, тегін, қашықтағы дискілік кеңістік ретінде ресурстарын пайдаланудамыз.

Жоғарыда келтірілгендей, HPC орындаудың артықшылықтарымен бірге IBM компаниясы да IBM Cloud бұлттында қауіпсіздігін ұсынады [4].

Сонымен, ақпараттық өркениеттің қалыптасуы заманауи жаңа орталарды туғызды. Бұл ақпараттық ортаны адам мәдениетінің айырылмас бір бөлігі деп санауға тиіспіз. Ал бұл ортаның өзі де үздіксіз дамып отыратын болғандықтан, дайын ақпараттық технологияларды игеру мен қолдану мүмкіндіктерімен қатар одан да маңызды жаңа ақпаратты туғызу қабілеті туралы мәселе көтерілді. Міне, осындай мәселелер қатары жаңа ақпараттық қоғамда жиі-жиі пайда болып, өз мерзімді шешімін табуы талап ететіні, білім алушылардың оларды шешуге әрқашанда дайын болу қажеттілігі туындайды. Яғни білім алушыларға, олардың ойлау қабілетіне, құзыреттілігіне, мәдени даму деңгейіне деген талаптар күрт жоғарылайтын болады.

Қазіргі кезде бұлттағы жоғары жылдамдықты есептеулер мәселесінің теориялық негіздері сараланып, оқу үдерісіне ендіру қарастырылуда. Жоғары өнімді есептеулер бойынша арнайы курсының мазмұны жасалып, келесі оқу жылының оқу үдерісіне ендірілмек. Зерттеу жұмысының базалық нысандары: Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті мен Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университетінің информатика саласының мамандықтары.

Жоғары өнімді есептеулер және оқу үдерісінде қолданылуы зерттеу жұмысымыздың міндеттерінің бірі ретінде сауалнамалар жүргізумен байланысты. Биылғы оқу жылының оқу үдерісін алсақ, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті мен Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университетінің «Информатика» және «Ақпараттық жүйелер» мамандығында оқып жатқан бакалаврлар мен магистранттар қатысады. Тәжірибелік жұмысымыз келесі жылы да жүргізілетіндіктен, зерттеу нәтижесінде жаңа қосылған білім алушылар саны артатын болады.

Сауалнама сұрақтары мақалада қарастырылып отырған мәселелерді де қамтиды. Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс білім алушыларды эксперименттік және бақылау топтарына бөлу арқылы жүзеге асырылуда. Биылғы оқу жылында айқындаушы тәжірибелік-эксперименттік жұмыс жүргізілуде. Айта кетсек, жоғары өнімді есептеулер ұғымы, қолданылу аясы, жүзеге асыратын аппараттық-бағдарламалық негіздері, технологиялары және әдістері сияқты теориялық сұрақтарға негізгі көңіл бөлінді. Айқындаушы тәжірибелік-эксперименттік жұмыс-ол кәсіби білім беру мәселелерін педагогикалық зерттеудің маңызды

компоненттерінің бірі екені белгілі. Информатика мамандығында айқындаушы тәжірибелік-эксперименттік жұмысты жүргізу барысында биылғы оқу жылында алынған респонденттер бойынша мынадай жағдайларды байқадық: 11 %-жоғары, 21 %-орта, 68 %-төмен көрсеткіштерді көрсетті. Келесі оқу жылынан бастап оқу жылының басында келесі респонденттер тобында айқындаушы эксперименттік жұмысымыз жалғасады және эксперименттік топтарда жоғары өнімді есептеулерге байланысты арнайы курсты ендіру жүргізіледі. Ол үшін курсын құрылымы, мазмұны анықталды, сонымен бірге оқу жұмыстық бағдарламасы, оқу-әдістемелік кешен, т.б. дидактикалық материалдар дайындалуда.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жоғары өнімді есептеулерді жоғары оқу орнының оқу үдерісіне ендірудің теориялық негіздері анықталып, практикада жүзеге асырылуы зерттеу жұмысымыздың мақсатына сай жүргізілуде. Бакалаврлар мен магистранттардың білімі, білігі және дағдысы оқыту деңгейіне қарай логикалық жалғасқан білім мазмұнын қамтиды. Зерттеу жұмысының қазіргі кездегі жүзеге асырылуы биылғы оқу жылында университеттің Param-Bilim орталығындағы суперкомпьютердің мүмкіншіліктерін пайдаланып, есептеулер жүргізумен негізделеді, болашақта оқу үдерісіне ендірілетін арнайы курсының мазмұны мен құрылымын жасақтаумен байланысты. Ақпараттық технологиялар мамандықтарының білім алушыларына жоғары өнімді есептеулер бойынша жүргізілген арнайы курста алғашқы сауалнамалық сұрақтар жүргізіліп, пәннің мазмұнын жетілдіру мақсатында жұмыс жасалуда.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Семин, А. Журнал Компьютер Пресс. – 2009. – № 7. – <https://compress.ru/article.aspx?id=20563>

2 AtosSE.Высокопроизводительные вычисления. Иновации в полной мощности: <https://atos.net/ru/russia/products/high-performance-computing-hpc>

3 <https://aws.amazon.com/ru/hpc>. – [Электронды ресурс].

4 <https://www.ibm.com/cloud/hpc>. – [Электронды ресурс].

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

М. Серік¹, Б. А. Серимбетов², Г. Ж. Ерланова³

О состоянии применения высокопроизводительных вычислений и внедрении их в учебный процесс

^{1,3}Факультет информационных технологий,
Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилёва,
г. Нур-Султан, 010000, Республика Казахстан;

²Факультет прикладных наук,
Казахский университет экономики, финансов и международной торговли,
г. Нур-Султан, 010000, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 11.12.19.

M. Serik¹, B. A. Serimbetov², G. Zh. Yerlanova³

The condition of the application of high performance computing and about their introduction in the educational process

^{1,3}Faculty of Information Technologies,
L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan

²Faculty of Applied Sciences,
Kazakh University of Economy, Finance and International Trade,
Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

Расширение возможностей современных информационных и коммуникационных технологий способствуют непрерывному росту информационных потоков. Общеизвестно, что освоение такого информационного потока заключается в необходимости внедрения его в учебный процесс вуза, и одним из способов его реализации является повышение знаний и умений студентов высших учебных заведений по высокопроизводительным вычислениям.

В данной статье рассмотрено понятие высокопроизводительных вычислений, их состояние использования, а также теоретические основы и пути их внедрения в учебный процесс вуза, в частности, отмечены некоторые области применения высокопроизводительных вычислений, основанные на конкретных примерах. Представлены начальные результаты по исследуемой теме о внедрении их в учебный процесс.

The expansion of modern information and communication technologies promotes to the continuous information flows. It is clear that

the development of such information flow is the need to integrate it into the educational process of higher education, and one way of its realization is to increase the knowledge and skills of students.

In given the article the concept of high-performance high performance computings, their current state, theoretical bases and as well as the issues of their introduction in educational process of a higher educational institution are considered. In particular, some fields of high-performance high performance computings which are based with concrete examples are emphasized. The first results about the introduction of research and their implementation into the educational process are presented.

FTAMP 14.35.07

Ж. А. Темербаева¹, А. Е. Аймолда², М. М. Жаркумбаева³

¹п.ғ.к., доцент, Сәулет және құрылыс факультеті, С.Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы

²докторант, Педагогика және спорт факультеті, Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы

³оқытушы (ассистент), Сәулет және құрылыс факультеті, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы

e - mail: ¹zhanna.temerbaeva@mail.ru; ²asseltemerbaeva@gmail.ru

СТАНДАРТТАУ ЖӘНЕ СЕРТИФИКАТТАУ МАМАНДЫҒЫНЫҢ МАГИСТРАНТТАРЫНЫҢ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ БІЛІКТІЛІКТЕРІН АРТТЫРУҒА АРНАЛҒАН ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ТӘСІЛДЕМЕ

Мақалада «Стандарттау және сертификаттау» мамандығының магистранттары арасында коммуникативтік құзыреттілікті дамытуға құзыреттілік көзқарасы қарастырылады. Бұл тұжырымдаманың мазмұны, оның пайда болуы мен дамуы туралы қысқаша баяндалған. Магистранттардың коммуникативтік құзыреттерінің дамуын бағалай алатын негізгі құзыреттер ұсынылған. Мақала педагогикалық диагностика саласындағы зерттеушілерге арналған.

Кілтті сөздер: білім беру жүйесі, құзырет, құзыреттілік, құзыреттілік тәсілі, қарым-қатынас мәдениеті.

КІРІСПЕ

Қазіргі қоғам адам шығармашылығын, оның тәуелсіздігі мен бәсекеге қабілеттілігін дамытуға бағытталған. Кәсіптік-бағдарланған кәсіптік білім - бұл әлеуметтік-экономикалық және педагогикалық аспектілерді оқытудағы объективті құбылыс. Білім беру саласындағы құзыреттілік қызметті жүзеге асыру және практикалық нәтижелерге жету үшін қолданылады. Бұл білім беру бағдарламасында тиісті түрде ескерілмеген кәсіпқойларға жаңа талаптар енгізілген кезде кәсіби-техникалық білім берудегі әлеуметтік-экономикалық жағдайдың өзгеруіне байланысты.

НЕГІЗГІ БӨЛІМІ

Жоғары білімнің қазіргі заманғы ұсынылатын мазмұны тек дамыған инновациялық технологиялары арқылы оқытуда ғана емес, сондай-ақ, кәсіби

қызметтегі кәсіби қарым-қатынастың жалпы коммуникативтік қабілеттілігін де белсендіру арқылы.

Қоғамның тәуелсіз, бәсекеге қабілетті және білімді мамандарға деген қажеттілігі жоғары білім берудің инновациялық даму үдерістерін бірте-бірте жүзеге асыратын жоғары білім берудің теориясы мен тәжірибесіне құзыреттілік көзқарасқа кеңірек көзқарасты түсіндіреді: біріншіден, білім беру үдерісінде магистранттар арасында инновация, шығармашылық және инновация қажеттілігін қалыптастыру керек, содан кейін жаңа білім беру технологияларын енгізу қажет.

Құзыреттілік әдісі алғаш рет Англияда қарастырылған. Құзыреттілік тәсілі - білім берудің басымдықтары: жалпы мәдени және кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру, әлеуметтендіру, жеке даму және өзін-өзі дамыту. Бұл ресми білім емес, нақты және түсінікті тәсіл, бірақ нақты кәсіби тапсырысқа жауап берді. Өткен ғасырдың 70-жылдарындағы Құрама Штаттарда «құзырет» және «құзыреттілік» ұғымы бизнесте табысты кәсіпқойлардың сапасын анықтау үшін пайдаланылды.

Алдымен құзыреттілік кәсіби білімдер мен дағдыларға қарама-қарсы қойылған. Яғни, олар кез-келген табысты кәсіптік қызметтің тәуелсіз компоненттері ретінде қарастырылады. Әрине, мәселе сұрақтар туылды: құзыреттілікке үйрету мүмкін бе? Осылайша, құзыреттілік мәселесі білімделуге ортасына түсіп, соңында оны негізгі орынға жеткізді.

В. Байденконың айтуынша, құзыреттілік тәсіл - білім беру мақсаттарын айқындау, білім беру мазмұнын таңдау, оқу үдерісін ұйымдастыру және білім беру нәтижелерін бағалаудың жалпы принциптерінің жиынтығы. Осы ережелердің мәні мынадай:

- білім берудің мақсаттары магистранттардың әлеуметтік және жеке тәжірибелерді пайдалану арқылы түрлі салалардағы және жеке мәселелерді өз бетімен шешуге қабілеттілігін көрсетеді;

- оқу нәтижелерін бағалау магистранттардың оқудың белгілі бір кезеңінде алған білім деңгейін талдау негізінде жүргізіледі;

- оқу үрдісін ұйымдастырудың мәні - магистранттардың мазмұнына негізделген жоғарыда аталған мәселелерді шешуде тәуелсіз тәжірибені қалыптастыру үшін жағдай жасау;

- білім мазмұны танымдық, коммуникативтік, ұйымдық, адамгершілік және идеологиялық мәселелерді шешудегі дидактикалық бейімделген әлеуметтік тәжірибе.

Университетте магистранттарды даярлауда бүгінгі күні құзыреттілік тәсілдерін жиі қолданамыз. Дегенмен, магистранттарды даярлау жүйесіндегі оқытушылардың нақты құзыреттілік және диагностика мәселелері бойынша

көптеген түсінбестіктер бар. Болашақ мамандарды біліктіліктерді қалыптастыру және олардың даму деңгейін бітірушіге үйрету үдерісінде біліктіліктің не екенін, оның модельдерін қалыптастыру және негізгі құзыреттілік көрсеткіштерін анықтау қажет.

Ғылыми әдебиеттерді талдау кезінде тәжірибеде жиі кейбір зерттеушілер құзырет және құзыреттілік ұғымдарын синонимдер ретінде пайдаланатындығын көрсетеді. Сонымен қатар кейде әртүрлі мағынада беріледі, ал басқаруда еңбектің тиімділігіне әсер ететін мінез-құлыққа, ал педагогикада – тәуелді тұлғалық қасиеттер жиынтығы (тәжірибесі, білімі, дағдысы, дағдылары, жұмыс істеу әдістері) қажетті объектілер мен процестердің белгілі бір ауқымы сияқты.

Мәселені әрі қарай қарастыру үшін төмендегілерді анықтау керек:

- құзыреттілік – адамның құзыреттілікке тиісті иелігінде болуы, оны қоса алғанда, оған қатысты жеке көзқарасы;

- латыннан аударғанда *competentia* құзыреттілік адам мамандығына қатысты білімі мен тәжірибесі арқылы бірқатар сұрақтарға нақты жауабын білетінін білдіреді.

Құзыреттілік белгілі бір объектілер мен үдерістерге қатысты және сапалы өнімділік үшін қажетті, бірақ олармен байланысты жеке тұлғаның (білімі, дағдылары, жұмыс істеу жолдары) өзара байланысты қасиеттер жиынтығын қамтиды.

Осылайша, құзыреттілік қызметтің субъектісі емес, қызметпен байланысты сұрақтарға байланысты екенін көреміз. Басқаша айтқанда, құзыреттіліктер біреудің табысты шеше алатын әрекеттерге қатысты функционалдық міндеттері болып табылады. Құзыреттілік қызмет субъектісімен байланысты, бұл нақты проблемаларды шеше алатын маман болуына қатысты.

Біз білімнің нақты бағытын, атап айтқанда: «Стандарттау және сертификаттау» мамандығының болашақ менеджерінің коммуникативті құзыреттілігін зерттеп, кез-келген жағдайда өзара әрекеттесу үдерісін тиімді басқаруға, соның ішінде әлеуметтік және эмоционалды интеллектке, түрлі коммуникативті, интерактивті, презентация дағдылары және әдеттер, модельдер, стратегиялар, даудың түрлері, тиімді стилі мен өзара әрекеттесу формалары, серіктестерге сендіру және әсерлі әсер ету әдістері, кері байланыс орнату мүмкіндігі, іскерлік этикеттің ережелері қолданылады.

Коммуникативтік құзыреттіліктің негізгі компоненттері:

- әлеуметтік-психологиялық-тұлғааралық бағдарлау; әлеуметтік рөлдердің әртүрлілігін, өзара әрекеттесу жолдарын, стратегияларын және тактикасын түсіну; тұлғааралық және топ ішіндегі проблемаларды талдау және шешу қабілеті, пікір қайшылығын туындаған жағдайда мінез-құлықтың әртүрлі сындарлы сценарийлерін әзірлеу және сынау;

– ауызша – іскерлік қарым-қатынас қатысушыларының белгілі бір мәлімдемесінің өзектілігі; іскерлік жазбаларды ресімдеуде қиындықтар болмайды; алынған ақпаратты түсіндірудегі өзгерістер; талқылау жүргізуге, сұрақтар қоюға және жауап беруге қабілеттілігі;

– интерактивті – топ құруға және оның мүшелерінің бірлескен жұмысын ұйымдастыруға, рөлдерді дұрыс белгілеуге, көшбасшыларды таңдауға, тиімді стратегияларды жасауға, өзара әрекеттесу үдерісін басқаруға және топқа жүктелген міндеттерді шешуге қабілеттілік;

– экокомпонент – бұл өзін-өзі маркетингке негізделген (өз әлеуетін зерттеу) және өзін-өзі басқаруға (басқаруға, мақсаттарға қол жеткізуге) негізделген мамандардың даярлауының маңызды құрамдас бөлігі, ол өз мүмкіндіктерін, мақсаттарын, ресурстарын және басқа адамдармен қарым-қатынаста қиындықтардың себептерін түсінуге мүмкіндік беретін;

– психологиялық – байланыс қатысушыларының білімі, олардың жеке қасиеттері, жетекші сенсорлық арналары және «оларға қол жеткізу кілттері»; жеке мотивациясы және бағыты; эмоционалдық шиеленісті және жанжалды жағдайларды, оқиғаларды басқаруға қабілеттілік, қатысушыларға психологиялық қолдау көрсету.

Басқару сарапшыларының пікірінше, құзыреттілік кез келген бағалау критерийінен ерекшеленеді, ол бағалаудың тиімділігі мен жетістіктерін болжауға мүмкіндік беретін мінез-құлық көрсеткіштерінің болуы. Осыған байланысты, коммуникативті құзыреттерді бағалау үшін қызметкерлерді бағалау мәселелерімен айналысатын авторлардың жұмыстарын қарастыру.

«Управление отношениями» құзыреттілігінің даму деңгейін диагностикалауға арналған индикаторлардың мысалында М. В. Кростостанова, Н. В. Осетова және Н. В. Самара келесідей көрінеді (1-кесте). Коммуникативтік құзыреттілік авторларының ұсынған талдауын талдай отырып, құзыреттілік мінез-құлық көрсеткіші масштабты қалыптастыруға жөнәтәжірибелік қолдануды жеңілдетуге мүмкіндік беретін көріністің қарқындылығы мен масштабында ерекшеленетінін атап өтуге болады.

Коммуникативтік құзыреттілік деңгейінің саны әрбір ұйымда, ал кейде әр маманға өз құзыреттілік тәсілін жүзеге асыру үшін сыртқы және ішкі шарттар негізінде анықталады.

Кесте 1

		Индикаторлар
1 деңгей	Сыртқы қатынастарды қолдайды	Сыртқы ұйымдастырады дамыту үшін кез-келген оқиғаны пайдаланады
		Іскерлік желідегі сыртқы контактілерді белсенді басқарады
		Сыртқы қатынастарда әр түрлі мәдени стильдерді және құндылықтарды ескереді.
2 деңгей	Сыртқы топтармен өзара қарым-қатынас жасайды	Кәсіби қызмет үшін пайдалы болуы мүмкін сыртқы байланыстарды орнатады және қолдайды.
		Сыртқы байланыстар орнатуға өзінің ықпалын ескереді
		Тұрақты екі жақты сыртқы байланыстарды қолдайды
3 деңгей	Топтар ішінде қатынастарды жасайды	Өз тағдырына әсер ететін адамдармен тұрақты байланыс орнатады
		Аудиторияның қажеттіліктеріне ақпарат ұсынуды бейімдейді
		Жеке стилін әріптестермен қарым-қатынасты дамытуға бейімдейді

С. Уиддет и С. Холлифорд деректері бойынша құзыреттілік моделі құзыреттіліктердің де, мінез-құлық көрсеткіштерінің де толық жиынтығын белгілеу үшін пайдаланылады. Коммуникативті құзыреттіктердің негізгі үлгісі өзара әрекеттесудің барлық түрлеріне (мысалы, адамдармен жұмыс істеу қабілеті) немесе стандартты қарым-қатынас түрлеріне, мысалы, командалық жұмыс, келіссөздер немесе жанжалдарды басқару сияқты стандарттарды қамтиды.

Тәжірибе көрсеткендей, кез-келген маманның коммуникативтік құзыреттіліктерінің бірі командада жұмыс істеу қабілеті мен дағдысы болып табылады. «Командада жұмыс істей білу» магистранттардың мінез-құлық құзыреттілігінің үлгісі мынадай негізгі дағдылар мен дағдыларды қамтуы тиіс:

– басқа адамдармен байланыс орнатуға және мақсаттарға жету үшін жеке тұлға дағдыларын пайдалануға;

- консенсусқа қол жеткізуге ұмтылады;
- команда мүшелерінің көзқарасына қызықтық тудырады;
- топқа нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі;
- интерактивті дағдыларға ие;
- команданың пайдасына өз артықшылықтарын ерікті түрде бас тарта алады;
- шығармашылық және ынтымақтастық үшін қолайлы атмосфераны ұстанады;

- сұрақтарды шешу туралы өз идеяларын ұсынады;
- жанжал туындаған жағдайда оны шешуге ұмтылады;
- командалық үдерістерді белсенді түрде қолдауға дайын.

Командада ойдағыдай жұмыс істеу үшін, магистранттардың негізгі коммуникативті құзыреттілігін команда мүшелерінің өзара іс-қимылының стратегиясы мен тактикасын, жеке және топтық қарым-қатынастарды басқарумен байланысты интерактивті дағдылар ретінде дамыту керек. Олар мынадай дағдыларды қамтуы мүмкін:

- әріптестерді диагностикалау және бағалау (олардың мақсаттары мен мотивтері, ақпарат қабылдау және оны түсіну деңгейі), адамдар типологиясына ие болу;

- командалық қарым-қатынаста рөлдерді дұрыс анықтау, қажет болса, жетекшілікті өз мойнына алу;

- команданың мүшелерінің жеке және топтық интеллектуалдық қызметін басқару, жоғары нәтижеге жету үшін;

- өзара әрекеттесу стратегияларын тиімді тандау (ынтымақтастық, бәсекелестік, бейімделу, болдырмау және ымыраға келу);

- Дауларды басқару әдістерін меңгеру («adred» – мақсатқа, «ad rem» – іс жүзінде, «ad hominem» – пікірге);

- «Lege artis» сындарлы сын-пікірін қолдануға - барлық өнер заңдарына сәйкес;

- топ мүшелерінің сенсорлық арналарын (есту, көрнекі, кинестетикалық) анықтау және оларды тиімді пайдалану;

- даулы жағдайларды шешуді, пікір қайшылығын алып тастауды, команданың қолайлы жағдайын жасау және т.б.

Жоғарыда айтылғандардан басқа, тиімді командалық өзара іс-қимылды жүзеге асыру үшін ынтымақтастықтың мүмкіндіктері сияқты маңызды құзыреттілікке ие болу керек, ол сонымен қатар оның нақты көрсеткіштері арқылы бағаланады. Мұндай коммуникативтік құзыреттілік бар екендігін қандай көрсеткіштермен анықтауға және бағалауға болады? Мысалы, М. Климанман, осындай құзыреттілік бар екенін бағалауға болатын бағалау көрсеткіштері келесілер:

- ымыраға келу мүмкіндігі;
- ашық және шынайы дәлел;
- пікірлерді оң бағалау;
- достық және пайдалы қарым-қатынас стилі;
- топтың басқа мүшелерімен көз байланыстарын қамтамасыз ету;
- адамдарды диалогқа тарту;
- басқаларға өз пікірін айтуға мүмкіндік беру;
- ортақ мақсатты айқындау;
- әртүрлі адамдармен мәдениетаралық ынтымақтастықты жүзеге асыру мүмкіндігі.

Сонымен бірге, кәсіби өзара іс-қимыл тәжірибесі өнімді ынтымақтастықты жүзеге асыру дағдыларына ие болу кейде командада туындайтын коммуникациялық мәселелерді шешуде қиындықтарды еңсеру үшін жеткіліксіз екенін көрсетеді. Жоғарыда айтылғандарға байланысты магистр сонымен қатар осындай қаттығыстарды басқару қабілетіне ие болуына, мұндай дағдылар мен дағдыларды көрсетеді:

- жанжал және оның қатысушылары туралы ақпаратты жинау, талдау және өңдеу мүмкіндігі;

- жанжалды талдау алгоритміне ие болу;

- қаттығыстың сыртқы факторлары ғана емес, сонымен қатар жасырын факторлар (себеп) көру;

- қаттығыстың тараптарымен шешім табу және оларды үйлестіру, қаттығыстарды болдырмау және т.б.

Осылайша, магистранттардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үдерісінде «Стандарттау және сертификаттау» мамандығын қалыптастыру мәселесін талдаған соң, біріншіден, негізгі құзыреттілік критерийлері мен оларды диагностикалау үшін пайдаланылуы мүмкін көрсеткіштерді кластерлерді нақты анықтау қажет, екіншіден, олардың қалыптасуы үшін әртүрлі даму технологиялары қажет, атап айтқанда интерактивті: жаттығулар, рөлдік ойындар, ойын жобалар, әр түрлі шығармашылық технологиялар.

ҚОРЫТЫНДЫ

Коммуникативтік білім мен дағдылар заманауи кәсіби біліктің міндетті компоненті ретінде танылады. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру – болашақ мамандарды оқыту, қазіргі заманғы ғылым мен өндірісті жаңғырту контекстінде, кез-келген кәсіби салаға дайындау мәселесі ерекше маңызды.

Кәсіби мәртебеге байланысты коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру жалпы адамның қалыптасуына және өзін-өзі дамытуына оның маңыздылығын

айқындайды, сондай-ақ, коммуникативтік құзыреттілік - заманауи кәсібиліктің міндетті компоненті.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Байденко, В.** Компетентность в профессиональном образовании (к освоению компетентностного подхода) / В. Байденко // Высшее образование в России. – 2004. – № 11. Красностанова М. В., Осетрова Н. В., Самара Н. В. Assessment Center для руководителей. Опыт реализации в российской компании, упражнения, кейсы. – М.: Вершина, 2007. – С. 37.

2 **Уидлет С., Холлифорд С.** Руководство по компетенциям : пер. с англ., 3-е изд. – М.: Изд-во ГИППО, 2008. – С. 6–10.

3 **Боуз Р., Байноу Д. и команда SHL.** Методы проведения интервью. Интервью по компетенциям : пер. с англ. – М.: Изд-во ГИППО, 2009. – С. 197.

4 **Коган, Е. Я.** Компетентностный подход и новое качество образования /Современные подходы к компетентностно-ориентированному образованию/ Под ред. А. В. Великановой. – Самара : Профи, 2001.

5 **Мединцева, И. П.** Компетентностный подход в образовании [Текст] // Педагогическое мастерство : Материалы II Междунар. науч. конф. (г. Москва, декабрь 2012 г.). – М.: Буки-Веди, 2012.

6 **Зимняя, И. А.** Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.

7 **Сидоренко, Е. В.** Тренинг коммуникативной компетентности. – СПб., 2004.

8 **Долгова, В. И., Ниязбаева, Н. Н.** Развитие магистранта : личность, ценности, компетентность : Монография. – М.: Издательство «Перо», 2015. – 124 с.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

Ж. А. Темербаева¹, А. Е. Аймолда², М. М. Жаркумбаева³

Компетентностный подход к повышению коммуникативной квалификации магистрантов специальности «Стандартизация и сертификация»

^{1,3}Архитектурно-строительный факультет, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан;

²Факультет педагогики и спорта, Павлодарский государственный педагогический университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан. Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Zh. A. Temerbayeva¹, A. E. Aimolda², M. M. Zharkumbayeva³

Competency-based approach to improving the communication skills of undergraduates in the specialty «Standardization and Certification»

^{1,3}Faculty of Architecture and Construction, S. Toraihyrov Pavlodar State University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan;

²Faculty of Pedagogics and Sports, Pavlodar State Pedagogical University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

Мақалада «Стандарттау және сертификаттау» мамандығының магистранттары арасында коммуникативтік құзыреттілікті дамытуға құзыреттілік көзқарасы қарастырылады. Бұл тұжырымдаманың мазмұны, оның пайда болуы мен дамуы туралы қысқаша баяндалған. Магистранттардың коммуникативтік құзыреттерінің дамуын бағалай алатын негізгі құзыреттер ұсынылған. Мақала педагогикалық диагностика саласындағы зерттеушілерге арналған.

Мақалада «Стандарттау және сертификаттау» мамандығының магистранттары арасында коммуникативтік құзыреттілікті дамытуға құзыреттілік көзқарасы қарастырылады. Бұл тұжырымдаманың мазмұны, оның пайда болуы мен дамуы туралы қысқаша баяндалған. Магистранттардың коммуникативтік құзыреттерінің дамуын бағалай алатын негізгі құзыреттер ұсынылған. Мақала педагогикалық диагностика саласындағы зерттеушілерге арналған.

Ж. А. Темербаева¹, А. Е. Аймолда²

¹п.ғ.к., доцент, Сәулет және құрылыс факультеті, С. Торайғыров атындағы Павлода мемлекеттік университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы

²Докторант, Педагогика және спорт факультеті, Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы
e-mail: ¹zhanna.temerbaeva@mail.ru; ²asseltemerbaeva@gmail.ru

МАМАНДАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

Мақалада студенттерді оқыту үдерісінде инновациялық әдістерді енгізу мен қолданудың өзекті мәселелері қарастырылған. Сабақтарда инженерлік сызбаны оқытудың инновациялық әдісімен өздігінен білім алуға және өзін-өзі дамытуға қабілетті кез-келген күрделіліктің өндірістік мәселелерін шешуге дайын студенттерді дайындау үшін қарастырылған.

Кілтті сөздер: университет, студент, оқыту, инновациялар, белсенді құралдар, инновациялық оқыту әдістері

КІРІСПЕ

Қоғамның дамуының қазіргі заманғы жағдайында ой қабілеті өте дамыған тұлғалар қажет. Қазіргі уақытта пәндік салада білімді, дағдыларды және қабілеттерді қалыптастыруға бағытталған мамандарды дәстүрлі оқыту қазіргі заманғы талаптардан артта қалып келеді. Заманауи білім берудің негізі тек оқу пәндері емес, оқушылардың ойлау және белсенділік қабілеттері даму қажет.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Кез-келген жоғары оқу орнының міндеті – жоғары деңгейдегі мамандарды даярлау ғана емес, сонымен қатар жаңа технологияларды меңгеру барысында студенттерді жұмыс ортасының нақты жағдайына бейімделуі. Сонымен қатар, оқу үдерісінде студенттердің шығармашылық қызметі, шығармашылық ойлау қабілеті, бағалау қабілеті, ұтымдылығы, нарықтың өзгеретін қажеттіліктеріне тез бейімделу қабілеттерін дамыту маңызды. Осындай дағдыларды игеру көбінесе болашақ мамандарды даярлаудың мазмұны мен әдістемесіне байланысты. Білім беру үдерісінде пайдаланылатын инновациялық білім беру технологиясының

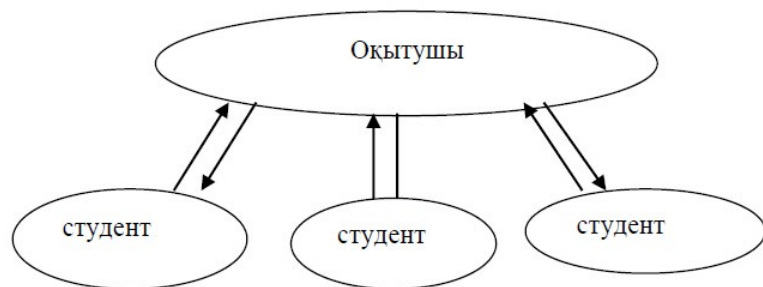
негізі әлеуметтік тапсырыс, болашақ мамандардың кәсіби мүдделері, жеке тұлғаны қарау, студенттердің жеке қасиеттері болуы керек. Сондықтан жоғары білім беру саласында мамандарды даярлауда инновациялық нысандар мен әдістерді пайдалану білім мен оқытудың мақсаттары мен міндеттерін прагматикалық түсінумен бірге болуы керек. Бастапқыда оқыту екі негізгі компонентті қамтуы тиіс: ақпаратты жіберу және алу. Көптеген оқытушылардың негізгі проблемасы, өздерінің тәжірибесі мен нанымдарына ғана назар аударатын тақырыпты түсіну призмасы арқылы білімді таратуға тырысады. Ал білімді бағалаған кезде, студент оқулықтар мен лекциялардан нақты сөз тіркестерімен емес, өз сөзімен жауап берсе, оқытушы бұл мәселені түсінуге сәйкес келмейтін жауапты бағалауға кіріседі. Инновациялық оқыту әдістемесі пәнді түсінуге шығармашылық тәсілдерді бағалауды, сондай-ақ стандартты емес мәселелерге стандартты емес шешімдерді табуға мүмкіндік береді. Білім алу адамның жеке және кәсіби өсуіне ықпал ететін қызықты болуы қажет. «Классикалық» білім алуда оқытушы ақпаратты беретін, ал студент алушы болып табылады. Мұндай жағдайда «бор және сөйлесу» әдісі жиі қолданылады. Бұл көптеген оқу орындарында білім беру стратегиясы ретінде көптеген жылдар бойы пайдаланылған танымал әдіс. Мұндай жағдайларда оқу түрі әдетте пассивті, ал студенттер оқыту үдерісінде маңызды емес рөлін атқарады. Жоғары оқу орындағы студенттерге дәстүрлі білім беру тәсілдері мен және салаға қажет нәрселердің арасындағы сәйкессіздікке әкелді. Осылайша, көптеген жұмыс мекемелері нақты проблемаларды шешуге негізделген проблемалық оқытуға көшуде. Негізгі әдістемелік инновациялар оқытудың жаңа формалары мен әдістерін қолданумен байланысты. Білім берудің осындай түрлерін енгізу қазіргі заманғы ЖОО-да студенттерді даярлауды жетілдірудің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Студенттер оқу үрдісіне белсене қатысуы арқылы оқып-үйренген материалдарды оңай оқып, түсініп, есте сақтайды. Сабақтарда мен оқытушы мен студенттің өзара әрекеттесуінің үш кезеңін анықтадым:

Пассивті, оқытушы сабақта негізгі менеджері болып табылады және студенттер пассивті тыңдаушылар ретінде әрекет етеді (1 сурет).

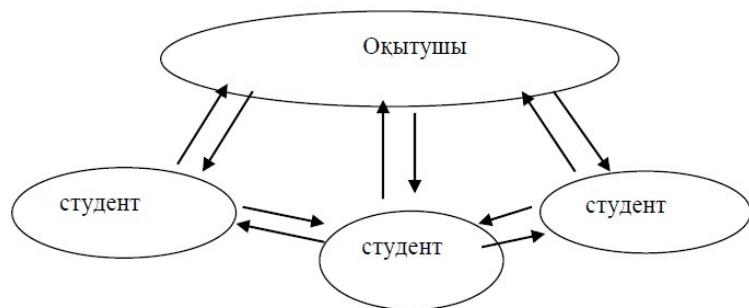
Сурет 1 – Оқытушымен және студенттердің өзара әрекеттесуі пассивті түрлері

Белсенді, егер студенттер белсенді қатысса, студенттер мен оқытушы тең дәрежеде, сурет (2 сурет).

Сурет 2 – Оқытушымен және студенттердің өзара әрекеттесуі белсенді түрлері

Интерактивті – студенттердің өзара қарым-қатынасы оқытушымен ғана емес, бір-бірімен де жүреді, оқу үрдісінде студенттердің белсенділігі басым (3 сурет).

Сурет 3 – Оқытушымен және студенттердің өзара әрекеттесуі интерактивті түрлері

Оқу барысында интерактивті әдістердің мақсаты – студенттің оқу үдерісін тиімдірек ететін зияткерлік қабілеттілігі мен жетістігін сезінетін ыңғайлы оқу ортасын құру. Басқаша айтқанда, интерактивті оқыту, ең алдымен, қарым қатынас оқыту болып табылады, оның барысында студенттің және оқытушының арасындағы өзара қарым-қатынас, сондай-ақ студенттердің өздерінің арасындағы қарым-қатынас.

Интерактивті әдістер келесі оқыту мақсаттарын қояды:

- студенттердің пәнге және өзін-өзі дамытуға қызығушылығын ояту;
- студенттердің өз пікірін қалыптастыру және өз позицияларын қорғау қабілетін дамыту;
- әлеуметтік және кәсіби дағдыларды қалыптастыруын;
- оқу материалы тиімді менгеру;
- студенттерге тапсырманы шешудің жолдары мен шешімдерін өз бетімен іздеу, сондай-ақ қабылданған шешімнің негіздемесін беру;
- студенттер арасында белсенді өзара іс-қимыл жасау, командалық жұмыстарды дайындау;
- студенттің саналы құзыреттілігін қалыптастыру.

Оқу материалдарын интерактивті сабақта таныстыру кезінде біз жұмыс істеудің белгілі бір қағидаларына сүйендіміз:

- бірінші қағида: сабақ бірқалыпты дәріс емес, студенттердің бір-бірімен және оқытушымен ортақ жұмысы мен өзара іс әрекеті;
- екінші қағида: әлеуметтік мәртебеге, жасына, тәжірибесіне, жұмыс орнына және т.б. қарамастан барлық студенттер тең;
- үшінші қағида: әрбір студент кез-келген мәселе бойынша өзінің пікірін білдіруге құқылы;
- төртінші қағида: ешбір жағдайда студентті сынға алмайды, тек тек мәселеге өзінің көз қарасы сынға алына алады;
- бесінші қағида: сабақта айтылған барлық нәрсе іс-қимылға арналған нұсқаулық емес, тек оалып ойлану үшін ақпарат.

Осы қағидаларға сүйенсек, оқытушы да, студенттер де интерактивті сабақтардан барынша тиімді білім алады.

Оқудың интерактивті түрлерінің қолдану арқылы студенттер «Құрастыру сызбасы, оның мақсаты және мазмұны» тақырыбында «Ми шабылу» тәсілімен есептерді шешті.

1953 жылы Американың өнертапқышы және кәсіпкері А. Осборн ұсынған ми шабуыл деп аталған әдіс ұсынылды. Миға шабуылдау әдісі мәселелерді шешуге шығармашылық көзқарасты қамтиды. Оқыту әдісінің артықшылығы оқытушы оның көмегімен аудиторияда белсенділік танытпайтын және өз пікірлерін ашық айтпайтын студенттерді қамтуы мүмкін.

Ми шабуылдау әдісімен сабақ өткізгенде мұндай пікірлер тек естілмей ғана қойылмай, жана істерді қалыптастыруға да пайдалы болады, себебі басқа іздеу әдістерінен осы әдіс арасындағы негізгі айырмашылық мәселенің ең кең ауқымы мен шешілетін шешімдердің қалыптасуы болып табылады.

Әдістің әдіснамасының негізі топтың осы саладағы дәстүрлі идеялардың шекарасынан шығып, ең төтенше ұсыныстарды шығару болып табылады.

Неғұрлым балама идеялар көрсетілетін болады, мәселенің шешімі неғұрлым түпнұсқа болады.

Сабақ келесі кезеңдерде жүргізілді:

Ұйымдастыру кезеңі

– студенттермен сәлемдесу және бірлескен іс-әрекеттер үшін психологиялық көңіл-күй көтергізу;

– үш шағын топты ұйымдастыру, капитандарды таңдау;

– студенттердің сабаққа дайындығын тексеру.

Блок 1. Мотивация

Бүгін біз ең маңызды «Құрастыру сызбасы» тақырыбын зерттей бастаймыз.

«Инженерлік сызба» жалпы кәсіби пәнін меңгеру нәтижесінде студент: технологиялық жабдықтың графикалық бейнесін қолмен және машина графикасында орындауы керек; сызбалар мен диаграммаларды оқуы керек; қолдағы нормативтік-техникалық құжаттамаға сәйкес технологиялық және жобалау құжаттамасын орындауға міндетті.

Пәнді меңгеру нәтижесінде студент конструкторлық-технологиялық құжаттарды орындау және оқу ережелерін білуге тиіс.

Жоба тақтада ұсынылған. Келіңіздер, құжаттамаға не кіреді. Мен студенттерге құрастыру сызбасын, ерекшеліктерді, бөліктер сызбаларын, есеп айырысу және түсіндірме жазбаны көрсетемін.

Бүгінгі сабақтың мақсаты құрастыру сызбаларын жасау мен орындаудың жалпы ережелерін зерттеу.

Блок 2. Мазмұны

«Құрастыру сызба» презентациясын қараңыз.

Студенттерден сауалнама алу мына презентацияны қарап шыққаннан кейін:

1 Құрастыру сызба дегеніміз не?

2 Өнімнің дегеніміз не?

3 Жинаққа кіретін бөлшектерді атаңыз.

4 Құрастырудың қандай әдістерін қолдануға болады?

5 Бөліктер бір-бірімен қалай жұмыс істейді?

6 Құрастыру сызбада қандай кескіндер жасалады?

7 Қандай өлшемдер жалпы деп аталады?

8 Қандай өлшемдер орнату деп аталады?

9 Қандай өлшемдер байланысу деп аталады?

10 Құрастыру сызба элементтің нөмірлері қалай жазылады?

Блок 3. Басқатырғыш

Әрбір кішітопқа бөлшектелген түйін беріледі (қосымша басқа түйіннен қосымша бөлшек міндетті түрде беріледі), штангенциркуль, жинақтаушы блоктың сызбасы, сипаттамасы. Кішітоптың міндеті – ерекшеліктерді оқып

үйрену, құрастыру сызбасын оқып білу, бөліктерді қосу жолдарын, олардың өзара әрекеттесуін түсіну. Түйінді жинау қажет. Жалпылама өлшемдерді сызбаға сәйкес тексеріңіз. Сұрақтарға жауап беру. Капитан немесе кішітоптың басқа мүшелері сұрақтарға жауап бере алады. (Кіші топтар студенттердің жеке басын диагностикалау үдерісіне негізделген тапсырмаларды алады. Келесі қағидалар алынады: бәсекелестік, іздестіру қызметі, бірлесіп жұмыс істеу.

Сұрақтар:

1 Өнімнің атауы қандай?

2 Түйінге қандай бөлшектер кіреді?

3 Стандартты өнімдер бар ма? Олар не деп аталады, қандай МЕМСТ?

4 Бөлшектерді дайындау үшін қандай материалдар қолданылады?

5 Бөлшектер қандай тәсілмен даярланған?

Блок 4. Интеллектуалды даярлану

Студенттер әуе сүзгісін ұсынды. Келесі сұрақ беріледі: «Бұл сүзгіні не үшін қолдануға болады?». Оқытушы оны талдады, студенттер егжей-тегжейлерді атауға, материалды, байланыс түрлерін анықтауға көмектесті.

Магнит панелінде оқытушы түрлі-түсті қағаздан кесілген бөлшектерді пайдалана отырып, ауа сүзгісін құрастыруын көрсетті. Позициялардың нөмірлері шығарылып көрсетілді. Студенттер жалпы, біріктіретін өлшемдерді тұрғызуға көмектесті.

Блок 5. Мазмұнды бөлігі

Әрбір кішітопқа түйін берілді. Штангенциркуль, А3 пішімі, желімдік таяқшалар, масштабта орындалған, түрлі-түсті қағаздан кесілген бөліктердің кескіні.

Тапсырмалар

Өнімді бөлшектеу және жинау тәртібін анықтаңыз (бөлшектеу).

1 Өнімге енгізілген әрбір бөліктің геометриялық фигураларын және өлшемдерін дәйекті түрде анықтаңыз.

2 Өнім сипаттамасын жасаңыз, әрбір бөлікке ат беріңіз, бөліктердің қандай материалдардан жасалғанын анықтаңыз.

3 Анықтамалық кітапшаны қолданып, стандартты өнімдердің атауын дұрыс жазыңыз.

4 А3 пішімінде құрастыру сызуын тұрғызу қажет. Позиция санын орнатыңыз, жалпы өлшемдерді көрсетіңіз. Жұмысты кіші топтың барлық мүшелері атқарады.

Блок 6. Ойлауды компьютерлік интеллектуалды қолдау.

Компьютерлерде жеке жұмыс істеу. Студенттер отырғызылып, «Компас – 3D» графикалық редакторын қолданып, өнімнің техникалық сипаттамасын жасайды, содан кейін оны принтерде басып шығарады.

Блок 7. Резюме

Сабақты қорытындылай отырып, рефлексия жүргіздік. Студенттер осы кезеңде жеке және ұжымдық қызметті сапалы бағалау мен өзін-өзі бағалау дағдыларын дамытты, өз көзқарасын білдіруге, сабақ туралы өз пікірлерін білуге үйренді.

Студенттердің сұранысы:

1 Осы түрде сабақ ұнады ма?

2 Сіздерге кіші топта жұмыс істеуге ыңғайлы болды ма?

3 Кіші топтың капитаны әр студенттің жұмысын бағалайды. Ұпайлар қорытынды кестеге қойылып, ұпайларға аударылды. Оқытушы журналды ұпайларды қояды.

4 Әрбір студенттің магниттік тақтасында күлімсіреу немесе сұр - сары күлімсіреуді қосу ұсынылады (яғни, студенттер сабақты қызықты / қызықты емес, ұнатты / ұнатпағанын осылай көрсетеді).

Ми шабуылының нәтижесі осы мәселе бойынша сапалы шешім қабылдау, өздерінің және басқа да идеяларды дамыту, біріктіру және модификациялау арқылы болды.

ҚОРЫТЫНДЫ

Біздің ойымызша, осы мақалада қарастырылған инновациялық оқыту әдістері, ең алдымен, студенттердің белсенділігін арттыруға және кәсіби қызметке деген ынталандыруға бағытталған. Олар тәжірибеде нақты жағдайларды модельдеуге мүмкіндік береді, бұл болашақ мамандарды даярлау сапасын арттырады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Пионова, Р. С.** Педагогика высшей школы : Учеб. пособие. – Минск, 2002. – С. 121–125.

2 **Тюнников, Ю. С.** Анализ инновационной деятельности общеобразовательного учреждения : сценарий, подход / Ю. С. Тюнников // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – № 5.

3 **Лазарев, В. С.** понятие педагогической и инновационной системы школы / В.С. Лазарев // Сельская школа. – 2003. – № 1.

4 **Ерофеева, Н. И.** Управление проектами в образовании / Н. И. Ерофеева // Народное образование. – 2002. – № 5.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

Ж. А. Темербаева¹, А. Е. Аймолда²

Инновационные методы эффективной подготовки специалистов

¹Архитектурно-строительный факультет,
Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова,
г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан;

²Факультет педагогики и спорта,
Павлодарский государственный педагогический университет,
г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан.
Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Zh. A. Temerbayeva¹, A. E. Aimolda²

Innovative methods for effective training of specialists

¹Faculty of Architecture and Construction,
S. Toraighyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan;

²Faculty of Pedagogics and Sports,
Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan.
Material received on 11.12.19.

В статье рассматриваются актуальные проблемы внедрения и использования инновационных методов в обучении студентов. Уроки предназначены для подготовки студентов, которые готовы решать производственные задачи любой сложности, способны к самообразованию и саморазвитию с помощью инновационных методов обучения инженерной графике.

The article discusses the actual problems of the introduction and use of innovative methods in teaching students. The lessons are intended to prepare students who are ready to solve production problems of any complexity, are capable of self-education and self-development using innovative teaching methods for engineering graphics.

Л. Төлепберген¹, А. Е. Ниязова², М. Т. Кожаканова³

¹студент, Филология факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы;

²доцент, «Шетел тілдерінің теориясы мен тәжірибесі» кафедрасы, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы

³доцент, «Шетел тілдерінің теориясы мен тәжірибесі» кафедрасы, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы

Email: ¹zolotaya_devochka_97@mail.ru; ²modi_85@mail.ru

ОҚЫТУДЫҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК МОДЕЛІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ АЯСЫНДА БІРІКТІРІЛГЕН ӘДІСТІ ҚОЛДАНУ

Мақалада мектеп оқушыларына шет тілін үйретудің пәнаралық және кіріктірілген пәндік тілдік (CLIL) тәсілдері қарастырылады. Мақалада CLIL енгізудің әртүрлі модельдеріне және оның негізгі компоненттеріне ерекше көңіл бөлінеді, сондай-ақ осы әдістің күшті және әлсіз жақтары атап өтіледі. Мақалада CLIL әдісін практика жүзінде іске асыру мысалдары келтірілген.

Кілтті сөздер: soft CLIL, hard CLIL, интеграция, құзыреттілік, модель.

КІРІСПЕ

Пәндік-тілдік кіріктірілген оқыту тәсілінің негізгі қағидаттары екі негізгі ұғымға негізделеді – «Тіл» және «интеграция». CLIL шартты түрде hard CLIL және soft CLIL бөлінеді. Hard CLIL кез келген мектеп пәні ағылшын тілінде өтуі мүмкін дегенді білдіреді (ол оқушылар үшін L2 болған жағдайда). Осындай сабақ барысында оқушылар географияны, әдебиетті, биологияны, физиканы немесе тіпті шет тілі арқылы спорттық ойындарды зерттейді. Ағылшын тілі оқытушылары soft CLIL қолданады, олардың міндеті кері: басқа пәндерден тақырыптар мен материалдарды пайдалана отырып шет тілін үйрену. Қазіргі заманғы жоғары білім мазмұнының әдіснамалық негізі оқытудың құзыреттілік моделі болып табылады. Демек, оқыту мақсаттарын тұжырымдау қазіргі қызметкердің кәсіби қызметінде талап етілетін құзыреттер арқылы жүзеге асырылады. Пәнді игерудің мақсаты бірқатар жалпы мәдени, жалпы кәсіби және кәсіби құзыреттерді қалыптастыру болып табылады. Шет тілі базалық

блоктың бір ғана пәндерінің бірі болуы керек, ал халықаралық қарым-қатынас пен ынтымақтастықтың құралы болып табылады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Бүгінгі таңда оқытушылар алдында оқушыларда шет тілін кәсіби мақсатта тиімді пайдалануға мүмкіндік беретін тілдік құзыреттілік деңгейін қалыптастыру міндеті тұр. CLIL анықтамасы-оқушылардың бойында жалпы-оқу білімі мен біліктерін қалыптастыру және дамыту, жүргізілетін оқу контекстінде біртектес тілде лингвистикалық және коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға мүмкіндік беретін дидактикалық әдістеме. CLIL әдістемесінің ерекшелігі 1) тілді білу пәннің мазмұнын оқыту құралы болып табылады. 2) назар арнайы мәтіндердің мазмұнына да, қажетті пәндік терминологияға да аударылады. 3) Тіл оқыту бағдарламасына біріктірілген. 4) тақырыптық материалды талқылау мүмкіндігі үшін тілдік ортаға ену қажеттілігі оқытылатын тақырып контекстінде тілді қолдану уәждемесін едәуір арттырады

CLIL принциптері: CLIL-бұл ең алдымен, көптілділік емес, жалпы білімге оқыту, сондықтан соңғысы қосымша функция болып табылады. Оқыту негізгі 4 «C»: content, communication, cognition and culture негізінде өтеді. Барлық осы құрамдастар өзара үздіксіз байланыста болады; Сабақ барысында қауіпсіз психологиялық климат құруды талап етеді; тек бір (шет) тілді, бір оқытушы мен аудиторияны пайдалануды білдіреді; материалды жақсы түсіну үшін оқытушы мимика, қаңылтыр, суреттер, презентация және т. б. дыбысын қосуға болады

CLIL артықшылықтары: оқушыларға шет тілін қолдана отырып, бір-бірімен тиімді қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді; оқушылардың мәдениаралық білімін кеңейтеді; табиғи жағдайда шет тілінде қарым-қатынас дағдыларын дамытады; ойлауды дамытады және оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашады; оқушылардың мотивациясын және олардың өзіне деген сенімділігін арттырады; барлық тілдік дағдыларды үйретеді; тілдік құзыреттілікті және табиғи ауызша сөйлеу дағдыларын жақсартады; әртүрлі тілдерге, оларды өмірдің түрлі салаларында пайдалануға деген қызығушылықты дамытады; қосымша оқу сағаттарын талап етпейді [1, 105 б.].

Шет тілдерін оқытудың шетелдік әдістемесінде «пәнаралық» ұғымы кіріктірілген пәндік-тілдік тәсілді (CLIL) қолданумен тығыз байланысты. Осы тәсілдің пайда болу және таралу тарихына жүгінеміз. 1990 жылы Еуропалық Комиссия «Lingua» жобасын ұсынды. Бұл құжат «ақ кітап» деп аталады. Ол қоғамның екі шет тілін меңгеру қажеттілігін және оқытуда кіріктірілген пәндік тілдік тәсілді қолданудың орындылығын реттейді. 1994 жылы Дэвид маршпен ұсынылған CLIL термині барлық оқу пәндері немесе пәндердің бір бөлігі шет тілінде оқытылған оқу жағдайларына қатысты болды. Британдық лингвист

пен социолог Дэвид Грэддолдың пікірінше, әлемде болып жатқан процестер ағылшын тілінің жағдайын өзгертуге алып келеді.

Тілге ену дәрежесіне байланысты интеграцияланған пәндік-тілдік әдісті енгізудің үш үлгісі ажыратылады: «қатты» (hard CLIL) – шетел тіліне толық батыруға жақын модель (барлық оқытылатын пәндердің 50 %-ы шет тілінде жүргізіледі); «жұмсақ» (soft CLIL) – оқушылардың ана тілі пәнін қабылдауды жеңілдету үшін елеулі шамада пайдаланылатын модель (аптасына 45 минут бір рет бейіндік пәндердің жекелеген тақырыптары тілдік пәндер шеңберінде оқытылады); «жұмсақ» (soft CLIL) – пән қабылдауды жеңілдету үшін); Аралық модель – модульдік оқыту моделі (15–25 сағат семестрде бейіндік пәндер шеңберінде шет тілінде жеке модульдер оқытылады). 2014 жылы зерттеушілер С. А. Григорян және Е. А. Лебедева осы тәсілді іске асыруға талдау жасап, осы тәсілдің келесі күшті және әлсіз жақтарын анықтады. Күшті жақтары: тілдік ортаға ену мүмкіндігі, тілдік оқытудың ашық-айқын практикалық бағыты, когнитивті дағдыларды дамыту, ана тілінде және шет тілінде дискурсивтік іскерлікті дамыту, мәдениеттанулық білім алу, маңызды контексте өзге тілді құзыреттілікті қолдану арқылы мотивация мен мүдделілікті күшейту, түлектердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, толеранттылықты дамыту әлсіз жақтары: бастапқыда шетел тілін меңгерудің төмен деңгейі, кадрлық әлеуеттің жеткіліксіздігі, шет тілінде мамандық бойынша қажетті оқу кешендерінің болмауы, CLIL іске асыратын оқытушылар үшін біліктілікті арттырудың әдістемелік курстарының / курстарының болмауы, пән оқытушылары мен шетел тілі оқытушыларының өзара іс-қимылының төмен деңгейі. Қазіргі уақытта интеграцияланған пәндік-тілдік әдісті қолдана отырып, оқытуды кім жүзеге асыра алады деген бірыңғай түсінік жоқ. CEFR шкаласы бойынша B2 – C1 төмен емес деңгейде шет тілін меңгерген және CLIL саласында әдістемелік құзыреттілікке ие пән оқытушыларына басымдық беріледі. Бірақ белгілі бір әдістемелік білімдер мен дағдыларға ие бола отырып, пән мұғалімдерінің қолдауымен лингвист оқытушы-лингвист қазіргі таңда интеграцияланған пәндік-тілдік әдістің қаншалықты кең және нақты қандай нысанда қолданылатындығына қатысты бірыңғай пікір жоқ екеніне қарамастан, осы тәсіл элементтерін пайдалану оқушылардың тілдік құзыреттіліктің қажетті деңгейін қалыптастырудың міндетті шарты болып табылады деп сеніммен айтуға болады, ол оларға тұлғааралық және мәдениетаралық өзара іс-қимыл міндеттерін тиімді шешуге мүмкіндік береді. CLIL пәнді екінші тіл және оқытылатын пән арқылы екінші тіл арқылы оқытудың екі мақсатын көздейді [2, 56 б.].

Пәндік-тілдік интеграцияланған оқыту (CLIL – Content and Language Integrated Learning аббревиатурасы осылай түсіндіріледі) білім берудің табысты әдістерінің бірі болып саналады, себебі ол бірден бірнеше пәндерді оқытуды

біріктіруге мүмкіндік береді, олардың бірі екінші/үшінші тіл болып табылады. Біріктірілген оқыту пән мен терминологияның мазмұнына баса назар аударады, ал екінші тіл түрлі пәндерді оқыту құралына айналады.

London Express мектептеріндегі CLIL әдістемесінің негіздері тілді білу пәннің мазмұнын оқыту құралы болып табылады; сабақтар қызықты түрде өткізіледі, оқушылар ғылыми тәжірибе және түрлі эксперименттер жүргізеді; тіл жалпы білім беру бағдарламасына интеграцияланған; қызықты тақырыптарды талқылау үшін тілді пайдалануды үйрену мотивациясы артады; сабақтар тілдік ортаға еруге негізделеді; CLIL әдістемесінің пән бойынша білімді меңгеру және іскерлікті дамыту процесін ынталандыру қажет. Оқушыларды пән бойынша білім алу үшін екінші тіл құралдарын пайдалануға үйрету қажет. Cognition-ойлау қабілеті. Тіл мен затты түсіну үшін оқушылардың ойлау қабілетін дамыту қажет. Culture-мәдениеттану білімі. Әр түрлі мәдениеттердің ерекшеліктерін түсіну оқушыларға заманауи көп мәдени әлемде тиімді әлеуметтенуге, өз мәдениетін жақсы түсінуге және оның сақталуы мен дамуын ынталандыруға көмектеседі. CLIL мақсаты-бұл барлық оқу бағдарламасын екінші тілде оқыту емес, CLIL-мен үйлесімді пәндік модульдерді дұрыс таңдау.

CLIL әдістемесі пән бойынша білімді меңгеруді ынталандыру және қажетті іскерлікті дамыту бойынша үлкен жұмысты қамтиды. Бұған арнайы мәтіндерді оқу үшін мұқият таңдалған, оқу материалдары нақты пәнді оқып қана қоймай, тілді оқыту үшін де ықпал етеді: лексикалық және грамматикалық бірліктер мен құрылымдар; сөйлеу қызметінің барлық түрлері: оқу, сөйлеу, жазу және тыңдалым. CLIL сабақтарына дайындық оқытушы сабақтардың пәндік мазмұнын ойластыруы, оқу курсының құрылымымен келісіп, нақты пән бойынша зерделенгендерді толықтыра немесе қайталай алатын материалды мұқият таңдап алуы тиіс. Тапсырмалардың түрлері күрделілік деңгейі бойынша әзірленген, пәндік мазмұнына, оны түсінуге, тексеруге және кейіннен белсенді талқылауға баса назар аудара отырып құрылған.

CLIL сабағы осы мәтін фрагментін оқу кезінде оқушыда арнайы пән бойынша белгілі бір білім алу немесе өткенді бекіту ғана емес, сонымен қатар шет тілін меңгеруді жетілдіру мүмкіндігі бар. Мәтінмен жұмыстың әр түрлі кезеңдерінде білім алушылар арнайы тақырыптық лексикаға, мәтін мазмұнына, содан кейін нақты грамматикалық материалға назар аударады. CLIL сабағы мәтіннің үзіндісінде пәндік-тілдік бірліктерді қарастыруға болады, мысалы, ағылшын тіліндегі предлогқа of функциясы, қатыстылық, күрделі сөйлем, қазіргі уақытта білімді бекіту кезеңінде әр түрлі дербес және шығармашылық тапсырмалардың жеткілікті саны қосылады (мысалы, сипаттау, салыстыру, қарсы қою, сұрақ қою, өз көзқарасын айту, презентация жасау). білім беру және

өмірлік кеңістікте білім алушылардың ауызша және жазбаша қарым-қатынас іскерлігін дамыту бойынша.

CLIL сабағы проблемалық тапсырмаларды орындау (арнайы мәтіндер негізінде), оларды шешу үшін оқушылар пәнаралық білімді белсенді қолдануға мәжбүр. CLIL сабағы сонымен қатар, қазіргі заманғы көпмәдениетті кеңістіктегі тиімді әлеуметтендіру үшін оқушылар мәдениеттанушылық білімдерді де меңгеруі тиіс. Этнография, елтану бойынша материалдар да мәдениетаралық коммуникация контекстінде нақты проблемалық тапсырмаларды орындау кезінде CLIL сабақтарында белсенді қолданылуы тиіс. CLIL сабақтарында тілдік және пәндік білімдерді дамыту бірдей маңызды, көбінесе мұндай сабақ төрт сатылы схемаға негізделген: 1. Мәтінді өңдеу. 2. Алынған білімді түсіну және ұйымдастыру. 3. Мәтінді тілдік түсіну. 4. Оқушыларға арналған тапсырмалар. Сабақ CLIL 1-саты. Мәтінді өңдеу тамаша мәтінде оқығанды визуализациялау үшін иллюстрациялар болуы тиіс. Шет тілді мәтінмен жұмыс істей отырып, оқушыларға мәтіннің құрылымдық таңбалануы (жолдардың нөмірленуі, абзацтар, тақырыптар, бастаулар) қажет, бұл мәтінмен жұмыс істеу әлдеқайда жеңіл. Сабақ CLIL 2-саты. Алынған білімді түсіну және ұйымдастыру. Мәтіндер көбінесе схемалық түрде берілген, бұл оқушыларға мәтін идеясын және онда ұсынылған ақпаратты анықтауға көмектеседі. CLIL 3 сабағы. Мәтінді тілдік түсіну, оқушылар мәтін идеясын өз сөздерімен жеткізе алады. Оқушылар қарапайым тіл құралдарын, сондай-ақ неғұрлым озық тіл құралдарын пайдалана алады, мұнда қандай лексиканы қолданудың нақты градиациясы болмауы тиіс, бірақ мұғалім оқушылардың назарын тақырып пен пән бойынша сәйкес келетін белгілі бір лексикалық бірліктерге аудару қажет. Бірақ мұғалім қандай да бір арнайы лексикаға ғана емес, сондай-ақ қандай да бір әмбебап тілдік бірліктерге назар аударуы тиіс: фразалық етістіктер, тұрақты өрнектер, сабақ немесе пән тақырыбына қарамастан жарамды салыстыру дәрежелері. Сабақ CLIL 4-саты. Оқушыларға арналған тапсырмалар. Тапсырмалар оқушылардың дайындық деңгейіне, оқыту міндеттеріне, сондай-ақ оқушылардың қалауына байланысты болуы тиіс. Мәселелер 1) екінші тіл оқытушыларының белгілі бір пән бойынша жеткілікті білімдерінің болмауы және керісінше пән оқытушыларының екінші тілін меңгермеген болуы. 2) оқушылардың екінші тілді меңгеруі төмен, бұл оқушылардың жүктемесін арттыруға, сондай-ақ бірқатар психологиялық проблемаларға әкеледі, 3) оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыратын оқу бағдарламаларын әзірлеу және оқу материалдарын дайындау. 4) Шет тілі арқылы оқыту пәннің өзін меңгеру процесін қиындатуы мүмкін. 5) оқушыларды бағалау мәселесі. Оқушылардың лингвистикалық жетістіктерін немесе пән бойынша алған білімдерін бағалау.

ҚОРЫТЫНДЫ

CLIL әдісін еліміздің көптеген білім ордалары оқыту үрдісінде қолданып жатыр. Назарбаев зияткерлік мектептерінде де бұл әдісті кеңінен қолданылуда. Өйткені, кейбір пәндер оқушылардың ана тілінде жүргізілмейді. Сондықтан пәнді оқытудағы тіл – екінші тіл болып табылады. Оқушы осы тілде пәнді түсіне отырып, өз ойын екінші тілде жеткізе білуі қажет.

CLIL сабақтарына қойылатын талаптар CLIL шет тілін жетік меңгеруден басқа сабақты өткізуге мүлдем жаңа көзқарасты талап етеді. Оқытушылар материалды берудің, жұмысты ұйымдастырудың әр түрлі нысандарын пайдалану, оқушылардың жеке және шығармашылық қызметіне баса назар аудару қажет. Негізгі пәндерді оқыту балалар үшін әлдеқайда қызықты және тиімді болады. Осылайша, CLIL оқытушыларының арнайы кәсіби құзыреттілігі туралы айтуға болады. Мұғалімнің кіріспе және тұжырымы өз сабағының кіріспе бөлігін мұқият жоспарлауы тиіс, яғни ақпарат ауызша, жазбаша түрде немесе қағазда, электронды түрде жеткізіле ме, сіз қандай жұмысты жоспарлайсыз: сыныпта, топта жұмыс істеуді немесе жұптық жұмысты? Сабақ практикалық демонстрацияларды қамтиды ма? Мұғалімдер сондай-ақ оқушылар сабақтың мазмұны мен тілін қалай байланыстыратынын, олардың өзара екінші тілде: ауызша, жазбаша түрде немесе практикалық дағдылардың көмегімен қалай қарым-қатынас жасайтынын ойлауы тиіс. Топтық жұмыс үшін тапсырмалар оларға негізгі терминдермен, нақты лексикамен және осы сабақтың құрылымдарымен байланысты тапсырмалар жатады. Оқушылар топтары презентацияларды кез-келген форматта: сандық түрде немесе тұлғаға бере алады. Бұл белсендірулер сабақтың жаңа мазмұны мен тілді қолдауы керек.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Пассов, Е. И.** Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению: учебное пособие – М. : Просвещение, 1985. – 208 с.
- 2 **Аникеева, П. И.** Совершенствование методики преподавания английского языка : Учебник – М. : ВЛАДОС. – 2005. – 345 б.
- 3 **Комков, М. Ф.** Методика преподавания иностранных языков. – Минск : Высшая школа, 1979. – 163 б.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

Л. Төлепберген¹, А. Е. Ниязова², М. Т. Кожаканова³

Использование комплексного подхода при реализации модели компетентности в обучении

¹Факультет филологии,
Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,
г. Нур-Султан, 010000, Республика Казахстан.

^{2,3}Факультет теории и практики иностранных языков,
Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,
г. Нур-Султан, 010000, Республика Казахстан.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

L. Tolepbergen, A. E. Niyazova, M. T. Kozhakanova

Using an integrated approach in the implementation of the competency model in teaching

¹Philology Faculty,
L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan;

^{2,3}Department of Theory and Practice of FL,
L. N. Gumilyov Eurasian National university,
Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan .

Material received on 11.12.19.

В статье рассматриваются подходы междисциплинарного и интегрированного языкового обучения (CLIL) для преподавания английского языка ученикам. В статье рассматриваются различные модели CLIL и его ключевые компоненты, а также сильные и слабые стороны этого метода. В статье приведены примеры практической реализации метода CLIL.

The article deals with the approaches of interdisciplinary and integrated language learning (CLIL) for teaching English to pupils. The article discusses various CLIL models and its key components, as well as the advantages and disadvantages of this method. The article provides examples of practical implementation of the CLIL method.

SRSTI 16.31.51

G. Turguntayeva¹, M. Talasbayeva²

¹Candidate of Philological Sciences, Master of Pedagogy and Psychology,
Taraz Innovative Humanitarian University, Taraz, 080000,
Republic of Kazakhstan

²undergraduate student, «Education» Faculty, Taraz Innovative Humanitarian
University, Taraz, 080000, Republic of Kazakhstan
e-mail: ¹gulsara-76@mail.ru

INTERCULTURAL COMPETENCE IN TODAY'S EDUCATION SYSTEM OF KAZAKHSTAN

The development of intercultural competence through teaching and learning English in a multicultural classroom is the context of discussion in the article. The authors consider intercultural competence as the ultimate goal in the process of foreign language learning and distinguish it as a special form of communication.

Key words: modernization, education system, intercultural communication, intercultural competence.

INTRODUCTION

The growth of political and economic relations and contacts between states immediately affected all spheres of society, and first of all, culture and education. One of the distinguishing features of the contemporary period is the increased attention to a foreign language at all levels of the world educational system. A modern specialist must actively master at least one foreign language as the second (after the native) means of communication.

MAIN PART

Current stage of education system modernization involves the improvement of the educational potential in the training process. One of the key tasks in the implementation of this problem is the formation of younger generation with a high level of intercultural competence, developed communication skills, closely related to the ability to interact with representatives of other cultural communities. The importance of this task is determined by the intensity of Kazakhstan's integration into the world community and the increase of the social demand for a creative, active, open personality.

Today, the educational reforms are being actively implemented for enhancing the education system in our country. In this regard, the issues of improving the training

and mentoring activities in educational institutions are becoming especially relevant. One of the directions of the state policy in the field of education is connected with the formation of students' foreign language intercultural competence.

The idea of forming intercultural competence is considered in various documents of international organizations, in the Law of the Republic of Kazakhstan «On education» [1], in the «State Program of Education Development in the Republic of Kazakhstan for 2011–2020» [2], in the cultural project «Trinity of languages» [3]. The «State program for the development and functioning of languages in the Republic of Kazakhstan» [4] refers to the need to expand the scope of intercultural interaction, in this connection the factor of intercultural competence acquires particular importance. A key role in solving this problem is assigned to a foreign language. The natural communicative functions of language culture make it possible to consider the system of teaching foreign languages as the basis for a broad process of development of the child's personality in the dialogue of cultures. A foreign language is considered as a means of mutual understanding and interaction of people.

Strategic goal of the state policy in the field of education is strengthening the availability of education quality that meets the requirements of innovative economic development, the current needs of every citizen and society. Modernization of comprehensive schools should be aimed at the development of well integrated individuals.

Comprehensive school should form a coherent system of universal knowledge, skills, abilities, as well as the experience of independent activity and students' personal responsibility, which are the key competencies that determine the contemporary quality of the content of education.

Present-day education in our country is guided by the following principles: the transparency of education to external demands; application of project methods; competitive identification and support of leaders who successfully implement new approaches in practice; explicit tools for resource support and the holistic nature of taken decisions. The educational and upbringing process is focused not only on the teacher, as it was before, but mostly on students.

The state policy is guided by the new vector of modernization of the comprehensive school: the improvement of the education quality; the development of international cooperation; the presence of globalization process. Therefore, the basis for the formation of foreign language intercultural competence is of great importance for students, and, accordingly, should become one of the mandatory components of the educational process. Currently, the education system pays great attention on the problem of mastering both general and private competencies at sufficient level in order to carry out foreign language interpersonal communication.

Intercultural education refers to the methodology of studying the native culture and mastering other cultures, the process of self-improvement of a person, in which the behavior of an individual changes, leading to perception and acceptance of the indicators of foreign nature in the behavior of person of different culture.

Modern methodologists in teaching foreign languages refer to the process of mastering foreign language communicative activities, qualified as intercultural communication. Researchers considering the intercultural approach give different interpretations of intercultural competence. A number of scientists define it as an opportunity and ability for the peaceful existence of people in the same society. Others – as the ability to participate in a different linguistic culture. The third – as the integration of knowledge and patterns of behavior in the awareness of the historicity of cultural processes. The fourth – as the readiness of individuals to participate in all processes occurring in the world, with full awareness of the world and history.

However, without a formed tolerant intercultural world view, knowledge of the language is practically useless. The need to form intercultural competence is also due to the development of the modern information society, which includes the globalization of social and economic relations, therefore, leads to the expansion of intercultural contacts.

In modern society, the educational and upbringing process is focused not only on the teacher, as it was before, but mostly on students. The direction of personal growth of students with the help of universal educational activities is widely developed. Students master learning skills, developing the ability for self-development, conscious and active perception of knowledge, skills and competences, and new social experience.

CONCLUSION

With the development of political, economic, scientific, technical and cultural ties in the modern world the problem of mutual understanding becomes very important. The exchange between the countries in the field of business relations, tourism, science and art, which require adequate bases of communication, is expanding more and more. Along with other spheres of international cooperation, culture plays an important role in establishing relations between nations. That is why we can say that culture is a regulatory mechanism of relations between countries.

REFERENCES

- 1 The Law of the Republic of Kazakhstan “On Education” No. 319-III. July 27, 2007 (with amendments and additions originated by the Laws of the Republic of Kazakhstan of 24.10.2011).
- 2 State Program of Education Development in the Republic of Kazakhstan for 2011–2020. – Astana 2010.

3 Project «The trinity of the languages».

4 «State program for the development and functioning of languages in the Republic of Kazakhstan». – Astana, 2011.

Material received on 11.12.19.

Г. А. Турғунтаева¹, М. Е. Таласбаева²

Қазақстан Республикасының қазіргі заманғы білім беру жүйесіндегі мәдениетаралық құзыреттілігі

^{1,2}«Білім» факультеті,
Тараз инновациялық гуманитарлық университеті,
Тараз қ., 080000, Қазақстан Республикасы.
Материал 11.12.19 баспаға түсті.

Г. А. Турғунтаева¹, М. Е. Таласбаева²

Межкультурная компетенция в современном образовании Казахстана

^{1,2}Факультет «Образование»,
Таразский инновационно-гуманитарный университет,
Тараз, 080000, Республика Казахстан
Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Бұл мақалада көпмәдениетті топтарда ағылшын тілін оқыту арқылы мәдениетаралық құзыреттілікті дамыту талқыланады. Авторлар мәдениетаралық құзыреттілікті шет тілін оқыту үдерісінде түпкі мақсат ретінде қарастырады және оны қарым қатынастың арнайы түрі деп ажырата алады.

Развитие межкультурной компетенции посредством преподавания и изучения английского языка в мультикультурном классе является предметом обсуждения в статье. Авторы рассматривают межкультурную компетентность как конечную цель в процессе изучения иностранного языка и выделяют ее как особую форму общения.

ГРНТИ 14.35.09

И. А. Тухлов

заслуженный тренер России, ст. преподаватель, Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова,
г. Москва, 101000, Российская Федерация
e-mail: tukhlov@yandex.ru

КОНТЕКСТЫ ЛИЧНОЙ КУЛЬТУРЫ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ

В статье автор рассматривает проблему осмысления образовательного процесса в вузе с точки зрения «передачи» культуры студенту и влияния на этот процесс сложившегося уровня его личной культуры, в рамках социокультурных контекстов.

Ключевые слова: образование, общество, личная культура, контент, идентификация, духовность.

ВВЕДЕНИЕ

Образование является сферой социальной практики общества основная функция, которой – наследование и расширенное воспроизводство общей и профессиональной культуры. Расширенное воспроизводство означает, по мнению А. А. Вербицкого, что каждый человек не только «потребляет», но и обогащает культуру уже тем, что «возвращается» в нее как творческая личность. Одним из источников такого обогащения являются разнообразные виды культур, носителем которых является каждый обучающийся. Ведь с момента рождения он погружен в разные внешние культурные контексты, находящиеся в синергетической взаимосвязи и обуславливающие становление внутреннего, кросскультурного контекста, который, в свою очередь, влияет на формирование личной культуры субъекта.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Во многих исследованиях описаны фундаментальные закономерности познания мира субъектом, начиная с влияния разных аспектов общечеловеческой и национальной культуры на его становление и заканчивая психологическими механизмами присвоения социокультурного опыта субъектом, раскрытыми Л. С. Выготским и его последователями. Однако в них не ставилась задача выявления механизмов влияния непрерывно получаемого человеком

социокультурного опыта на процесс и результаты усвоения нового опыта и в целом на становление личной культуры субъекта познания.

Под личной культурой мы понимаем обретаемые человеком в контексте разных культур непрерывно изменяющиеся, находящиеся в развитии интеллектуальные, моральные и нравственно-этические образцы поведения и деятельности.

Человек «погружается» в культуру, усваивая разные жизненные контексты. По определению А.А. Вербицкого, контекст – это система внутренних и внешних факторов и условий поведения и деятельности человека, влияющих на особенности восприятия, понимания и преобразования конкретной ситуации, определяющих смысл и значение этой ситуации как в целом и входящих в него компонентов. При этом выделяются внутренний и внешний контексты.

Внутренний контекст – это система уникальных для каждого человека психофизиологических и личностных особенностей и состояний, его установок, отношений, знаний и опыта. Внешний контекст представлен системой предметных, социальных, социокультурных, пространственно-временных и иных характеристик ситуации действия и поступка. Взаимодействуя на всех уровнях психического отражения, внутренний и внешний контексты личности выполняют смыслообразующую функцию.

Теоретико-методологический анализ показывает, что субъект, обладающий своим внутренним контекстом как результатом предшествующей жизнедеятельности и образовательного опыта, «погружен» в пять внешних социокультурных контекстов (слоев) одновременно, которые, с одной стороны, автономны, а с другой – в своей совокупности образуют принципиально иное, интегративное качество.

Первый контекст, обусловленный мировой образовательной средой, определяется разнообразными подходами в сфере образования.

Существуют различные философские, религиозные, этнические и национальные особенности понимания того, каким должен быть человек и как его нужно образовывать. Представители разных стран и культур ведут поиск общих путей развития педагогических систем.

Второй контекст связан с образовательной средой страны, в которой переплетаются интересы и ценности ее граждан, имеющих разные культурные традиции, стереотипы понимания мышления и поведения. Общие стандарты образования, реализуемые на разных уровнях образования в одной стране, создают ситуацию выравнивания общего информационного, коммуникативного и ценностного образовательного поля. Принадлежность к разным этническим, национальным и конфессиональным общностям создает условия для проявления культурного колорита как общественного (всеобщего) в жизни сообщества

и своеобразия каждого человека в жизни сообщества как индивидуального (единичного).

Третий контекст обусловлен образовательной средой семьи, в которой складываются многообразные отношения между ее членами. Эти отношения зависят от личной культуры родителей, их установок и опыта общения. Внутренний образ духовной культуры, обретенный в процессе проживания конкретных ситуаций социальной жизни в семье, служит тем стержнем в личной культуре человека, который изначально устанавливает его нравственную основу деятельности и поведения.

Четвертый контекст определяется образовательной средой, создаваемой коммуникативной и информационной культурами страны и мира. Взаимодействие этих двух культур формирует у человека критерии первичного восприятия мира и влияет на ценностно-смысловую основу личной культуры субъекта познания.

Пятый контекст зависит от собственно образовательной среды, в которой создаются те или иные условия для развития субъекта познания в пространстве конкретной системы образования. Многообразные ситуации взаимодействия, переплетения, обусловленности культурных особенностей целей, содержания образования, деятельности самих субъектов образовательного процесса приводят к тому, что обучающийся «присваивает» культуру как субъект, «преломляя» ее через призму своей личной культуры, приобретенной в процессе предшествующей жизнедеятельности. При этом конкретная образовательная среда той или иной страны подвержена изменениям, которые происходят в мировой образовательной среде.

В каждом контексте в образования своя система ценностей. Значения конкретной культуры, реализуемые в моральных принципах, требованиях, традициях и ожиданиях, способах и стереотипах восприятия мира, которые субъект познания усваивает и которым следует в своей жизни и деятельности, становятся для него личностными смыслами. Все контексты пронизаны влиянием ценностей общечеловеческой, этнической, национальной и коммуникативной культур. Эти культуры составляют основу развития субъекта познания, обуславливая содержание его личной культуры. Базовая основа личной культуры субъекта развивается за счет обогащения его личного опыта в условиях приобщения, проживания и использования информационной и профессиональной культуры в процессе решения образовательных и практических проблем.

Внутренний контекст субъекта познания составляет кросс культурный контекст. Он представляет собой сложившийся на данный момент у человека образ мира, мироощущение субъекта как результат влияния разных культур (общечеловеческой, этнической, национальной, коммуникативной,

профессиональной, информационной и т.п.), определяющий для него значение и смысл воспринимаемого, понимания и преобразования конкретной ситуации как целого и ее компонентов.

Общаясь с физическим (природным и социальным) и духовным (культурным) миром, человек сохраняет в своем сознании ассоциативный ряд образов и отношений к ним, которые в последующем становятся основой развития его смысловых, духовных отношений. Это способствует самопознанию и самовыражению личности и индивидуальности в процессе жизни, деятельности и творческой активности.

Личная культура студента, обусловленная влиянием кросс культурного контекста, может быть проявлена на следующих пяти сменяющих друг друга уровнях.

Уровень культурной и социальной идентичности. В результате идентификации со своей культурной общностью человек приобретает стереотипы восприятия, мышления и понимания мира.

Стереотип есть некий представленный в сознании фрагмент картины мира, образ-представление, устойчивое, обусловленное национально-культурной спецификой представления о предмете или ситуации. Оно усваивается ребенком «с молоком матери» и всегда отражает некоторую объективную реальность, может и в искаженном, и трансформированном виде.

Социальная идентичность субъекта – это такое его состояние, при котором он испытывает общность с определенной социальной группой через единение ценностей и чувств. Субъект конструирует свою социальную идентичность из допустимых норм и правил взаимодействия, принятых в данной общности. Субъективные личностные конструкты составляют внутренний кросс культурный контекст человека.

На этом, первом уровне проявления личной культуры обусловлены рефлексивными рамками значений и смыслов этнической и национальной культуры. Сознание субъекта отражает ценности одной культуры и отдельной группы.

Второй уровень – социокультурная компетентность обучающегося. Образование обеспечивает культурное и социальное развитие личности, но занять место в культуре и в обществе, определенную жизненную позицию она может в процессе самоактуализации в культуре и жизни человека. Это предполагает развертывание в пространственно-временном контексте жизнедеятельности вариантов проявления социокультурной компетентности субъекта в общекультурной осведомленности, в общении, творчестве и т.п.

Социокультурная компетентность обуславливает восприятие, понимание и поведение субъекта познания в разнообразных ситуациях обучения и условиях

жизни. Сама по себе эта структура дает возможность дальнейшего познания и может рассматриваться как один из уровней проявления личной культуры.

Третий уровень – уровень духовности личности. Личная культура студента связана с его ценностными ориентациями, смысловой и душевной жизнью. Согласно В. Франклу, человек трансцендентен и может реализовать себя лишь в той мере, в какой он забывает про себя, не обращает на себя внимания.

Духовность как восхождение личности, обретение культуры открывается и решается человеком каждый раз заново и только для себя в каждом историческом времени. Духовность – это проблема обретения смысла, она является сущностным, системообразующим качеством человека, преобразующим все его природное начало, влияющим на все уровни его психического отражения. Развитие духовности личности в результате приобщения к общечеловеческим ценностям предполагает единство освоения уже имеющихся и создание новых ценностей.

Личная общая культура, обусловленная ценностями, смыслами духовной жизни субъекта познания, идущего по пути поиска истины и стремящегося достигнуть гармонии с миром и самим собой, проявляется в совести, нравственности и морали ее поступков. Этот уровень личной культуры зависит от духа времени и событий, в которых живет субъект.

Четвертый уровень – уровень гражданской идентичности. Гражданская идентичность формируется на основе общественного познания субъекта, когда в сознании его образ мира связан с отражением значимости процессов, которые развиваются в данное культурно-историческое время конкретного общества. В результате человек принимает в свой внутренний мир идеи, ценности, нормы, установки и образцы восприятия и понимания этого мира значимой для него группой людей и реализует их в своем поведении. На этом уровне проявляется этическое сознание. Рассматривая этическое сознание личности, А.С.Арсеньев указывает на двойственность сознания, поскольку человеческий индивид – существо общественное и может жить и формироваться как человек и личность лишь в общении с другими людьми.

Поэтому этическое сознание личности также оказывается двойственным. Нравственность одна – общечеловеческая, а мораль всегда предписывается индивиду извне от социальной группы в форме определенных норм и правил.

В результате гражданской идентичности на основе сочетания нравственности и морали возможны разные варианты взаимодействия культурных ценностей на уровне индивидуального сознания.

Пятый уровень – уровень интеллигентности. Этот уровень личной культуры зависит от появления у личности психологического свойства «интеллигентность», которое образуется на основе сочетания гражданской

идентичности, духовности и гражданской позиции. Это выражается в том, что субъект познания совершает поступки на основе чувства справедливости и социального стыда.

Личная культура субъекта – это «живая культура» (по А. Моллю), которая в контекстном подходе рассматривается в развитии от культурной и социальной идентичности к возможному проявлению в виде гражданской идентичности и интеллигентности.

Сказанное в данной статье ставит проблему осмысления образовательного процесса как разворачивающегося в направлении не только «передачи» культуры обучающемуся, но и влияния на этот процесс сложившейся на данный момент его личной культуры. В результате обучающийся становится подлинным субъектом образования и не только постигает мир, но и творит его.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Арсеньев, А. С.** Философские основания психологии личности: Диссертация в виде научного доклада на соискание ученой степени доктора психологических наук. – М., 2001. – 38 с.

2 **Вербицкий, А. А.** Новая образовательная парадигма и контекстное обучение. – М.: ИЦПКПС, 1999. – 75 с.

3 **Вербицкий, А. А.** Контекст // Общая психология: Словарь / Под ред. А. В. Петровского // Психологический лексикон. Энциклопедический словарь в шести томах / Ред.-сост. Л. А. Карпенко. Под общ. ред. А. В. Петровского. – М.: ПЕРСЭ, 2005. – 251 с. – С. 137–138.

4 **Выготский, Л. С.** История развития высших психических функций. Соч.: в 6 т. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 3. – 368 с.

5 **Ильичева, И. М.** Духовность в зеркале философско-психологических учений (от древности до наших дней). – М.: Изд-во МПСИ; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – 208 с.

6 **Ковалев, Н. А.** Психология духовности. – Тамбов, 1996. – 153 с.

7 **Леонтьев, А. Н.** Избранные психологические произведения: в 2 т. – М.: Педагогика, 1983. – Т. I. – 392 с.; – Т. II. – 320 с.

8 **Моль, А.** Социодинамика культуры. – М.: Прогресс, 1973. – 405 с.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

И. А. Тухлов

Студенттерді оқыту үдерісінде жеке мәдениет контекстері

М. В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті,
Мәскеу қ., 101000, Ресей Федерациясы.
Материал 11.12.19 баспаға түсті.

I. A. Tukhlov

Contexts of personal culture in the learning process of students

Lomonosov Moscow State University,
Moscow, 101000, Russian Federation.
Material received on 11.12.19.

Мақалада автор университеттегі білім беру процесін студенттерге «тарату» мәдениеті тұрғысынан және оның әлеуметтік мәдени контекст аясында оның жеке мәдениетінің қазіргі деңгейіне әсер ету тұрғысынан түсіну мәселесін қарастырады.

In the article, the author considers the problem of understanding the educational process in a university from the point of view of «transferring» culture to a student and the impact on the process of the current level of his personal culture, in the framework of sociocultural contexts.

ГРНТИ 14.35.07

Д. Е. Саудабаева¹, К. Ж. Аганина²

¹докторант, факультет Педагогика и психологии, Казахский Национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, 050010, Республика Казахстан;

²д.п.н., профессор, факультет Педагогика и психологии, Казахский Национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, 050010, Республика Казахстан; e-mail: ¹daria.saudabaeva@mail.ru; ²aganinak@mail.ru

**РАЗВИТИЕ КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТА
В ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ**

В статье рассматривается вопрос о кадровом менеджменте, осуществляющиеся через конкретные комплексные функции в рамках менеджмента человеческих ресурсов, который в настоящее время превращается в важный фактор повышения конкурентоспособности, эффективности производства, долгосрочного развития предприятия. Указываются особенности деятельности кадрового менеджмента в системе образования

Ключевые слова: кадровый капитал, персонал, кадрового капитала, управление человеческими ресурсами, рациональное управление.

ВВЕДЕНИЕ

Важным фактором успеха в любой сфере деятельности является эффективное использование персонала, то есть кадрового капитала того или иного предприятия. К достижениям организации не могут привести только новейшие идеи, технологии, оборудование, хорошие условия труда, если при этом нет сплоченного и дружного персонала. Рациональное управление кадрами создает среду, в которой реализуется трудовой потенциал персонала, развиваются необходимые способности, а кадры получают максимальное удовлетворение от проделанной работы и признания своих достижений обществом.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Исследователи часто применяют термины «управление персоналом», «управление кадрами» и «управление человеческими ресурсами» как синонимы. Они уделяют большое внимание раскрытию содержания указанных терминов.

Так, В. Р. Веснин дает определение понятию «управление персоналом», но рядом в скобках указывает «управление человеческими ресурсами» [1]. Т. Ю. Базаров считает управление персоналом и управление человеческими ресурсами направлениями кадрового менеджмента и приводит различия между двумя этими направлениями [2]. Л. Г. Соколова и Т. А. Полякова управление человеческими ресурсами отличают от управления кадрами [3]. Но большинство авторов едины во мнении, что понятия «управление кадрами», «управление персоналом», «управление человеческими ресурсами» являются основными направлениями кадрового менеджмента [4].

В результате анализа различных подходов к определению термина исследователь Соколова Л. Г. Приходит к выводу о том, что в итоге управление кадровым персоналом часто ограничивается исполнением минимального набора функций жизненного цикла работников и направлено на конкретное выполнение узкоспециализированной задачи. Имеющаяся система управления предприятием является больше всего функциональной, а это означает, что кадровый менеджмент также осуществляется через свои функции. Следовательно, при оценке деятельности кадровых служб можно применять функциональный подход [5].

Исходя из анализа, управление кадрами представляется как минимальный набор функций кадровой службы, управление персоналом – как жизненный или трудовой цикл работника, а управление человеческими ресурсами – как жизненный или трудовой цикл работника, ориентированный на получение конкурентных преимуществ.

Основные функции кадрового менеджмента необходимо определять согласно жизненного цикла работника, т.е. через планирование потребности и движения, поиск, подбор, найм, адаптацию, оценку, мотивацию, обучение, развитие, ротацию, релаксацию и рекреацию [3], [6].

Вместе с тем существует и совершенно иной подход, при котором группы процессов определяются с целью получения конкурентных преимуществ предприятием [7]. Важные преимущества первого подхода к кадровому менеджменту по жизненному или трудовому циклу сотрудника состоят в выделения процессов кадрового менеджмента наибольшего объема и простоты группировки, но второй подход дает возможность выделить процессы управления кадрами, более всего влияющие на финансово-экономические результаты деятельности той или иной организации.

Такой так называемый процессный подход к оценке всего кадрового менеджмента заключается в применении оценочных критериев не отдельно по каждой выполненной функции, а по целому комплексу функций, которые группируются по предполагаемому и спланированному результату

деятельности всей организации. Невозможно определить какой-либо единый список функций кадрового менеджмента и группы функций управления персоналом. Проведенные анализы ученых-экспертов доказывают, что то или иное предприятие по-своему определяет необходимые функции кадрового менеджмента и группирует их.

Важно помнить о том, что для результативного кадрового менеджмента все же нужна комплексная функция, к которой предъявляются определенные требования. Обозначенные функции, во-первых, должны быть строго направлены на достижение основной цели предприятия; во-вторых, отобранные функции должны представлять собой набор функций кадрового менеджмента согласно получения конкурентных преимуществ в сфере кадрового менеджмента; в-третьих, такие комплексные функции должны оценивать результаты деятельности с точки зрения достижения целей организации. Можно считать, что такая комплексная функция кадрового менеджмента – это набор обычных функций кадрового менеджмента, результаты которого влияют на достижение целей предприятия.

Можно с уверенностью считать, что соединение обычных функций, выполняемых кадровым менеджментом, одну, две и более комплексных функций, дает менеджеру по управлению персоналом широкую возможность влиять на выполнение стратегически важных целей развития организации способом оценивания эффективности их исполнения, при опоре при этом на критерии экономической результативности и социальной эффективности.

Следовательно, нельзя использовать какую-либо единую методику оценки результативности кадрового менеджмента и степени его влияния на результаты деятельности организации. К примеру, такая функция кадрового менеджмента, как «подбор персонала» позволяет получить список рабочих, которые по некоторым признакам подходят для занятия вакантных должностей. Но реализация данной функции не удовлетворяет производственные потребности организации в кадрах. А такая функция кадрового менеджмента, как «найм персонала» не может быть реализована без функции «отбор персонала». Значит, перед выполнением функции кадрового менеджмента «адаптация персонала» должны быть обязательно выполнены такие функции управления персоналом, как «подбор персонала», «отбор персонала» и «найм персонала». А лишь после выполнения всех этих названных выше функций кадрового менеджмента можно говорить о достижении производственных целей организации.

Осуществление кадрового менеджмента через конкретные функции возможно при соблюдении его основных принципов. Исходя из анализа сущности кадрового менеджмента, мы выделяем такой главный принцип кадрового менеджмента, который предполагает ориентацию на требования

законодательства страны о труде и трудовых отношениях. Как показывает практика, имеют место случаи нарушения этого положения чаще всего в частных структурах. Это находит выражение в разных формах: в сокращении трудовых ежегодных отпусков работникам, нарушении прав женщин, имеющих детей, при сокращении штатных единиц, при определении размера и формы надбавок к заработной плате, поощрениях за выполненную работу.

Второй и немаловажный принцип – это обеспечение условий для стабилизации кадрового состава предприятия. Текучесть кадров негативно влияет на отношение к выполняемой работе, создает характер временности работы, а значит, очень влияет на качество работы, снижает ее эффективность.

К другим принципам можно отнести необходимость учета текущей и будущей потребности предприятия в кадрах; соблюдение баланса интересов организации и ее работников; привлечение к сотрудничеству при реализации кадровой политики заинтересованных сторон, например, профсоюзной организации. Следующим обязательным принципом можно считать принцип максимальной заботы о каждом человеке в отдельности, уважение его прав и свобод.

ВЫВОДЫ

Таким образом, кадровый менеджмент осуществляется через конкретные комплексные функции при соблюдении названных выше основных принципов. Если смотреть шире, то в рамках менеджмента человеческих ресурсов кадровая политика из просто лишь «реагирующей» политики превращается в достаточно активную стратегию всей организации. Иными словами, кадровый менеджмент в настоящее время превращается в важный фактор повышения конкурентоспособности, эффективности производства, долгосрочного развития предприятия [7].

В Государственной программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 гг. отмечена значимость подготовки и переподготовки руководящих кадров Компетентными специалистами указана необходимость формирования кадрового резерва управленцев из числа лидеров в своей области, а также внедрение оценки деятельности руководителей организаций образования по КРІ. Наряду с этим, актуальным является вопрос по организации сертифицированных курсов повышения квалификации по менеджменту для руководителей организаций образования [1].

В одном из основополагающих документов в сфере образования, в частности Законе «О статусе педагога», дано следующее определение: «педагог-лицо, имеющее педагогическое или иное профессиональное образование по соответствующему профилю и осуществляющее профессиональную

деятельность педагога по обучению и воспитанию обучающихся и (или) воспитанников, методическому сопровождению или организации образовательной деятельности» [2].

В Приложении к приказу Председателя Правления Национальной палаты предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» № 133 от 8 июня 2017 года «Профессиональный стандарт «Педагог», выделена отдельная карточка профессии «менеджер в образовании», соответствующая 7-8 уровням квалификаций согласно Отраслевой рамке квалификаций.

С учетом требований Профессионального стандарта формируются образовательные программы, в том числе для обучения персонала организаций образования, сертификации работников и выпускников организаций образования [3].

Нами выявлена определенная закономерность, которая предполагает практически во всех карточках профессий связь с другими профессиями в рамках ОРК, именно с профессией «Менеджер в образовании» в ходе изучения содержания Профессионального стандарта. Это позволяет утверждать, что все профессии, указанные в данном стандарте, так или иначе, осуществляют управленческую деятельность, какими могут выступать управление персоналом, познавательной деятельностью обучающихся, процессом взаимообучения и т.п.

С 2011 года на базе Казахского национального педагогического университета имени Абая ведется научно-исследовательская работа по направлению «Менеджмент в сфере образования». По результатам исследования разработаны основные положения образовательной программы «Менеджмент в сфере образования» для применения их в организациях образования, в дальнейшем они могут быть применены при разработке учебно-методической литературы по подготовке менеджеров образования [4, с. 154].

С 1 сентября 2017 года, согласно приказу Министерства образования и науки РК №350 от 24 июля 2017 года, осуществляется реализация экспериментальной образовательной программы «Менеджмент в образовании» в рамках специальности магистратуры «БМ010300- Педагогика и психология».

Степень, присуждаемая по завершении обучения: магистр менеджмента в образовании.

Сферами профессиональной деятельности менеджера образования, освоившего образовательную программу «Менеджмент в сфере образования», являются образовательные учреждения и органы управления образованием.

Целью образовательной программы является подготовка высококвалифицированных специалистов в области управления образованием в соответствии с международными требованиями, обладающих

профессиональными компетенциями, необходимыми для эффективного осуществления организационно-управленческой и педагогической деятельности.

Основная задача образовательной программы состоит в определении содержания, форм, средств и методов управления образовательным процессом для формирования общекультурных, профессиональных, предметных компетенций будущего менеджера в образовании [5].

С учетом вышеизложенных в КазНПУ им.Абая на базе кафедры Педагогика и психологии готовятся образовательные программы для магистрантов и докторантов «Менеджмент в образовании» по подготовке менеджеров образования, что является развитием кадрового менеджмента в образовании.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Веснин, В. Р.** Управление человеческими ресурсами. Теория и практика : учебник / В. Р. Веснин. – М. : Проспект, 2015. – 688 с.

2 Управление персоналом : учебник / под ред. Т. Ю. Базарова, Б. Л. Еремина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юнити, 2002. – 560 с.

3 Управление персоналом : учеб.-метод. комплекс / сост. Л. Г. Соколова, Т. А. Полякова. – Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2006. – 55 с.

4 **Генкин, Б. М.** Экономика и социология труда : учебник / Б. М. Генкин. – 7-е изд., доп. – М. : Норма, 2007. – 448 с.

5 **Соколова, Л. Г.** Оценка результатов кадрового менеджмента в условиях функционирования системы управления персоналом / Л. Г. Соколова, В. А. Оглоблин // Baikal Research Journal. – 2016. – Т. 7. – № 3.

6 **Соколова, М. И.** Управление человеческими ресурсами : учебник / М. И. Соколова, А. Г. Дементьева. – М. : ТК Велби : Проспект, 2006. – 240 с.

7 **Оглоблин, В. А.** Подход к классификации процессов управления человеческими ресурсами с точки зрения повышения конкурентоспособности организации / В. А. Оглоблин // Роль инноваций в трансформации современной науки : материалы межд. науч.-практ. конф. Казань, 20 ноября 2015 г. – Казань : Аэтерна, 2015. – С. 200–203.

8 «Об утверждении Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 - 2025 годы» Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 988.

9 Закон Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 293-VI ЗРК «О статусе педагога». «Казахстанская правда» от 31.12.2019 г., № 250 (29127/

10 Приложение к приказу Председателя Правления Национальной палаты предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» № 133 от 8 июня 2017 года «Профессиональный стандарт «Педагог».

11 **Нарибаев, К. Н., Аганина, К. Ж., Нурлихина, Г. Б., Жунусбекова, А., Кенесарина, М. М.** «Менеджмент в сфере образования Республики Казахстан/ Уч.пособие. – Алматы : КазНПУ им.Абая, 2014. – С. 220.

12 **Рахымбердиева, А. В.** Научно-методическое обеспечение подготовки менеджеров системы образования. Вестник Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева, Серия Педагогика. Психология. Социология. – № 3 (128). – 2019. – С. 76–83.

13 Создание системы полевузовской подготовки менеджеров образования высшей школы как механизма развития интеллектуального потенциала Республики Казахстан: Отчет о НИР (промежут.) / Академия государственного управления при Президенте РК (АГУ при Президенте РК); Руководитель Исаева З. А. – 2016. – 123 с.

14 Создание системы послевузовской подготовки менеджеров образования высшей школы как механизма развития интеллектуального потенциала Республики Казахстан: Отчет о НИР (промежут.) / Академия государственного управления при Президенте РК (АГУ при Президенте РК); Руководитель Исаева З. А. – 2017. – 202 с.

15 **Романенко, Н. А.** Подготовка будущих менеджеров образования к профессиональной деятельности в условиях инновационной среды: автореф. канд.пед.наук. – Одесса, 2010. – 21 с.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

Д. Е. Саудабаева¹, К. Ж. Аганина²

Білім беру ұйымдарындағы кадрлық менеджменттің дамуы

^{1,2}Педагогика және психология факультеті,
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., 050010, Қазақстан Республикасы.

Материал 11.12.19 баспаға түсті.

D. E. Saudabayeva¹, K. Zh. Aganina²

Development of personnel management in education organizations

^{1,2}Faculty of Pedagogy and Psychology,
Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, 050010, Republic of Kazakhstan.

Material received on 11.12.19.

Мақалада қазіргі кезде бәсекеге қабілеттіліктің, өндіріс тиімділігінің және кәсіпорынның ұзақ мерзімді дамуының маңызды

факторына айналатын адами ресурстарды басқару аясында нақты интеграцияланған функциялар арқылы жүзеге асырылатын персоналды басқару мәселесі қарастырылады. Білім беру жүйесіндегі кадрлық менеджмент қызметінің ерекшеліктері көрсетіледі.

The article deals with the issue of personnel management, which is carried out through specific complex functions within the framework of human resources management, which is currently becoming an important factor in improving the competitiveness, production efficiency, and long-term development of the enterprise. Personnel management in the education system features of the company's activities.

ГРНТИ 14.43.43

С. К. Антикеева¹, С. К. Ксембаева²

¹докторант, специальность «Педагогика и психология», Гуманитарно-педагогический факультет, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан;

²к.п.н., профессор, Гуманитарно-педагогический факультет, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан

e-mail: ¹samal_antikeyeva@mail.ru; ²mikalasoni@mail.ru

К ВОПРОСУ О КЛАССИФИКАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ

В статье представлена классификация профессиональных компетенций социальных работников. Авторы, опираясь на труды ведущих зарубежных ученых в области социальной работы, дублинские дескрипторы и личный опыт в разработке модульных образовательных программ, акцентируют проблему повышения качества социальной работы в современном Казахстане, рассматривают условия реализации процесса в целом. Эффективность данного процесса зависит от наличия высококвалифицированных кадров, в частности, от профессионализма социального работника. С этой позиции и предлагается научная трактовка понятий «компетентность», «профессиональная компетентность социального работника» и «компетенция». Проведена аналитическая работа по описанию, содержанию и показателям профессиональных компетенций социальных работников и представлены разработанные авторами компетенции и результаты обучения в модульной образовательной программе, утвержденной в 2019 году.

Ключевые слова: социальная работа, компетенция, профессиональная компетенция.

ВВЕДЕНИЕ

Проблема качества образования всегда находилась в поле зрения как педагогической теории, так и практики образования. Сегодня качество образования рассматривается как важнейший фактор стабильного развития страны. Основное конкурентное преимущество социальной сферы Республики Казахстан – наличие высококвалифицированных трудовых ресурсов. Кадры, являясь главной, наиболее ценной и значимой частью ресурсов социальной

сферы, в конечном счете, обеспечивают результативность и эффективность деятельности всей социальной политики Казахстана. Дальнейший прогресс в отрасли в определяющей мере будет зависеть от качества трудовых ресурсов.

Работодатель заинтересован в подготовке компетентного специалиста, а общество – в личности, способной к сознательному жизнетворчеству. В этих условиях степень подготовленности специалиста становится доминирующим фактором в системе образования, определяющим не только конкурентоспособность личности, но и социальную адаптацию. При этом компетентность специалиста является совокупностью целей – конкретных требований к уровню подготовленности специалиста, которые определяются как компетентности.

В последнее время при изучении проблем качества образования всё чаще ставится вопрос об освоении компетентного подхода. Формирование компетенций приобретает особую значимость при подготовке специалистов по социальной работе, а также во многом способствует определению критериев оценки качества образования в данной области. Уровень эффективности помощи специалиста по социальной работе во многом зависит от его личностных качеств, его ценностных ориентаций и интересов. Личностные качества социального работника позволяют ему эффективно выполнять весь спектр профессиональных функций и должностных обязанностей.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Социальная работа – один из видов профессиональной деятельности, где забота о благе всех и каждого является предметом повседневной практической деятельности, вследствие чего она может и должна влиять на процессы гуманизации общественных отношений. Культура поведения, действий и общения специалистов должна быть основана на знании и понимании ими как профессиональных, так и общих этических норм и правил морали, которые отображены в профессиональных компетенциях социального работника.

В процессе исследования проблем профессиональной подготовки специалистов и в реальной практической деятельности чаще опираются на личностно-ориентированный, практико-ориентированный и компетентностный подходы [1, с. 9-10]. В педагогической литературе ученые, анализируя проблему компетентности, раскрывают содержание понятия через призму деятельности. Вероятно, в связи с этим понятия «компетентность», «профессиональная компетентность», «компетентность специалиста» употребляются в научных работах как синонимичные, поскольку все они, по существу, связаны с возможностью осуществления трудовой, профессиональной деятельности [1, с. 23].

Компетентность (от лат. *comptens* – «принадлежность по праву», соответствующий, способный) выступает индивидуальной характеристикой степени соответствия требованиям профессии. Компетентность следует отличать от компетенции – определенной сферы, круга вопросов, которые человек уполномочен решать [2, с. 4]. Понятие «компетентность», как оно употребляется в контексте образования, первоначально разрабатывалось в психологии труда, психологии мотивации и менеджменте – областях, тесно связанных между собой [3, с. 18]. Компетенции в рамках данных теорий понимаются как результат развития основополагающих способностей, которые в основном приобретаются самим индивидуумом на основе их свойства быть действенными. Именно они позволяют достигать людям личностно значимых для них целей – независимо от природы этих целей и социальной структуры, в которой эти люди живут и действуют. В научной литературе И. А. Зимней, А. М. Павловой, Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк существует определение профессиональной компетентности как сочетания психических качеств, определенного психического состояния, позволяющего действовать самостоятельно и ответственно, как обладание человеком способностью и умением выполнять определенные трудовые функции. [4, 5].

Под профессиональной компетентностью специалиста социальной работы понимается интегративное личностно-деятельностное новообразование, которое представляет собой сбалансированное сочетание знаний, умений и сформированной профессиональной позиции, позволяющее самостоятельно и качественно выполнять профессиональные задачи и находящееся в отношениях диалектической зависимости с профессиональной направленностью личности. Здесь исследователь встраивает в структуру профессиональной компетентности элементы «сформированная профессиональная позиция» и «профессиональная» [1, с. 23-24].

По мнению исследователей, профессиональная компетентность представляет собой совокупность знаний, позволяющих квалифицированно судить о вопросах сферы профессиональной деятельности. Иными словами, компетентность, в первую очередь, связана с имеющимися профессиональными знаниями, с профессиональной эрудицией. Таким образом, «Компетенция – это общая способность, основанная на знаниях, опыте, ценностях, склонностях, приобретенные благодаря обучению. Компетенция не сводится ни к знаниям, ни к навыкам, быть компетентным не означает быть ученым или образованным; компетенция – это характеристики, которые можно извлечь из наблюдений за действиями, за умениями. Компетенция – это то, что порождает умение, действие». [6, с. 162].

Как показывают исследования ученых и практиков, готовность будущего специалиста к самостоятельной деятельности не может рассматриваться вне связи с профессиональной компетентностью сотрудника. Так, с одной стороны, профессиональные качества субъекта деятельности рассматриваются в контексте проявления психологических особенностей личности, необходимых для усвоения специальных знаний, умений и навыков, обеспечивающих требуемую эффективность профессионального труда. С другой стороны, предъявляемый к современной социальной работе комплекс требований (динамичность развития, системность и комплексность оказываемой поддержки, ее адресный характер и др.) в целом может быть достигнут только за счет обеспечения компетентности как в деятельности соответствующих служб, так и отдельного социального работника [1, с. 23-24].

В процессе исследования профессиональных компетенций для бакалавров социальной работы мы ориентируемся на страны бывшего Советского Союза, в частности Россию. В «Ключевых ориентирах для разработки и реализации образовательных программ в предметной области «Социальная работа»» предметная группа первоначально исходила из списка 35 профессиональных компетенций, рекомендованных Федеральным государственным образовательным стандартом высшего профессионального образования. Была проделана большая работа по разработке первоначального списка профессиональных компетенций: изучена литература по методологии Тьюнинг, проведены консультации с экспертами из Падуанского университета, а также ряд обсуждений внутри предметной группы. На этой основе в первоначальный список были внесены частичные изменения, связанные с классификацией профессиональных компетенций по четырем группам согласно видам профессиональной деятельности социальных работников. Таким образом, было проведено их «укрупнение» и составлен новый список из 16 компетенций, отображенных в таблице 1. Все профессиональные компетенции (ПК) бакалавра социальной работы были кратко описаны на основе их показателей согласно Дублинским дескрипторам и представлены следующим образом: социально-технологические, исследовательские, организационно-управленческие и социально-проектные [7, с. 41-57].

Это связано с тем, что ныне и в будущем профессионализм социальной работы будет выстраиваться с учетом гибкости в умениях, методике и способности к активному изменению [8, с. 238].

Таблица 1 – Профессиональные компетенции (ПК) социального работника

Название компетенции	Показатели компетенции				Коммуникативные умения
	Краткое описание	Знание / понимание	Критическое суждение	Навыки самостоятельной работы	
ПК 1. Социально-технологические					
ПК 1.1. Готовность к реализации современных технологий соц. защиты, медико-соц. поддержки	Соц. работник отбирает эффективные технологии соц. защиты поддержки на-селения и целенаправленно использует их с учетом специфики ситуации	Социальный работник может: • излагать методы социальной работы; • различать виды технологий социальной защиты и медико-социальной поддержки; • объяснять особенности проф. взаимодействия.	Социальный работник может: • анализировать ситуацию клиентов; • анализировать внешние и внутренние факторы социокультурного развития общества, его ресурсы, влияющие на применение тех или иных технологий.	Соц. работник может: • обрабатывать данные соц. личности; • интегрировать научные знания при выборе социальных технологий; • развивать профессиональные индивидуальные способности.	Соц. работник умеет: • мотивировать и поддерживать клиентов в процессе изменений; • взаимодействовать, сохраняя свою аутентичность.
ПК 1.2. Готовность к предоставлению соц.-бытовых, соц.-псих., соц.-экономических и соц.-правовых услуг отдельным лицам, социальным группам	Соц. работник владеет технологиями соц. работы, а также способен осуществлять оценку качества соц. услуг на основе квалитметрии и стандартизации.	Соц. работник может: • излагать существующие виды соц. услуг и объяснять их назначение; • различать целевые группы, нуждающиеся в соц. услугах; • определять субъектов социальных услуг; • объяснять нормативную и правовую базу соц. услуг; • излагать и объяснять методы квалитметрии к оценке соц. услуг.	Социальный работник может: • составлять перечень потребностей клиентов, нуждающихся в социальных услугах; • адаптировать сеть различных социальных услуг к потребностям и нуждам клиентов и целевых групп.	Социальный работник может: • участвовать в разработке программ по развитию сети социальных услуг для нуждающихся категорий населения; • оценивать качество предоставляемых социальных услуг.	Соц. работник умеет: • взаимодействовать с сетью соц. обеспечения для улучшения соц. положения клиентов; • контролировать взаимоотношения и устанавливать контакты с клиентами.
ПК 1.3. Готовность к посреднической, соц.-профилактической и консультационной деятельности по проблемам социализации, реабилитации и реабилитации	Соц. работник решает проблемы клиента путем привлечения соответствующих специалистов, мобилизации сил, физических, психических и социальных ресурсов клиента.	Соц. работник может: • объяснять особенности деятельности по проблемам социализации, реабилитации и реабилитации; • объяснять свою посредническую деятельность; • интерпретировать инструментальные возможности смежных специалистов; • репрезентировать жизненные проблемы.	Соц. работник способен: • анализировать ресурсы сети соц. обеспечения; • анализировать реабилитационные механизмы в соц. работе с целевыми группами; • оценивать ситуацию, выделять кризисные аспекты; • критически осмысливать профилактическую и консультационную деятельность.	Соц. работник может: • разрабатывать совместный план с сетью социального обеспечения по профилактической и консультационной работе; • учитывать возможности и ограничения сети социального обеспечения и действовать в соответствии с этим.	Соц. работник умеет: • конструктивно взаимодействовать с сетью социального обеспечения; • координировать усилия специалистов; • выстраивать свою деятельность на основе обратной связи.
ПК 1.4. Способность к созданию благоприятной соц. среды в социальных организациях и службах	Соц. работник конструктивно взаимодействует в профессиональной среде, создавая атмосферу доверия и инициативы.	Соц. работник может: • излагать цели и задачи делового общения; • объяснять стратегии и тактики делового общения; • описывать динамику, модели и проекции взаимодействия между людьми.	Соц. работник может: • выстраивать стратегию взаимодействия между людьми; • достигать компромиссов; • давать оценки и вносить предложения.	Социальный работник может: • разбирать жалобы, заявления; • проводить командную деловую игру, деловое совещание.	Соц. работник умеет: • вести беседу, дискуссии, прения; • контролировать взаимоотношения и устанавливать контакты; • устанавливать обратную связь.

ПК 1.5. Готовность к предпринятию профессиональной деятельности («выгорание»)	Соц. работник способен противостоять личной деформации профессиональной усталости и поддерживать свою работоспособность, сохраняя профессиональное доверие.	Соц. работник может: • излагать основные требования к психологическим особенностям специалиста; • излагать основные требования психологии; • объяснять методы отбора, адаптации и профилактики профессиональных рисков; • интерпретировать факторы депрофессионализации.	Соц. работник способен: • анализировать динамику отклонений в профессиональном развитии; • анализировать проявления профессиональных деформаций; • интерпретировать источники риска и воздействия на профессиональную среду; • анализировать сильные и слабые стороны своей деятельности.	Соц. работник может: • быстро приспосабливаться; • перекладывать и управлять эмоциями; • выделять критерии своего роста • проявлять творческую автономно; • излагать возможных отклонений в действиях; • соблюдать принцип распределения ответственности и коллегиальности.	Соц. работник может: • использовать профессиональные нормы в целях коррекции действий; • проявлять инициативу для примера другим; • транслировать ценности уважать других.	Социальный работник умеет: • находиться в очевидной доступности, для других осуществлять на них свое влияние; • с помощью слова корректировать поведение и оценки.
ПК 1.6. Готовность соблюдать профессионально-этические требования в процессе осуществления профессиональной деятельности	Соц. работник интегрирует этические принципы в свою профессиональную деятельность и осуществляет взаимодействие на основе этических ценностей и норм.	Соц. работник может: • излагать универсальные и профессиональные нормы; • излагать этические принципы профессиональной деятельности; • объяснять свои собственные ценности; • излагать содержание кодексов этики.	Соц. работник способен: • выделять, анализировать этические дилеммы профессиональной практики; • анализировать документы по правам человека; • оценивать действия, исходя из этических ценностей профессии.	Социальный работник может: • осуществлять выбор при решении этической дилеммы; • обосновать свой выбор на основе этических ценностей профессии.	Соц. работник может: • использовать профессиональные нормы в целях коррекции действий; • проявлять инициативу для примера другим; • транслировать ценности уважать других.	Соц. работник умеет: • выстраивать стратегию взаимодействия с клиентами; • участвовать в принятии этически обоснованных решений.

ПК 1.7. Способность к Компетентному исполнению законодательных и других нормативных актов	Соц. работник способен осуществлять деятельность, опираясь на правовые документы, организовывать помощь на основе законов и информировать клиентов о возможностях их участия в самозащите.	Соц. работник может: • объяснять значение государственной правовой поддержки; • излагать содержание законодательных актов в области соц. защиты; • объяснять правовые основы соц. работы; • объяснять законодательные механизмы реализации социальных прав.	Социальный работник способен: • анализировать нормативные акты в социальной сфере; • выделять общесоциальные и адресные нормативные правовые акты; • выявлять сферы совпадения и различия между социальным правом и социальной работой.	Соц. работник может: • выбирать конкретный нормативный акт, регулирующий отношения в ситуации клиента; • осуществлять подборку НПА по различным социальным проблемам; • обосновывать необходимость правового или нормативного регулирования организационных мер социальной помощи.	Соц. работник может: • организовывать правовые консультации; • проводить правовую консультацию клиента в пределах сферы своей деятельности; • представлять и защищать интересы клиента; • организовывать помощь.	Соц. работник умеет: • устанавливать контакты в рамках своей профессиональной деятельности; • выстраивать стратегию своей деятельности в целях представления и защиты интересов клиента в организациях.
ПК 2. Исследовательские						

ПК 2.1. Способность исследовать специфику социокультурного пространства, инфраструктуру обеспечения социального благополучия представителей различных социальных групп	Соц. работник выявляет и анализирует особенности социокультурной жизни различных социальных групп, изучает их потребности, выявляет ресурсы инфраструктуры социального обеспечения по удовлетворению нужд и потребностей различных соц. групп.	Соц. работник может: • интерпретировать социокультурное пространство как объект исследования; • излагать основные тенденции социокультурного развития общества на основе социологических теорий, направлений и школ; • объяснять социокультурные особенности обеспечения благополучия, направляя поведенческих моделей различных соц. групп.	Соц. работник может: • различать общее и особенное в традициях культуры социальных жизни различных национально-этнических сообществ и пространств и инфраструктуры социального обеспечения; • работать с источниками информации в ходе исследования; • обрабатывать полученные эмпирические данные; интерпретировать полученные данные; составлять адекватный отчет по итогам исследования.	Соц. работник может: • интегрировать знания научных дисциплин; • разрабатывать практические рекомендации по использованию результатов исследования; • разрабатывать собственные варианты технологий соц. работы.	Соц. работник умеет: • создавать обстановку конфиденциальности и взаимного доверия при проведении исследования; • применять свои межкультурные навыки в общении с различными социальными группами в процессе исследования.
ПК 2.2. Способность выявлять, формулировать и разрешать проблемы в сфере психосоц. структурной и комплексно-ориентир. соц. работы, медико-соц. помощи	Соц. работник выявляет, формулирует проблемную ситуацию и намечает пути решения проблем в сфере соц. работы, используя общие знания соц. наук, проф. дисциплин и достижения практики.	Социальный работник может: • определять степень «открытости» или «закрытости» проблемы в этих сферах; • выявлять ее абсолютные или относительные величины; • анализировать ее временные рамки; • определять тенденции проблемы.	Социальный работник может: • осмысливать свои наблюдения и на основе этого вырабатывать свою стратегию исследования; • давать оценку выявленным проблемам и проводить коррекционные процедуры.	Соц. работник умеет: • организовывать и проводить исследование ситуации клиента; разрабатывать практические рекомендации на основе исследования по решению соц. проблем	Соц. работник умеет: • устанавливать контакты на основе обратной связи с соц. группами в процессе исследования; • устанавливать партнерские отношения с др. соц. организациями, соц. институтами для реализации результатов исследования.

ПК 2.3. Способность определять научную и практическую ценность решаемых задач в процессе обеспечения соц. благополучия	Соц. работник может: • объяснять роль научных исследований для развития практики социальной работы; • определять цель и задачи научного исследования; формулировать гипотезу научного исследования и проверять ее на соответствие полученным результатам.	Соц. работник может: • критически осмысливать методологию своего исследования; • обосновывать методологию своего исследования на основе валидных аргументов и результатов исследования на причинно-следственной связи; • определять практическую значимость результатов исследования.	Социальный работник может: • адаптировать приобретенные знания к решению исследовательских задач; • апробировать результаты исследования на практике.	Соц. работник умеет: • организовывать исследовательскую работу на основе отбора актуальных соц. проблем; • использовать принципы соц. наук в процессе исследования; • планировать меры по повышению качества исследовательской работы.	Соц. работник умеет: • аргументированно излагать свою точку зрения; • публично представлять результаты исследования; • участвовать в работе научных коллективов по направлениям обеспечения соц. благополучия.
ПК 3. Организационно-управленческие	Соц. работник способен организовывать работу на уровне подразделения соц. учреждения, учитывая особенности нац-культурного половогозростного и соц. положения граждан.	Соц. работник может: • оценивать культуру управл. деятельности работников учреждений соц. защиты; анализировать систему мотивации труда специалистов в учреждении соц. защиты; анализировать качество соц. услуг; определять целевые группы.	Соц. работник может: • учитывать орг. структуру при организации соц. работы; • учитывать в процессе организационно-управленческой деятельности особенности национально-культурного, половогозростного и социального положения граждан, нуждающихся в помощи.	Соц. работник умеет: • разрабатывать мероприятия по повышению мотивации труда специалистов соц. учреждений; разрабатывать предложения по повышению системы контроля; планировать деятельность учреждения.	Соц. работник умеет: • проводить деловые переговоры в области организации работы по соц. обслуживанию населения; • инициировать и поддерживать атмосферу делового сотрудничества с персоналом.

ПК 4.4. Способность создавать соц. проекты для обеспечения физ., психич. и соц. здоровья людей с привлечением дополнительных финансовых средств (фанрайзинг)	Соц. работник привлекает доп. возможности гос. программ, грантов и бизнес-сообществ для обеспечения финансирования соц. проектов в их реализации и обеспечения устойчивости их положительных результатов.	Соц. работник может: • выявлять свою роль в процессе взаимодействия мер государственной и корпоративной соц. политики; • излагать систему эффективных методов и средств, необходимых для сферы соц. обслуживания населения; • объяснять основы финансирования соц. сферы.	Соц. работник может: • анализировать финансовые возможности реализации проектов с учетом принципа социальной ответственности частной собственности (бизнеса); • критически оценивать возможности НКО в решении социальных проблем; • рассматривать возможности участия в грантах.	Социальный работник может: • самостоятельно составить бизнес-план социального проекта; • выявлять потенциальные возможности социума для дополнительного обеспечения положительных результатов проектной деятельности; • структурировать поэтапное финансирование проекта из источников.	Соц. работник умеет: • учитывать финансовые и другие риски в реализации проектов; • использовать нормативно-правовую базу для обеспечения устойчивости развития проекта; • оценивать эффективность проекта.	Соц. работник умеет: • организовывать и рекламировать деятельность и результаты проекта; • распространять информацию о проекте; • организовывать деловое общение и вести деловую корреспонденцию.
---	---	--	--	--	--	--

Таким образом, мы видим, что в рамках проекта «Tuning Russia» основное внимание уделяется двум различным видам компетенций: общекультурным и профессиональным (предметно-специфическим). Общие компетенции имеют определенные характеристики, которые характерны для всех профессий, так как они способствуют личностному росту и являются условием для эффективной работы. В настоящее время общие компетенции становятся очень важными, поскольку именно они могут предложить больше шансов для трудоустройства выпускников в условиях развития общества, имеющего тенденцию к постоянному реформированию. Предметно-специфические компетенции относятся к определенной предметной области. Они являются ключевыми для любой академической квалификации и тесно связаны со специфическим знанием предмета, обеспечивая своеобразие и состоятельность конкретных дипломных программ. Предметно-специфические компетенции бакалавра социальной работы основаны как на профессиональной деятельности (помощь, наличие конкретного поведения, профессиональное общение, работа с партнерами и социальной средой, социальная диагностика), так и на ценностях критической рефлексии, последовательном обучении профессионального социального работника.

ВЫВОДЫ

Компетентностная модель обучения в области социальной работы отражает интеграцию теории и практики, содержания и методов обучения, интересов студентов и преподавателей как участников образовательного процесса. Разработка контрольных параметров для формирования образовательных программ по направлению «Социальная работа» в рамках международного проекта «Tuning Russia» стало началом большой совместной работы отечественных и европейских университетов в новой парадигме высшего образования, повышения качества образования и возможностей трудоустройства выпускников, а также вхождения казахстанских вузов в европейское пространство высшего образования.

Опираясь на заключения ученых, при разработке модульной образовательной программы бакалавриата специальности 6В10201 – социальная работа, которая согласно приказу Министерства образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604 входит в область образования «6В10 Здравоохранение и социальное обеспечение (медицина)», код и классификация направлений подготовки «6В102 Социальное обеспечение», группа образовательных программ «В090 Социальная работа», определили компетенции и результаты обучения, отраженные в таблице 2.

Таблица 2 – Результаты обучения по образовательной программе

Код	Компетенции
	Общая образованность
PO1	Владеет наблюдательностью, способностью к интерпретации, анализу, выведению заключений, способностью давать оценки, владеет навыками критического мышления, креативностью, способен к саморазвитию
PO2	Умеет адекватно ориентироваться в различных социальных ситуациях, способен работать в команде, корректно отстаивать свою точку зрения, предлагать новые решения
	Социально-этические компетенции
PO3	Демонстрирует лидерские качества на основе идей гражданственности и патриотизма, модернизации общественного сознания-Рухани Жанғыру, третьей модернизации Казахстана при организации и участии в мероприятиях университетского, регионального, республиканского уровня.
PO4	Показывает владение основными навыками коммуникации на государственном, русском и иностранном языке (уровень А2, В1, В2), в том числе в профессиональной сфере
	Экономические, предпринимательские, организационно-управленческие компетенции
PO5	Разрабатывает стартап-проекты по направлению профессиональной деятельности с учетом действующих нормативно-правовых актов Республики Казахстан, в том числе в области экологии и природопользования
	Компетенции в области фундаментальной математической, естественнонаучной и технической подготовки
PO6	Владеет информационно-коммуникационными технологиями для организации работы и решения стандартных профессиональных задач
	Специальные компетенции
PO7	Владеет основами современных отечественных и зарубежных теорий социального развития и социального благополучия
PO8	Применяет коммуникативные навыки с соблюдением этических норм в профессиональной деятельности
PO9	Использует основные технологии социальной работы при решении трудных жизненных ситуаций и для обеспечения социального благополучия населения
PO10	Демонстрирует правовые, экономические, социально-медицинские, психологические и педагогические знания в практике социальной работы
PO11	Определяет оценку качества социального обслуживания в соответствии с государственными стандартами

Данные компетенции и результаты обучения мы определили как основной набор компетенций, необходимый социальному работнику в профессиональной деятельности. Модульная образовательная программа с этим набором компетенций и результатов обучения была утверждена Министерством образования и науки Республики Казахстан, и ведет обучение будущих бакалавров социальной работы с 2019-2020 учебного года.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 **Пантюк, И. В.** Профессиональные компетенции специалиста по социальной работе. [Текст]: учебное пособие. / И. В. Пантюк. – Мн. : БелИСА, 2011.– 304 с.
- 2 **Байденко, В.** Компетенции в профессиональном образовании [Текст] // Высшее образование в России. – 2004. - №1. – С. 3-13.
- 3 **Зеер, Э. Ф., Романцев, Г. М.** Личностно-ориентированное профессиональное образование [Текст] // Педагогика. – №3. 2002. – С.16–21.
- 4 **Зимняя, И. А.** Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека [Текст] // Интернет-журнал Эйдос. [Электронный ресурс]. – <http://www.eidos.ru/journal>.
- 5 **Павлова, А. М., Зеер, Э. Ф., Сыманюк, Э. Э.** Модернизация профессионального образования: компетентностный подход. [Текст] – М. : МПСИ, 2005. – 216 с.
- 6 **Рюмина, Ю. Н.** Профессионально-ценностная ориентация будущих специалистов по социальной работе на начальном этапе обучения в вузе [Текст] Т// Сборник материалов Республиканской (с международным участием) научно-практической конференции «Социально-педагогическая и психологическая поддержка личностного и профессионального самоопределения в онтогенезе», 12 мая 2010 г. Бр.ГУ им.А.С.Пушкина; редкол.: М. С. Ковалевич[и др.]. – Брест : БрГУ. – 2010. – Ч. 1. – С.161-166.
- 7 **Фирсов, М., Наместникова, И., Студенова, Е., Танвель, И., Шаповалов, В., Лельчицкий, И., Солодянкина, О., Фокин, В.** Ключевые ориентиры для разработки и реализации образовательных программ в предметной области «Социальная работа» [Текст]: рекомендации, опубликованные в рамках проекта Tuning Russia 51113S-TEMPUS-I-2010-1-ES-TEMPUS-JPCR / под ред. Дюкарева И., Каравасовой Е., Ковтун Е. – Бильбао : Университет Деусто, 2013. – 114 с.
- 8 **Parton, N.** Postmodern and Constructionist Approaches to Social Work. [Text] In: Tekessa R. Adams, L. Dominelli and M. Payne (ed.). Social Work. Themes, Issues and Critical Debates. Second edition. London: Palgrave, 2004. – P. 237–246.

Материал поступил в редакцию 11.12.19.

С. К. Антикеева¹, С. К. Ксембаева²

Әлеуметтік қызметкерлердің кәсіби құзыреттілігін жіктеу туралы мәселеге

^{1,2}Гуманитарлық-педагогикалық факультеті,
С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті,

Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы.
Материал 11.12.19 баспаға түсті.

S. K. Antikayeva¹, S. K. Ksembayeva²

On the issue of classification of professional competences of social workers

^{1,2}Faculty of Humanities and Education,
S. Toraigyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan.
Material received on 11.12.19..

Мақалада әлеуметтік қызметкерлердің кәсіби құзыреттілігін жетілеу берілген. Авторлар әлеуметтік жұмыс саласындағы жетекші шетелдік ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, Дублин дескрипторлары мен модульдік білім беру бағдарламаларын әзірлеудегі жеке тәжірибесіне сүйене отырып, қазіргі Қазақстандағы әлеуметтік жұмыс сапасын арттыру проблемасына баса назар аударады, жалпы процесті іске асыру шарттарын қарастырады. Бұл процестің тиімділігі жоғары білікті кадрлардың болуына, атап айтқанда, әлеуметтік қызметкердің кәсібилігіне байланысты. Осы ұстанымнан бастап "құзыреттілік", "әлеуметтік қызметкердің кәсіби құзыреттілігі" және "құзыреттілік" ұғымдарының ғылыми түсіндірмесі ұсынылады. Әлеуметтік қызметкерлердің кәсіби құзыреттілігін сипаттау, мазмұны мен көрсеткіштері бойынша талдау жұмыстары жүргізілді және 2019 жылы бекітілген модульдік білім беру бағдарламасындағы Оқыту нәтижелері мен компе-тенция авторлары әзірлеген.

The article presents a classification of professional competencies of social workers. The authors, based on the works of leading foreign scientists in the field of social work, Dublin descriptors and personal experience in the development of modular educational programs, emphasize the problem of improving the quality of social work in modern Kazakhstan, consider the conditions for the implementation of the process as a whole. The effectiveness of this process depends on the availability of highly qualified personnel, in particular, on the professionalism of the social worker. From this position, the scientific interpretation of the concepts of «competence», «professional competence of a social worker» and «competence» is proposed. Analytical work was carried out on the description, content and indicators of professional competencies of social workers and presented the authors' competences and training results in a modular educational program approved in 2019.

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ ПГУ ИМЕНИ С. ТОРАЙГЫРОВА
«ВЕСТНИК ПГУ», «НАУКА И ТЕХНИКА КАЗАХСТАНА»,
«КРАЕВЕДЕНИЕ»)**

Редакционная коллегия просит авторов руководствоваться следующими правилами при подготовке статей для опубликования в журнале.

Научные статьи, представляемые в редакцию журнала должны быть оформлены согласно базовым издательским стандартам по оформлению статей в соответствии с ГОСТ 7.5-98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов», пристатейных библиографических списков в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:

– В журналы принимаются статьи по всем научным направлениям в

1 экземпляре, набранные на компьютере, напечатанные на одной стороне листа с полями 30 мм со всех сторон листа, электронный носитель со всеми материалами в текстовом редакторе «Microsoft Office Word (97, 2000, 2007, 2010) для WINDOWS».

– Общий объем статьи, включая аннотации, литературу, таблицы, рисунки и математические формулы не должен превышать **12 страниц печатного текста**.
Текст статьи: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка).

Статья должна содержать:

1 **ГРНТИ** (Государственный рубрикатор научной технической информации);

2 **Инициалы и фамилия** (-и) автора (-ов) – на казахском, русском и английском языках (прописными буквами, жирным шрифтом, абзац 1 см по левому краю, см. образец);

3 **Ученую степень, ученое звание;**

4 **Аффилиация** (факультет или иное структурное подразделение, организация (место работы (учебы)), город, почтовый индекс, страна) – на казахском, русском и английском языках;

5 **E-mail;**

6 **Название статьи** должно отражать содержание статьи, тематику и результаты проведенного научного исследования. В название статьи необходимо вложить информативность, привлекательность и уникальность (не более 12 слов, заглавными прописными буквами, жирным шрифтом, абзац 1 см по левому краю, на трех языках: русский, казахский, английский, см. образец);

7 **Аннотация** – краткая характеристика назначения, содержания, вида, формы и других особенностей статьи. Должна отражать основные и ценные, по мнению автора, этапы, объекты, их признаки и выводы проведенного исследования. Дается на казахском, русском и английском языках (рекомендуемый объем аннотации – не менее 100 слов, прописными буквами, нежирным шрифтом 12 кегль, абзацный отступ слева и справа 1 см, см. образец);

8 **Ключевые слова** – набор слов, отражающих содержание текста в терминах объекта, научной отрасли и методов исследования (оформляются на языке публикуемого материала: кегль – 12 пунктов, курсив, отступ слева-справа – 3 см.). Рекомендуемое количество ключевых слов – 5-8, количество слов внутри ключевой фразы – не более 3. Задаются в порядке их значимости, т.е. самое важное ключевое слово статьи должно быть первым в списке (см. образец);

9 **Основной текст статьи** излагается в определенной последовательности его частей, включает в себя:

– слово ВВЕДЕНИЕ / КІРІСПЕ / INTRODUCTION (*нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре см. образец*).

Необходимо отразить результаты предшествующих работ ученых, что им удалось, что требует дальнейшего изучения, какие есть альтернативы (если нет предшествующих работ – указать приоритеты или смежные исследования). Освещение библиографии позволит отгородиться от признаков заимствования и присвоения чужих трудов. Любое научное изыскание опирается на предыдущие (смежные) открытия ученых, поэтому обязательно ссылаться на источники, из которых берется информация. Также можно описать методы исследования, процедуры, оборудование, параметры измерения, и т.д. (не более 1 страницы).

– слова ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ / НЕГІЗГІ БӨЛІМ / MAIN PART (*нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре*).

Это отражение процесса исследования или последовательность рассуждений, в результате которых получены теоретические выводы. В научно-практической статье описываются стадии и этапы экспериментов или опытов, промежуточные результаты и обоснование общего вывода в виде математического, физического или статистического объяснения. При необходимости можно изложить данные об опытах с отрицательным результатом. Затраченные усилия исключают проведение аналогичных испытаний в дальнейшем и сокращают путь для следующих ученых. Следует описать все виды и количество отрицательных результатов, условия их получения и методы его устранения при необходимости. Проводимые исследования предоставляются в наглядной форме, не только экспериментальные, но и теоретические. Это могут быть таблицы, схемы, графические модели, графики, диаграммы и т.п. Формулы, уравнения, рисунки,

фотографии и таблицы должны иметь подписи или заголовки (*не более 10 страниц*).

– слово ВЫВОДЫ / ҚОРЫТЫНДЫ / CONCLUSION (*нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре*).

Собираются тезисы основных достижений проведенного исследования. Они могут быть представлены как в письменной форме, так и в виде таблиц, графиков, чисел и статистических показателей, характеризующих основные выявленные закономерности. Выводы должны быть представлены без интерпретации авторами, что дает другим ученым возможность оценить качество самих данных и позволит дать свою интерпретацию результатов (не более 1 страницы).

10 **Список использованных источников** включает в себя:

– слово СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ / ПАЙДАЛАНАҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ / REFERENCES (*Нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре*).

Очередность источников определяется следующим образом: сначала последовательные ссылки, т.е. источники на которые вы ссылаетесь по очередности в самой статье. Затем дополнительные источники, на которых нет ссылок, т.е. источники, которые не имели место в статье, но рекомендованы вами для кругозора читателям, как смежные работы, проводимые параллельно. Рекомендуемый объем не более чем из 20 наименований (ссылки и примечания в статье обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки). Статья и список литературы должны быть оформлены в соответствии с ГОСТ 7.5-98;

ГОСТ 7.1-2003 (*см. образец*).

11 **Иллюстрации, перечень рисунков** и подрисуночные надписи к ним представляют по тексту статьи. В электронной версии рисунки и иллюстрации представляются в формате TIF или JPG с разрешением не менее 300 dpi.

12 **Математические формулы** должны быть набраны в Microsoft Equation Editor (*каждая формула – один объект*).

На отдельной странице (после статьи)

В бумажном и электронном вариантах приводятся полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, e-mail (для связи редакции с авторами, не публикуются);

Информация для авторов

Все статьи должны сопровождаться двумя рецензиями доктора или кандидата наук для всех авторов. Для статей, публикуемых в журнале «Вестник ПГУ» химико-биологической серии, требуется экспертное заключение.

Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи.

При необходимости статья возвращается автору на доработку. За содержание статьи несет ответственность Автор.

Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются и возвращаются авторам.

Датой поступления статьи считается дата получения редакцией ее окончательного варианта.

Статьи публикуются по мере поступления.

Периодичность издания журналов – четыре раза в год (ежеквартально).

Статью (бумажная, электронная версии, оригиналы рецензий и квитанции об оплате) следует направлять по адресу:

140008, Казахстан, г. Павлодар, ул. Ломова, 64,

Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова,

Издательство «Кереку», каб. 137.

Тел. 8 (7182) 67-36-69, (внутр. 1147).

E-mail: kereku@psu.kz

www.verstnik.psu.kz

Оплата за публикацию в научном журнале составляет **5000 (Пять тысяч) тенге.**

РГП на ПХВ Павлодарский
государственный университет имени
С. Торайгырова
РНН 451800030073
БИН 990140004654

АО «Песнабанк»
ИИК KZ57998FTB00 00003310
БИК TSESKZK A
Кбе 16
Код 16
КНП 861

РГП на ПХВ Павлодарский
государственный университет имени
С. Торайгырова
РНН 451800030073
БИН 990140004654

АО «Народный Банк Казахстана»
ИИК KZ156010241000003308
БИК HSBKZZKX
Кбе 16
Код 16
КНП 861

ОБРАЗЕЦ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ:

ГРНТИ 396.314.3

А. Б. Есимова

к.п.н., доцент

Гуманитарно-педагогический факультет,

Международный Казахско-Турецкий университет имени Х. А. Ясави,

г. Туркестан, 161200, Республика Казахстан,

e-mail: ad-ad_n@mail.ru

СЕМЕЙНО-РОДСТВЕННЫЕ СВЯЗИ КАК СОЦИАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ В РЕАЛИЗАЦИИ РЕПРОДУКТИВНОГО МАТЕРИАЛА

В статье рассматриваются вопросы, связанные с кодификацией норм устной речи в орфоэпических словарях, являющихся одной из отраслей ортологической лексикографии. Проводится анализ составления первых орфоэпических словарей, говорится о том, что в данных словарях большее внимание уделяется устной орфографии в традиционном применении, а языковые нормы устной речи остались вне внимания. Также отмечается, что нормы устной речи занимают особое место в языке программ средств массовой информации, таких как радио и телевидение, и это связано с тем, что диктор читает свой текст в микрофон четко по бумажке. В статье также выявлены отличия устной и письменной речи посредством применения сравнительного метода, и это оценивается как один из оптимальных способов составления орфоэпических словарей.

Ключевые слова: репродуктивное поведение, семейно-родственные связи.

ВВЕДЕНИЕ

В настоящее время отрасль мобильной робототехники переживает бурное развитие. Постепенно среда проектирования в области мобильной ...

Продолжение текста

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

На современном этапе есть тенденции к стабильному увеличению студентов с нарушениями в состоянии здоровья. В связи с этим появляется необходимость корректировки содержания учебно-тренировочных занятий по физической культуре со студентами, посещающими специальные медицинские группы в ...

Продолжение текста публикуемого материала

ВЫВОДЫ

В этой статье мы представили основные спецификации нашего мобильного робототехнического комплекса...

Продолжение текста

Пример оформления таблиц, рисунков, схем:

Таблица 1 – Суммарный коэффициент рождаемости отдельных национальностей

	СКР, 1999 г.	СКР, 1999 г.
Всего	1,80	2,22

Диаграмма 1 – Показатели репродуктивного поведения

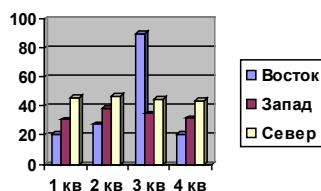

Рисунок 1 – Социальные взаимоотношения

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Эльконин, Д. Б. Психология игры [Текст] : научное издание / Д. Б. Эльконин. – 2-е изд. – М. : Владос, 1999. – 360 с. – Библиогр. : С. 345–354. – Имен. указ. : С. 355–357. – ISBN 5-691-00256-2 (в пер.).

2 Фришман, И. Детский оздоровительный лагерь как воспитательная система [Текст] / И. Фришман // Народное образование. – 2006. – № 3. – С. 77–81.

3 Антология педагогической мысли Казахстана [Текст] : научное издание / сост. К. Б. Жарикбаев, сост. С. К. Калиев. – Алматы : Рауан, 1995. – 512 с. : ил. – ISBN 5625027587.

4 http://www.mari-el.ru/mmlab/home/AI/4/#part_0.

А. Б. Есімова

Отбасылық-туысты қатынастар репродуктивті мінез-құлықты жүзеге асырудағы әлеуметтік капитал ретінде

Гуманитарлық-педагогикалық факультеті,
Қ. А. Ясави атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университеті,
Түркістан қ., 161200, Қазақстан Республикасы.

A. B. Yesimova

The family-related networks as social capital for realization of reproductive behaviors

Faculty of Humanities and Education,
K. A. Yesevi International Kazakh-Turkish University,
Turkistan, 161200, Republic of Kazakhstan.

Мақалада ортологиялық лексикографияның бір саласы – орфоэпиялық сөздіктердегі ауызша тіл нормаларының кодификациялануымен байланысты мәселелер қарастырылады. Орфоэпиялық сөздік құрастырудың алғашқы тәжірибелері қалай болғаны талданып, дәстүрлі қолданыстағы ауызша емлесімен, әсіресе мектеп өмірінде жазба сөзге ерекше көңіл бөлініп, ал ауызша сөздің тілдік нормалары назардан тыс қалғаны айтылады. Сонымен қатар ауызша сөз нормаларының бұқаралық ақпарат құралдары – радио, телевизия хабарлары тілінде ерекше орын алуы микрофон алдында диктордың сөзді қағаз бойынша нақпа-нақ, тақпа-тақ айтуымен байланысты екені атап көрсетіледі. Сөздікте ауызша сөзбен жазба сөздің салғастыру тәсілі арқылы олардың айырмасын айқынданғаны айтылып, орфоэпиялық сөздік құрастырудың бірден-бір оңтайлы жолы деп бағаланады.

The questions, related to the norms of the oral speech codification in pronouncing dictionary are the one of the Orthologous Lexicography field, are examined in this article. The analysis of the first pronouncing dictionary is conducted, the greater attention in these dictionaries is spared to verbal orthography in traditional application, and the language norms of the oral speech remained without any attention. It is also marked that the norms of the oral speech occupy the special place in the language of media programs, such as radio and TV and it is related to that a speaker reads the text clearly from the paper. In the article the differences of the oral and writing language are also educed by means of application of comparative method and it is estimated as one of optimal methods of the pronouncing dictionary making.

ПУБЛИКАЦИОННАЯ ЭТИКА
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ ПГУ ИМЕНИ С. ТОРАЙГЫРОВА
(«ВЕСТНИК ПГУ», «НАУКА И ТЕХНИКА КАЗАХСТАНА»,
«КРАЕВЕДЕНИЕ»)

Редакционная коллегия журнала «Вестник ПГУ. Серия педагогическая» в своей работе придерживается международных стандартов по этике научных публикаций и учитывает информационные сайты авторитетных международных журналов.

Редакционная коллегия журнала, а также лица, участвующие в издательском процессе в целях обеспечения высокого качества научных публикаций, избежание недобросовестной практики в публикационной деятельности (использование недостоверных сведений, изготовление данных, плагиат и др.), обеспечения общественного признания научных достижений обязаны соблюдать этические нормы и стандарты, принятые международным сообществом и предпринимать все разумные меры для предотвращения таких нарушений.

Редакционная коллегия ни в коем случае не поощряет неправомерное поведение (плагиат, манипуляция, фальсификация) и приложить все силы для предотвращения наступления подобных случаев. В случае, если редакционной коллегии станет известно о любых неправомерных действиях в отношении опубликованной статьи в журнале или в случае отрицательного результата экспертизы редколлегий статья отклоняется от публикации.

Теруге 11.12.2019 ж. жіберілді. Басуға 26.12.2019 ж. қол қойылды.

Пішімі 70x100 $\frac{1}{16}$. Кітап-журнал қағазы.

Шартты баспа табағы 24,7

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. С. Исакова

Корректорлар: А. Р. Омарова, Д. А. Жумабекова

Тапсырыс № 3535

Сдано в набор 11.12.2019 г. Подписано в печать 26.12.2019 г.

Формат 70x100 $\frac{1}{16}$. Бумага книжно-журнальная.

Усл.п.л. 24,7. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. С. Исакова

Корректоры: А. Р. Омарова, Д. А. Жумабекова

Заказ № 3535

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

С. Торайғыров атындағы

Павлодар мемлекеттік университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

С. Торайғыров атындағы

Павлодар мемлекеттік университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@psu.kz

www.verstnik.psu.kz